

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

HARRY LÖNNROTH & LIISA LAUKKANEN (TOIM./RED.)

Vaasa kieliyhteisönä

Näkökulmia kaksikielisen kaupungin monikielisyyteen

Vasa som språkgemenskap

Perspektiv på den tvåspråkiga stadens flerspråkighet

VAASAN YLIOPISTON JULKAISUJA
TUTKIMUKSIA 304

Sisällys

LUKIJALLE, TILL LÄSAREN	1
-------------------------------	---

Pirkko Nuolijärvi

VAASA, MURREKARTAN VALKEA LÄISKÄ	11
--	----

Viveca Rabb

STANDARD ELLER DIALEKT? – NÅGRA NEDSLAG I MODERN VASASVENSKA.....	24
--	----

Marjut Männistö

VAASAN PAIKANNIMET AJAN JA PAIKAN KUVAAJINA.....	41
--	----

Marianne Blomqvist

KAPPSÄCKEN, LEMMENKUJA, KONSTANTINTORGET – OM ORTNAMN I VASA FÖRR OCH NU	57
---	----

Aila Pesonen

KAUPPAA JA KULTTUURIA NIKOLAINKAUPUNGISSA – VENÄLÄISYYS VAASAN HISTORIASSA	91
---	----

Silke Rose

FLERSPRÅKIGHETEN BLAND TYSKSPRÅKIGA I VASA OCH KORSHOLM	115
--	-----

Sirkku Aaltonen

”GO VAMK YOURSELF!” – ENGLANTI VAASAN KIELIMAISEMASSA	127
--	-----

IV

Kjell Herberts

VASA SOM SPRÅKGEMENSKAP – TVÅSPRÅKIGHET PÅ INDIVID- OCH
SAMHÄLLSNIVÅ 153

Harry Lönnroth & Liisa Laukkanen

KAUPUNKILAISTENSA YHTEISÖ – ULKOMAAN KANSALAISET
VAASASSA VUOSINA 2000–2012 164

Kirjoittajat / Författare 185

Vaasan kieli

Vaasan kieli perustuu murteisiin ja kieliopillisiin virheisiin. Se on omalaatuinen sekoitus suomen ja ruotsin kieltä. Ruotsinkielisen vaasalaisen puheessa kuulee kaikua suomenkielisistä pohjalaisista murteista. Hän saattaa sanoa esimerkiksi, että ”Me tuun kyll’ käymähän, kun me saan paikka rengassa”, taikka ”Se päremootori jyrästä kun kauhia”.

Samaten saattaa suomenkielinen vaasalainen sanoa, että ”Minä laitoon se penkki sinne”, tai ”Minä jakasin ne tiilet yhtä suuriin kasoihin”. Jonkinlaisen tarkemmin määrittelemättömän kotiseuturakkauden tai yhteenkuuluvaisuuden tunteen vuoksi kaiketi käyttävät tätä Vaasan kieltä myös ne, jotka eivät kirjoitetussa tekstissä tuollaisiin virheisiin sortuisi. Eikö?

Sana ”eikö” on tunnusomaisinta Vaasan kieltä. Vai mitä, hä? Tai ”lohikinkku”? Missä muualla syödään lohikinkkua? Vaasalaista ei harmita. Häntä kryynii. Omenoita ei varastettu Metsolan puista vaan kiffittiin.

Juuri svetisistisen perintönsä vuoksi on Vaasa jotakuinkin puhdas hurrivihasta. Sitä ei esiinny täällä samalla kuin esimerkiksi Helsingissä. Ja juuri sen vuoksi humajivat Veikko Vennamon kielipoliittiset käsitykset ohii näiden jatkuvasti kolmea kieltä kuuntelevien korvien. Neljäs on tietenkin televisioenglanti.

Jorma Ojajarju teoksessaan
Vaasalaisia (sine anno)

LUKIJALLE, TILL LÄSAREN

Städernas språk är någonting som fascinerar dagens språkforskare runtom i världen. På grund av globaliseringen är flerspråkigheten och mångkulturalismen en naturlig del av många människors vardag, så också i landskapet Österbotten och i dess administrativa och kulturella centrum Vasa (grundat 1606). Den här tvåspråkiga boken är en fortsättning på den serie samlingsverk som på 2000-talet getts ut om Helsingfors (2006) och Tammerfors (2009) som språkgemenskaper. Syftet med boken är att presentera det officiellt tvåspråkiga Vasa som språklig och kulturell gemenskap och lyfta fram stadens särpräglade profil bland de stora och medelstora städerna i Finland: år 2014 hade Vasa cirka 67 000 invånare av vilka cirka 70 procent hade finska som modersmål och cirka 23 procent svenska. Cirka 7 procent av Vasaborna hade något annat språk som registrerat språk, en hög siffra med finländska mått mätt. I staden finns i dag över 100 olika nationaliteter. Författarna med bakgrund i språk-, kultur- och samhällsforskning granskar Vasa i ett dialektologiskt (Pirkko Nuolijärvi och Viveca Rabb), onomastiskt (Marianne Blomqvist och Marjut Männistö), sociolingvistiskt (Sirkku Aaltonen och Silke Rose), kulturhistoriskt (Aila Pesonen) och samhälleligt perspektiv (Kjell Herberts). Den kulturella mångfalden i dagens Vasa presenteras även i ljuset av statistik över

utländska medborgare i staden under åren 2000–2012 (Lönnroth & Laukkanen). Artiklarna visar bland annat att Vasa inte enbart är en starkt tvåspråkig stad utan en stad där tiotals språk och kulturer lever mer eller mindre sida vid sida – och att flerspråkigheten inte heller är något nytt fenomen i stadens sekellånga historia. De finskspråkiga artiklarna är försedda med ett abstrakt på svenska och vice versa. Den lättfattligt skrivna boken är riktad till envar som vill veta mera om flerspråkigheten och mångkulturalismen i det finländska samhället förr och nu.

Tämän kirjan tavoitteena on tarkastella Vaasaa kieliyhteisönä ennen ja nyt sekä nostaa esille tämän pohjalaisen kaupungin omaleimaisuutta Suomen suurten ja keskisuurten kaupunkien joukossa. Aiemmin vastaavanlaiset kokoomateokset on julkaistu Helsingistä (toim. Juusela & Nisula 2006) ja Tampereesta (toim. Lönnroth 2009; ks. myös Koskinen 2013), ja tämä teos jatkaakin osaltaan suomalaisten kieliyhteisöjen esittelyä laajemmalle lukijakunnalle. Kirjan yhdeksässä artikkelissa tarkastellaan vaasalaista kieliyhteisöä eri näkökulmista: alueellisen (murteentutkimus) ja sosiaalisen vaihtelun (sosiolingvistiikka), paikannimistön sekä kaupunki- ja kulttuurihistorian näkökulmista. Artikkelien kirjoittajat ovat Vaasassa ja muualla Suomessa työskenteleviä tutkijoita, ja he lähestyvät kirjan teemaa omista tutkimuksellisista lähtökohdistaan käsin. Kirjan punaisena lankana on, että siinä esitellään Vaasan monikielisyyttä ja -kulttuurisuutta tarkastelemalla kaupungissa eri aikoina vaikuttaneita keskeisiä kieliryhmiä. Artikkelit koostuvat suomen- ja ruotsinkielisistä katsauksista vaasalaiseen kieliyhteisöön sekä empiirisistä tutkimuksista. Kirjoittajat ymmärtävät kieliyhteisön hyvin väljästi ja pragmaattisesti, jolloin sillä tässä kirjassa lähinnä viitataan nykyisen Vaasan kaupungin alueeseen ja sen hallinnollisiin rajoihin.

Suomalaisessa keskustelussa Vaasaa pidetään yleisesti kaksikielisenä kaupunkina, jossa suomi ja ruotsi elävät rinnakkain (esim. Palosaaren kaupunginosan kaksikielisyydestä ks. Ehrström 2005: 147–151, 2010: 334–343). Kaupungissa ilmestyy esimerkiksi sanomalehtiä molemmilla kotimaisilla kielillä (*Pohjalainen* ja *Vasabladet*), ja siellä on sekä suomen- että ruotsinkielinen alueteatteri (Vaasan kaupunginteatteri ja Wasa Teater). Vaasassa on kuitenkin aikojen saatossa puhuttu myös monia muita kieliä, joista tietämyksemme on toistaiseksi varsin vähäistä. Kaupungissa on ollut ja on edelleen myös kieliä ja kieliryhmiä, jotka eivät juuri näy eivätkä kuulu kaupungin kielellisessä maisemassa. Yllättävää on kuitenkin ennen kaikkea se, että kaupungin pääkieliä suomea ja ruotsia on tutkittu varsin vähän eikä esimerkiksi murrekarttoihin suomen kieltä ole käytännössä merkitty juuri lainkaan, mihin myös Pirkko Nuolijärven artikkelin otsikko viittaa.

Pohjanmaan maakunnan vanhana keskuskaupunkina Vaasa on kielellisesti erityisen mielenkiintoinen kunta suhteessa sitä ympäröivään maakuntaan: maakunnan enemmistön kieli on ruotsi (50,0 % v. 2014; suomi 44,8 % ja muut kielet 5,2 %), kun taas Vaasassa se on suomi (70,1 % v. 2014). Vaasa on virallisesti kaksikielinen kunta, jossa kaupungin pääkieliä suomea ja ruotsia puhutaan seuraavasti: vuoden 2014 lopussa suomea puhui edellä mainitut 70,1 prosenttia asukkaista ja ruotsia 22,7 prosenttia. Kuitenkin vuoden 2014 lopulla 7,2 prosenttia kaupungin asukkaista puhui jo jotakin muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia (rekisteröitynä) äidinkielenään.¹ 2000-luvun maahanmuutto on näin ollen lisännyt myös Vaasan kielellistä monimuotoisuutta merkittävästi.

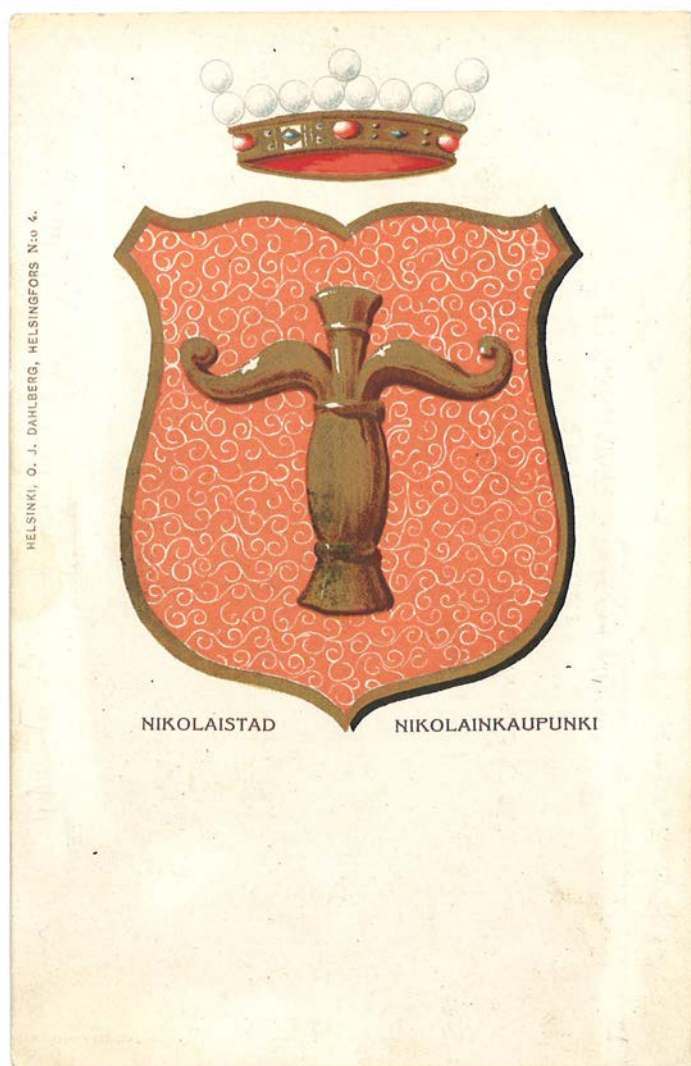
Vaasan naapurikunnista Isokyrö ja Laihia ovat suomenkielisiä, kun taas Maalahti (Malax), Mustasaari (Korsholm) ja Vöyri (Vörå) ovat kaksikielisiä. Suomenkielinen Vähäkyrö liittyi kaksikieliseen Vaasaan 1. tammikuuta 2013. Ennen tätä kuntaliitosta vain osa aiemmin Mustasaareen kuuluneesta Sulvasta (Solf) oli liitetty Vaasaan vuonna 1973. Kuntaliitokset tuovat näin oman erikoispiirteensä kaupungin kielijakaumaan, ja ne herättävät vilkasta keskustelua myös paikallisessa mediassa – eivätkä vähiten kielen vuoksi.

Vanha ja uusi Vaasa – kiintopisteitä Vaasan historiaan

Vaasan kaupungilla on yli 400-vuotinen historia takanaan, mikä tekee siitä yhden maamme vanhimmista kaupungeista. Kaupunkihistoriallisessa kirjallisuudessa Vaasan historia on perinteisesti jaettu neljään aikakauteen: Vuosien 1606–1721 välinen aika ulottui kaupungin perustamisesta isonvihan eli suuren Pohjan sodan (1700–1721) päättymiseen. Tätä seuraava ajanjakso alkoi isostavihasta (1721) ja kesti Ruotsin vallan päättymiseen saakka vuonna 1808. Seuraavaa kautta (1809–1852) rajaavat Venäjän vallan alkaminen sekä Vaasan palo. Viimeinen aikakausi kesti vuodet 1852–1917 eli Vaasan palon ja Suomen itsenäistymisen välisen ajanjakson. (Ks. Luukko 1971, 1979; Mäkelä 1985; Kallenautio ym. 2006.) Vaasan itsenäisyyden ajan historia on vielä kirjoittamatta.

---

¹ Vertailun vuoksi voidaan mainita, että vuoden 2013 lopussa 89,3 prosenttia Suomen väestöstä puhui suomea ja 5,3 prosenttia ruotsia äidinkielenään. Saamen puhujia oli 0,04 ja muiden kielten 5,3 prosenttia maamme väestöstä.

Kuva 1. Nikolaistadin eli Nikolainkaupungin vaakuna vanhassa postikortissa kuvattuna.

Ruotsin kuningas Kaarle IX perusti Mustasaaren kaupungin – nykyisen Vaasan edeltäjän – 2. lokakuuta 1606. Vuonna 1611 kaupungin nimi muuttui Vaasaksi, ja tällä muutoksella haluttiin muistaa Ruotsin samannimistä hallitsijasukua. Vuosina 1855–1917 kaupungin virallinen nimi oli Nikolaistad, Nikolainkaupunki, joka juontaa juurensa Venäjän tsaariin Nikolai I:een. Sisällissodan keväänä 1918 Vaasassa toimi Vaasan senaatti eli Suomen hallitus. Käytännössä kaupunki oli tänä aikana niin sanotun valkoisen Suomen pääkaupunki.

Yksi Vaasan historian merkittävimmistä tapahtumista oli Vaasan palo 3. elokuuta 1852, tapahtuma, joka vaikutti monella tavalla kaupungin tulevaan kehitykseen. Palon seurauksena kaupunki siirrettiin seitsemisen kilometriä lähemmäksi merta Klemettilän eli Klemetsön niemelle, paikalle, jolla se yhä sijaitsee. Uuden Vaasan

asemakaavan laati ruotsalaissyntyinen arkkitehti Carl Axel Setterberg (1812–1871), jonka kädenjälki näkyy yhä vahvasti Vaasassa. 1880-luvulla Vaasa sai rautatieyhteyden, mikä entisestään vahvisti kaupungin roolia kaupan ja teollisuuden saralla. Nykyään Vanha Vaasa on Vaasan kaupunginosa, jossa menneestä ajasta kertovat Pyhän Marian kirkon rauniot 1300-luvulta, kellotapulin rauniot, triviaalikoulun perusmuuri, entinen Vaasan hovioikeus (nykyisin Mustasaaren kirkko) ja patruuna Abraham Wasastjernan (1746–1815) kauppakartano.

Vaasan palon lisäksi Vaasan kaupunki- ja kulttuurihistoriaan mahtuu monta muutakin merkkitapahtumaa: Vuodesta 1634 Vaasa toimi Vaasan läänin pääkaupunkina aina vuoteen 1997, jolloin lääni lakkautettiin. Vuonna 1775 Vaasaan perustettiin hovioikeus, joka on yksi maamme vanhimmista oikeusistuimista. Vaasan roolista koulukaupunkina kertoo vuonna 1783 Uudestakaarlepyystä Vaasaan siirretty triviaalikoulu, jonka tunnettuja oppilaita ovat muun muassa Johan Ludvig Runeberg (1804–1877) ja Sakari Topelius (1818–1898). 1700-luvun lopulla Vaasaan perustettiin myös Suomen ensimmäinen yleinen kirjasto (1794). Hallinto- ja koulukaupungin lisäksi Vaasa on saanut mainetta myös varuskuntakaupunkina: vuonna 1952 perustettu Vaasan Rannikkopatteristo lakkautettiin vuonna 1998. Entisellä kasarmialueella sijaitsee myös kaupungin ortodoksien kohtaamispaikka, vuonna 1866 rakennettu ortodoksinen kirkko, joka on Vaasan ortodoksisen seurakunnan kotikirkko.

1800- ja 1900-lukujen taitteessa Vaasa oli asukasluvultaan Suomen suurimpia kaupunkeja. Itse asiassa vielä vuonna 1940 Vaasa oli maamme viidenneksi suurin kaupunki. Toisen maailmansodan jälkeen kaupunki on kuitenkin kasvanut hitaammin kuin monet muut maamme keskisuurista kaupungeista. Esimerkiksi vuoden 2014 lopussa Vaasassa oli 66 965 asukasta, mikä teki siitä Suomen 15:nneksi suurimman kaupungin.

Vaasa on myös vanha merenkulku- ja kauppakaupunki. Esimerkiksi 1800-luvun puolivälissä kaupungin kauppalaivasto oli maamme suurin. 1800-luvun keskeisiin elinkeinoelämän vaikuttajiin kuului kauppaneuvos August Alexander Levón (1820–1875). Toinen kaupungin teollisuushistorian merkkihenkilö oli saksalaissyntyinen laivanvarustaja, valtiopäiväedustaja ja kauppaneuvos Carl Gustaf Wolff (1800–1868). Nykyään kaupunki tunnetaan monista kansainvälisistä teknologia- ja metallialan yrityksistä. Erityisesti energia-ala on noussut kaupungin ja koko alueen vahvuudeksi. Vaasaa pidetäänkin nykyään Pohjoismaiden suurimpana energia-alan keskittymänä.

Kuva 2. Vaasan pumpulitehdas vanhassa postikortissa kuvattuna.

Vaasan kielet ajassa – katsaus kirjan sisältöön

Kirjan aloittaa professori Pirkko Nuolijärven katsaus Vaasassa puhuttuun suomen kieleen maamme suomalaisten murteiden joukossa. Kotimaisten kielten keskuksen johtaja Nuolijärvi on erikoistunut tutkimaan muun muassa suomen kielen vaihtelua ja muutosta. Ruotsin kielen tutkija Viveca Rabb Åbo Akademista esittelee puolestaan empiiriseen tutkimukseen perustuvassa artikkelissaan niin sanottua Vaasan ruotsia murretutkimuksen näkökulmasta. Hänen vuonna 2007 tarkastettu väitöskirjansa käsitteli pohjalaisen Koivulahden eli Kvevlaxin murretta, ja nyt hänen kiinnostuksensa keskittyy Vaasassa tätä nykyä puhuttuun ruotsiin. Paikannimiä kirjassa esittelevät Marjut Männistö ja Marianne Blomqvist, joista edellinen on paneutunut suomenkieliseen nimistöön ajan ja paikan kuvaajina, kun taas jälkimmäinen keskittyy Vaasan ruotsinkielisiin paikannimiin ennen ja nyt. Männistö opettaa ja tutkii suomea Vaasan yliopiston nykysuomen ja kääntämisen yksikössä, ja Blomqvist on Vaasassa syntynyt pohjoismaisen nimistöntutkimuksen täysinpalvellut professori. Myös venäläisyys saa kirjassa oman katsauksensa: Vaasan yliopiston venäjän kielen täysinpalvellut lehtori Aila Pesonen antaa kuvan Vaasan venäläisyyden kulttuurihistoriasta muun muassa henkilöhaastattelun avulla. Vaasan yliopiston kielipalvelut-yksikössä saksaa opettava Silke Rose käsittelee puolestaan Vaasassa ja sen naapurikunnassa Mustasaassa asuvien saksankielisten monikielisyyttä. Nykyenglannin professori

Sirkku Aaltonen Vaasan yliopistosta kirjoittaa englannin kielestä Vaasan kielimaisemassa. Tutkija Kjell Herberts Vaasassa sijaitsevasta Åbo Akademin yhteiskuntatutkimuksen instituutista kuvaa Vaasaa kaksikielisenä kaupunkina. Hänen erikoisalaansa ovat monikielisyys ja vähemmistöt. Kirjan päättävä oma artikkelimme käsittelee ulkomaan kansalaisia – ja epäsuorasti myös heidän kieliään – Vaasassa 2000-luvulla lähinnä tilastotietojen valossa.

Tämä kirja sisältää kotimaiselle lukijakunnalle tarkoitettuja tutkimuksia ja selvityksiä Vaasasta kaksi- ja monikielisenä kaupunkina. Kaksikielinen kokoomateos on suunnattu kielen, historian ja kulttuurin tutkijoiden ja opiskelijoiden lisäksi kaikille suomalaisen yhteiskunnan monikielisyydestä ja -kulttuurisuudesta kiinnostuneille. Suomenkielisissä artikkeleissa on ruotsinkielinen tiivistelmä ja ruotsinkielisissä vastaavasti suomenkielinen. Kirjan voi halutessaan lukea joko kannesta kanteen, tai siitä voi poimia itseään kiinnostavia yksittäisiä artikkeleita.

Toivon mukaan tämä kirja tarjoaa lukijoilleen uusia näkökulmia monikielisuuden ja -kulttuurisuuden syvällisempään ymmärtämiseen. Ilmiö ei ole uusi, vaikka mittasuhteet sitä ovatkin. Kantavana ajatuksenamme on ollut korostaa, ettei monikielisyys suinkaan ole vain tämän päivän ilmiö. Brittiläistä sosiaalitieteilijää ja maantieteilijää Doreen Masseytä (2008) mukailen tämänkaltaisia ilmiöitä ei voi koskaan tarkastella ottamatta huomioon historiallista tila–aika-ulottuvuutta. Esimerkiksi tätä kirjaa toimitetaan vanhassa puuvillatehtaassa, joka toimii nykyisin Vaasan yliopiston Fabriikki-rakennuksena. Samaan tapaan kuin puuvillatehdas aikoinaan oli kielten kohtaamispaikka, niin myös yliopisto on tänä päivänä sitä mitä suurimmassa määrin.

Kuva 3. Vaasan yliopiston opiskelijoiden arkea.

Lopuksi haluamme kiittää kaikkia kirjan tekemiseen osallistuneita. Erityiskiitoksen haluamme suunnata kirjoittajille, jotka ovat talkoohengessä syventyneet aiemmin lähes tutkimattomaan aiheeseen. Ensimmäinen avaus on nyt tehty, ja tästä on hyvä jatkaa. Lisätutkimusta tarvitaan esimerkiksi saamen, romanin, viittomakielten sekä muiden harvinaisten kielten osalta, mutta sama pätee yhtä lailla kaikkiin kaupungissa puhuttaviin kieliin. Kiitämme yliopistoa myös mahdollisuudesta esitellä tätä kirjahanketta *Sociolinguistics Symposium 19* -konferenssissa Berliinissä elokuussa 2012. Haluamme kiittää käsikirjoituksen luenutta nimetöntä asiantuntijaa hyvistä kommentteista. Kiitämme myös professori Marianne Nordmania ruotsinkielisten artikkelien kielenhuollosta ja Svensk-Österbottniska Samfundetia saamastamme apurahasta.

Vaasan Palosaarella huhtikuussa 2015 / Brändö i Vasa i april 2015

Harry Lönnroth & Liisa Laukkanen

Kirjallisuutta / Litteratur

Ehrström, Peter 2005: *Brändö – en stadsdel med själ*. Scriptum, Vasa.

Ehrström, Peter 2010: *Från bomull till kunskapsindustri – en lokalitets- och restruktureringsundersökning av stadsdelen Brändö, Vasa*. Scriptum, Vasa.

Hietikko, Harri ym. 2012: *Kertomuksia Vaasasta. Paikallishistorian juuret ja kaaret / Berättelser om Vasa. Lokalhistoriska rötter och cykler*. Kaupunkikehitys, Vaasa.

Juusela, Kaisu & Nisula, Katariina (toim.) 2006: *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki.

Kallenautio, Jorma ym. 2006: *Vaasan historia IV*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Koskinen, Kaisa (toim.) 2013: *Tulkattu Tampere*. Tampere University Press, Tampere.

Luukko, Armas 1971: *Vaasan historia I*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Luukko, Armas 1979: *Vaasan historia II*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Lönnroth, Harry (toim.) 2009: *Tampere kieliyhteisönä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Massey, Doreen 2008: *Samanaikainen tila*. Toimittaneet Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen ja Jarno Valkonen. Suomentanut Janne Rovio. Vastapaino, Tampere.

Mäkelä, Anneli 1985: *Vaasan historia III*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Nikula, Oscar 1957: *Vaasan Puuvilla Oy 1856–1956*. Vaasan Puuvilla, Helsinki.

Ojajarju, Jorma: *Vaasalaisia. Lapsuuden ja nuoruuden kuvakirja*. Erasmus, Helsinki. (Sine anno.)

Rabb, Viveca 2007: *Genuskongruens på reträtt. Variation i nominalfrasen i Kvevlaxdialekten*. Åbo Akademi, Åbo.

Kartta 1. Vaasan kartta.

VAASA, MURREKARTAN VALKEA LÄISKÄ

Pirkko Nuolijärvi

I den här artikeln granskas finskan i Vasa som sydösterbottnisk dialekt och här presenteras även några dialektprov. Temat är speciellt viktigt och intressant eftersom Vasa i ett dialektgeografiskt perspektiv är ett slags vit fläck på den finska dialektkartan: tar man en titt på en gammal dialektkarta, framgår det inte vilken dialektgrupp den finska dialekten i Vasa tillhör. Det finns varken dialektsamlingar i arkiv eller inspelningar av det talspråk som använts i Vasa på 1900-talet. Det här beror på att dialektforskare tidigare ville beskriva och analysera gamla genuina dialekter, sådana dialekter som de äldsta männen på landet och helst i avlägsna byar använde. Den sociolingvistiskt orienterade stadsspråksforskningen inleddes först i slutet av 1960-talet och i början bara i de största städerna. Trots ovan nämnda luckor i samlingar och undersökningar kan man ändå föreställa sig hur tidigare Vasabor talade. Eftersom migrationen från den omgivande landsbygden alltid har varit ett frekvent förekommande fenomen, är det uppenbart att inflyttare fortfarande talat samma dialekt som de hade talat på landsbygden. Därför har talspråket i Vasa antagligen varit mycket starkt sydösterbottniskt präglat. Det kan man höra även i dag i butikerna och på gatorna i Vasa. Därtill har standardspråket alltid spelat en central roll i den gamla förvaltnings- och skolstaden Vasa. Finskan, speciellt det moderna finska talspråket, i Vasa är alltså ett i många avseenden utforskat objekt som väntar på sin ivriga forskare.

Se, joka haluaa tutkia 1900-luvun alkupuolen Vaasan suomenkielisten asukkaiden murretta, joutuu arkistoissa ja sähköisten aineistojen runsauden keskellä pettymään. Aineistoa ei ole. Aineistoa ei ole tarjolla myöskään sille tutkijalle, joka haluaisi tarkastella Vaasan suomenkielisten puhekieltä saadakseen tietää, miten Vaasa on eronnut lähiseudustaan tai millaista sosiaalista variaatiota Vaasan kaupungin alueella on ollut havaittavissa.

Mistä tällainen kartoittamattomuus saattaa johtua? Miksei Vaasan suomi – eikä sen puoleen Vaasan ruotsikaan – ole kiinnostanut murteentutkijoita tai myöhempiä puhekielen tutkijoita? Suomi on kuitenkin tunnettu siitä, että meidän kieliarkistomme ovat laajoja, ja niitä on kartutettu aktiivisesti erityisesti viime vuosisadan puolella. Esitän tässä katsauksessa eräitä syitä siihen, miksi Vaasa ei ole kartalla, ja yritän joka tapauksessa arvioida, mitä Vaasan suomi todennäköisesti on ollut. Nykyisen Vaasan puhekielestä voin esittää vain satunnaisia huomioita ja arvioida mahdollista kehitystä yleisen sociolingvistisen tietämyksen valossa.

Kaupunki, kaupunkikieli ja murteentutkimuksen kriteerit

Niin kauan kuin systemaattista murteentutkimusta on Suomessa harjoitettu, on menty kentälle ja haastateltu kielenkäyttäjiä eri puolilla Suomea.¹ Tällä tavoin on saatu tietoa suomen kielen alueellisesta vaihtelusta. Sanaston lisäksi on koottu haastatteluin myös muoto-opillista aineistoa ja paikannimistöä.

1800-luvun lopulla ja aivan 1900-luvun alussa murteenkerääjille annettu keskeinen ohje oli se, että heidän tuli tavoitella mahdollisimman puhdasta ja alkuperäistä seudun murretta (Nuolijärvi 1988a: 118–122). Aluksi haastateltavista käytettiin nimitystä ”kielimestari”, mikä osoittaa hyvin murteenkeruun lähtökohtia: kuka tahansa ei osannut ”aitoa ja puhdasta” murretta, vaan haastateltavaksi piti löytää taitavia kertojia ja vanhakantaisen murteen käyttäjiä. Sittenmin ruvettiin käyttämään sanaa ”kielenopas” (Kettunen 1927). Murretta tuli kerätä maaseudulta, ja kaupungit jätettiin tyystin tämän keruutyön ulkopuolelle.

Sen lisäksi, että sanastonkerääjien piti mennä maaseudulle, haastateltaville asetettiin ankarat kriteerit: haastateltavaksi sopivin oli vanha, syntyperäinen, syrjäkylässä asuva, hyvämuistinen, selväsana- ja älykäs mies (ks. esim. Vilkuna 1925). Kaikki syrjäkylänsä asukkaat eivät siten päässeet paikkakuntansa kielen kuvaajiksi. Vähitellen vanhoja naisia otettiin mukaan enemmän, kun tutkijat huomasivat monien aihepiirien olevan sellaisia, että juuri naiset osasivat kertoa niistä. Tällaisia olivat ruokatalouteen, lastenhoitoon ja karjanhoitoon liittyvät asiat. Osa kerääjistä piti silti edelleen varmempana valita miehiä (Nuolijärvi 1988b: 73–75).

Suomi ei ole ollut ainoa paikka, jossa tällaista valikointia on harrastettu. Naisten ja miesten kyvystä ja murteen hallinnasta on keskusteltu muissakin maissa. Ne tutkijat, jotka naisia ovat haastatelleet, ovat perustelleet valintaansa sillä, että he olivat agraariympäristöissä murteeltaan konservatiivisempia ja sopivat siten edustamaan ”aidon” murteen käyttäjiä. Silti naisten määrä on ollut murteentutkimuksissa paljon vähäisempi kuin miesten. (Ks. esim. Coates 1986: 41–46.) Kielitieteilijä Kai Donnerin (1930: 44) toteamus kuvaa hyvin 1900-luvun alun suomalaisia arvostuksia:

---

¹ Haastattelumenetelmän käytöstä kielentutkimuksessa eri aikoina ks. lähemmin Nuolijärvi (2005).

Kun meillä kerran tullaan kiinnittämään päähuomio maatalviljeviin henkilöihin, eikä voida sanottavasti ottaa mukaan muita ammatteja, on itsestään selvää, etteivät naiset tule kysymykseen. Sitä paitsi on syytä, jo tutkimuksen yhtenäisyyden takia, karttaa sekottamasta yhteen naisten ja miesten toisistaan poikkeavaa kieltä.

Vaikka naisten ja miesten kielenkäytön mahdollisia eroja ei ollut edes tutkittu, oli oletus niiden erilaisuudesta vahva. Vahva oli myös oletus siitä, että valittujen maaseudun miesten ryhmä olisi kielenkäytöltään yhtenäinen. Sinänsä tällainen näkemys, joka siivoo jo tutkimuksen alkuvaiheessa haitalliset kokonaiskuvan häiritsijät pois näkyvistä, ei ole harvinainen tieteen historiassa; esimerkiksi suomalaisessa työn sosiologiassa naiset jätettiin yllättävän pitkään tutkimusaineistojen ulkopuolelle (Julkunen 1984).

Murteiden tutkijan piti siis ohittaa kaikki kaupunkilaiset, niin vaasalaiset kuin helsinkiläisetkin, niin miehet kuin naiset. Kaupunkilainen ei sopinut asetettujen kriteerien raameihin, eivät myöskään nuoret tai edes keski-ikäiset. Myös laajassa Suomen murteiden nauhoitushankkeessa, jonka aineisto kerättiin 1960- ja 1970-luvulla, haastateltiin vain maalaispaikkakuntien vanhuksia (ks. esim. Nuolijärvi 2007 ja siinä mainittu kirjallisuus).²

Vaasan kaupunki ei siten suinkaan ole ainoa kaupunki, joka on jäänyt syrjään suomen murteiden kerääjän ja tutkijan reitiltä, vaan kesti kauas 1970-luvun alkuun saakka, ennen kuin sosiolingvistinen tutkimus tarttui kaupunkien kielimuotoihin ja tarkasteli eri-ikäisten puhujien kielimuotoa (ks. Paunonen, Mielikäinen & Suojanen 1976). Silloinkin keskityttiin suurten kaupunkien, kuten Helsingin, Tampereen, Turun ja Jyväskylän puhekieleen, ja näiden kaupunkien kielimuotoja ja kielitilannetta on tarkasteltu myöhemminkin erilaisissa projekteissa.³ Muidenkin kaupunkien puhekielen ominaispiirteitä ja ikä- ja sosiaaliryhmien välisiä eroja on sittemmin käsitelty lukuisissa opinnäytteissä, lähinnä pro gradu -tutkielmissa.

---

² Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen nauhoitearkistossa on kyllä Vaasasta aineistoa: suurehko kokoelma rehtori Tauno Kuusimäen nauhoittamia äänidokumentteja Vaasan tyttölyseon, Vaasan yhteislyseon ja Kirkkopuistikon lukion juhlista ja arjesta 1960- ja 1970-luvulta. Lisäksi on Pekka Kyytisen Vaasan esittelyä pari nauhaa. Nämä sisältävät puheita ja esityksiä, joissa on käytetty muodollista yleiskieltä. Se on tietenkin kaikissa kaupungeissa ollut ja on edelleen julkisten tilaisuuksien kielimuoto ja myös monen yksilön arjessaankin käytämä kielimuoto.

³ Jyväskylän puhekielestä ks. esim. Mielikäinen (1980, 1981a, 1981b, 1986), Tampereen puhekielestä ks. Jonninen-Niilekselä (1982), Lönnroth (2009), Mustanoja (2011), Helsingin puhekielestä ks. Paunonen (1995/1982), Nuolijärvi (1986), Juusela & Nisula (2006), Turun puhekielestä ks. Suojanen (1982, 1985).

On jälkiviisasta arvioida sitä, mitä aiempien sukupolvien olisi pitänyt tutkia. Kullakin ajalla on omat kriteerinsä ja painotuksensa, mutta ne vaikuttavat myös siihen, mitä aukkoja tutkimukseen jää. On hyvä muistaa, että niitä jää myös nykytutkimuksessa, me emme vain vielä huomaa kaikkia puutteitamme.

Kun murteiden tutkimus oli vilkkaimmillaan erityisesti viime vuosisadan ensi puoliskolla, ei Vaasassa ollut yliopistoa eikä suomen kielen tutkijoita, jotka olisivat osallistuneet tähän työhön. Kun sitten myös Vaasan yliopistossa ryhdyttiin harjoittamaan kielentutkimusta, se keskittyi erityisesti nykykieleen ja tekstiaineistoihin. Myöskään sosiolingvistinen variaationtutkimus, joka olisi kohdistunut Vaasan puhekieleen, ei ole ollut osa vaasalaisten tutkijoiden työtä, kuten niin monissa muissa 1960-luvulla perustetuissa yliopistoissa, joissa on kartoitettu niin oman kaupungin kuin sen ympäristönkin kielen muutosta. Tämän tosiseikan toteaminen ei ole moite vaasalaisten kollegojen työtä kohtaan; on ollut luonnollista, että vähäisen henkilöstön on ollut viisasta suuntautua siten, mikä on ollut yliopistossa tarkoituksenmukaista. Tämä osoittaa vain sen, miten käytännön sanelemat ehdot ja yliopiston omat painotukset sekä yksittäisten tutkijoiden ja tutkimusryhmien suuntautuminen vaikuttavat tutkimuskohteisiin ja -menetelmiin ja sitä kautta esimerkiksi siihen, mitä Suomen kielimuodoista tai vuorovaikutustilanteista tiedetään ja millaisia arvioita kieliyhteisön tulevaisuudesta voi esittää.

Nykyinen Vaasan yliopiston tutkimus on toki keskittynyt Vaasan puhekieleen ja nimenomaan lasten ja nuorten luonnolliseen, kielikylvyssä omaksuttuun kaksikielisyyteen, mikä onkin yksi nykyiselle vaasalaiselle kieliyhteisölle tyypillinen piirre. Koululaisten tai päiväkotikäisten suomen kieli on myös vaasalaisen kielen variaation kannalta mielenkiintoinen aineisto, ja siihen soisi jollakulla suomen kielen tutkijalla olevan joskus aikaa ja mahdollisuuksia paneutua.

Vaasan suomi – eteläpohjalaista murretta?

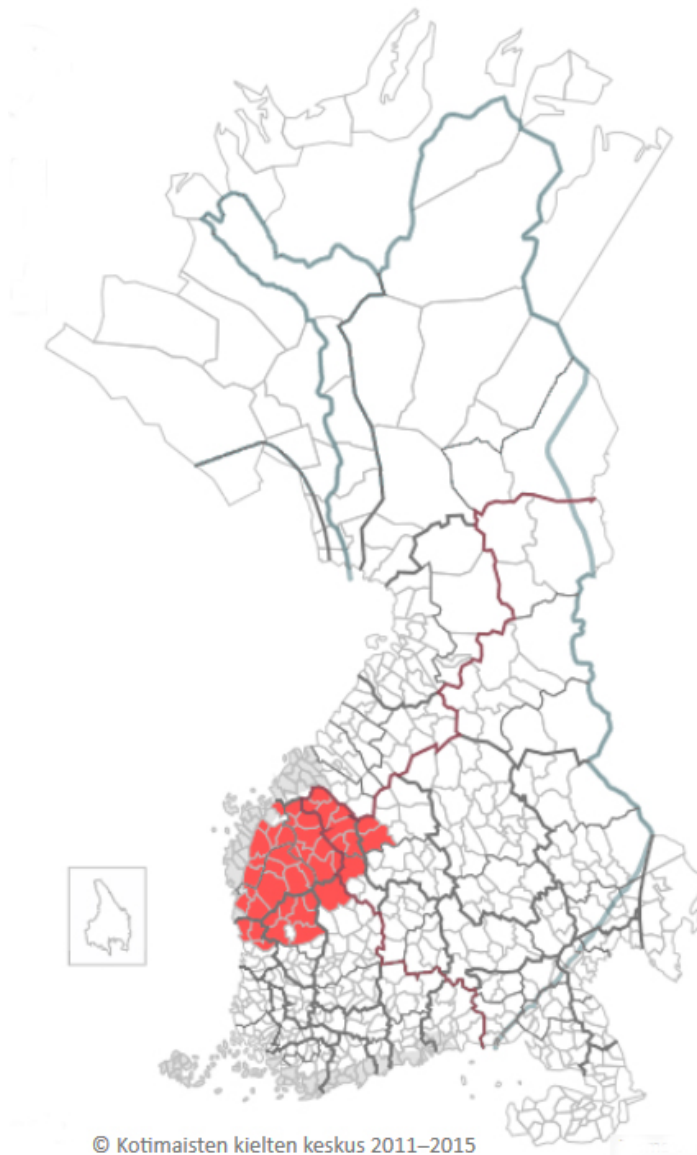
Vaikka Vaasan kaupunki loistaa murrearkistoissa ja -tutkimuksissa sekä myös myöhemmissä kaupunkipuhekielen tutkimuksissa poissaolollaan, kuva ei ehkä kuitenkaan ole niin väritön kuin ensi tuntumalta luulisi. Vaasa ei ole ollut mikään suljettu linnoitus, vaan se on aina ollut ympäröivän maaseudun elimellinen osa, jossa maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus on ollut tiivis. Siksi se, mitä tiedetään Etelä-Pohjanmaan murteista, on epäilemättä pätenyt aikaisemmin myös monien vaasalaisten kielimuotoihin, vaikka aikaisempien sukupolvien kieltä ei olekaan dokumentoitu.

Vaasa on ollut vuosisatojen ajan kaksikielinen, ja Vaasaan tuli jo 1600-luvulla asutusta sekä ruotsin- että suomenkieliseltä lähimaaseudulta mutta myös kauempaa, Savosta ja Keski-Suomesta. 1680-luvulla Vaasan väkiluvun on arvioitu olleen noin 1 280 henkeä. (Luukko 1971: 95–96, 104.) 1760-luvulla väkiluku oli hieman suurempi, noin 1 510 henkeä (Luukko 1979: 68) ja 1850-luvun lopulla 3 372 henkeä (Mäkelä 1985: 48). Vielä 1800-luvullakin Vaasa houkutteli kuitenkin enemmän ruotsin- kuin suomenkielisen maaseudun asukkaita. Vaasan pääosin pohjalainen väestö sai vähitellen lisäystä myös muualta Suomesta (Mäkelä 1985: 57–58). Silti voi todeta, että sata vuotta sitten Vaasan suomenkielisellä väestöllä lienee ollut enimmäkseen hyvin eteläpohjalainen tausta, joskin jo varhain on muuttanut väkeä ja siis eri murteiden ja yleiskielen käyttäjiä myös muualta Suomesta.

Mitä eteläpohjalaisia äänne- ja muotopiirteitä Vaasan puhekielessä siis voi olettaa olleen, jos sitä tarkastelee alueensa keskeisenä osana, osana eteläpohjalaista murreympäristöä?

Etelä-Pohjanmaa on ollut suhteellisen yhtenäinen murrealue, vaikka luonnollisesti alueen sisällä on myös eroja. Oheinen kartta 1, joka on ilmestynyt *Suomen murteiden sanakirjassa* (2011–2013), kuvaa hyvin yhtä tyypillistä eteläpohjalaista sanaa, joka on saattanut ulottua Vaasan kaupungin alueelle asukkaiden kielellisen taustan vuoksi. Vaikka juuri *kuupano*-sanaa ei Vaasassa käytettäisikään, tällaisia eteläpohjalaisia sanoja, joilla on näin selvärajainen eteläpohjalainen levikki ja jotka esiintyvät usein myös Etelä-Pohjanmaan murteisiin rajoittuvalla alueella, on murrekokoelmissa ja verkkosanakirjassa runsaasti. Kun lähialueilta on muutettu Vaasaan, moni sana on epäilemättä säilynyt käytössä ja jatkanut siis elämäänsä myös kaupunkioloissa. Seuraavat sukupolvet eivät niitä välttämättä enää ole käyttäneet.

Sanaston lisäksi muuttajat ovat tuoneet mukanaan eteläpohjalaiset äänne- ja muotopiirteensä, joita seuraavat vaasalaissukupolvet ovat viljelleet puheessaan, tai sitten he ovat sopeutuneet yleiskielisempään puhetapaan, josta leimallisimmat eteläpohjalaisvariantit ovat jääneet pois. Monien sosiolingvististen tutkimusten perusteella muuttajien ja heidän jälkeläistensä variaatio on runsas, mutta jonkinlaista murteen tasoittumista yleiskieliseen suuntaan tapahtuu lähes poikkeuksetta.

MERKITYKSEN LEVIKKI

kuupano s.

pieni käärön muotoinen kasa, jollaisiin heinä (yön t. sateen ajaksi) niityllä kootaan; pienehkö heinäruko.

Levikki: SatL pohjoislaita, PohE, SatP pohjoisosa, KesL, joitakin tietoja KesP, Virrat.

Kartta 1. Tyypillinen esimerkki Etelä-Pohjanmaalla ja sen lähiympäristössä käytetyn sanan levikistä: *kuupano*.⁴

Vaikka sanasto on kymmenien vuosien aikana osin muuttunut, äänne- ja muotopiirteet eivät koskaan muutu samassa tahdissa, vaan ulkopuolisen mielestä hyvinkin leimallinen piirre voi säilyä pitkään monien puheessa. Etelä-Pohjanmaan murteille nykyisinkin tunnusomaisia yleisiä äänne- ja muotopiirteitä

⁴ Kartan punainen viiva on itä- ja länsimurteiden raja.

ovat seuraavat piirteet, joista eräitä voi luonnollisesti kuulla nykyvaasalaistenkin puheessa (ks. esim. Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013: 249–250):

- Jälkitavujen vokaalienvälinen *h*: *tullahan, kysymähän, mentihin, talohon*; osassa aluetta *menthin, kysymhän*
- Kirjakielen *d*:n paikalla *r*: *erellä, toresta* 'todellakin', *yhyren*
- Kirjakielen *ts*:n paikalla *tt*: *seittemän, läpitte, viittiä*
- Varsinkin länsiosassa sanan, usein lainasanan, alussa kaksi konsonanttia: *kloppi* 'poika', *plärätä* 'selata'
- Inessiivin päätte on yleensä *-s*: *kyläs, joukos, kiukus* 'kiukuissaan'
- Kirjakielen muotoja *jossa* ja *missä* vastaavat *joh(o)na, mih(i)nä*
- Abessiivin päätteessä on vain yksi *t*: *puhumata, kurita* 'kuritta'
- Jälkitavujen *i*-loppuiset diftongit edustuvat pitkinä vokaaleina: *kirioottanu, laulaasin, vähäänen* 'pieni', *flikoolla* 'tyttöillä'
- Eräiden muotojen *e* on muuttunut *o*:ksi tai *ö*:ksi eli labiaalistunut: *tuloo, menöö, kattelohon* 'katselemaan'
- Vokaaliyhtymät *ea* ja *eä* ovat muuttuneet yhtymiksi *ia* ja *iä* ja vokaaliyhtymät *oa* ja *oä* yhtymiksi *ua* ja *yä*: *hakia, leviää* 'leveää', *sanua, näkyä* 'näköä'
- Etelä-Pohjanmaan pohjoisosassa diftongi *ie* on avartunut diftongeiksi *ia* ja *iä*, diftongit *uo* ja *yö* diftongeiksi *ua* ja *yä*: *siälä, siapata, tuata, yätä*
- Varsinkin eteläosassa esiintyy niin sanottu švaavokaali eli välivokaali: *kolome, melekeen, teherä, lehemä, vanaha*.

Näistä monet ovat sellaisia variantteja, joita käytetään myös muissa länsimurteissa, mutta kun niistä useampia esiintyy yhden henkilön puheessa, murteita tunteva kuulija voi tunnistaa puhujan eteläpohjalaiseksi tai siellä syntyneeksi. Esimerkiksi avartuneet diftongit (*siälä*) eivät vielä ohjaa kuulijaa Etelä-Pohjanmaalle, mutta kun niiden kanssa esiintyy vaikkapa loppuheittainen inessiivimuoto (*joukos*), on eteläpohjalaisuus jo todennäköisempää. Sitä paitsi intonaatio ja puheen tempo, joita ei saa esille kirjoitetussa tekstissä, auttavat paikantamaan puhujan.

Seuraavassa on pari näytettä siitä, millaista 1900-luvun alun vaasalaisenkin kielimuoto on saattanut olla. Näytteet ovat eri puolilta Etelä-Pohjanmaata, Ilmajoelta, Nurmosta ja Teuvalta.⁵

Ilmajoki:

Se oli vähä sellaista, kyläkunnan tappelua pakkas olohon niihin aikoihin nois iltamatilaasuksiskin niin, sitä oli joukos aina sellasia, jotka oli vähä riiranhaluusiakin kum menthij johonkin toishen kylähäj ja... Sittek ku sinnet tuli mentäväksi joskus jottei olluk koko sakki koohtii niin, sitted sielä tuota, oli vähä vaikia olla! (Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013: 254.)

Nurmo:

No mitenkäs kun te, miehenne kanssa sitted menitte, taikka sitte ennen niim mitäs se, mitenkä se sitte esitti..?

Arviko?

Nii.

No ei se oikeen nym mitenkään erikoosesti esittäny sitä mutta, kumminkin niin, esitti että eikö me mentääsi, avioliittoho. Sitä lajia, meinas. Jotta, tulsinko minä hänen kans, sittej ja... Noo, minä sitte lopuksi lupauruun. Em mää ensin alakuhun tiännys sanua oikeem mihinkääm päim mutta, loppujel lopuksikin tuli sitten, sanottua että jos, jos mentääs. (Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013: 269.)

Teuva:

Tääl oli oikeen sellaanen, tanssilava, tuola, mäes johona, siä kuluki leviäättöp pitkältä, monista pitäjähistä ihmisiä. Sellaanev vanha pelimanni yksirivisellä soitti siä, fiulilla, ja välihi harmonilla, sellanev vanha mies. Silles sitted vähä kovottihin aina, se oli tyytyväänen ku se jonku pennij ja markan, sai niin. (Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013: 274.)

Vaikka Vaasaan on tullut ja tulee muuttajia monilta paikkakunnilta ja nykyisin myös Suomen ulkopuolelta, ja eri kielimuotoja kuulee yhä enemmän, on Vaasan puhetapa ulkopuolisen korvissa usein yhä varsin eteläpohjalainen. Tästä saan todistuksen jokaisella Vaasan-käynnilläni, niin taksinkuljettajien kanssa keskustellessani kuin kauppoissa ihmisiä kuunnellessani. Muuan kokemus murteen vahvuuden olemassaolosta on erityisen puhutteleva. Joitakin vuosia sitten poikkesin ostoksille vaasalaiseen vaatetusliikkeeseen. Kun nuori, noin 20-vuotias myyjä ei heti löytänyt haluamaani, hän kysyi toiselta myyjältä: *Mihinä ne sukkahousut on?* Pieni lausuma paljasti, että Etelä-Pohjanmaalta ollaan ja vanhakantaisia muotoja käytetään.

---

⁵ *Suomen murrekirjan* (Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola 2013) kaikki näytteet ovat kuultavissa Kotimaisten kielten keskuksen verkkopalvelussa osoitteessa <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4618/>.

Vaikka Vaasassa siis kuulee yhä Etelä-Pohjanmaalla vanhastaan tunnettuja muotoja, yksittäisten havaintojen perusteella ei tietenkään pidä tehdä kaupungin puhekielestä liian yksioikoisia päätelmiä. Yhtä lailla satunnainen vierailija voi nimittäin kiinnittää huomiota siihen, että puhutun kielen yleisilme voi olla myös varsin yleiskielinen tai että eri-ikäiset puhuvat eri tavoin. Monet sociolinguvistiset tutkimukset osoittavatkin, että murteellisuuden ja yleiskielisyyden raja kulkee usein keski-ikäisten ja nuorten välissä. Useimmiten nuoret ovat vähemmän murteellisia kuin keski-ikäiset, mikä saattaa kertoa siitä, mihin suuntaan paikallinen kielimuoto on kehittymässä. Toisinaan voi kuitenkin olla niin, että nuoret ovat murteellisempia kuin keski-ikäiset, jotka joutuvat työssään tekemisiin kirjoitetun kielen ja eri tavoin puhuvien ihmisten kanssa, mikä vie heidän puhekieltään yleiskieliseen suuntaan. (Ks. esim. Nuolijärvi & Sorjonen 2005.) Joillakin paikkakunnilla nuoret käyttävät vain harvoissa piirteissä yleiskielisempiä variantteja kuin vanhemmat, vaikka murre yleisilmeeltään olisi varsin samankaltaista kuin vanhemmilla ikäryhmillä.⁶

Nyky-yhteisö on moninaisten kielimuotojen kohtauspaikka

Murteen tai murrepohjaisen puhutavan lisäksi Vaasan puhekielen olennainen osa on myös sangen leimaton, yleiskielinen tapa puhua. Tämä on tyypillistä vanhassa hallinto- ja koulukaupungissa, jossa opiskelu ja työ ovat myös menneinä vuosikymmeninä ohjanneet ja ohjaavat edelleen sitä, miten monet aikuiset vaasalaiset työssään puhuvat. Yliopistoon ja ammattikorkeakouluun tulee opettajia ja opiskelijoita muualtakin Suomesta, ja kullakin on oma kielellinen taustansa. Yliopisto voi siten olla monien kielimuotojen alusta, jossa vaikutteita otetaan ja annetaan. Paikallisuus ei enää samalla tavalla kuin sata vuotta sitten ohjaa ihmisten kielimuotoa, vaan tärkeämpää on se, millaisessa ammatissa ja työympäristössä kukin toimii. Siten nykyvaasalaistenkin kielimuodot voivat olla kirjakieltä lähellä olevia kielimuotoja, yleissuomalaisia puhekielimuotoja tai eteläpohjalaista murretta.

---

⁶ Hyvä esimerkki tästä on maantieteellisesti läheisen maaseutukaupungin Kauhavan tilanne 1990-luvulla. Nuoret olivat eräissä piirteissä hyvin murteellisia: he käyttivät *d:n* sijasta *r:ää* (*meirän*), *ts:n* sijasta *tt:tä* (*mettä*), labiaalistunutta *tuloo*-muotoa, švaavokaalia (*kylymä*) ja loppuheittoisia muotoja (*paikas*). Sen sijaan eteläpohjalainen *sanua*-tyyppi oli heidän puheestaan osittain väistymässä yleiskielen hyväksi (*sanoa*), samoin vokaalienvälinen *h* (*talohon* > *taloon*), ja eteläpohjalainen *punaanen*, *sanoosi* oli väistynyt yleiskielisen muodon *punainen*, *sanoisi* tieltä. (Lehtinen 1996; ks. myös Nuolijärvi & Sorjonen 2005.)

Kuva 1. Yliopiston kampuksella kielet ja kulttuurit kohtaavat.

Kielellisen yleiskuvan saamiseksi vaaditaan luonnollisesti tarkempaa tutkimusta, joka tarvitsee monenlaisia näkökulmia: kaupungin sijainnin lisäksi tulee sosiolingvistiksessä tutkimuksessa ottaa huomioon kaupungin kielellinen historia, sen sisäinen rakenne, sen monikielisyys sekä erilaiset ryhmät, miljööt ja alakulttuurit (ks. Nuolijärvi 2001 ja siinä mainittu kirjallisuus). Varmasti voi todeta vain sen, että Vaasan kokoisen kaupungin kielellinen variaatio on runsas ja että yhtä Vaasan puhekieltä ei ole olemassa. Nyky-Vaasa on monitaustainen kieliyhteisö, jonka juuret ovat sekä ympäröivällä maaseudulla että mentaalisesti monenlaisissa ympäristöissä. Tässä mielessä Vaasa muistuttaa monia muita Suomen kaupunkiyhteisöjä, vaikka joka kaupungilla onkin oma kielellinen historiansa ja ilmeensä.

Kirjallisuus

Coates, Jennifer 1986: *Women, men and language. A sociolinguistic account of sex differences in language*. Longman, London.

Donner, Kai 1930: *Kielimaantieteellisistä tutkimuksista Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Jonninen-Niilekselä, Kaija (toim.) 1982: *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, Tampere.

Julkunen, Raija 1984: Nainen suomalaisessa työnsosiologiassa. *Sosiologia* 21(2) 1984, 146–162.

Juusela, Kaisu & Nisula, Katariina (toim.) 2006: *Helsinki kieliyhteisönä*. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki.

Kettunen, Lauri 1927: Kielimestari. *Virittäjä* 31(1–3) 1927, 147.

Lehtinen, Minna 1996: *Kauhavan murteen nykytilasta ja muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Luukko, Armas 1971: *Vaasan historia I*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Luukko, Armas 1979: *Vaasan historia II*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Lyytikäinen, Erkki, Rekunen, Jorma & Yli-Paavola, Jaakko (toim.) 2013: *Suomen murrekirja*. Gaudeamus, Helsinki. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4618/>

Lönnroth, Harry (toim.) 2009: *Tampere kieliyhteisönä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Mielikäinen, Aila (toim.) 1980: *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos, Jyväskylä.

Mielikäinen, Aila (toim.) 1981a: *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos, Jyväskylä.

Mielikäinen, Aila (toim.) 1981b: *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3.* Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos, Jyväskylä.

Mielikäinen, Aila (toim.) 1986: *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 4.* Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitos, Jyväskylä.

Mustanoja, Liisa 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatu tutkimus Tampereen puhekielestä.* Tampere University Press, Tampere.

Mäkelä, Anneli 1985: *Vaasan historia III.* Vaasan kaupunki, Vaasa.

Nuolijärvi, Pirkko 1986: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nuolijärvi, Pirkko 1988a: Kielenulkoisten taustamuuttujien huomioon ottaminen 1800-luvun ja 1900-luvun alun murretu tutkimuksissa. Teoksessa *Kieli 3.* Toimittaneet Jyrki Kalliokoski ja Pentti Leino. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Nuolijärvi, Pirkko 1988b: Sukupuoli kielellisen tuotoksen muovaajana. Teoksessa *Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä.* Toimittanut Lea Laitinen. Yliopistopaino, Helsinki.

Nuolijärvi, Pirkko 2001: Begreppet stadsmål och den urbana dialektologin. Teoksessa *Våra språk i tid och rum.* Redigerade av Marianne Blomqvist under medverkan av Mirja Saari och Peter Slotte. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, Helsingfors.

Nuolijärvi, Pirkko 2005: Haastattelu kielentutkijan aineistona. Teoksessa *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus.* Toimittaneet Johanna Ruusuvaori ja Liisa Tiittula. Vastapaino, Tampere.

Nuolijärvi, Pirkko 2007: ”On se aika monellaista ollu.” Menneisyyden esiinkutsuminen murrehaastatteluissa. Teoksessa *Menneisyys on toista maata.* Toimittaneet Seppo Knuutila ja Ulla Piela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nuolijärvi, Pirkko & Sorjonen, Marja-Leena 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseurauhankkeen pohjalta.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

Paunonen, Heikki 1995/1982: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Paunonen, Heikki, Mielikäinen, Aila & Suojanen, Matti 1976: *Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus. Esitutkimusraportti*. Moniste. Muoto-opin arkisto, Helsinki.

Suojanen, Matti K. (toim.) 1982: *Kirjoituksia puhekielestä. Turun puhekielen projektin julkaisuja 1*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turku.

Suojanen, Matti K. (toim.) 1985: *Mitä Turussa puhutaan? Turun puhekielen projektin julkaisuja 3*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turku.

Suomen murteiden sanakirja 2011–2013: Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
<http://kaino.kotus.fi/sms/?p=main/>

Vilkuna, Kustaa 1925: Kielimestarista. *Virittäjä* 29(1–3) 1925, 76–82.

STANDARD ELLER DIALEKT? – NÅGRA NEDSLAG I MODERN VASASVENSKA

Viveca Rabb

Tässä artikkelissa käsitellään ruotsin kieltä tämän päivän Vaasassa murteentutkimuksen näkökulmasta. Vaasassa puhuttu ruotsi on aihe, jota on tutkittu yllättävän vähän. Aineisto koostuu 22 puhujasta, jotka on jaoteltu karkeasti kolmeen ikäluokkaan (1930-, 1960- ja 1990-luvulla syntyneet). Aineisto koostuu keskusteluista, joissa 2–3 ystävää tai perheenjäsentä keskustelee toistensa kanssa. Äänitteet on kerätty vuonna 2012, ja niissä on tutkittu seitsemää eri muuttujaa: *u*-ääntäminen, verbien infinitiivi- ja imperfektimuodot, neutrisubstantiivien määräisen muodon ääntäminen, diftongit, *de*-pronominin ääntäminen ja infinitiivin merkki. Tutkimuksesta ilmenee, että vanhemman osallistujaryhmän sisällä on havaittavissa suuria kielellisiä eroja: toiset puhuvat standardikieltä, ja toiset ovat hyvinkin murteellisia. Murteellisimmin puhuvat tulevat tämän otoksen perusteella Vetokannaksen kaupunginosasta. Muissa ikäluokissa standardikieltä ja murreta puhuvien välinen ero ei ole yhtä suuri, sillä niissä kieli on yhdenmukaisempaa. Tutkimuksen tuloksia ei ole kuitenkaan mahdollista yleistää koskemaan kaikkia Vaasan ruotsinkielisiä tarkastelluissa kolmessa ikäluokassa, mutta tulokset viittaavat ainakin siihen, että laajempaan otantaan perustuva tutkimus ilmiöstä voisi osoittautua erittäin antoisaksi.

Bakgrund och syfte

Vasasvenskan har hittills varit mycket sparsamt undersökt. Det enda som mig veterligen finns är en liten pilotstudie skriven av mig själv (Rabb 2012), en otryckt avhandling pro gradu från Helsingfors universitet (Gullmets 1990) samt en ännu mer anspråkslös otryckt seminarieuppsats från Lunds universitet (Heick 1973). Det här beror på att de finlandssvenska dialektologerna ända fram till 1990-talet främst intresserade sig för dialekter på landsbygden som ansågs genuinare och mer värda att undersöka. Möjligheten att relatera resultaten till forskning om dialekter i andra svensk- eller tvåspråkiga städer är av samma orsak likaså begränsad. Det som finns är 1990-talsprojektet *Finlandssvenska stadsmål*, vilket fokuserade på städerna Jakobstad, Kristinestad, Ekenäs och Lovisa och som genererade två undersökningar, nämligen Ivars (1996) och Gullmets-Wik (2004). Likaså finns en äldre undersökning av svenskan i Helsingfors, gjord av Nyholm (1984).

Syftet med denna artikel är att presentera Vasasvenskan på ett sätt som förhoppningsvis kan intressera såväl Vasabor som utomstående. Jag undersöker några språkdrag närmare och ger även några konkreta exempel på hur Vasasvenska kan låta. Pratar Vasaborna i undersökningen standardsvenska? Hur enhetlig är Vasasvenskan? De här frågorna hoppas jag kunna svara på i artikeln.

Teori och analysmetod

Materialet behandlas enligt sociolingvistisk teori och analysmetod och såväl kvantitativt som kvalitativt. Sociolingvistikens utgångspunkt är att sociala faktorer hos individen och i det omgivande samhället kan inverka på hans eller hennes språk. Dessa bakgrundsfaktorer (t.ex. talarnas ålder, kön, hemort, utbildning eller etniska bakgrund) har oftast undersökts kvantitativt genom att man statistiskt jämför medeltalen för resultaten av två eller flera informantgrupper och avgör om medeltalen är lika eller olika. Här kommer jag emellertid att fokusera på individen. I stället för att låta människorna drunkna i gruppmedeltal, presenterar jag informanternas bruk av de undersökta språkdragen och låter eventuella informantgrupper utkristallisera sig som ett resultat av analysen snarare än som en förfabricerad utgångspunkt.

En enda förhandsgruppering av informanterna gör jag, och det är enligt informanternas ålder i och med att jag har valt informanter från olika åldersgrupper. Resultatredovisningen sker även rent konkret genom en uppdelning i tre olika små tabeller enligt informanternas ålder. Det här beror mest på att tabellen annars hade blivit så stor och otymplig att den inte skulle rymmas på en enda sida, och dessutom skulle den troligtvis också upplevas som mycket tung och svårläst.

Material

Materialet för denna studie har getts av 22 Vasabor, som alla är födda och uppvuxna inom gränserna för dagens Vasa. De representerar tre olika åldersgrupper, födda cirka 1930, 1960 och 1990. En informant är född redan år 1907. Jag tillåter ett spann på cirka 10 år så att de äldre informanterna är födda mellan åren 1925 och 1936. De medelålders informanterna är födda mellan åren 1956 och 1968, medan de yngsta informanterna är födda mellan åren 1987 och 1997. Jag har 8 informanter födda cirka 1930, 7 stycken födda cirka 1960 och 6 stycken födda cirka 1990. Det finns totalt 12 kvinnor och 10 män i materialet. Dessa 22 personer ingår i ett större material på 48 informanter i alla åldrar från Vasa, där jag inte ännu (15.4.2013) har analyserat alla informanter helt och hållet.

Till slut kommer jag emellertid också att ta med mina intryck från hela det större materialet i min diskussion. Det huvudsakliga materialet i artikeln består dock av 14 inspelningar och av de 25 första minuterna av varje inspelning. Totalt rör det sig alltså om närmare 6 timmar samtal.

Inspelningarna består av informella samtal mellan två eller tre familjemedlemmar eller vänner. Jag gav inga färdiga förslag på samtalsämnen utan lät informanterna samtala fritt. Inspelningarna har alla gjorts under år 2012. De medelålders och yngre informanterna har själva gjort sina inspelningar utan att jag varit närvarande, men de äldsta informanterna har spelats in så att jag varit närvarande och skött om inspelningsapparaten eftersom det känns tryggare för informanterna själva. I några fall har jag då suttit i ett annat rum vid teven under samtalets gång, medan jag i andra fall har suttit i samma rum som informanterna och läst i mina papper för att inte uppmuntra dem att ta mig med i sitt samtal. Informantrekryteringen har till övervägande del skötts genom reklam för min undersökning i dagstidningen *Vasabladet* och på Facebook. Intresserade Vasabor har där uppmanats att höra av sig till mig och ställa upp som informanter. Den rekryterade personen har sedan själv skaffat sin samtalspartner inom sin familj eller bland sina vänner. Dessutom har de flesta efteråt tipsat om andra Vasabor jag kan kontakta och be att ställa upp.

De språkdrag som analyseras närmare och kvantitativt är främst fonologiska (dvs. berör språkets uttal), nämligen uttalet av *u*-ljudet (*hund* – *hond*), verbens infinitivform (*kasta* – *kast*), verbens preteritumform (*ringde* – *ringd*), bestämd form singularis av neutrala ord (*huset* – *huse*), närvaro eller frånvaro av primära diftonger (*hem* – *heim*) samt uttalet av pronomenet *de* (*dåm* – *di*). Till ordförrådet hör slutligen valet av infinitivmarkör (*att* – *å* – *ti*, exempelvis i *att kasta* eller *ti kast*). Sammanlagt rör det sig alltså om 7 språkdrag. Pronomenet *de* ville jag undersöka eftersom varianten *dom* åtminstone i någon mån verkar ha gjort sitt intåg i Vasa, möjligen med intryck från sverigesvenskan i medier och litteratur, kanske kombinerat med att *dom* är det normala även i södra Finland. Varianten *di* har varit det normala i Vasa liksom på den omgivande landsbygden, men hurdant är läget nu bland informanterna? De övriga dragen är sådana som tillsammans verkar skapa skiljelinjer mellan olika typer av Vasatalare och jag hoppas att de ska ge en bild av språksituationen åtminstone bland dessa 22 talare. Dessutom har språkdragen valts för att de är relativt frekventa i dagligt tal och sålunda möjliga att studera närmare i det material som jag har.

Hur pratar informanterna?

Jag börjar med att presentera vad varje informant har sagt och koncentrerar mig på de språkdrag som presenterats ovan. Varje informant har fått en kod bestående av M för man och K för kvinna samt födelseår. I ett par fall har två män eller två kvinnor samma födelseår och då har jag kompletterat med ett *a* eller *b* för att göra det möjligt att skilja dem åt. Den sista bokstaven (eller bokstäverna) anger informantens hemstadsdel. C står för Vasa centrum, Vö för Vöråstan, D för Dragnäsbäck, Hö för Höstves, Va för Vasklot, Vä för Västervik, He för Hemstrand, S för Störviken, B för Brändö, Vi för Vikinga, G för Gerby och I för Infjärden. En person bor numera i Smedsby i Korsholm, vilket jag betecknat med Sm. Om en viss person har två bokstavskombinationer, innebär det en barndom och uppväxt främst i en viss stadsdel, vuxenlivet främst i en annan. Om man flyttat runt mycket mellan flera stadsdelar i Vasa anger jag R för Rörlig och följande bokstav anger var personen bor nu.

Talen i cellerna i tabellerna visar procent (med ett exempel) *u/o* som står för *hundra/hondra*, *kasta/kast*, *ringde/ringd*, *huset/huse*, *ben/bein* och *dåm/di* i materialet. Den sista kolumnen visar antalet belägg på *att/å/ti* som infinitivmärke (alltså inte procenttal här). Den sista siffran inom parentes i varje cell anger hur många belägg totalt som fanns hos informanten och som procenttalen alltså bygger på. Jag anger procenttalet som ett heltal utan decimaler. Vi tittar först på de äldsta informanternas resultat i tabell 1 nedan.

Överlag ser man i tabell 1 hur de äldsta informanterna tycks delas in i fem personer med mer standardnära uttal och fyra personer med mer landsbygdsnära uttal. Det förhåller sig så att de tre kvinnor födda cirka 1930 som talade mer standardnära alla har gått i flicklyceet i Vasa och har en mer eller mindre teoretisk utbildning, vilket möjligen kan ha påverkat deras språk. De två som talade allra mest standardnära (K1925 och K1935a) har dessutom båda i sitt yrkesliv fungerat som språkliga förebilder för barn, och de är båda bosatta i Vasa centrum. Den man som hör till samma grupp har ursprungligen en praktisk utbildning men han berättade att han nuförtiden har två olika varieteter. För det mesta talar han ganska standardnära som på bandet, medan han också har kvar barndomens lite mer dialektala språk men reserverar det till samtal med vissa barndomsvänner från Vöråstan.

Tabell 1. De äldsta informanternas användning av sju undersökta språkdrag

	u/o	kasta/kast	ringde/ ringd	huset/huse	ben/bein	dåm/di	att/å/ti
K1907C-Vö	71/29 (85)	96/4 (22)	94/6 (36)	14/86 (14)	100/0 (22)	0/100 (19)	2 att
K1925C	98/2 (100)	97/3 (61)	100/0 (50)	17/83 (23)	100/0 (31)	0/100 (33)	15 att
M1926D-Hö	1/99 (180)	5/95 (38)	0/100 (28)	0/100 (18)	79/21 (58)	0/100 (28)	6 ti
M1929aD	2/98 (83)	14/86 (21)	0/100 (19)	0/100 (9)	81/19 (16)	0/100 (33)	2 ti
M1929bD	4/96 (240)	3/97 (67)	0/100 (24)	0/100 (25)	100/0 (36)	0/100 (32)	7 ti, 2 å
K1929D	11/89 (65)	0/100 (17)	0/100 (2)	0/100 (4)	86/14 (14)	0/100 (3)	2 ti
K1935aD-C	97/3 (60)	100/0 (18)	92/8 (25)	18/82 (11)	100/0 (21)	0/100 (32)	2 att, 8 å
K1935bVa-D	85/15 (89)	83/17 (24)	71/29 (14)	0/100 (13)	100/0 (22)	0/100 (11)	1 att, 1 ti
M1936Vö	97/3 (58)	94/6 (16)	75/25 (4)	0/100 (7)	100/0 (14)	0/100 (16)	2 å, 3 att

Till standardvarieteten tycks hos dessa äldre informanter höra *u*-uttal, samt uttal av obetonade ändelser som just slutvokalerna i verbens infinitiv och preteritum, en viss användning av hörbart *t*, samt även till exempel *inte* med hörbar slutvokal. Pronomenet *de* uttalas genomgående som *di* och som infinitivmärke används nästan enbart *att* och *å*. Hos dessa informanter finns en tendens till mera vokalbortfall hos infinitiver än hos preteritumformer men den är mycket svag. Båda kategorierna har sålunda en mycket låg andel vokalbortfall. Andra kännetecken i materialet hos denna informantgrupp är en låg användning av så kallad kortstavighet (dvs. uttal av typen *såmmar*, *haade* snarare än *såmar*, *hadd*), *den* och *det* som grammatiska genus (t.ex. *dendä stoolen*, *dedä fönstre[t]*). Ordet *mycket* uttalas helst som *mycki* eller *mycke*. Orden *tre* och *se* uttalas oftast med *e*.

Den allra äldsta informanten, född 1907, har även hon en relativt teoretisk utbildning (handelsskola) och har i sitt yrkesliv haft kundkontakter där hon säkert vinnlagt sig om ett vårdat språk. Hon har intressant nog ändå en högre andel *o*-uttal än de övriga standardnära äldre informanterna och man kan spekulera i om detta innebär att *o*-uttalet var vanligare bland hennes jämnåriga, även alltså hos dem som i övrigt talade standardnära. Tyvärr kan ju det här knappast längre undersökas, eftersom denna informant av naturliga skäl numera börjar vara ganska ensam kvar i sin ålderskategori.

De äldre informanter som talar klart mera dialektalt är alla födda och uppvuxna i Dragnäsbäck och alla bor fortfarande kvar där, utom en person som nuförtiden bor i Höstves. Dessa informanter hävdade att deras modersmål inte är

Vasasvenska utan Dragnäsbäcksdialekt eller ”Bäckssvenska”. Efter att ha lyssnat noggrant på inspelningarna skulle jag karakterisera de äldre Dragnäsbäcksbarnas språk på bandet som en ”landsbygdsdialekt light”, och graden av dialekt är helt förståelig om man tänker på att Dragnäsbäck är en gammal arbetarmiljö ursprungligen full av inflyttade personer från landsbygden. Dragnäsbäck blev en del av Vasa först år 1935 (Jern 2000: 201 ff.) och har traditionellt varit en arbetarstadsdel. De här informanternas föräldrar är alla inflyttade till Dragnäsbäck från landsbygden (utom en far som flyttade in från Gamlakarleby redan som barn), och informanterna menar att språket i barndomshemmet främst varit ”Bäckssvenska”, det vill säga att föräldrarna modifierat sina dialekter och gjort dem lite mer gångbara i fabriksmiljön, samtidigt som de tagit intryck av varandra och slipat bort drag som kunnat vara oförståeliga för folk från andra orter.

Informanterna från Dragnäsbäck har alla belägg i materialet på språkdrag som annars brukar förknippas med landsbygden som till exempel uttal som *kåmbär* (kommer), *tjockt l*, *tjuöp* (köpa), *jölp* (hjälpa), *staa* (stå), *tå* (då), *tjööft* (köpte), *oonöödot* (onödigt), *yingär* (yngre) och *onde juulgranen* (den där julgranen, feminint genus). Dessa uppräknade språkdrag används dock inte genomgående av informanterna, utan det rör sig om något enstaka belägg. I boken *Dragnäsbäck – en småstad i staden* (red. Hagman 2005) ger författarna bilden av en stadsdel med stark sammanhållning och en känsla av att utgöra en egen enhet, det vill säga ”en småstad i staden”. Det här tycker jag att jag också kan ana i de äldsta Dragnäsbäcksinformanternas språk och berättelser.

En av de äldre informanterna som talar mycket standardnära i materialet är även hon född och uppvuxen i Dragnäsbäck men har en teoretisk utbildning och har bott hela sitt vuxna liv i Vasa centrum. Det är möjligt att denna person har tillgång till två olika språkvarieteter, en standardnära och en mera dialektal, men tillsammans med sin väninna från centrum talar hon i alla fall mycket standardnära i inspelningen. Intressant nog är däremot K1935b bosatt i Dragnäsbäck och gift med en Dragnäsbäcksbö, men hon är inte själv född och uppvuxen där. Som siffrorna också visar, talar hon då inte heller Dragnäsbäcksdialekt utan lite mera standardnära Vasasvenska.

Vi fortsätter till de medelålders informanternas resultat i tabell 2 nedan.

Tabell 2. De medelålders informanternas användning av sju undersökta språkdrag

	u/o	kasta/kast	ringde/ ringd	huset/huse	ben/bein	dåm/di	att/å/ti
K1956Vä-C	51/49 (139)	12/88 (33)	0/100 (37)	0/100 (20)	100/0 (41)	0/100 (75)	11 <i>att</i> , 3 <i>å</i>
M1957Vö-C-I	57/43 (82)	31/69 (36)	4/96 (26)	0/100 (16)	100/0 (43)	0/100 (23)	1 <i>å</i> , 13 <i>ti</i>
K1958D-C-Sm	62/38 (120)	11/89 (27)	0/100 (10)	17/83 (12)	96/4 (22)	0/100 (27)	1 <i>att</i> , 4 <i>ti</i>
M1963C-R-C	29/71 (158)	40/60 (40)	0/100 (11)	0/100 (20)	100/0 (33)	100/0 (3)	1 <i>att</i> , 6 <i>å</i> , 1 <i>ti</i>
M1964He-S	60/40 (199)	6/94 (65)	0/100 (25)	0/100 (12)	100/0 (60)	0/100 (19)	19 <i>att</i> , 4 <i>ti</i>
K1967B-Vi	95/5 (87)	90/10 (31)	47/53 (36)	0/100 (15)	100/0 (38)	5/95 (20)	1 <i>att</i> , 11 <i>å</i>
M1968D	23/77 (133)	0/100 (15)	0/100 (38)	0/100 (24)	100/0 (47)	0/100 (58)	7 <i>ti</i>

De medelålders informanterna utgör enligt tabell 2 intressant nog en relativt homogen grupp med undantag av K1967, som pratar mer standardnära än de övriga. Det verkar inte finnas någon klar koppling mellan deras utbildning och deras språk i materialet. Till exempel informanterna K1956 och M1964 är mycket högt utbildade, utan att för den skull tala mer standardnära än de andra i sin åldersgrupp. Möjligen kan man notera att de båda två klart föredrar standardformen *att* som infinitivmärke på bandet. Man kan inte heller säga att boende i centrum ger ett mer standardnära språk, eftersom de informanter som är bosatta i centrum inte alls talar mer standardnära än de andra. De flesta medelålders informanterna uppger att deras modersmål är Vasasvenska eller Vasaslang. Jag funderar på om Vasasvenskan/Vasaslangen hos denna åldersgrupp kan vara mer tolerant mot dialektala drag än de äldsta informanternas Vasavarietet, så att till exempel boende i centrum eller teoretisk utbildning inte automatiskt innebär ett mycket standardnära språk.

Till de medelålders informanternas Vasasvenska hör i de flesta fallen ett minst cirka 40-procentigt *o*-uttal, vokalbortfall särskilt i preteritum, bortfall av *t* i bestämd form neutrum, inga diftonger och pronomenet *de* uttalas främst som *di*. Användningen av infinitivmärken är mycket varierande så att endast en person konsekvent använde ett enda infinitivmärke, medan de andra använder två eller alla tre möjligheterna. Förutom de språkdrag som finns med i tabell 2, vill jag även nämna till exempel de grammatiska genusen *han/den* och *he* (*hande/denhe bilin*, *boken*, *kläckon*, *backan* respektive *dede/dehe fönstre*). Normalt i materialet är att säga *jag såg han* (gammal ackusativ objektsform), men *jag såg henne* (nutida standard). Ordet *mycket* uttalas oftast som *myki*. *Tre* och *se* uttalas nästan alltid som *trii* och *sii* och även andra ord kan sporadiskt uttalas med äldre *i*, till exempel *liitin* (liten). Possessivt pronomen kan ibland komma efter sitt huvudord som till exempel i *flickona våra* (våra flickor). Kortstavighet är mycket vanligt.

Två medelålders informanter kommer ursprungligen från Dragnäsbäck, nämligen K1958 och M1968, den senare är fortfarande bosatt där. Dessa personer har

dessutom minst en förälder som själv också är född och uppvuxen i Dragnäsback. Skiljer då dessa personer sig från resten av informanterna i sin åldersgrupp? Man kan här lägga märke till att K1958 är den enda medelålders informanten som givit exempel på en diftong i materialet, nämligen *sein* (sen). Det här kan vara en tillfällighet, men kanske ändå inte. Möjligen kan det bero på att hon sedan 15 år tillbaka bor utanför stadsgränsen i Korsholm, men å andra sidan använder även hennes samtalspartner i inspelningen diftonger, hennes mamma från Dragnäsback som inte analyseras närmare här. Informanten M1968 är överlag den mest dialektala informanten i sin åldersgrupp, vilket kanske inte heller är någon tillfällighet. Båda uppger sitt modersmål vara ”Bäckssvenska”. Möjligen kunde man alltså säga att rötter i Dragnäsback ännu inom denna ålderskategori kan innebära ett mer dialektalt språk.

Informanten M1957 är mycket intressant på så sätt att han gjort inspelningar med två olika personer för min undersökning. På det ena bandet pratar han med sin vän M1968 (som alltså pratade mycket dialektalt). På det andra bandet pratar han med sin vän K1967 (som pratade ganska standardnära). Själv pratar han rätt så olika med sina två vänner, mer dialektalt med M1968 (finns med i tabell 2) och tydligt mera standardnära med K1967 (dock ännu inte analyserat i detalj). Han har alltså bevisligen två varieteter (dock inte nödvändigtvis klart åtskilda) som han använder i olika situationer beroende på samtalspartner. Han berättar också på bandet att han pratar standardnära med sina barn, vilket visar att han åtminstone i viss mån själv är medveten om sina olika varieteter.

Till sist tittar vi på de yngsta informanterna i tabell 3.

Tabell 3. De yngsta informanternas användning av sju undersökta språkdrag

	u/o	kasta/kast	ringde/ ringd	huset/huse	ben/bein	däm/di	att/å/ti
K1987D	73/27 (37)	41/59 (17)	12/88 (8)	0/100 (7)	100/0 (5)	7/93 (15)	1 ti, 4 att
K1989B-G	49/51 (124)	9/91 (65)	2/98 (68)	0/100 (17)	98/2 (45)	0/100 (11)	2 å, 1 att
K1991B-G	55/45 (75)	11/89 (27)	2/98 (55)	0/100 (7)	95/5 (20)	0/100 (23)	3 att
K1993G	100/0 (117)	38/62 (55)	0/100 (2)	22/88 (25)	100/0 (33)	71/29 (7)	5 å, 5 att
M1993I	98/2 (164)	75/25 (81)	40/60 (5)	8/92 (26)	100/0 (40)	0/100 (11)	2 å, 11 att
M1997C	86/14 (50)	68/32 (25)	0/100 (11)	12/88 (8)	100/0 (30)	–	2 å

De yngsta informanterna verkar vara uppdelade i tre mer dialektala och tre mer standardnära talare. Detta märks särskilt om man tittar på användningen av *u*-ljudet, bestämd form av neutrala substantiv samt diftonger. Om man ser på användningen av vokalbortfall märker man dock hur informanten K1993 har stor andel vokalbortfall trots att hon i övrigt talade mycket standardnära. Det här är intressant om man tänker på att hos de övriga informanterna tenderar

användningen av de språkliga dragen att följas åt, det vill säga att ett standardnära språk vid något språkdrag innebär ett ganska standardnära språk över hela linjen. Denna trend kan alltså inte ses som någon allmän regel.

Man kan alltså konstatera att de unga informanternas språk kännetecknas av en stor variation i användningen av *u*-ljudet och hög andel vokalbortfall särskilt i preteritum. Jag vill här påminna om det faktum att det hos de äldsta informanterna inte fanns nästan någon skillnad alls mellan infinitiv och preteritum, medan denna skillnad finns såväl hos de medelålders som hos de yngsta informanterna. Om de unga informanternas språk kan man dessutom säga att de undviker diftonger. Informanterna K1989 och K1991 hade visserligen ett belägg var i materialet men i båda fallen handlade det om uttrycket *har leidon* (betyder ungefär att 'ha ledsamt/vara frustrerad'). Uttrycket är vanligt i hela Österbotten och används en gång även av informanten M1926 i materialet (se tabell 1). De tre yngsta och mer standardnära informanterna hade vidare alla några belägg på hörbart *t* i bestämd form av neutrala substantiv, medan *t*-bortfall nog ändå kan ses som det normala. Två personer har belägg på *dām* i 3 person pluralis, medan uttalet *di* ändå är det vanligaste. Slutligen kan man konstatera att dessa informanter föredrar *å* eller *att* som infinitivmärke. I övrigt kan man säga att materialet från de unga kännetecknas av variation i pronomenbruket, som till exempel *hande mopeedin/dende mopeedin/dendä mopeeden*. Orden *se* och *tre* uttalas gärna som *sii* och *trii*, medan uttalet av *mycket* varierar mellan *myki* och *mycke*. Possessivt pronomen kommer genomgående före sitt huvudord (t.ex. *våår hond*) men äldre objektsform av typen *jag såg han* förekommer.

En enda ung informant hade anknytning till Dragnäsbäck, nämligen K1987, men hennes språk verkar inte skilja sig från de övrigas trots att även hennes mamma är född och uppvuxen i Dragnäsbäck. Jag konstaterar att stadsdelens forna status som arbetarområde och språklig smältdegel med inflyttade från landsbygden helt enkelt inte syns mera i den yngsta åldersgruppen. Nämnas kan ändå att K1987 har gått i finsk skola och att hon därför kanske inte känner sina svenskspråkiga jämnåriga så bra som de finskspråkiga. Det är omöjligt att veta hur representativ hon är för språket hos svenskspråkiga unga vuxna från Dragnäsbäck generellt.

De två informanterna K1989 och K1991 är systrar och är de mest dialektala i den yngsta åldersgruppen i materialet. K1989 berättade att så här pratar hon med sina närmaste vänner och med familjen, vilket betyder att hon även har tillgång till en annan, mer standardspråklig varietet. Informanten M1993 är son till M1957 (se tabell 2) som uppgav att han pratar standardnära med barnen. Om man ser på språkbruket hos M1993 kan man konstatera att detta antagligen är sant och säkert åtminstone delvis förklarar att han är den mest standardspråkliga talaren i sin

åldersgrupp. De övriga skillnaderna i språkbruket mellan informanterna är svårare att förklara utifrån det jag vet. Det är till exempel svårt att spekulera om utbildningens roll hos ungdomar, eftersom deras utbildning i många fall ännu pågår och det är omöjligt att veta vilken typ av utbildning och vilket yrke de kommer att välja i framtiden.

Till sist kan vi sammanfatta användningen av de olika språkdragen i materialet. Man kan konstatera att informanternas uttal av *u*-ljudet är synnerligen varierande. I alla åldersgrupper finns någon eller några personer som använder nästan enbart uttalet *u* men samtliga använde även *o*-uttal i någon mån. Även informanten K1993 med 0 procent *o*-uttal, hade således ett enda belegg som dock inte gav utslag i procenttalet. En del informanter använde tvärtom nästan enbart uttalet med *o*. I följande kolumner om vokalbortfall i verbens infinitivform respektive preteritumform (dvs. apokope) kan man lägga märke till att vokalbortfall generellt är vanligare i verbets infinitiv än i preteritum och att variationen mellan informanterna är stor. Det dialektdrag som visar störst samstämmighet hos mina informanter är bortfallet av *t* i bestämd form av neutrala substantiv (*huse, borde*). Uttal med hörbart *t* förekommer i materialet hos några av de äldsta informanterna, en medelålders, samt hos de tre yngsta. Uttalet *di* för pronomenet 3 person pluralis är det normala, medan uttalet *dâm* förekommer i viss mån hos några medelålders och yngre informanter i materialet. Endast en person (M1963) använde enbart uttalet *dâm* och en person (M1997) saknar helt belegg på detta språkdrag. Så kallade primära diftonger (t.ex. *stein, bein*) är mycket sällsynta men förekommer trots allt i viss mån hos några personer ur alla åldersgrupper men är vanligast hos de äldsta. Infinitivmärket *ti* är slutligen vanligare hos de äldre informanterna, medan de yngsta använder nästan enbart *att* och *å*.

Några samtalsfragment med kommentarer

Här vill jag ge några korta men konkreta exempel från de samtal som jag har analyserat. Jag har försökt få med flera stadsdelar och alla åldersgrupper. De snuttar jag valt ut är inte alltför privata till sitt innehåll och borde inte leda till att samtalsdeltagarna kan identifieras. Vid transkriberingen har jag försökt skriva som det låter och använder till exempel dubbeltecknad vokal för att beteckna lång vokal till skillnad från kortstavigt uttal (t.ex. *haade* uttalas med lång vokal, *hade* med kort vokal). Förkortningen (ohb) innebär att något på bandet var ohörbart. I stället för att gissa vad informanten säger, lämnar jag då bort det. Jag hoppas att exemplen ska ge läsaren en klarare bild av hur Vasasvenskan kan låta. Först ut är Vasa centrum.

Utdrag ur samtal i Vasa centrum:

M1963: sko mästa haa, pepar,

M1997: de hettar (ohb) ska vi sii häär haa vi, peparkvaarn, (ohb) peppa smaaka, passa noo ti varenda maatrett sku ja sejja

M1963: på taal åm pepa så ja hööd i, på jåbbe så, vi a jo laga på, (ohb) gammal traditjooon i alla, i alla va heetär e, potaatissallad, vet do, (ohb) på fössta maj no, knackkårv å potaatissallad såm no alla dihe stoorra påjkan uutanfö Sunnbybärj jöör, så så va heetär e, een på jåbbe så, vi settä ju allti eppel diit, he e ju braa, å he e int nåå feel på de, men een på jåbbe, beretta at hon laga, va heetär e, gröönpeppar

M1997: gröönpeppar

M1963: nå dede såm vi haar åckså i skååpe å såm man kan, å ja ha no aldri eens tenkt påå de ja måsst testa de

M1997: jåå e int den, ja veet int, ja kan int rikti, hu smaaka

M1963: nämen han e mild å good

M1997: han e mild han

M1963: ja ska, vent do fåå taa, fö at he e han e han e såm, ja jillar an, ja a laga nåån sånde leeväsåås nåån gång å he e ti he ja ha tjöpt e, häär å den, den häär e en snell snell kryddo, den e ondäruppska he e presiis såm en ondär ondärskatta kryddo presiis såm Jyllene Tiidärs, va heetär e, Mari i vexeln e vel den mest ondäskattade lååten han haar, såm, å he, man kan taa, sidu såde, så, den e så, snell däå fö du jöö såde bara du kan ta me fingrana, nu fåå du fram hande arååmen å, så settä du, nå jusst sett tibaak, ta no int allting

M1997: åkej, (ohb) e bleev lite kåmpliseerat, nå våi saakoti

M1963: taa en trii fyra bara

M1997: jåå men alltså de hend i misstaag ja hadd int dende, föss kåm de ingenting, å så kåm ingenting sen så kåm allting

M1963: ketschopefekt

Här har vi en far och en son i samtal vid matlagning i Vasa centrum. Ingen av informanterna pratar standardspråk och särskilt pappan pratar ganska dialektalt. Lägg märke till hur informanterna varierar sitt språk. Man kan till exempel se hur pappan ofta använder *o*-uttal, men särskilt ordet *ju* uttalas gärna med *u*. Det här syns i flera inspelningar i materialet att just det relativt frekventa ordet *ju* ofta uttalas med *u* av informanterna. Människor är inte nödvändigtvis konsekventa, och detta gäller i högsta grad också språket. Vidare ser man hur pepparn kallas ibland för *den*, ibland för *han*, och på ett par ställen också mera ospecificerat som *he*. Man kan också se hur pojken kopierar sin pappa i mitten av utdraget. När pappan säger om gröönpepparn *han e mild å good*, upprepar pojken *han e mild han* och ger då pepparn maskulint genus liksom pappan just gjort. I sin tidigare replik har han emellertid sagt *den* om pepparn. Det är helt normalt att samtalsdeltagare ibland påverkar varandra språkligt, även om man kanske inte tänker på det just då.

Vi går vidare till Vöråstan.

Utdrag ur samtal i Vöråstan:

M1936: jåå de e de, de e de, men de e ju meeningen att di ska fixa åpp dedää åmrååde, hela dendä brandgaatan

K1907: jåå, få sii nu de blii jo braa de, åm den blii snygg

M1936: åm de blii de, åm de blii lyckat men, de e ju bara de at, he e fö myki biilar

K1907: jaa de kåmmä biilar diit då åckså

M1936: jaanå nu e de ju redan men at de e ju, de e ju fö trångt dää liksåm

K1907: de va noog oonöödit at kåm, biilana kåm diit, noo bettere me potaatislanden

M1936: jåå, men nåå dihä studeerande haa biila nuförtiiden så

K1907: jåå di haar de

M1936: å då taar di int de mee i berekningen nåär, tiidigare nåå di ha byggt så ha di int taagi de mee i berekningen, at de e så mycki biila på kåmmande sen

K1907: jåå jåå, så de bliir hela brandgaatan bliir en, biilplats, men åm di sku laaga gröönåmrååde dää tyckä noog at, de sku passa braa de e ju tresket dää ganska nååra å

M1936: jåånå sidu de e inriitat noog, en viss deel såm gröönåmrååde men, haa di möjliheet å jöra de då, på grund aav aav aav parkeeringana

K1907: de e de

M1936: de sku ju gåå ihoop, gröönåmrååde me, me dehäär, nya Meetviikens åmrååde

K1907: jaa jaa jåå ja tenkt de, åckså, fö mej sjelv at, de sku ju blii et vackärt åmrååde

M1936: jåå de blii ju en fiin, pråmenaadstrååk, (K1907: jåå, treske å) brandgaatan leedär uut ti ti ti dedä pappåsbroon

K1907: å tresket å, å Meetviiken däär brevee å, å bryggan däär övä, vi Meetviiken å pappåsbroon, meena ja, jåå

Här ser vi undersökningens allra äldsta deltagare i samtal med sin son. Familjen har varit bosatt i Vöråstan sedan år 1943. Före det har modern bott i Vasa centrum och tidvis också på landsbygden (Voitby/Höstves). Den här samtalssnutten är mer standardspråklig än den tidigare. *U*-ljudet uttalas nästan enbart som *u*. Modern har ett enda belegg med *o*, konstigt nog just i ordet *jo*. Här har vi *dedää åmrååde* jämfört med den tidigare snuttens mer dialektala *dede, gaatan* med *a* i stället för det tidigare *kryddo* med *o*, modern har två belegg på *tresket* med hörbart *t*. Men man ser även hur ett mer dialektalt drag kan dra med sig ett annat. Sonen säger följaktligen på ett ställe *he e fö myki biilar* och på ett annat ställe *de e så mycki biila*. *He* kopplas således ihop med *myki*, medan det standardspråkliga *de* kombineras med det mer standardklingande *mycki*, utan kortstavighet.

Vi gör härnäst ett nedslag i Dragnäsback.

Utdrag ur samtal i Dragnäsback:

M1929b: men e va noo, he va noo sãm du saa i mårse då vi just då vi vakna så så börja du jo fondeer att vafö ska vi ha påå fryysen no hela tiidin fass vi [orsak]

K1929: hm

M1929b: å så saa ja nåmen vi kan jo set e i tjellarin sãm förr i vääden hadd vi jo tjellarin häär ondä tjöksgålve

K1929: jää men int haa vi he nå meera int

M1929b: nää men ja sågar åpp lokon ja veet noo vann lokon finns onjifää så vi vi taar åpp matton å så

K1929: å så sko vi böri kravel ås neer ije åt tjellarin

M1929b: jaa nå e nes

K1929: tvåå gambä menscho nee hödo påik

M1929b: näe hödo e gåå noo braa he ja haa jo en en sãnde alomiiniomstega sãm ja kan sett

K1929: åj åj åj

M1929b: dåka nee po gålve i tjellarin, tenk då sko vi spaa myki pengar åm vi sko, åm vi sko int bööv anvend anvend fryysen nåå då

K1929: va ska du jöö me di pengan då?

M1929b: jaa he he blii jo probleem, härrijestas, nää saakran hödo, vi ska noo håll ås ti dihe modääna grejjona i alla fall

K1929: tyckä he

Här ser vi ett äldre, gift par i Dragnäsbäck i ett samtal med glimten i ögat. Det här utdraget är helt annorlunda än det tidigare från Vöråstan i och med att språket är rätt så landsbygdsnära, också klart mera än det första exemplet från Vasa centrum. Med informanternas egen terminologi så är detta inte ens Vasasvenska utan Dragnäsbäcksdialekt eller ”Bäckssvenska”. Se till exempel på uttal som mannens *vann* (var), *lokon* (luckan), *stega* (stege), eller ordet *dåkar* (betyder ungefär ’kör ner’). Notera likaså kvinnans *kravel* (kravla, med vokalbortfall som i sin tur kräver en annan inskottsvokal före *l*), *ije* (här) och *gambä* (gamla, med en äldre, oassimilerad konsonantkombination). De här språkdragen används också på landsbygden runt Vasa, men antagligen i begränsad utsträckning inom Vasa.

Sammanfattning med diskussion

Pratar informanterna standardsvenska? Några få gör det, men de flesta pratar mer eller mindre dialektalt. Det verkar som om det finns flera typer av Vasasvenska i materialet. Viktiga faktorer tycks vara en kombination av ålder och geografi. En särskild varietet bildar sålunda svenskan i Dragnäsbäck, med namnet Dragnäsbäcksdialekt eller ”Bäckssvenska”. Denna varietet talas av äldre och möjligen även av medelålders informanter födda och uppvuxna i Dragnäsbäck. Resten av Vasasvenskan (eller möjligen den *egentliga* Vasasvenskan) varierar beroende på informanternas ålder. De äldre informanterna från centrum med mest teoretisk utbildning pratar således mycket standardnära i materialet, medan de

äldre informanter som inte är bosatta i centrum pratar aningen mer dialektalt men ändå tydligt annorlunda än Dragnäsbäcksdialekten.

De medelålders informanterna tycks ha klart större tolerans mot dialektala drag än de äldre. Även den mest standardspråkliga informanten pratade således klart mera dialektalt än flera av de äldsta. Det här kan kännas som en paradox. I allmänhet i dialektundersökningar ser man tvärtom en standardisering av språket med sjunkande ålder hos informanterna (t.ex. Sundgren 2002; Rabb 2007). Men här bör påpekas att de två medelålders informanter som kom från Dragnäsbäck nog följde den vanliga trenden och pratade lite mindre dialektalt än de äldsta från samma stadsdel. Dessutom pratade de ungefär som de andra i sin ålderskategori eller aningen mer dialektalt, vilket betyder att det inte finns någon klar skillnad mellan språket i Dragnäsbäck och språket i resten av Vasa i denna åldersgrupp. En utjämning eller svag standardisering av Dragnäsbäcksdialekten verkar alltså ske utifrån mitt material.

Det här betyder i praktiken att de medelålders informanternas Vasasvenska eller Vasaslang inte alls är lika splittrad som de äldres, även om skillnader mellan informanterna nog finns. Homogeniseringen sker alltså från två håll så att standardtalarna pratar mer dialektalt och dialekttalarna pratar mera standard. *U*-ljudet och mängden vokalbortfall i infinitiv verkar vara indikatorer på vem som pratar standardnära och vem som pratar mer dialektalt, medan vokalbortfall i preteritum används av alla oberoende av hur de pratar i övrigt. Också vokalbortfall i infinitiv verkar vara mer tolererat hos yngre informanter än hos vissa av de äldsta, som nästan helt konsekvent undvek alla typer av vokalbortfall. De unga informanterna slutligen pratar aningen mer standardnära än de medelålders men annars enligt samma mönster som dessa.

Sociolingvisten Nikolas Coupland (2009: 43 ff.) diskuterar i en artikel en så kallad destandardisering av språket i Storbritannien och hans tankar kan vara intressanta även i Vasas kontext då medelålders och yngre informanter talar mer dialektalt än vissa av de äldsta. Destandardisering, det vill säga att det normala talspråket blir mindre standardnära, kan ske om standardspråket inte längre på samma sätt som tidigare kopplas till makt, status och auktoritet samtidigt som mer dialektalt tal inte längre upplevs som socialt stigmatiserande. Coupland menar att resultatet är ett slags demokratisering av samhället. Han nämner även massmediernas roll som synliggörare av olika dialekter och även andra individuella stilar. Har detta då hänt i Vasa? Åtminstone kan man säga att Svenskfinland som helhet verkar acceptera dialektalt tal mera än tidigare, till exempel om man tänker på reportrar och intervjuade i radio och teve under de senaste åren.

När jag betraktar hela mitt material där några personers språk ännu inte är analyserat i detalj, förstärks samma bild som jag presenterat ovan. En ny faktor som då tillkommer är Sundomdialekten. Alla informanter jag har därifrån är födda och uppvuxna i Sundom eller har åtminstone bott där mer än 30 år. Materialet därifrån visar hur Sundomdialekten åtminstone ännu kan räknas som en normal landsbygdssdialekt som har mycket mer gemensamt med Solfdialekten än med Vasasvenskan. En annan aspekt är att ett par informanter från Vasa centrum födda år 1968 och 1970 fyller i bilden av ett mera standardnära språk också hos de medelålders informanterna. Informanten K1967 är inte alls så ensam om sin varietet som just materialet i den här artikeln låter påskina.

De skillnader mellan enskilda informanters språk som kvarstår kan inte tillfredsställande förklaras utifrån det som jag hittills vet om informanternas bakgrund. De traditionellt sett använda sociolingvistiska bakgrundsvariablerna verkar inte här kunna förklara hela variationen i språkbruket i materialet. Det handlar troligtvis mera om en kombination av olika individuella förklaringar. Mitt nästa drag kommer därför att bli att göra kompletterande intervjuer med så många av informanterna som möjligt för att ta reda på mera om deras språkliga val och annat som kan ha påverkat deras språkbruk.

Kan resultaten generaliseras till andra svenskspråkiga Vasabor i de undersökta åldersgrupperna? En generalisering av resultaten bygger på premissen att informanterna är valda på ett slumpmässigt sätt. Varje svenskspråkig Vasabo borde då ha haft exakt likadana chanser att komma med i undersökningen. I det här fallet däremot har intresserade personer hört av sig och erbjudit sig frivilligt. Man kan anta att dessa personer alla är språkintresserade, möjligheten finns även att de inte talar som sina generationskamrater i snitt. Man kan inte heller veta säkert enligt vilka kriterier de valt sin samtalspartner eller de personer de velat tipsa vidare om. Har personer som talar särskilt dialektalt gynnats? Det har också stått klart att åtminstone några informanter har flera mer eller mindre standardnära varieteter att välja på, och att den specifika samtalssituationen då har inverkat på det språk som finns på bandet. Det här betyder att mina resultat här i artikeln gäller just dessa informanter i samtal med just denna samtalspartner och att alla försök till generaliseringar ska ses som ren spekulat. Även spekulationer kan visserligen vara både tankeväckande och eventuellt belysande men de ska givetvis tas med en nypa salt.

Om jag tillåter mig några spekulationer antyder resultaten ändå att de äldres Vasa är ett ganska splittrat samhälle med stora språkliga (och även andra?) skillnader mellan människor. I de medelålders och yngres Vasasvenska har motsatserna närmast sig varandra. Det finns fortfarande gradskillnader i andelen standardspråk

men det är betydligt svårare att säga vem som har vilken bakgrund och vem som bor var med utgångspunkt i språkbruket. Det står klart att fortsatta undersökningar av Vasasvenskan behövs.

Litteratur

Coupland, Nikolas 2009: Dialects, standards and social change. I: *Language attitudes, standardization and language change*. Redigerad av Marie Maegaard m.fl. Novus, Oslo.

Gullmets, Marie-Charlotte 1990: *Stadspråk i tre generationer. En undersökning av språket i Vasa och Borgå*. Avhandling pro gradu, Helsingfors universitet.

Gullmets-Wik, Marie-Charlotte 2004: *Backa och backe, glader och glad*. Formväxling i talspråket i Jakobstad, Kristinestad, Ekenäs och Lovisa. *Studier i nordisk filologi* 82, 1–247.

Hagman, Ingalill (red.) 2005: *Dragnäsbäck – en småstad i staden*. En grupp Dragnäsbäcksbor, Vasa.

Heick, Gunilla 1973: *Det svenska språket i Vasa*. Seminarieuppsats, Lunds universitet.

Ivars, Ann-Marie 1996: Stad och bygd. Finlandssvenska stadsmål i ett regionalt och socialt perspektiv. *Folkmålsstudier* 37, 1–179.

Jern, Kurt 2000: Korsholmsbygden genom seklerna. I: *”Ett vrångt och svårt folk”*. *Korsholm under 650 år*. Redigerad av Svenolof Karlsson. Korsholms kommun, Korsholm.

Nyholm, Leif 1984: *Helsingforssvenska – tre studier i talspråk*. Helsingfors universitet, Helsingfors.

Rabb, Viveca 2007: *Genuskongruens på reträtt. Variation i nominalfrasen i Kvevlaxdialekten*. Åbo Akademi, Åbo.

Rabb, Viveca 2012: Vasasvenska. I: *Svenskan i Finland* 13. Redigerad av Siv Björklund, Harry Lönnroth och Nina Pilke. Vasa universitet, Vasa.

Sundgren, Eva 2002: *Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. Uppsala universitet, Uppsala.

VAASAN PAIKANNIMET AJAN JA PAIKAN KUVAAJINA

Marjut Männistö

Den här artikeln handlar om finska ortnamn i Vasa som en spegel av tid och plats. Perspektivet är onomastiskt och syftet är att granska både det officiella och det inofficiella namnskicket i staden förr och nu. Den bärande tanken i artikeln är att ortnamnen under sin tillkomsttid alltid är motiverade namn. De bevarar information till exempel om historia, händelser, personer, platser, erfarenheter och minnen. I artikeln redogörs dels för hur namn blir till och bevaras, dels för hur mycket information om lokala förhållanden och lokal historia namnen bär med sig. Ortnamnen indelas i officiella och inofficiella ortnamn. De officiella ortnamnen är planenamn som bildats för stadsplanerade områden, till exempel gator (t.ex. *Hietalahdenkatu* 'Sandviksgatan', *Tiilitehtaankatu* 'Tegelbruksgatan'), parker (t.ex. *Lehmuspuiisto* 'Lindparken', *Hovioikeudenpuisto* 'Hovrättsparken') och stadsdelar (t.ex. *Metsäkallio* 'Skogsberget', *Vetokannas* 'Dragnäsback'). De inofficiella ortnamnen indelas vidare i primära och sekundära namn. De primära inofficiella ortnamnen har bildats självständigt. Det kan vara fråga antingen om välkända namn (t.ex. *Valkolinna*, *Putusilta*, *Black Jack*, *Kapsäkki*, *Aska*) eller om mindre kända namn (t.ex. *Jeppipuisto*, *Takametsä*, *Koulu*, *Mummola*, *Töyssymäki*). De sekundära inofficiella namnen är bildade på officiella ortnamn (t.ex. *Vörkkäri* < *Vöyrinkaupunki* 'Vöråstan', *Hutski* < *Huutoniemi* 'Roparnäs'). Största delen av de inofficiella ortnamnen är sekundära namn.

Menneisyydestä tähän päivään ja takaisin

Paikannimet ovat linkki menneisyyden ja nykypäivän välillä. Ne ovat kuin jana, jota pitkin voi kulkea palan matkaa ja tarkastella kaupunkikuvaa, ajassa vallinneita asenteita ja arvostuksen kohteita, elettyä elämää. Nimiin on tallentunut historian suuria ja pieniä palasia, tapahtumia, tärkeiksi koettuja henkilöitä, merkityksellisiä paikkoja, elettyä aikaa ja kaupungin asukkaiden yhteisiksi muistoiksi muuttuneita kokemuksia. Näin on käynyt Vaasassakin. Sota-ajan muisto elää *Asevelikylässä* vanhimpien ”pyssykyläläisten” tarinoissa. *Valkolinna*-nimi säilyy ja saa asukkaansa uudessa asunto-osakeyhtiössä *Pitkänlahdenkadulla*. Lapsuuden huima pulkkamäki tunnetaan vielä nykyisinkin *Pääkallomäkenä*, ja *Wolffintie* kertoo meille tarinaansa laivanvarustajasta ja liikemiehestä, Carl Gustaf Wolffista, jos vain pysähtyy sitä kuuntelemaan. *Kirjastonkatua* pitkin pääsee

kirjastoon ja *Ratakatua* pitkin rautatieasemalle ja Matkakeskukseen, kunhan vain luottaa nimien kantamaan tietoon.

Tämä artikkeli käsittelee Vaasan paikannimiä ajan ja paikan kuvaajina. Tarkastelunäkökulma on onomastinen eli nimistöntutkimuksellinen, ja tarkastelun kohteena on sekä Vaasan virallista kaupunkinimistöä että myös epävirallista nimistöä. Vaasan historiaa käsittelevät tiedot on koottu pääasiassa *Vaasan historia* I–III -teoksista (Luukko 1971, 1979; Mäkelä 1985). Lisäksi lähteinä on käytetty yleistajuisia Vaasan paikallishistoriaa käsitteleviä teoksia, painettuja artikkeleita ja *Vaasapediassa* julkaistuja artikkeleita (esim. Kangas 1996, 2012). Aineisto koostuu myös Vaasaa käsittelevistä kartoista ja haastattelemalla kerätyistä nimi- ja paikkatiedoista. Haastattelut ovat täydentäneet erityisesti *Vaasapediassa* julkaistuja artikkeleita ja paikallishistoriaa käsitteleviä tekstejä. Paikannimiesimerkit on koottu Vaasaa käsittelevästä kirjallisuudesta, Vaasan kartoista, kaupunkiblogista ja haastattelemalla kerätystä nimiaineistosta (Kangas 2007).

Kuva 1. Torinäkymä 1800-luvun lopulta. *Tori*-sana on vanhassa kirjakielessä tarkoittanut markkina- ja kauppapaikkaa. Vaasan maakunta-arkiston kokoelmat.

Pyssykylä, Aska ja Jukola – rakkaalla paikalla on monta nimeä

Paikannimet eli toponyymit ovat yksilöiviä ilmauksia, joilla tunnistetaan paikka tietyksi paikaksi ja erotetaan se muista paikoista (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 86). Nimeämällä ympäristönsä ihminen ottaa paikat haltuunsa kulloisenkin tarpeen mukaan. Paikannimet ovatkin aina syntyhetkellään motivoituja nimiä. (Pitkänen 1999: 15.) Jokaisen nimen takana on siis olemassa selitys ja syy, miksi nimi on se, mikä se on. Joidenkin paikannimien syntyhistoria on selvästi nähtävissä vielä nykyisinkin, kun taas joidenkin nimien syntyhistoria on pääteltävissä tai arvattavissa. Usein nimeämisyys on kuitenkin jo unohtunut ja vaatii paikallishistorian tuntemusta ja nimen taustoihin perehtymistä, jotta voisi ymmärtää nimeämiseen liittyvät motiivit. Sen vuoksi nimet ovatkin niin kiinnostavia. Esimerkiksi kun katsoo Vaasan seudun karttaa vuoden 1400 tienoilta, niin kartassa näkyy nykyisen *Klemetilän* alueella ja nykyisen kaupunginsairaalan ja *Tammikartanon* ikäkeskuksen paikalla *Klemetsön saari* eli *Klemetsinsaari*, joka on saanut nimensä *Klemetsögården* talosta. Nimeämisperusteena on siis ollut paikan omistus ja omistajan sukunimi. *Klemetsö* oli tuolloin vielä saari, jonne sai veneen *Roparnäsistä* eli *Huutoniemeltä* huutamalla. Paikan nimi siis perustuu paikan alkuperäiseen käyttöön ja ihmisen tekemiseen. *Klemetsön* pohjoispuolelta taas päästiin *Infjärdenille* eli nykyiselle *Pukinjärvelle* vetämällä vene *Dragnäsin* eli *Vetokannaksen* yli. *Infjärdenin* nimi perustuu paikan sijaintiin eli saaristossa olevaan isohkoon ja avoimeen vesialueeseen. *Dragnäs*-nimi taas perustuu paikan käyttöön ja ihmisen tekemiseen. (Luukko 1971: 13–16; Kangas 1997: 7.)

Paikannimet jaotellaan virallisiin ja epävirallisiin paikannimiin. Virallisia paikannimiä ovat kaavanimet eli nimet, jotka on suunniteltu asemakaavoitettuja alueita varten. Tällaisia kaavanimiä ovat esimerkiksi kaupungin katujen (*Hietalahdenkatu*, *Koulukatu*, *Tiilitehtaankatu*), puistojen (*Lehmuspuiisto*, *Hovioikeudenpuisto*) ja kaupunginosien nimet (*Metsäkallio*, *Vetokannas*, *Purola*). Myös yritysnimet kuuluvat viralliseen kaupunkinimistöön. Paikannimiksi yritysnimet luokitellaan silloin, kun niitä käytetään paikannimien tapaan yksilöimässä paikkaa (*Prisman* parkkipaikalla, *Citymarketin* edessä). Yritysnimen tarkoite on sinänsä abstrakti. Paikkaa yksilöivässä ominaisuudessa yritysnimen merkitysalue kuitenkin laajenee ydinmerkityksestään paikkaan läheisesti liittyviin asioihin. Kyseessä on niin sanottu kosketusassosiaatio. Nimenkäyttäjän näkökulmasta yritysnimet ovat kuitenkin verrattavissa virallisiin kaavanimiin, koska ne ovat suunniteltuja ja viranomaisen vahvistamia nimiä ja niitä käytetään paikkaa yksilöivässä merkityksessä. Lisäksi suunniteltuja nimiä ovat maaseudun haja-asutusalueiden tiennimet ja peruskartassa tai vastaavassa esiintyvät

luontonimet. (Ainiala 2005: 10–15; Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 131–137, 277.)

Nimistö muuttuu jatkuvasti, koska se heijastaa nimenkäyttäjien tarpeita. Usein ajatellaan, että paikan virallinen nimi on sen oikea nimi ja että epävirallinen nimi on jotain vähempiarvoista. Todellisuudessa virallisten nimien lähtökohtana on useimmiten alueen vanha paikannimistö ja asemakaavaan merkittyjen nimien syntyjuuret ovat kansanomaisessa, epävirallisessa nimistössä. Näin nimistö kantaa mukanaan kulttuuriperintöä ja seudun historiaa. Nimistöön on tallentunut historiallista ja kulttuurista kerroksellisuutta, ja paikannimistä voidaan päätellä paljonkin alueen historiasta, asutuksesta, elämästä ja kulttuurista. (Vrt. Saarikivi 2003.) Myös Vaasan paikannimet mukailevat nimeämisperusteissaan näitä yleisiä käytänteitä.

Epävirallisiin paikannimiin kuuluvat kaikki muut kuin viralliset paikannimet. Epäviralliset paikannimet katsotaan kuuluviksi osaksi slangia eli tietyn käyttäjäryhmän kieltä, jolla ryhmä haluaa tietoisesti erottautua muista tai eristää muut oman ryhmänsä ulkopuolelle. Kaikki epäviralliset paikannimet eivät ole slangipaikannimiä, mutta kaikki slangipaikannimet katsotaan kuuluviksi epävirallisiin paikannimiin. (Ainiala 2005: 12–13, 15–18, 20; Mielikäinen 2005: 29, 34–38; Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 137–138.)

Epäviralliset paikannimet jaotellaan kahteen ryhmään muodostustapansa perusteella. Virallisen paikannimen pohjalta luotuja epävirallisia nimiä kutsutaan sekundaareiksi nimiksi (*Vörkkäri* < *Vöyrinkaupunki*, *Hutski* < *Huutoniemi*). Suurin osa epävirallisista paikannimistä on sekundaareja nimiä. Sekundaarien epävirallisten paikannimien lisäksi on myös primaareja epävirallisia paikannimiä. Primaarit nimet on muodostettu itsenäisesti. Ne voivat olla hyvinkin yleisesti tunnettuja paikannimiä (*Valkolinna*, *Putusilta*, *Black Jack*, *Kapsäkki*, *Aska*) tai vain pienen käyttäjäpiirin tuntemia nimiä (*Jeppipuisto*, *Takametsä*, *Koulu*, *Mummola*, *Töyssymäki*, *Ellu*). (Vrt. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 137–142.)

Paikoilla on usein eri rinnakkaisnimiä tai nimien eri rinnakkaismuotoja. Rinnakkaisnimet ovat samalle paikalle annettuja eri nimiä. Rinnakkaismuodot ovat taas saman nimen joko rakenteellisia tai äänteellisiä rinnakkaismuotoja (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 113). Osa rinnakkaisnimistä ja myös rinnakkaismuodoista voi olla virallisia nimiä, osa epävirallisia nimiä. Esimerkiksi *Jukola* on *Jukolankylä*-nimen rinnakkaismuoto. *Asevelikylä* on puolestaan *Jukola*-nimen rinnakkaisnimi. (Vrt. Ainiala 1997: 28.) Viralliset rinnakkaisnimet voivat esimerkiksi sijoittua historiallisesti erilaisiin tilanteisiin tai eri aikakaudelle, esimerkiksi voi olla niin, että kaupunginosan nimi on vaihtunut (*Puroniemi* >

Asevelikylä). Osa rinnakkaisnimistä on virallisen paikannimen rinnalle luotuja epävirallisia nimiä (*Asevelikylä* > *Pyssykylä*), ja osa rinnakkaisnimistä on epävirallisia nimiä (*Jukolankylä*, *Tykkikylä* < *Asevelikylä*). Nimienkäyttö on tilannesidonnaista, ja eri rinnakkaisnimiä käytetäänkin eri konteksteissa tarpeen mukaan. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 113–114, 144.) Esimerkiksi Vaasassa *Aaltopuiston* asuinaluea kutsutaan myös *Neekerikyläksi* ja *Asevelikylän* kaupunginosasta puhuttaessa voidaan käyttää myös nimiä *Tykkikylä*, *Pyssykylä*, *Jukola*, *Jukolankylä* tai *Aska* tai historiallisista tapahtumista puhuttaessa *Puroniemi*, *Tammisto*, *Tammikaivon alue* tai *Tammikaivo* (vrt. Ainiala 2005: 18; ks. myös Männistö 2010: 13).

Jokaisella yksilöllä on oma aktiivinen käyttönimistönsä. Tätä käyttönimistöä yksilö käyttää puhuessaan tai kirjoittaessaan paikoista, jotka kulloinkin ovat hänelle tärkeitä. Tämän lisäksi jokainen tietää ja tunnistaa lukuisia paikannimiä, vaikka käyttääkin niitä vain harvoin tai vain osaa yhdistää nimen ja sitä tarkoittavan paikan yhteen. Konteksti eli nimenkäyttötilanne vaikuttaa siihen, miten paikoista puhutaan ja mitä nimivarianttia missäkin tilanteessa käytetään ja minkä nimen käyttöä vältetään. Toisinaan käytetään virallista nimeä, toisinaan tarvitaan tai suositetaan epävirallista nimeä. Nimenvalinnalla henkilö ilmentää omaa identiteettiään, yhteisöllisyyttään, ryhmään kuulumistaan tai siihen kuulumattomuuttaan sekä myös paikkaan liittämääns merkityksiä. (Ks. myös Ainiala 2005: 19–20; Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 144.)

Nimenkäytön tilanteisen vaihtelun mukaisesti lapset käyvät koulua *Askassa*, mutta itäsuomalaiselle ukille kerrotaan *Asevelikylän koulusta*. Taksikusille sanotaan osoitteeksi *Asevelikylä*, *Pyssykylä* tai *Aska*, mutta ei tilata taksia *Puroniemeen* tai *Tammikaivon alueelle*, vaikka nekin nimet ovat täysin käyttökelpoisia käytettäväksi esimerkiksi Vaasan historiaa käsittelevässä opintopiirissä. *Palosaaren sillan* tietävät lähes kaikki Vaasassa asuvat henkilöt, mutta nimen käyttäjäkunta onkin jo paljon rajatumpi, kun puhutaan *Siperia-simulaattorista* tai *Lemmenlukkossillasta*.

Vanhasta uuteen – Nikolainkaupungista Vaasaan

Vaasalainen nimihistoria alkaa vuodesta 1606. Tuolloin Ruotsin kuningas Kaarle IX perusti Vaasan kaupungin *Merenkurkun* itäpuolelle, vanhalle kauppa- ja satamapaikalle *Mustasaaren kirkonkylään*. Perustamiskirjassa kaupungin nimeksi annettiin *Mustasaari* paikalla sijaitsevan pitäjän mukaan. (Luukko 1971: 50–52.) Nimi tosin kirjoitettiin tuolloin joko *Mvstasari* tai *Mustasarje sockun*. Perimätiedon mukaan nimen alkuperä saattaa johtua siitä, että saari näytti mereltä

katsottuna mustalta. Toisaalta nimi saattaa johtua myös metsäpalon mustuttamasta saaresta, johon Mustasaaren kunta ehkä perustettiin. Kolmas selitys *Mustasaari*-nimelle on, että nimi olisi muunnos vanhoissa kartoissa esiintyvistä sanasta *Mussar* tai *Mussor*. *Huutoniemellä* sijaitseva *Mussorintie* on nimetty tämän vanhan nimen mukaan. Kaupunki ehti käyttää *Mustasaari*-nimeä vain neljä vuotta. Vuonna 1611 kaupungin nimi muutettiin Kustaa Vaasan mukaan *Vaasaksi*, ja *Mustasaari* jäi emäpitäjän nimeksi. (Kangas 1997: 4–5.)

Vaasa paloi vuonna 1852, ja uusi kaupunki rakennettiin *Klemetsön niemelle*, joka keskiaikana tunnettiin nimellä *Kokkoböle*. Nykyisen Vaasan kantakaupungin asemakaava vahvistettiin vuonna 1855. Asemakaavassa ei tuolloin ollut lainkaan kadunnimiä, vaan ne vahvistettiin senaatissa ruotsinkielisinä erillisellä piirustuksella. Nikolai I:lle lähetetyssä kirjeessä kaupungin nimeksi ehdotettiin *Wasa-Nikolaistad*-nimeä, mutta keisari ei hyväksynyt Ruotsin ja Venäjän hallitsijoihin perustuvaa kaksoisnimeä. Nikolai I kuitenkin kuoli ennen asemakaavan vahvistamista, ja uusi keisari Aleksanteri II vahvisti kaupungin nimeksi *Nikolaistad*. Vuonna 1911 Vaasan kadunnimet käännettiin myös venäjäksi venäläistämishjelman mukaisesti. Vuonna 1917 kaupunginvaltuusto lähetti senaatille anomuksen, jossa se pyysi, että kaupungin vanha *Vaasa*-nimi otettaisiin uudelleen käyttöön. *Vaasa*-nimi tuli voimaan 1917, ja kadunnimet vaihdettiin ruotsin- ja suomenkielisiksi. Virallisesti kaupunginvaltuusto hyväksyi suomen- ja ruotsinkieliset kadunnimet vasta vuonna 1945. Aikaisempi kadunnimiasia oli poistettu valtuuston asialistalta. Päätöksen seurauksena venäjänkieliset kadunnimet poistettiin. (Kangas 1997: 4–5.)

Kuva 2. Näkymä kirkkotorresta vuodelta 1894. Vaasan maakunta-arkiston kokoelmat.

Virallisia paikannimiä Kapsäkistä Tiukutielle

Kaupunkimaiseman vanhimmat ja alkuperäisimmät paikannimet ovat niin sanottuja perinnäisiä paikannimiä. Nimet ovat syntyneet käyttäjiensä tarpeesta ilman ulkopuolista ohjailua, ja nimiä on annettu työnteon ja kulkemisen kannalta tärkeille paikoille. Vanhaa nimistöä on siis käytetty laajasti hyväksi kaavanimiä suunniteltaessa. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 131–133.)

Esimerkiksi Vaasassa *Kapsäkin* korttelin talot siirrettiin vuoteen 1862 mennessä palaneesta Vaasasta uuteen *Nikolainkaupunkiin*. *Kapsäkin* kortteli oli työläiskaupunginosa, jossa asui kaupungin köyhin väestönosa. Nimensä alue sai kapsäkeistä eli matkalaukuista, joihin tuli mahtua koko asukkaan omaisuus. *Kapsäkin* alueen kadut on nimetty käsityöläisammattien mukaan. Alueella on esimerkiksi *Kirvesmiehenkatu* sekä *Kellosepänkatu* ja *Ajurinkatu* kertomassa niistä ammateista, joiden harjoittajia alueella asui. Kadut saivat nykyiset nimensä katunimiuudistuksessa vuonna 1945. Aikaisemmin *Kellosepänkadun* nimi oli *Uusikatu* ja *Ajurinkadun* epävirallinen nimi *Ajomiehenkatu*. Katunimiuudistuksen myötä esimerkiksi *Uusikatu* palautettiin *Vanhan Vaasan* alueelle. (Kangas 2012.)

Virallisia paikkoja ja katuja nimetään myös esimerkiksi paikan sijainnin mukaan. Vaasassakin *Rantakatu* on rannassa, *Onkilahdenkatu* mukailee Onkilahdenrantaa ja *Salmikatu* reunustaa Palosaaren salmea. Usein myös kaupunginosalla on oma nimikkokatunsa, jonka mukaan kadun pystyy sijoittamaan tiettyyn kaupunginosaan. *Hietalahdenkatu* on Hietalahden kaupunginosassa ja *Isolahdenkatu* Isolahdessa. Tosin *Kokkolantie* ei ole Kokkolassa, vaan sitä pitkin pääsee Kokkolaan ja *Sepänkyläntietä* pitkin Sepänkylään. Kuitenkin esimerkiksi Vaasassa Ristinummen kaupunginosan läpi menevä katu onkin *Vanhan Vaasan katu* eikä *Ristinummenkatu* niin kuin kadunnimen määriteosasta *Vanhan Vaasan-*voisi olettaa. Nimi siis ilmaiseekin paikan, johon katua pitkin pääsee, ei paikkaa, jossa katu on. Tosin Ristinummella on myös Ristinummen kaupunginosan nimeen viittaava kadunnimi, *Ristinummenraitti*. Nimen määriteosa *Ristinummen-* auttaa sijoittamaan kadunnimen Ristinummen kaupunginosaan, mutta nimen perusosa *-raitti* ilmaisee, että kyseessä ei ole kaupunginosan valtaväylä tai iso katu. Tosin *Ristinummenraitti* kulkee lähes Ristinummen kaupunginosan halki, joten siinä mielessä katu on pitkä ja asukasnäkökulmasta katsottuna keskeinen. (Vaasan kaupungin karttapalvelu 2013.)

Katu on myös voinut saada nimensä paikalla olevan tai esiintyvän rakennuksen tai muun keskeisen asian mukaan. Näin ollen voi Vaasassakin luottaa siihen, että *Kirjastonkatu* vie kirjastoon ja *Asemakatua* pitkin pääsee rautatieasemalle. Tosin *Asemakadun* nimi oli aikaisemmin *Pitkänlahdenkatu*. Vuonna 1883 rakennettiin

rautatie, joka katkaisi kadun, ja osien nimiksi tuli *Eteläinen* ja *Pohjoinen Pitkänlahdenkatu*. Vuonna 1945 *Eteläinen Pitkänlahdenkatu* nimettiin rautatieaseman mukaan *Asemakaduksi*. Kaupungissa tapahtunut muutos, kuten rautatien rakentaminen, on siis näkynyt myös paikkojen ja esimerkiksi katujen nimeämisessä. (Kangas 1997: 10.)

Kun nimeämisperusteena käytetään esimerkiksi paikalla olevaa rakennusta, voi määriteosana oleva paikka olla vieläkin olemassa oleva rakennus, kuten kirjasto, asema, museo tai hovioukeus (Kangas 1997: 10). Paikka voi myös olla nimetty niin, että nimenantomotiivi on vain hämärästi tai ei lainkaan pääteltävissä. Toisin sanoen nimi on ollut syntyhetkellään motivoitu, mutta esimerkiksi paikalla aikaisemmin ollut rakennus on purettu tai sen käyttötarkoitus muuttunut. Näin on käynyt esimerkiksi *Tiilitehtaankatu*-nimelle. Tavallista on, että merkitykseltään avautumaton kadunnimi ei herätä minkäänlaisia ajatusassosiaatioita nimen alkuperästä. Hetken asiaa mietittyään saattaa aavistaa, että todennäköisesti nimi juontaa juurensa vanhasta tiilitehtaasta. Näin onkin. Nykyisellä vanhalla kasarmialueella, joka on *Tiilitehtaankadun* varrella, oli August Alexander Levónin omistama tiilitehdas ja höyrymölly. Tiilitehdas aloitti toimintansa vuonna 1856 ja höyrymölly vuonna 1861. (Hoffman 2009.) *Tiilitehtaankatu* on siis saanut kuin saanutkin nimensä paikalla olleesta tiilitehtaasta.

Nimenantomotiivi voi olla kokonaan näkymättömissä. Esimerkiksi Vaasan Hietalahdessa, *Ruutikellarintien* ja *Ratakadun* kulmauksessa, on *Rytilaakso*. Alue on kunnalliskodin vanhaa viljelysalueetta ja alun perin maannousun myötä kuivanutta *Mustikkaselkää*. *Rytilaaksossa* oli vielä 1960–1970-luvuilla siirtolapuutarha, mikä todennäköisesti selittää nimen alkuperän. Tosin puutarhaan, yrtteihin ja mausteisiin viittaava, tyylliltään vanhahtava sana on *ryyti*, ei *ryti* (ruotsiksi *krydda*). Tämäkin paikannimi pohjaa siis alueen vanhaan historiaan, paikalla olleeseen ryytimaa-alueeseen. (Kangas 1997: 22.)

Kadun nimeämisperusteena on voinut olla myös paikan ominaisuus tai paikan suhde ihmiseen. Esimerkiksi Asevelikylässä oleva *Kiemuratie* on muodoltaan kiemurainen, Palosaaren rannassa oleva *Kulmakatu* tekee jyrkän mutkan, Pukinjärvellä oleva *Kaartotie* kaartaa loivasti ja *Ympyrätie* tekee täyden ympyrän. Pohjanmaan museon takana oleva *Pikkukatu* on nimensä mukaisesti pituudeltaan hyvin lyhyt ja keskustassa oleva *Pitkäkatu* on vastaavasti kaupungin pisin katu. *Pikkukadun* nimi oli vuoteen 1945 saakka *Läntinen kalastajankatu*. *Pitkäkatu*-nimi taas siirrettiin Vanhasta Vaasasta kantakaupunkiin. Vuoden 1945 katunimiudistuksen yhteydessä *Pitkäkatu*-nimeä ei siirretty takaisin Vanhaan Vaasaan, vaikka monille kadunnimille niin tehtiinkin. (Kangas 1997: 13.)

Paikan suhdetta ihmiseen kuvaa esimerkiksi *Yhdystie*, joka yhdistää kaupunginosat ja niissä asuvat ihmiset toisiinsa, sekä *Välitie*, joka yhdistää kehämäisesti useat kaupunginosat ja niiden asukkaat toisiinsa. Hietalahdessa taas on *Välikatu*, joka jakaa ison tontin kahdeksi pienemmäksi. *Välikatu* on rakennettu näiden kahden pienemmän tontin väliin. Kotirannalla oleva *Rajakatu* rajasi aikaisemmin Kotirannan kaupunginosan. Nykyisin kaupunginosa on kuitenkin levinnyt myös Rajakadun ulkopuolelle. Myös *Omakotikatu* kuvaa paikan suhdetta ihmiseen. *Omakotikatu* on oma kotikatu niille vaasalaisille, jotka ovat rakentaneet omat kotinsa *Omakotikadun* varrelle. (Kangas 1997: 13.)

Virallisten kadunnimien pohjalla voivat olla myös niin sanotut muistonimet. Muistonimet on annettu jonkun henkilön, tapahtuman tai jonkin muun seikan muistoksi. Muistonimet kertovat aikakautensa arvostuksen kohteista sekä vallasta ja vallanpitäjistä, sodista ja sotasankareista. (Ainiala, Saarela & Sjöblom 2008: 133–134.) Vaasalaisessa kadunnimistössä tällaisia muistonimiä on useita. Esimerkiksi kantakaupungissa oleva *Rosténinkatu* on tällainen muistonimi. Katu on nimetty entisen kaupunginjohtajan Eino Rosténin mukaan. Katu tehtiin, kun hotellin tontti jaettiin kahtia postitalon rakentamista varten vuonna 1950. Kadunnimi oli aikaisemmin *Uusi Postikatu*. (Kangas 1997: 12.)

Palosaarella on useita muistonimiä kadunniminä. Esimerkiksi *Hedbergintie* on saanut nimensä Mustasaaren kappalaisen, jääkäriaktivisti A. R. Hedbergin mukaan ja *Peltokankaantie* on saanut nimensä jääkäriluutnantti Oskar Peltokankaan mukaan. Peltokangas oli ensimmäisten miesten joukossa, jotka aloittivat venäläisjoukkojen aseistariisunnat Vaasassa. (Kangas 1997: 16–17; Suomalainen 2003: 37.) *Peltokankaantien* vieressä Palosaarella on *Onni Kokontie*. Onni Kokko oli nuori ja urhea sotapoika ja Peltokankaan adjutantti. Kokko liittyi vaasalaisiin vapaussotureihin Limingassa, kun nämä olivat matkalla vapauttamaan Oulua. Hän kaatui Suomen sisällissodassa vain 14-vuotiaana, samassa taistelussa Messukylässä kuin Oskar Peltokangaskin. (Kangas 1997: 16–17.)

Myös *Holmintie* on muistonimi. Katu on saanut nimensä Werner Holmin mukaan. Werner Holm oli vikingalainen mies, jonka venäläiset sotilaat surmasivat hänen ollessaan kalastusmatkalla Söderbodanilla vuonna 1917. Vaasan Palosaarella oleva *Wolffintie* on nimetty Wolffin merenkulkija- ja laivanvarustajasuvun mukaan. Carl Gustaf Wolffilla oli laivanvarustamo Palosaaren Sundissa. Hän myös julkaisi Vaasan ensimmäistä sanomalehteä, *Wasa Tidningiä*. (Kangas 1997: 16–17.)

Vaasalaisia muistonimiä ovat myös esimerkiksi Vaskiluodossa oleva *Duvaldtintie* ja *Reininkatu*. *Duvaldtintie* on saanut nimensä Gustaf Duvaldtin mukaan. Hän oli

Vaasan hovioikeuden varakanneviskaali ja myös merkittävä lahjoittaja. *Reininkatu* taas on nimetty vaasalaisen raatimiehen Anders Johan Reinin mukaan. Rein toimi raatimiehenä ja maistraatin sihteerinä, kun Aurénin talon naapureita kuulusteltiin Vaasan palon jälkeen vuonna 1852. Vaasan palo sai alkunsa Aurénin talosta. (Kangas 1999: 5.)

Hyvin yleinen tapa nimetä kaupunginosan katuja on käyttää alueella ryhmänimiä eli aihepiirinimiä. Ryhmänimet ovat jonkin aihepiirin mukaisesti suunniteltuja kadunnimiä. Tällöin tietyn alueen kadunnimet muodostavat aiheeltaan yhtenäisen kokonaisuuden. Ryhmänimet helpottavat muistamista ja kohteiden paikantamista. Ne myös jäsentävät kaupunkikuvaa. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 135.) Esimerkiksi Vaasassa on käytetty aihepiirinimiä hyvin runsaasti. Pukinjärvellä on hevosiin liittyviä kadunnimiä, kuten *Orhitie*, *Tammatie*, *Varsatie*, *Riimutie*, *Ratsutie* ja *Ponitie*. Nimensä Pukinjärven kaupunginosa on saanut *Bock*-nimisestä panimosta. Suomenkieliset vaasalaiset kutsuivat panimoa *Pukin panimoksi*. Kustaalassa Kotirannalla on *Kalevalasta* saatuja kadunnimiaiheita, kuten *Kalevankatu*, *Väinölänkatu*, *Louhenkatu* ja *Tapionkatu*.

Perinteisesti hyvinä aihepiiriniminä on pidetty sellaisia nimiä, jotka tuovat omaleimaisella tavalla esille paikallisia piirteitä. Hyvinä aihepiiriniminä on pidetty esimerkiksi Vaasassakin käytössä olevia, alueella harjoitetuista ammanteista johdettuja kadunnimiä. Tällaisia nimiä ovat esimerkiksi Huutoniemellä olevat *Maalarinkuja*, *Leipurinkuja*, *Vaatturinkuja* ja *Kisällinkuja*. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 134.) Myös Vaasan Palosaarella on paikallisiin piirteisiin eli merenkulkuun viittaavia aihepiirinimiä, kuten *Merimiehenkatu*, *Kapteeninkatu*, *Pursimiehenkatu*, *Luotsikatu* ja *Majakkakatu*. Suvilahden kaupunginosassa puolestaan on ystävyyskaupunkeihin viittaavia nimiä, kuten *Pärnunkatu*, *Kielinkatu*, *Schwerininkatu*, *Harstadinkatu* ja *Helsingörinkatu*.

Kasvi-, eläin- ja luontoaiheisia ryhmänimiä on annettu runsaasti ympäri Suomen (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 136). Vaasan Haapaniemellä kadut on nimetty puuaiheisilla nimillä, kuten *Saarnitie*, *Pihlajatie*, *Leppätie*, *Pajutie*, *Lehmustie* ja *Poppelitie*. Kotirannalla on lintuaiheisia kadunnimiä, kuten *Varpusenkuja*, *Pääskysenkuja*, *Rastaankuja* ja *Tiaisenuja*, mutta *Leppälinnunkuja*, *Satakielenkuja* ja *Pulmusekuja* ovatkin Teeriniemellä. Ryhmänimien tulisi helpottaa muistamista ja kohdentamista. Mikäli saman aihepiirin nimiä on useassa kaupunginosassa, ryhmänimet enemmänkin sekoittavat kuin helpottavat nimien muistamista ja kohteiden paikannusta.

Vaasan uusimmilla, 2010-luvulla rakennetuilla asuinalueilla, on myös käytössä ryhmänimiä. Esimerkiksi Purolan alueella kadunnimet ovat saaneet aihepiirinsä

vanhanajan leikeistä, kuten *Ritsatie*, *Jousitie*, *Tiukutie*, *Kiikkutie*, *Palikkatie*, *Leijatie*, *Kieppitie* ja *Keilatie*. Huutoniemen kaupunginosan Melaniemen puoleiset kadut taas on nimetty sähköaiheisilla nimillä, kuten *Volttikatu*, *Johdinkatu*, *Kaapelikatu*, *Kytkinkatu* ja *Staattorikatu*. Sähköaiheiset nimet seurailevat aihepiiriltään alueen vanhempia nimiä, kuten *Roottorikatu*, *Piirikatu*, *Vaihekatu*, *Virtakatu* ja *Kiskokatu* (Vaasan kaupungin karttapalvelu 2013). Samalla nimet myös liittyvät paikallisuuteen ja paikallishistoriaan. Oy Strömberg Ab oli suomalainen sähköteknisen alan yritys, jonka Vaasan tehdas aloitti toimintansa Huutoniemen kaupunginosassa vuonna 1944 (Strömbergin kehitysvaiheet – ABB 2013).

Epävirallisia paikannimiä Paskaojalta Mummolaan ja Putusillalta Paperisillalle

Epävirallinen paikannimistö voi rakentua joko virallisen nimistön pohjalle tai muodostua virallisesta nimestä riippumatta (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 138–140). Virallisen nimen tarkoitus on yksilöidä paikka ja erottaa se muista paikoista, mutta epävirallinen nimi kertoo lisäksi usein myös paikkaan liittyvistä asenteista ja mielikuvista, kuten nimet *Paskaoja* tai *Pääkallo*. *Paskaoja*-nimi viittaa likaiseen ojaan, ja *Pääkallo*-nimeen liittyy jotakin vaarallista, tässä tapauksessa lasten hurja pulkkamäki Asevelikylässä.

Epävirallisten nimien muodostuksesta ja käytöstä voidaan löytää myös me ja muut -jaottelua. Esimerkiksi Asevelikylän kaupunginosaa rajaa itäpuolelta pienehkö oja, *Paskaoja* tai *Bölen Paskaoja*, entinen merenlahti, joka on maankohoamisen vuoksi kuivunut ojaksi. Ojan virallinen nimi on *Pitkälahdenoja*, ja sitä kutsutaan myös *Mussorinojaksi*. Näitä virallisia nimiä ei kuitenkaan juurikaan käytetä. Asevelikylän alueella pitkään asunut vanhempi sukupolvi kutsuu ojaa *Rompuksi*, nuorempi sukupolvi taas *Ojaksi*. Asevelikylän alueella asuvat henkilöt tunnistavat kyllä nimet *Paskaoja* ja *Bölen Paskaoja*, mutta alueen asukkaat eivät käytä negatiivista ilmausta oman asuinalueensa ojasta. Lähikaupunginosissa asuvat henkilöt taas puhuvat *Paskaojasta*, ja kauempana asuvat lisäävät nimeen määriteosan *Bölen Paskaoja*. (Ks. Männistö 2010: 14.)

Epävirallisia nimiä tarvitaan yksilöimään paikkoja, koska kaikilla paikoilla ei ole virallista nimeä. Kun paikka on käyttäjälleen tärkeä ja keskeinen ja paikasta on tarve puhua, tarvitaan sille nimi. Tällaisia paikkaa yksilöiviä epävirallisia paikannimiä ovat esimerkiksi lasten omat leikkipaikat, kuten *Vaijeripuisto*, jonka lapset ovat nimenneet siellä olevan köysivaijerin mukaan. Toisena esimerkkinä mainittakoon aikuisten marjamaat, kuten *Takametsä*. Asuinalueen asukkaat ovat

antaneet sille tämän nimen erotukseksi *Metsästä*, joka on sijainniltaan lähempänä asuinalueetta.

Paikan virallisen nimen pohjalta luotuja epävirallisia nimiä kutsutaan sekundaareiksi epävirallisiksi paikannimiksi. Sekundaareja nimiä muodostetaan useimmiten lyhentämällä tai liittämällä kantanimen tyypistymään jokin johdinaines. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 138–139.) Esimerkiksi Vaasan keskustassa oleva *Rewell Center* -kauppakeskus on epäviralliselta nimeltään yksinkertaisesti vain *Rewel*. Tällöin epävirallinen nimi on muodostettu lyhentämällä paikan virallista nimeä jättämällä nimestä pois paikan lajin ilmaiseva osa, *center*. Samoin *Asevelikylän* epävirallinen nimi *Aska* on muodostettu lyhentämällä alueen virallista nimeä. Lyhentämisen jälkeen kantanimen tyypistymään on liitetty *-ka*-johdin.

Epävirallisissa paikannimissä käytetyt johtimet ovat samoja kuin mitä käytetään slangissa. Yleisimpiä slangijohtimia ovat *-ari*, *-äri* ja *-is*, kuten *Vörkkäri* eli *Vöyrinkaupunki*, *Vanhis* eli *Vanhan Vaasan* kaupunginosa, *Suvis* eli *Suvilahti* ja *Vähis* eli *Vähäkyrö*. Sekundaareihin nimiin kuuluvat myös mukaelmat eli joko kokonaan tai osittain toisen kielen äännejärjestelmään mukautetut nimet, joita esiintyy varsinkin kaksikielisillä alueilla, kuten Vaasassa. *Palosaaren* kaupunginosa on epäviralliselta nimeltään *Präntöö*. Nimi on mukaelma alueen ruotsinkielisestä nimestä *Brändö*. Muita äänteellisiä nimimuunnoksia on esimerkiksi *Ristinummen* epävirallinen nimi *Ristislummi*. Äänteellisten nimimuutosten kautta muodostetut paikannimet sisältävät usein ironiaa ja kielteistä asennetta paikkaa kohtaan. (Ks. Ainiala 2005: 15–18; Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 137–140.)

Sekundaarien epävirallisten paikannimien lisäksi on olemassa primaareja epävirallisia paikannimiä. Primaarit nimet on muodostettu itsenäisesti. Ne voivat olla hyvinkin pienen käyttäjäpiirin tuntemia nimiä toisin kuin sekundaarit nimet, jotka pohjautuvat paikan viralliseen nimeen ja ovat näin ollen usein hyvin yleisesti tunnettuja. Primaarit nimet voivat olla muodostettu niin, että ne ilmaisevat ainoastaan paikan lajin. Esimerkiksi *Asevelikylän* koulun oppilaat kutsuvat kouluun *Kouluksi*. *Koululla* tarkoitetaan tuolloin tiettyä koulua, lähikoulua, jonka sekä viestin lähettäjä että vastaanottaja ymmärtävät yksiselitteisesti tietyksi kouluksi. Samoin *Asevelikylän* jalkapallokenttää kutsutaan *Kentäksi*, koska *Kentällä* tarkoitetaan yksiselitteisesti *Asevelikylän* jalkapallokenttää. Myös *Purtskalla* tarkoitetaan tiettyä pururataa, *Kiskalla* ja *Kioskilla* tiettyä kioskia ja *Puistolla* tiettyä kaupunginosan omaa puistoaluetta. Pelkkä paikan lajia ilmaiseva nimi riittää siis yksilöimään paikan eli toimimaan paikannimenä silloin, kun sekä viestin lähettäjälle että viestin vastaanottajalle on

yksiselitteisen selvää, mitä paikkaa kulloinkin tarkoitetaan. (Ks. Ainiala 2005: 16–18; Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 140, 142.)

Primaarit epäviralliset paikannimet voivat olla myös paikan erityispiirrettä ilmaisevia. Tällaiset paikan erityispiirrettä ilmaisevat paikannimet voivat olla yleisesti tunnettuja tai hyvinkin pienen käyttäjäryhmän yhteisiä nimiä, ja ne voivat kertoa paikkaan tai paikan käyttäjiin liittyvistä kokemuksista, asenteista tai mielikuvista. Primaarit, erityispiirrettä ilmaisevat epäviralliset paikannimet voivat perustua paikan sijaintiin, kuten *Kuningatarpuisto*, jolla tarkoitetaan *Kuningattarenpolulla* olevaa leikkipuistoa. *Prisman postilla* taas tarkoitetaan Prisman hypermarketin rakennuksessa vuoden 2012 loppuun asti sijainnutta postia. *Jeppipuisto*-nimen taustalla on lasten kielenkäyttö; leikkipuisto tunnetaan siitä, että siellä on iso auto leikkipaikkana.

Paikan suhdetta ihmiseen kuvastaa esimerkiksi se, että nimeen liitetään paikan omistajaan viittaava osa. Esimerkiksi Asevelikylässä 1950–1960-luvuilla olleita kauppoja, kuten *Lillinkauppa*, *Soilenkauppa*, *Lintalankauppa* ja *Franzinkauppa*, kutsutaan yhä kaupoista ja menneistä ajoista puhuttaessa omistajaan viittaavalla nimellä, vaikka itse kauppoja ei ole ollut olemassa enää moniin vuosiin. Nimet kuitenkin elävät yhteisissä muistoissa, koska alueella asuu vielä riittävän monta henkilöä, joiden kanssa yhteiset muistot, kokemukset ja mennyt aika voidaan jakaa. (Männistö 2010: 14.) Myös pienen käyttäjäryhmän nimeksi luokiteltava *Maariankoulu*-nimi kuvastaa paikan suhdetta ihmiseen. *Maariankoululla* tarkoitetaan perhe- ja ystäväpiirissä *Asevelikylän* koulua eli sitä koulua, jota Maaria-niminen tyttö käy. Nimeä käytetään erottamaan koulu esimerkiksi *Selmankoulusta*, jolla taas tarkoitetaan *Onkilahden* koulua eli koulua, jota Selma käy. Omistajan lisäksi paikannimi voi siis muodostua myös paikan käyttäjän mukaan. (Ks. Ainiala 2005: 16–18; Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 141–142.)

Epävirallinen primaari paikannimi voi myös kuvastaa paikan ominaisuutta. Paikan ominaisuuteen liittyvä nimi voi olla yleisesti tunnettu tai vain pienen käyttäjäryhmän tunnistama. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008: 141.) Esimerkiksi *Vaasan tornikeskus* tunnetaan yleisesti vanhempien vaasalaisten keskuudessa nimellä *Black Jack*. Rakennus on saanut virallisen nimensä ulkonäkönsä perusteella. *Black Jack* on musta ja korkea 2+10-kerroksinen liikerakennus Vaasanpuistikon ja Pitkänkadun kulmassa. *Pikku Rewell* taas on Rewell Center -kauppakeskuksen viereisessä korttelissa oleva isoa kauppakeskusta pienempi kauppakeskus. Edelläkin mainittu *Paskaoja* on nykyisin likainen oja Asevelikylän ja Purolan rajalla, ja *Saharaksi* on aikoinaan kutsuttu nykyisen *Prisman* paikalla ollutta *Kotirannan* jalkapallokenttää

todennäköisesti kuumien peliolosuhteidensa takia. Myös nimet *Kuolemanloukku* ja *Rotanloukku* ilmaisevat paikan ominaisuutta. *Kuolemanloukulla* eli *Rotanloukulla* on tarkoitettu *Pitkälläkadulla* olevaa rautatien tasoristeystä. Nimet *Kuolemanloukku* ja *Rotanloukku* kuvastavat vaaraa, johon ihmiset joutuivat, kun vuonna 1883 valmistunut rautatie katkaisi *Pitkänkadun* ja junaan tottumattomat ihmiset joutuivat kulkemaan uudenlaisessa ympäristössä. Paikan ominaisuuteen viittaava nimi voi olla myös niin sanottu vertailunimi. Nimi *Mummola* on esimerkki nimestä, joka viittaa nimetyn paikan ja mummolan samankaltaisuuteen. *Mummola* on lasten leikkipaikka, iso kivirykelmä, jonka suojassa on turvallista ja rauhallista leikkiä kuin mummolassa. Tällaiset *Mummola*-tyyppiset nimet ovat useimmiten hyvin pienen käyttäjäryhmän käyttämiä nimiä.

Paikan ominaisuuteen viittaavat myös Onkilahden rannalla olevien siltojen nimet *Putusilta* ja *Paperisilta*. *Putusilta* kulki aikoinaan Onkilahden eteläreunalla nykyisen *Järvikadun* kohdalla Wärtsilän rannasta kohti Vaasan Sähköä ja Palosaaren siltaa (vrt. *Pohjalainen* 24.11.2009). Sana *putu* tarkoittaa 'rojuja, roskaa ja törkyä', joten nimellä on yhteys paikan ominaisuuteen. Nimi *Paperisilta* viittaa Onkilahden pengerrystöissä käytettyyn täytemaahan; Onkilahden rannassa oli aikoinaan kaatopaikka, jolta tuli alueelle paljon jätepaperia. Näin paikkaa ryhdyttiin kutsumaan *Paperisillaksi*. *Putusilta* ja *Paperisilta* sekoitetaan usein, ja esimerkiksi internetin Vaasa-aiheisilla keskustelupalstoilla on monia toisistaan poikkeavia mielipiteitä *Putusillan* ja *Paperisillan* sijainnista ja nimien alkuperästä. (Kangas 2012, 2013.)

Lopuksi

Nimet antavat mahdollisuuden pysähtyä hetkeksi historian ja nykyisyyden keskelle. Nimet kertovat tarinaansa. Paikannimet ovat osa aikaa, yhteisöä ja identiteettiä. Menneen ajan nimet kantavat mukanaan tarinoita ja tapahtumia, kertomuksia, kokemuksia ja elettyä elämää. Ne tuovat perspektiiviä nykyisyyteemme ja antavat tälle ajalle juuret. Käyttönimet elävät arjessamme, arvoissamme ja asenteissamme. Ne kertovat, mikä meille on tärkeää täällä, tänään. Uudet nimet taas rakentavat tulevaisuutta ja uutta maailmaa antaen uuden solmun linkkiin tämän hetken ja tulevaisuuden välille.

Kirjallisuus

Ainiala, Terhi 1997: *Muuttuva paikannimistö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ainiala, Terhi 2005: Tutkimuskohteena kaupunkinimistö. Teoksessa *Kaupungin nimet. Kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä*. Toimittanut Terhi Ainiala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hoffman, Kai 2009: Kauppaneuvos August Alexander Levón (1820–1875). <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=106/>

Kangas, Jussi 1996: *Aseveljien perintö. Vaasan Asevelikylän historiikki 1946–1996*. Jukolan Rakentajat – Jukolas Byggare ry, Vaasa.

Kangas, Jussi 1997: *Vaasan nimihistoria*. Vaasa 400 -opintopiiri, Kaupunkirakenteen historiaprojekti. Vaasa-opisto, Vaasa.

Kangas, Jussi 1999: *Paikannimistö Vaasassa*. Euroopan rakennusperintöpäivä. Länsi-Suomen ympäristöpiiri, Vaasa.

Kangas, Jussi 2007: Asevelikylän nimistö. Haastattelu. Vaasa 28.8.2007.

Kangas, Jussi 2012: Kantakaupunki. http://www.vaasalaisia.info/vaasapedia/index.php/J._Kangas:_Kantakaupunki/

Kangas, Jussi 2013: Suuri katunimi uudistus. http://www.vaasalaisia.info/vaasapedia/index.php/Suuri_katunimi_uudistus/

Luukko, Armas 1971: *Vaasan historia I*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Luukko, Armas 1979: *Vaasan historia II*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Mielikäinen, Aila 2005: Nimistön- ja sanastontutkimuksen rajamaastossa. Slangi, puhekieli ja murre epävirallisissa paikannimissä. Teoksessa *Kaupungin nimet. Kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä*. Toimittanut Terhi Ainiala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Mäkelä, Anneli 1985: *Vaasan historia III*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Männistö, Marjut 2010: Kaupungin käyttönimet elävät käyttäjiensä arjessa. *Kieliviesti* 1/2010, 12–14.

Pitkänen, Ritva Liisa 1999: Paikannimet. Teoksessa *Yhteinen nimiympäristömme. Nimistönsuunnittelun opas*. Toimittaneet Sirkka Paikkala, Ritva Liisa Pitkänen ja Peter Slotte. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus/Suomen kuntaliitto, Helsinki.

Pohjalainen 24.11.2009.

Saarikivi, Janne 2003: Kaavanimistön synty ja kehitys. Teoksessa *Kaupunkinimistön historiaa*. Toimittaneet Mikko Lounela ja Raija Miikkulainen. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk125/>

Strömbergin kehitysvaiheet – ABB 2013: <http://www.abb.fi/cawp/fiabb251/aa8baf4c18d21594c12575bc002a02c6.aspx/>

Suomalainen, Johanna 2003: Tervahovista Kuhnän kulmaan – Palosaaren nimet kertovat alueen historiasta. Teoksessa *Nimellään paikka löydetään Pohjanmaallakin. Nimistöt ja nimistöntutkimus*. Sanomalehtiyliopisto 2003. Levón-instituutti/Avoin yliopisto, Vaasa.

Vaasan kaupungin karttapalvelu 2013: <http://kartta.vaasa.fi/web/>

KAPPSÄCKEN, LEMMENKUJA, KONSTANTINTORGET – OM ORTNAMN I VASA FÖRR OCH NU

Marianne Blomqvist

Tämä artikkeli käsittelee Vaasan paikannimiä, erityisesti niin sanottuja virallisia ja epävirallisia paikannimiä. Artikkelin keskittyy lähinnä 1940- ja 1950-lukujen nimistöön, ja se sisältää myös kirjoittajan henkilökohtaisia havaintoja ja muistoja vanhoista vaasalaisista nimikäytännöistä. Aineistoa (1965–1981) on täydennetty myöhemmin henkilöhaastattelulla, ja se kuuluu Svenska litteratursällskapet i Finlandin (SLS) kokoelmiin. Keruun tarkoituksena oli kartoittaa ruotsinkielisten käyttämiä paikannimiä. Kaksikielisestä kaupungista kerätty aineisto sisältää suomenkielisten nimien lisäksi myös vieraskielisiä nimiä. Näiden joukossa esiintyvät muun muassa *Lemmenkuja*, *Rytlaakso*, *Vasklot*, *Caprera*, *Commerce* ja *Himalaja*. Myös Vaasassa puhuttu ruotsi, niin sanottu *Vasasvenska*, näkyy aineistossa, pääasiassa ääntämis- ja taivutusmuodoissa, kuten *Eisnäs* ja *Galabackan*. Esiintymiä analysoidaan nimistöntutkimuksen menetelmin lähtökohtana ääntämistapa, vanhat esiintymät sekä historialliset ja sosiokulttuuriset kontekstit. Osa nimistä vaihtuu ja kuolee aikojen kuluessa, ja aineisto sisältää myös monia esimerkkejä tästä kehityksestä. Erityisen alttiita muutokselle ovat suullisessa käytössä olevat nimet. Lisäksi viranomaisten toimenpiteet vaikuttavat nimistön kehitykseen. Esimerkkinä tästä on Vaasan kaupungin nimen historia. Kaupungin perustamisen ja Venäjän vallan päättymisen välisenä aikana (1606–1917) Vaasalla oli peräti kolme nimeä: *Mustasari/Mussar*, *Wasa/Vasa* ja *Nikolaistad*. Ehdolla oli myös *Wasa-Nikolaistad*.

Inledning

Ortnamnen ligger tätt i en stad. Det är gator och gränder, torg och parker, gårdar och hus, butiker och kaféer, broar och bryggor. Och alla bär namn, officiella eller inofficiella, allt för att invånarna ska kunna orientera sig. Men namn i städer har en tendens att vara ”konjunkturkänsliga”. De lever och dör vartefter samhället växer och förändras.¹

---

¹ Med ett *officiellt namn* förstår namnforskarna ett namn som fastställts av en myndighet, till exempel stadsdelsnamnet *Roparnäs*. Med ett *inofficiellt namn* avses däremot ett icke-officiellt namn, till exempel *Galabackan*, som är en känd inofficiell parallell till *Roparnäs*. Ytterligare

I det följande tar jag upp och diskuterar ortnamn och deras ursprung i Nikolaistad och det nya Vasa, i det senare fallet med betoning på dem som var i muntligt bruk ännu på 1940- och 1950-talet. Ett basmaterial tecknade jag upp sommaren 1973 bland ett 30-tal då levande, svensk- och tvåspråkiga Vasabor i olika delar av staden. Sammanlagt kom det att bli närmare 800 namn, som jag deponerade hos Svenska litteratursällskapet i Finland, där de bildar samling SLS 1098. Ytterligare namn har jag registrerat vid samtal med vänner och bekanta under årens lopp. Skriftliga belägg hämtar jag från äldre kartor, ur lokalhistoriska arbeten samt ur dagstidningar.²

Namnen i mitt material är i huvudsak svenska, i och med att de getts av svenskspråkiga Vasabor och levt vidare i svenska eller tvåspråkiga miljöer. Statistiken visar att språkförhållandet i Vasa år 1880 var 87,2 procent svenskspråkiga mot 11,7 procent finskspråkiga. Vid sekelskiftet 1900 var relationen svenskt–finskt 62,6 procent respektive 37,0 procent. Men 1920 var andelarna omkastade. Då hade 51,7 procent finska som modersmål mot 47,8 procent som hade svenska. Många var tvåspråkiga, visserligen så, att fler svenskspråkiga kunde finska än vice versa. (Kallenautio m.fl. 2006: 168–171.)

I ett tvåspråkigt samhälle lånas namn också från ett språk till ett annat. Från finskan emanerar till exempel *Haisusilta*, *Lemmenkuja* och *Vasklot*. Dessutom förekommer det att flerspråkiga personer bildar namn på andra språk än sitt modersmål, bland dem *Commerce* och *Picknick*. Genom uppkallelse, det vill säga då man avsiktligt ger en ort namn efter en annan ort, berikas också namnförrådet. Sådana är *Jerusalem*, *Caprera*, *Stor-Finland* med flera i Vasa.

Den svenska inflyttningen till Nikolaistad/det nya Vasa på Klemetsö udde skedde i huvudsak från de kringliggande svenska socknarna, från Malax i söder till Vörå i norr, men också från de österbottniska städerna och från Helsingfors och Åbo (Kallenautio m.fl. 2006: 154–165). De som flyttade in från landsbygden talade naturligt nog till en början dialekt, men med tiden skedde en utjämning av bygdemålen. Vissa dialektala drag har likväl överlevt i stadsmålet, den så kallade Vasasvenskan, till exempel kortstavighet, *o-* i stället för *u-*ljud och de maskulina bestämda formerna *-an* och *-in* av substantiv. De förekommer i uttal av namn som *Gobbhemme*, *Höögbakkan* och *Bekkin*. T. E. Karsten (1921: 200, 206), som

---

förekommer inofficiella namn som helt saknar officiella motsvarigheter, bland dem *Trocadero*, ett namn på ett kustområde på Vasklot. I och med att det namnet inte fått vare sig officiell status eller ett officiellt alternativ håller det på att falla i glömska bland dagens Vasabor.

² För tidningsartiklarna se *Historiska tidningsbiblioteket* (2013).

tecknade upp ortnamn i trakten redan i början av 1900-talet, nämner såsom väntat rent dialektala former av namn, bland annat för *Brändö brändöyän* och för *Metviken meetviitjen* vid sidan av *brendöö* och *meetviiken*.

För att få ett historiskt perspektiv på namnförrådet går jag tillbaka till tiden för Vasa stads grundande 1606 och följer dess flyttning till Klemetsö landet 1862. Tyngdpunkten ligger på tiden efter andra världskriget, då en stor del av trästadens miljöer ännu var levande. De historiska källor om Vasa som jag främst stöder mig på är H. Em. Aspelins arbete från 1892 och de av staden utgivna banden *Vasa stads historia I–IV* (Luukko 1972, 1981; Mäkelä 1985; Kallenautio m.fl. 2006). Mina analyser av ortnamnen bygger dels på den information som sagesmän gett mig i samband med uppteckningarna 1973 och senare, dels på egna och därtill tidigare forskningar av bland annat Lars Huldén (1975, 2001), T. E. Karsten (1921, 1923) och Kurt Zilliacus (1989).

Staden Vasa, dess lägen och namn

När hertig Karl vintern 1602 färdades genom Österbotten, var ett av hans syften att finna orter ”vid sjösidan” som hade goda hamnar där städer kunde grundas. Han gjorde ett uppehåll bland annat i socknen Mustasaari intill Korsholms slott. Det finska sockennamnet *Mustasaari* ’Svartön’ är enligt Huldén (2001: 378, 382; jfr Karsten 1921: 563, 1923: 82–83, 328) belagt redan 1348 och då i formen *Mustasaari sockn*. År 1414 skrivs det *Mustesara sokn* och år 1546 *Mustesår*. I traktens svenska dialekt kom det att ytterligare dras samman till *mossår*, *mossor*, som i skrift återgavs som *Mussar*, *Mussor*. På svenska hette socknen/kommunen officiellt *Mustasaari* ända fram till 1927. Då först skedde på kommunens begäran bytet till *Korsholm*. Något förbryllande är att namnet *Mustasaari* också betecknade den by på vars mark Vasa grundades.

Fundationsbrevet för det blivande Vasa är daterat Stockholm den 2 oktober 1606. I brevet gör den till kung krönte hertigen veterligt att det är mycket lämpligt att grunda en köpstad i *Mustasaari Sokn vid Korsholm*. Staden kallades 1606–1611 officiellt *Mustasari* eller *Mussar* och hade en säl i sitt vapen. Det identiska bynamnet föll med tiden ur bruk i och med att staden inkorporerade byn och dess marker och de forna byborna blev borgare. Privilegiebrevet för *Wasa Stadh i Östrebotten* är i sin tur daterat den 31 januari 1611. Där sägs det kort men klart: ”Wij [...] hafue lathett fundere och byggie Een Stadh uthi Österbotn, Wasa benembd [...]”. Karl IX hedrade således staden med sitt och sin ätts namn och det nya stadsvapnet kom att prydas av Vasakärven. (Aspelin 1892: 2–39; Luukko 1972: 51–58.)

Det kunde tilläggas att orten, där hamnen intill Korsholms slott låg, hette *Hästholmen*. Enligt Karsten (1921: 361) är den belagd redan 1557. Därmed kan den sannolikt räknas till den grupp ”Hästholmar” som ända sedan medeltiden förekommit intill viktigare hamnar runt Östersjön. En känd sådan är Hästholmen utanför den estniska staden Hapsal. Den påträffas 1391 i en tysk-svensk form *Perdeholm*, 1642 i den rent svenska formen *Hestholm*, 1644 *Hästholmen*. Namnen sägs minna om att det på handelsskepp, för att inte tala om örlogsfartyg, förr ofta fanns hästar ombord avsedda för ritt, transporter till lands eller till försäljning. För att hästarna tryggt skulle kunna beta, medan skeppet låg i hamn eller på redde, ska skepparna i förväg ha avtalat om rätt till bete med holmarnas ägare. Holmarna fick således namn efter sin speciella funktion. (Månsson 1925–1928/1644: 29; Johansen 1951: 112, 261, 269, 272; Lagman 1964: 114; Blomqvist 2000: 28, 65, 103, 143; Raid 2002: 88–89.)

Efter branden i Vasa den 3 augusti 1852 uppstod två viktiga frågor som gällde stadens framtid. Den första gällde stadens läge. Skulle den resas ur askan på samma ställe? Eller skulle den flyttas längre ut till Klemetsö bys marker, vilket bland annat skulle ge tillgång till en djupare hamn? Den andra frågan gällde stadens namn.

I det förra fallet var majoriteten i stadens magistrat för en flyttning. Den stöddes också av kejsar Nikolai. Men att staden i samband med flyttningen skulle byta namn, kom för borgerskapet som en överraskning. Vem som ursprungligen låg bakom förslaget att smickra tsaren och anhålla om att den nya staden skulle ges Hans Kejsarliga Majestäts ”ärorika och älskade namn” och kallas *Wasa-Nikolaistad*, blir väl aldrig helt klarlagt. I och med att Nikolai dog 1855, föll det på efterträdaren Alexander II:s lott att fatta det definitiva beslutet. Och det lydde: staden skulle flyttas, det skulle ske år 1862 och dess namn skulle bli det enkla *Nikolaistad*. (Aspelin 1892: 691–712; Gardberg 1983: 310–311; Kallenautio m.fl. 2006: 37–38.)

I praktiken kom namnet *Nikolaistad* att i huvudsak användas i offentliga sammanhang. Vasaborna protesterade genom att skriva och säga *Wasa*. Vissa dagstidningar vägrade därtill att kalla Vasa för Nikolaistad. Man får heller inte glömma att det gamla namnet levde kvar i sammansättningar som *Wasa hovrätt*, *Wasaesplanaden*, *Wasabladet*. En titt på notis- och reklamsidan i *Vasabladet* för den 31 maj 1900 ger en liten uppfattning om namnbruket:

- Ångf. Ebba Munck afgår från Wasa till Kaskö, Kristinestad, Räfsö...
- Från S:t Petersburg till Wasa afgår ångf. Vega torsdagen den 7 juni...

- Folkskolläraretjensten wid Wallgrund högre folkskola... Wasa den 29 maj 1900. Anders Östergård.
- Ledig tjenst. En yngre vaktknektbefattning vid länsfängelset i Nikolaistad...
- Offentlig auktion... Nikolaistads auktionskammare den 25 maj 1900. J. L. Brummert.
- Offentlig auktion... Wasa stads auktionskammare den 28 maj 1900. J. L. Brummert.

Exemplen pekar på en viss skillnad i offentligt och privat bruk kring 1900, men att denna höll på att suddas ut. Sålunda kunde en stadens tjänsteman skriva än *Nikolaistads auktionskammare*, än *Wasa stads auktionskammare*. Ska man se tilltaget som en tyst protest mot februarimanifestet av den 15 februari 1899? Tidigt talades det också om ”det nya Vasa”. En kopparslagare, tenn- och mässingsgjutare Albert Leonard Moliis, kapellansson från Replot, som var verksam i Vasa 1862–1868 men som 1868 emigrerade till Amerika, stämplade exempelvis sina tennföremål med ortnamnet *NYA WASA*, trots att kejsar Alexander II beslutat att staden skulle heta *Nikolaistad* (Mårtenson 1967: 24; de Lisitzin 1968: 249–250).

Sitt namn *Vasa* återtog staden efter den 13 oktober 1917, då den finska senatens ansökan om namnändring hos den ryska interimregeringen hade godkänts. Vasa stad har således på svenska hunnit bära tre olika namn med olika skrivformer under sin tillsvidare drygt 400-åriga existens: *Mustasari/Mussar*, *Wasa/Vasa* och *Nikolaistad*. Ett namnförslag förkastades: *Wasa-Nikolaistad*.

Klemetsö by blir Nikolaistad

Den främsta orsaken till att Vasa efter branden flyttades till byn Klemetsös marker var att få en bättre hamn, djupare vatten och mera svängrum för fartygen som stävade in från Korshamn. Att det var landhöjningen som gjorde att vattnet vek undan, var man på den tiden inte helt på det klara med. Skeppsredaren Carl Gustaf Wolff hörde exempelvis till dem som trodde att en muddring av farleden in till Hästholmen skulle lösa problemen. Men så hade nog inte varit fallet, kan man i dag konstatera.

Hur grund och trång farleden in till Vasas hamn vid Hästholmen blev under årens lopp, kan man utläsa av tre kartor när man jämför dem med varandra, nämligen Claes Claessons karta över *Mussar Sochn* från 1651, Nils Strömcronas karta *Wasa Stadz Skiärgårdh* från 1727 och Gustaf af Klints *Charta öfver Wasa Hamn* från 1799. På Claes Claessons karta tecknas ett stort ankare vid Korshamn och små ankaren norrut från Hästholmen. På Nils Strömcronas karta rekommenderas skeppare att kasta ankar redan utanför Klemetsö och Melmo. Gustaf af Klint i sin tur anger två farleder från Korshamn till *Stads Redden*: den ena går rakt i riktning nordväst mot sydost, den andra går till sundet mellan Smultronören och Brändön och därifrån vidare mellan Klemetsö och Vasklot. Men den senare leden är för fartyg med högst 12 fots djup. I nedre ändan av *Stads Redden* är vattendjupet endast 2 fot och botten sägs bestå av *Lös mudder*.

Genom Vasas flyttning till Klemetsö udde 1862 kom sjöfarten till en början att förläggas till Brändö och Brändö sund. Den hamnen var stadens skeppare och formän bekanta med sedan 1789. Då hade Vasa nämligen fått kunglig stadfästelse på att den hade rätt att använda Brändö hamn som lossnings- och lastningsplats, förutsatt att pack- och våghus och bostäder för tullmännen uppfördes. Men området hörde på den tiden till byn Munsmo i Solf. (Aspelin 1892: 69–74; Luukko 1981: 364–367.)

Bynamnet *Klemetsö* är belagt sedan 1544 i formen *Clemetzöön*, 1546 *Clemetzöö*. I förleden ingår de fornsvenska formerna *Klemet/Klemit* som kommer av latinets *Clemens* och som är bildat till adjektivet *clemens* 'nådig; mild'. Namnet bars av ett flertal påvar under tidig katolsk tid och hörde till de äldsta kristna namnen i Norden. En undersökning visar att *Klemet* var ett populärare förnamn i Finland än i Sverige vid 1500-talets slut, bland annat i socknarna Mustasaari, Vörå och Karleby. (Modéer 1964: 48; Fredriksson 1974: 93, 128; Vilkuna 1988: 98–99; Huldén 2001: 381.) Således är det inte överraskande att det finns ett ortnamn *Klemetsö* i Vasa.

När Klemetsös marker inkorporerades av Nikolaistad, upphörde *Klemetsö* att fungera som bynamn. Men det kom att leva vidare som stadsdelsnamn och fick därtill en gata, *Klemetsögatan*, uppkallad efter sig. Det ursprungliga Vasa började man kalla *Gamla Vasa*, lokalt både sades och skrevs också *Gamlastaden*, *gamla staden*, för att skilja den nya och den gamla åt. (Se t.ex. *Vasabladet* 14.12.1872 och 19.3.1881.) Klemetsö var, såsom namnet säger, ursprungligen en ö. På af Klints karta från 1799 ser man hur det gamla sundet längst i öster krympt ihop till en bäck.

Nikolaistad får en stadsplan

Uppdraget att skapa en stadsplan för den nya staden tillföll den rikssvenske länsarkitekten Carl Axel Setterberg, vars tredje förslag godkändes av kejsar Alexander II den 1 augusti 1855. Planen följde till stor del den tidens estetiska ideal, det vill säga rutplanen, som dikterades av senempiren. Men naturligt nog beaktades också brandsäkerheten, vilket tog sig uttryck i bland annat rejäla kvarter, luftiga parker och brandgator. Staden fick till en början en rektangulär form med tre esplanader i väst-östlig riktning och två korsande i nord-sydlig riktning. Två av esplanaderna låg intill varandra och mellan dem reste sig de offentliga, fristående byggnaderna. Från stranden sett: hovrätten, rådhuset, den lutherska kyrkan, det blivande lyceet och torget. Kyrkan och torget låg dessutom i skärningar mellan esplanaderna Kyrko- respektive Handelsesplanaden. Infarten till staden söder-, öster- och norrifrån skedde vid den så kallade *Östra tullen*, som förr markerades av en enkel bom innan Viadukten byggdes. Tomterna i staden delades in i tre olika storlekar, av vilka de minsta var avsedda för arbetare och sjömän. (Setterbergs stadsplan 1855; Kallenautio m.fl. 2006: 76–82.) Men när staden växte, ofta på mark som tillkommit genom landhöjningen, kunde de raka gatornas och kvarterens modell inte längre strikt följas. Dessutom hade den empirinspirerade stadsplanen med tiden fått konkurrens av friare linjer.

Bild 1. Östra tullen, som tidigare fanns i bortersta ändan av Vasaesplanaden, flyttades till östra sidan av järnvägen när Viadukten blev klar. År 1947, då Mona Hagman fotograferades vid vägskylden öster om Viadukten, informerades förbipasserande ännu om att de befann sig vid Itäinen tulli/Östra tullen (texten något skymd på den nedre, ovala skylten) och att det var 0,5 kilometer till Vasa, det vill säga till torget. I privat ägo.

Onomastiska strövtåg i Vasa

I de följande avsnitten tar jag läsaren med på en namnexkursion främst i stadens centrum, men också i stadsdelarna Brändö, Dragnäsback, Vikinga, Vöråstan, Kappsäcken och Sandviken och därtill på en båtfärd i vattnen kring Vasklot. Det blir ingen fullständig genomgång av ortnamn, utan nedslag i olika namngrupper med fokus på namn av lokalhistoriskt eller onomastiskt intresse.

Namn på stadsdelar

Vad kallas den rektangulära del av Vasa för vilken arkitekt Setterberg gjorde upp sin stadsplan år 1855? Hade den eller dess kvarter ursprungligen namn? Egentligen inte. I det nya Vasa gavs kvarteren på något undantag när inte specifika namn, vilket däremot skedde i exempelvis Helsingfors. I den nya huvudstaden kunde man på 1800-talet säga att man bor i kvarteret *Igelkotten* eller *Beckasinen*, ibland med tillägg av gatunamnet och gårdens nummer. I *Finlands Allmänna Tidning* bjöds till exempel år 1826 rum ut att hyra i *Qvarteret Hwalfisken wid Fiskarehamnen* eller i *Qvarteret Sköldpaddan wid Unionsgatan*. (Blomqvist 1999: 180.)

I Vasa, liksom i andra småstäder, orienterade man sig på 1800-talet dels med hjälp av de officiella gatunamnen samt kvarterens och gårdarnas officiella nummer, dels med den muntliga kännedomen om gårdsägarnas namn. För kända affärsmän räckte ofta endast personnamnet eller firmanamnet. Ett enda kvartersnamn i Vasa har jag upptäckt: *Kappsäcken*. Så här kunde annonser i *Vasabladet* lyda:

- Utbjudes hyra... sal, kammare och kök, kontor på winden och del i källare i gården N:o 14, 8 stadsdelen. (22.5.1880)
- Auktioner... förrättas uti gården på ofria tomten N:o 8 i qvarteret kappsäcken... Nikolaistads auktionskammare... (1.3.1879)
- En skild kammare på nedre botten uti Bagar Ahlbergs gård... (1.3.1879)
- Ressällskap önskas till Gamla- eller Nykarleby omkring den 30 April. Närmare i Lagman Ekströms gård, öfra våningen. (22.5.1880)
- Cathrin-Plommon à 80 penni skålpundet hos C. J. Hartman (16.9.1876)
- Hos L. Chydenius, uti Wollfs stenhuis vid salutorget, försäljes till fabrikspriser: Twill... Domestic... Bomullsgarn... (16.9.1876)

- [R]oddbåt till salu... ligger inwid bryggan af Boijska willan i Sandviken (16.9.1876)
- 2 stora rum åt gatan med värme och uppässning... uti Söderbergiska gården wid Kyrkoesplanaden. Närmare hos Fru Montin. Formansgatan 3. (1.3.1879)

En Vasabo sade och säger väl fortfarande att han eller hon bor ”mitt i stan”, ”inte så långt från torget”, ”i Hartmans hus” eller så anges gatunamnet. Ordet *centrum* har kommit senare i bruk. Begav man sig utanför stadskärnan, beskrev man riktningen med hjälp av ett ornamn: man tog bussen till Dragnäsbäck, promenerade till Sandviken eller cyklade till Gustavsborg.

Brändö var som namnet säger ursprungligen en ö. Enligt kartor rekonstruerade av topografen Henrik Renqvist (1923) på basis av beräknad landhöjning steg ön ur havet sannolikt redan under vikingatid. Men när den fått ett fast namn förblir oklart. På Claes Claessons karta från 1651 finns den i varje fall klart och tydligt utmärkt med namnet *Brändö*. Flera forskare har kommenterat namnet. Rent språkligt sett är det skäl att konstatera att förleden innehåller participet *bränd* av verbet *bränna*, som i svenskan har den dubbla betydelsen ’bränna; svedja’. Leden *Bränd-* är mycket vanlig i Finlands skärgård och ingår till exempel i stadsdelsnamnet *Brändö* i Helsingfors, i det åländska kommunnamnet *Brändö* och i bynamnet *Brändö* i Föglö.

Vad som gav upphov till namnet *Brändö* i Vasa – en skogsbrand eller svedjande – är några sekel efter namngivningen svårt att entydigt avgöra. Sannolikast förefaller det att man bränt sved, kyttland. När Karsten i början av 1900-talet tecknade upp namnet uttalade sagesmannen det *brändöyän*, det vill säga med dialektens diftong och i bestämd form. Officiellt och på kartor övergick man stegvis till att använda obestämd form för bebyggelsenamn. Men på af Klints kartkopia från 1799 står det ännu *Bränd Ön*. (SAOB, s.v. *bränna*; Karsten 1921: 300, 1923: 326–329; Renqvist 1923: 6 jämte karta 2:16; *Helsingfors gatunamn* 1971: 196–197; Zilliacus 1989: 34–43; Ehrström 2005: 15.)

Öster om Brändö och väster om Hemstrand ligger stadsdelen *Dragnäsbäck*, lokalt kallad *Bäckin*. Stadsdelen, som fram till 1935 var en del av Korsholm, kommer av ett äldre **Drageidsbäck(in)*, som K. V. Åkerblom (1941: 7–8, 647, 667–668) påträffat i skrivformen *Drageids Bäckin* i ett dokument gällande den landväg som på 1780-talet planerades från det gamla Vasa till Iskmo. Dragedet var den landtunga som genom landhöjningen uppstod i det sund som sträckte sig från

Jungsund till dagens Metviken och varav Infjärden är en sista rest. Söder om Infjärden måste man redan under senmedeltiden dra sina båtar över edet.

För namnet *Drageids Bäck* har Karsten (1921: 103, 190, 253, 272, 1923: 84) i början av 1900-talet tecknat upp uttalen *draajisbäck*, *drainisbäck*. Det betecknade, säger han, förutom en bäck också en intill liggande gårdsgrupp. Det senare namnet omtalar han också som *eide* tillhörande hemmanet Lärka i byn Böle. Då fröken Johanna Maria Chydenius 1897 köpte området, kallades det *Eisnäs hemman*. Här anlades en handelsträdgård, som svågern K. A. Palmqvist drev. Huset som han lät bygga gick under namnet *Eisnäs villan*. Där var den svenska folkskolan till en början inhyst, tills den fick egna lokaler. Äldre Dragnäsbäcksbor känner fortfarande området som *Eisnäs* och till det har det officiella gatunamnet *Eisnäs gatan* bildats. (Hagman 2005: 14–16.)

Hur har då det ursprungliga *Drageids Bäck* blivit *Dragnäsbäck*? Av uttals- och skrivformer att döma verkar det som om en omtolkning, en sammanblandning mellan *eids/eis* och *näs* skulle ha skett. Det är möjligt att en yngre generation, inflyttade och myndigheter helt enkelt anslutit den för dem obegripliga, dialektala leden *-eis*, *-is* till högspråkets *näs* – kanske inspirerade av namnet *Eisnäs*. Att det tog sin tid innan den nuvarande formen etablerade sig, är väl det flertal skrivningar *Dragnäsbäck*, som förekommer i *Wasa-Posten* i början av 1900-talet exempel på. Bland annat informerar drätselkammaren i Mustasaari om uppbörd av 1902 års skatter i *Dragnäsbäck* och *Dragnäsbäcks* ungdomsförening om att den ”anordnar soaré julandradagen kl. 6. e.m.”. Ett oblitt öde gick också namnet *Edsfjärden*, tidigare uttalat *ässfjäälän*, till mötes. Det byttes ut mot *Metviken* under 1800-talet. (*Wasa-Posten* 8.3.1903, 24.12.1909; Karsten 1921: 103, 190, 253, 272, 1923: 84; Åkerblom 1941: 7–8, 647, 667–668; Hagman 2005: 14–16; jfr nedan.)

En ny liten stadsdel uppstod småningom, då prosten Reinhold Hedberg jämte vänner köpte skiften tillhörande bland annat hemmanet Flygar och av dem bildade *Vikingabolaget* år 1914. Tomter parcellerades ut främst för sommarvillor, av vilka initiativtagaren prosten Hedbergs villa fick namnet *Prästudden*. Prostinnan, som var rikssvenska, önskade att fornnordiska namn skulle tas i bruk inom området, börjande med stadsdelen *Vikinga*. Så gavs också en väg namnet *Valhallavägen*, en annan *Odivägen*. Men då den korta *Odivägen* senare förenades med den längre, nybyggda *Frihetsvägen* kom hela vägnittet officiellt att gå under namnet *Frihetsvägen*. (*Vasa stads karttjänst* 2013; intervju med Barbro Lindeman ingår i SLS 1098.)

Stadsdelen *Vöråstan*, brukar det sägas, fick sitt namn för att rätt många av inflyttarna kom från socknen Vörå. Det är fullt möjligt, i och med att Vörå

allmänt taget ligger högt i statistiken över inflyttarnas hemorter. (Kallenaudio m.fl. 2006: 154–158.) Gränsen mellan ”stan” och Vöråstan ansågs gå vid *Råttfällan*, också kallad *Övergången*, *Dödsfällan* och *Bommarna*, det vill säga vid järnvägsövergången på Storalånggatan. När ett tåg närmade sig, började bommarna sänkas ner och pojkspolingarna roade sig med att ända in i det sista korsa spåren. Äldsta omnämmandet av namnet *Vöråstaden* i dagstidningar har jag stött på i *Wasa-Posten* för den 29 september 1899, där det sägs angående kurser, att ”anmälningarna å fruntimmersskolan gälla kurserna i Vöråstaden”.

På de två kvarter som bildade det så kallade kvarteret *Kappsäcken* kan man också anlägga ett personligt perspektiv. Där låg nämligen min fars hemgård, som förblev i släktens ägo fram till 1960-talet. Om namnets ursprung berättades olika historier. En gick ut på, att det var så fattigt folk som flyttade in hit från det nerbrunna Vasa att allt de ägde och som klarat sig undan elden rymdes i en kappsäck. Eller snarare skulle ha rymts i en kappsäck, för en så dyrbar resväska hade de nog inte haft råd med. En annan historia berättar, att de små stugorna, av vilka en del var flyttade från Gamla Vasa, var så små att de såg ut som kappsäckar. Och i J. J. Huldéns hembygdsbilder i *Österbottnisk lustresa* (1941: 7–8; jfr Smeds 1953: 12) heter det så här:

Ett lustigt inslag i stadsbilden utgjorde ”Kappsäcken”, ett kvarter av rödmålade småstugor, så små att de beredde plats bara åt en sömmerska med symaskin. Där bodde de riktigt fattiga, och hos en sådan hade vi nattkvarter, på golvet. Allt detta håller nu på att försvinna, både de trånga slumkvarteren och rikemännens rymliga enfamiljshus.

Det äldsta belägget i stadens dagstidningar på namnet *Kappsäcken* har jag upptäckt i *Vasabladet* av den 16 september 1876. Där meddelas att brandsyn skulle förrättas i ”nionde stadsdelen jemte qvarteret Kappsäcken”. Mirjam Lehtikanto (1981: 34–35) nämner att de första inflyttarna slog sig ner år 1865 och att det redan därpå följande år bodde 124 personer i kvarteren. Av dem var endast en finskspråkig: Maria Muurimäki.

Sandviken är primärt ett naturnamn som berättar om vikbottens art. Det har funnits många ”sandvikar” i vårt lands steniga skärgårdar, men alla har inte fått plats på en karta utan förblivit i muntligt bruk. Den *Sandviken* som kom att bli en stadsdel i Nikolaistad, finns upptagen bland annat på en klyvningskarta över Klemetsö från 1736 av lantmätaren Erich Höijer (Autio, Louhelainen & Piispala 2006: 11). Ett likalydande namn bär *Sandviken* i Helsingfors, känt sedan 1660-talet. Bägge har dessutom fått en *Sandviksgatan* uppkallad efter sig. (*Helsingfors gatunamn* 1971: 130; Zilliacus 1989: 118, 120.)

Öster om Sandviken finns ett område som har endast ett finskt namn: *Rytilaakso*. Det är sannolikt bildat till orden *ryti* 'vass, säv, rör' och *laakso* 'dal'. Som namnet antyder är det fråga om upplandad våtmark, spår av det vatten som en gång sköljde Klemetsös stränder. *Rytilaakso* torde vara ett tidigt, kanske det första, finska ortnamn som nyskapades, inte översattes eller anpassades, i Nikolaistad och som kom att syfta på en bebyggelse med officiell status. Så ungt är det finska inslaget i vår stad.

I ett inlägg i "Dagboken" i *Vasabladet* den 13 november 1952 kommer kåsören "Neger" (Einar Hagman) in på den samtida diskussionen om gamla ortnamn i trakten och om *Rytilaakso* borde få en svensk motsvarighet. *Rördalen* var ett förslag. Men det fanns gammalt folk som kom ihåg att området hade kallats *Blåbärsfjärden* och att det på kartor stod dels *Blåbärs-*, dels *Blåbergsfjärden*. Något svenskt namn kom området likväl aldrig att få, hur mycket blåbär det än plockats i "Rördalen". I dag är kojorna i dalen rivna och ersatta av ett grönområde. På stadskartan står det *Rytilaakso Arboretum*.

Här vill jag återge vad en släkting, född 1872 och uppvuxen vid Vasa Bomullsspinneri på Brändö, brukade berätta om finskspråkiga inflyttarfamiljer som kom dragande på sina flyttlass över Brändö bro. Den öppnades för övrigt år 1857. (Ehrström 2005: 34–35; Kallenautio m.fl. 2006: 93–94, jfr officiell statistik hos Kallenautio m.fl. 2006: 168–171.) De lekande barnen följde noga med trafiken och reagerade på det för dem främmande språket genom att springa efter kärrorna och ropa: *Tjijk hiit, tjijk hiit! En finn ha kâmi ti staan, en finn ha kâmi ti staan!*

Namn på gator, gathörn, gränder och vägar

Av de gatunamn som förekom i det gamla Vasa och som upptas på C. W. Gyldéns karta från 1839 är det vid jämförelse med Setterbergs stadsplan från 1855 endast två som kom att överflyttas till den nya staden: *Formansgatan* och *Stora Långgatan*. Senare tillkom *Nygatan*. Men med tanke på att myndigheter, invånare och främlingar klart ska kunna lokalisera sig, får två gator inom en och samma stad inte bära identiska namn. Följden blev att Gamla Vasa avstod från *Formansgatan* och *Stora Långgatan*, medan det nya Vasa bytte ut *Nygatan* mot *Urmakaregatan*.

Storalånggatan väcker ett roligt minne till liv. Den är veterligen fortfarande den längsta gatan i stadens centrum. Numreringen börjar vid Metviken och slutar i Sandviken. Men redan före min tid hade landhöjningen gjort det möjligt att bygga ett hus i norra ändan, det vill säga nedanför Storalånggatan 2. Huset fick officiellt

adressen *Storalånggatan 0*, allmänt kallad *Nollan*. I dag är huset rivet och ersatt av en parkeringsplats, och gatan som passerar där i väst-östlig riktning heter *Träskgatan*. Hur som helst, en bekant dam som bodde i huset i fråga kallades i stadsdelen *Greta på Nollan*. Vöråstan bjöd också på ett annat originellt namn, nämligen öknamnet *Haisusilta* ('luktbron') för vägavsnittet nedanför järnvägen mellan Brändö bro och Vöråstan. Namnet, som användes också på svenska, måste ha getts kanske på 1920-talet, när förbindelsevägen över den ursprungliga Metviken började byggas. Som fyllningsmaterial användes bland annat avfall från stadens hushåll. Namnet *Haisusilta* håller uppenbarligen på att dö ut, eftersom den förväxlas med den yngre broförsedda förbindelsevägen som förenar Vöråstan med Brändö över dagens Metviken. Också den byggdes av bland annat avfall men började på svenska kallas *Pappersbron*, på finska *Putusilta*. (Jfr ovan.)

Tre av Gamla Vasas gator försågs i sin tur med en ny efterled i Nikolaistad: *Hofrättsallén* blev *Hovrättsesplanaden*, *Korsholmsgatan* blev *Korsholmesplanaden* och *Kyrkogatan* blev *Kyrkoesplanaden*. Den nya stadens ledning favoriserade således leden *esplanad* framom *allé*, *aveny* eller *boulevard* för att beteckna en bredare gata kantad av träd. Samtliga är från franskan inlånade element som hade prestige i 1800-talets nybyggda städer. Eller som det i ett citat i SAOB (s.v. *esplanad*) från 1898 lyder: "'Bulevarder', 'avenyer', 'esplanader' eller hur man nu vill benämna de stora trafikstråkvägarna i nutidens storstäder [...]". Det tidigaste belägget för ordet *esplanad* i svenskan är från 1811.

Man frågar sig om *esplanaderna* och kortformen *Espen* i Vasa har sina förebilder i Helsingfors? Eller kom de rentav från Sverige med länsarkitekten Setterberg? På *Espen* i Vasa, det vill säga på *Hovrättsesplanaden*, vandrade min generation ungdomar upp och ner, särskilt under veckoslutets kvällar och på "lilla lördagen", såsom onsdagen kallades. Och det gjorde redan en tidigare generation. Flanerandet, småpratandet och smygtittandet skedde på *Hovrättsesplanadens* norra sida, vanligtvis på avsnittet mellan *Handelsesplanaden* och *Rådhusgatan*, men någon gång ända ner till *Storalånggatan* och upp till *Kyrkoesplanaden*.

I Setterbergs plan ingick, såsom ovan nämnts, att stadens nya rådhus skulle ligga väster om kyrkan och högre elementarskolan, det blivande lyceet, öster om den. Men av olika orsaker blev det tvärtom. Det var skolan som kom att flytta in i rådhuset. Och därmed fick den "ett rent av furstligt residens", såsom skolans rektor Ragnar Krook (1949: 17–18) beskriver det i sin historik. Ett nytt rådhus byggdes senare öster om kyrkan, vilket gav upphov till byten av gatunamn. Så flyttades *Rådhusgatan* österut och bytte plats med *Gymnasiigatan*, som i sin tur i något skede fick stryka på foten för namnet *Skolhusgatan*.

Det tog tydligen sin tid innan *Gymnasiigatan* försvann ur stadsbilden att döma av ett skämtsamt kåseri av signaturen ”Nisse” i *Vasabladet* den 2 september 1871. Där skriver han ”Till mina wänner i Hufwudstadsbladet” bland annat så här:

Gatornas namn äro också mera figur- och finurliga, såsom, ”fredsgatan”, som på sätt och wis slutar i länehäktet, Gymnasiigatan, wid hwilken wäl andra lärowerk men icke stadens ”Gymnasium” ligger, ”Kyrkoesplanaden”, som icke passerar förbi kyrkan, o.s.w.

Omkring ett år senare (27.7.1872) ger magistraten svar på tal genom att konstatera att

Rådhusgatan och rådhuset wid Gymnasiigatan, hwilken benämning numera ej har någon motsvarighet i verkligheten, då något Gymnasium hwarken finns eller antagligen [...] kommer att finnas i vår stad [...].

Rådhusgatan fick behålla sitt gamla namn, också efter det att den centrala byggnaden på gatan fått den moderna funktionen av ett stadshus och dess namn blivit *Stadshuset*. Intressant är att Rådhusgatan i Vasa på finska heter *Raastuvankatu*. I den förleden ingår ett lån av svenskans *rådstuga*, som i fornsvenskan uttalades *raadstoova*. Det var en äldre benämning för ’sammanträdeslokal för rådet eller rådhusrätten i en stad’. Förebild för det ordet hade svenskan i medellågtyskans *ratstube*. (SAOB, s.v. *rådhus*, *rådstuga*.)

I Vasa förefaller det som om stadens beslutsfattare varit sparsamma då det gällt att hedra infödda eller inflyttade stormän med en gata eller väg. Men undantag finns: banbrytarna, kommerseråden C. G. Wolff och A. A. Levón som fått varsin gata/väg uppkallad efter sig i Brändö, medan kommerserådet Joachim Kurtén, stadsfullmäktiges förste ordförande, borgarståndets talman 1885–1899 och den drivande kraften bakom tillkomsten av Wasa Aktie Bank, långt senare tilldelats en gata intill Rytilaakso. På Brändö har hjälten från inbördeskriget Oskar Peltokangas och hans ”adjutant” Onni Kokko blivit ihågkomna, liksom ”starka prästen” Hedberg i Vikinga. När man på Vasklot stöter på *Motorgatan* i trakten av Bröderna Wickströms forna motorfabrik, förvånas man över att gatan inte fått heta *Wickströmsgatan. Därmed hade särskilt industrirådet John Wickström, ”den första motorfabrikanten i Finland”, ihågkommits för senare generationer. (Hoving 1956: 78–79, 106–107; Ehrström 2005: 138–140; Kallenautio m.fl. 2006: 273–277, 351–354.)

Vissa gathörn kom att etableras som träffpunkter och fick därför fasta namn. I stadskärnan var det framför allt *Liisa Koskis hörn* och *Askos hörn*. Det förra låg

på Espen i hörnet av Rådhusgatan. Där fanns Koskis kolonialvaruaffär en halv våning ner. Trappnedgången liksom den nedre passagen skyddades av ett stadigt järnräcke. Det var bekvämt att en stund luta sig mot räcket, innan man gjorde en helsväng och spankulerade tillbaka. Askos hörn låg i sin tur där Vasaesplanaden och Handelsplanaden möttes intill saluhallen. Här var det praktiskt att bestämma träff, för medan man väntade kunde man studera möbelaffären *Askos* senaste nytt. (Jfr Autio, Louhelainen & Piispala 2006: 273–275.)

I stadsdelen Brändö finns det två gathörn vilkas namn bland lite äldre Vasabor fortfarande lever kvar också utanför stadsdelens gränser, nämligen *Fågelbergs hörn(et)* och *Kuhnas hörn(et)*. Båda fick sina namn efter på sin tid kända butiker. Den förra låg i hörnet av Wolffskavägen och Brändövägen och innehades av familjen Fogelberg, den senare i hörnet av Brändövägen och den dåvarande Metviksvägen och förestods av Maria Kuhna, född i Ilmajoki 1869. På finska hette hörnet *Kuhnan kulma*, en form som också svenskspråkiga använde och som kan tas som tecken på att stadsdelen redan då präglades av en levande tvåspråkighet. (Jfr Ehrström 2005: 64–67.)

Bild 2. Levónsgatan i Brändö med Bomullsspinneriets byggnader i bakgrunden. Oljemålning av C. G. Danielsson från 1925. I privat ägo.

Kuhnas hörn och dess omgivning har låtit tala om sig. Fram till 1935 gick nämligen gränsen mellan Vasa stad och Mustasaari/Korsholm vid Kuhnas hörn, vilket betydde att här upphörde Vasa stads gatubelysning. I mörkret tog de mångomtalade Brändöbusarnas revir vid. Det langades sprit och älskog i *Sammonkuja* – eller *Lemmenkuja* ('kärleksgränden') eller *Paskakuja* ('skitgränden') – som den kallades i folkmun. Den gränden finns inte längre. Där står i dag ett sjukhem.

Min svärmor, född och uppvuxen på Beckbruket på Brändövägen, brukade berätta hur det var att i sin ungdom ta sig hem till fots om kvällarna efter besök "i stan". De flesta kavaljerer tog farväl redan vid början av Brändö bro. Några vågade följa henne till Fogelbergs hörn. Någon enstaka modig kom ända till Kuhnas hörn. Sedan fick hon traska hem i mörkret de återstående 400 metrarna. Men hon hade "fri lejd" i sin kapacitet av Brändöbo. (Blomqvist 2002; jfr Ehrström 2005: 95–99; Hagman 2005: 25–26.)

Längre fram längs Brändövägen, i korsningen av Gerbyvägen, ligger ett viktigt väghörn som lokalt kallas *Bäcks hörne* eller *Bocks hörne*, också *Bäckis hörne* eller *Bockis hörne* och på högsvenska *Bockska hörnet*. Det fick sina varierande namn, dels för att det var den viktigaste korsningen i Dragnäsbäck, folkligt kallat *Bäckin*, intill vilken Bock Bryggeri Ab låg, dels till följd av en variation mellan dialekt, stadsmål och högspråk. Här reste Dragnäsbäcksborna en julgran på 1930-talet och fram till 1950-talet. Det dansades kring granen på julaftonen, innan man gick hem till sig och julklapparna delades ut. Men trafiken satte stopp för den traditionen. Tidigare kallades hörnet *Winteras hörne* efter en *Edvin Winter* som ägde ett hyreshus intill. (SLS 1098; Hagman 2005: 53–59, 188–189, 198.)

I det centrala Vasa delades, såsom tidigare nämnts, större kvarter itu av brandgator. I min barndom var infarten till de flesta stängda av plank och portar, men dem lärde sig barn att klättra över. På brandgatorna förvarade Vasaborna bland annat sina båtar över vintern. Där växte också träd, om än inte i fina rader som i esplanaderna. Märkligt nog hade brandgatorna inga officiella namn. Inte heller lekande barn namngav sina genvägar och gömställen. De omtalades bara som brandgatan intill något, till exempel vid HAB:s hus, vid Hartmans hus, vid Hallen och så vidare. Småningom öppnades brandgatorna upp helt eller delvis. Den första – och tillsvidare veterligen enda – som officiellt fått ett namn är *Hartmans gränd*. Året var 1965. (Jfr Autio, Louhelainen & Piispala 2006: 234–235.)

Kanske beslutsfattarna efter modell av Hartmans gränd kunde namnge ytterligare några brandgator och därmed bereda plats för fler av kulturens och välgörenhetens representanter som bott eller verkat i innerstaden? Följande

personer kunde i mitt tycke hedras: Herman Antell, C. J. Danielsson, Karl Hedman, Jarl Hemmer, Simo Kuntsi, Toivo Kuula, Frithjof Tikanoja och Mathilda Wrede. På internationellt vis kunde också korta data om personerna anges. En förhoppning vore vidare att Vasa stad en dag skulle sammanställa en historik över sina gatunamn.

Vägarna i en stad leder i allmänhet ut ur staden mot landsbygden. När man lärde sig cykla och vågade sig ut på längre upptäcktsfärder, aktualiserades också vägnamnen. Ovan nämndes *Brändövägen*, som förr gick från Brändö i riktning mot Korsholm och senare fram till *Gerbyvägen*. Två andra vägar var *Strandvägen* och *Roparnäsvägen*. Båda ledde mot Gamla Vasa, till kyrkoruinerna och Korsholms vallar. Den förstnämnda följde strandlinjen ovanför Stadsfjärden, över *Högbacken* och förbi *Ratbacken*, som var stadens avstjälpningsplats. Den senare gick högre upp i land. Namnet *Roparnäs*, till vilket *Roparnäsbacken* bildats, berättar om att man här förr ropat på roddare för att kunna ta sig över till Klemetsö. I folkmun brukar backen och bebyggelsen kallas *Galabacken*. (Jfr Karsten 1921: 411; Zilliacus 1989: 118.)

Mellanvägen talades det om efter kriget. Också den förde mot Gamla Vasa. Den brukade min far välja, då han cyklade efter mjölk till sin forna frontkamrat som han delat korsu med vid Svir. I Finland rådde som känt ransonering av mat efter kriget och folkförsörjningens, "folksorgens", kontrollörer hade rätt att hålla ut hamstrad mjölk. Huvudstråken in till Vasa bevakades, men längs *Mellanvägen* och skogsstigar kunde man ta sig fram obemärkt.

Ytterligare tre gator som kan nämnas är *Bomvägen*, *Fångvägen* och *Skithusgränd*. Den förstnämnda var en smal, kort genväg, som började vid *Bommen*, det vill säga där bommen vid järnvägsövergången gick ner tvärs över Storalånggatan (jfr *Råttfällan* ovan). I dag heter den officiellt *Semaforsgränden* (språkriktigare *Semaforsgränden*). *Fångvägen* var en väg i Vikinga som byggdes av fångar efter inbördeskriget men som officiellt fick motsatsnamnet *Frihetsvägen*. *Skithusgränd* intill Metviken i Dragnäsbäck bär sitt namn av att det i området fanns ett antal trähus, vart och ett med utedass. Då en väg drogs genom området kom utetupparna att vetta mot den nydragna gränden. Därav öknamnet. Officiellt döptes gränden till *Näckensgränden*. Språkriktigare hade *Näckens gränd* varit (jfr *Näckens gränd* i Helsingfors; *Helsingfors gatunamn* 1971: 123).

Namn på offentliga byggnader, torg, parker och planer

Som av Setterbergs stadsplan framgått, kom de offentliga byggnaderna i den nya staden att ligga mellan Hovrätts- och Vasaesplanaden och i deras korsningar med

Kyrko- och Handelsplanaden. Det första stora byggnadsprojektet man tog itu med var hovrätten, som kom att få det finaste läget på en kulle med utsikt över Stadsfjärden. Byggnaden uppfördes i tegel i nygotisk Tudorstil med torn utan spiror. Den blev färdig 1862. *Hovrättshuset* eller kort *Hovrätten* har Vasaborna kallat byggnaden, fastän den också omfattar länsrätten. (Hoving 1956: 61–63; Kallenaudio m.fl. 2006: 100–102.)

Hovrätten omges av *Hovrättsparken*, det utan tvekan vackraste grönområdet Setterberg planerade för Nikolaistad. Här har barn, ungdomar och vuxna promenerat under alla årstider. Vintertid skidades det ner för backen, pojkar byggde ”dunkor” och de modigaste hoppade ner över stenbarriären ut på isen. Klarade man det språnget, kunde man fortsätta med att testa sin färdighet i *Himalaja*, en brant backe bortom *Viadukten* som sluttade ner i den uttorkade *Långviken*. På stadens karta lever *Himalaja* vidare i form av *Himalajagatan*.

Hovrättens parkområde fortsatte längs stranden norrut i *Mariepark* och *Hamnparken* eller *Packhusparken*. Vem Mariepark uppkallats efter vore intressant att veta. Var det Nikolai I:s dotter Maria eller Alexander II:s maka Maria Alexandrovna? Här byggde sig Setterberg också ett eget hus, som övertogs av tullen och därmed blev *Tullhuset*. Norrut från tullhuset låg *Guvernörsresidenset*, som efter självständigheten blev *Landshövdingens residens*. Vanligt folk i staden förknippade ordet *guvernör* med *gubbe* och uttalade titeln *gobenöör* och hans bostad *Gobenöörshuuse*. (Jfr Kallenaudio m.fl. 2006: 688–694, 702–704.)

På Skolhusgatan i området mellan Kyrkoesplanaden och Mariepark och Hovrättsparken eller ”i det vackraste en österbottnisk stad kan uppvisa av trivsam bebyggelse” såsom författaren J. J. Huldén (1941: 27; jfr Smeds 1953: 12) beskriver det, växte skalden Jarl Hemmer (1893–1944) upp. ”Ett vårregn där över björkarnas lövsprickningsgrönska”, antar Huldén, satte sina spår i Hemmers dikt *Stilla kväll* som ingår i diktsamlingen *Väntan* (1922: 91–92).

Liksom Hovrätten byggdes också den lutherska kyrkan i tegel i engelsk sengotik. Genom att flertalet Vasabor hörde till den församlingen, kom kyrkan i vardagslag att kallas *Kyrkan* men officiellt att heta *Trefaldighetskyrkan*. Varifrån kom teglet? Det levererades till en del från A. A. Levóns tegelbruk som han låtit anlägga i Sandviken. Ett minne om det har vi i namnet *Tegelbruksgatan*. Det tog längre tid att bygga kyrkan än beräknat till följd av sprickor i klocktornet. Men den 4 september 1869 kunde *Vasabladet* informera läsarna om att ”[k]yrkans inwigning försiggår i morgon klockan tio”. (Hoving 1956: 63–66; Kallenaudio m.fl. 2006: 102–104.)

Området kring Nikolaistads kyrka gavs i tidens anda namnet *Nikolaitorget*, ett namn som i likhet med *Nikolaistad* ströks efter självständigheten. Ännu på 1940- och 1950-talen kallades den omgivande parken allmänt *Kyrkoskvären*, men nu heter den enligt högsvenska regler *Kyrkparken*. Ordet *skvär* lånades in från engelskan. Det har använts om en öppen plats i en stad, i regel en sådan som var försedd med planteringar och särskilt i fråga om engelska och amerikanska förhållanden, säger SAOB (s.v. *skvär*; jfr Bergroth 1992/1928: 295). Sverigesvenskar använde också ordet, i resebrev hem kunde det exempelvis heta: ”Såg många vackra skvärer och torg med plantationer”. I finlandssvenskan har ordet använts också om inhemska parker förutom den i Vasa. Gammalt och fortfarande brukat bland helsingforsare, till och med i annonser, är *Gamla kyrkans skvär*, som numera officiellt heter *Gamla kyrkoparken*. (*Helsingfors gatunamn* 1971: 101.) Parken kring stadshuset i Vasa fick i sin tur det traditionella namnet *Stadshusparken*.

I Vasa byggdes också en grekisk-ortodox kyrka som närmast var avsedd för de inflyttade ryska tjänstemän och militärer som var verksamma i staden. Därför fick den i folkmun heta *Rysskyrkan* och torget runt omkring *Ryssstorget*. Officiellt lydde namnet under storfurstendömet s dagar *Alexanderstorget*, efter självständigheten *Kaserntorget*. Bönderna som kom in från sjösidan kallade torget *Ryssbackan*, genom att backen upp till torget var brant och hög. Ytterligare ett förnamn ur den kejserliga familjen förekom i *Konstantintorget*, som motsvarar dagens *Björkparken*. Nere vid stranden med en skön utsikt över Stadsfjärden restes länsfängelset, vilket stadsborna gav det skämtsamma namnet *Strandhotellet*. Det var här som de två *häjyt* Isotalon Antti och Rannanjärvi hölls i fotbojor. (Kallenautio m.fl. 2006: 104, 621–622.)

Stadens egentliga torg, när man tänker på handel och vandel, kallades i muntliga sammanhang kort och gott *Torget*. Och genom att torget sluttade lätt, kallades den västliga delen *Övre torget*, den östliga *Nedre torget*. Den längre formen *Salutorget* hördes sällan. Så tycks det ha varit också i äldre tid att döma av annonser och löpande text i *Vasabladet*, där torget genomgående skrivs med liten bokstav och således inte uppfattas som ett egentligt ortnamn, medan salutorget däremot ofta skrivs med stor. Utgivarna av den 2006 utkomna boken *Vaasan tori – tapahtumien keskus / Torget i Vasa – händelsernas centrum* har valt den folkliga kortformen i sin rubrik (Autio, Louhelainen & Piispala 2006). Fullformen *Salutorget* användes i officiell och mera högtidlig text och för undvikande av förväxling, i och med att det finns och fanns fler torg i staden, bland dem de tidigare nämnda *Kaserntorget*, *Konstantintorget* och *Brändö torg*. Det sistnämnda fick kring sekelskiftet 1900 skämtsamt heta *Malax torg*, då det mestadels var

Malaxbor som sålde mjölk i bleckkrukor där. Några nedslag i *Vasabladet* åren 1895–1900 får belysa variationen *Torget/Salutorget*:

- Årsfest å Sandö holme. Söndagen den 14 Juli... Kåren samlas kl. 3 på torget, aftåg och överfart till festplatsen. Musiken utföres af F.B.K:s hornkapell... (13.7.1895)
- Ett mindre paket innehållande en cigarrlåda m.m. har upphittats på torget och kan återfås hos skomakar Högström på Högbacken... (9.6.1900)
- För fylleri och supande å stadens Salutorg fälldes en arbetare från Mustasaari... att böta 1 mk... (12.7.1900)
- Otto Fröjdmans Vinhandel i Rådmanskan Hultins gård vid salutorget... (8.12.1900)

Av skolorna i staden ska av utrymmesskäl endast den äldsta kommenteras, det vill säga Vasa svenska lyceum, den före detta Vasa trivialskola (1684–1841). Såsom tidigare nämnts flyttade den in i den byggnad som ursprungligen var avsedd som rådhus. Med skolan följde från Gamla Vasa också öknamnet *Råttstallet*. Det har antagits att det i det stall som stod intill den forna skolan, ska ha funnits mycket råttor och att det förhållandet skulle ha gett upphov till namnet. Den tolkningen är sannolikt en så kallad folketyologi. Råttor fanns det visserligen gott om i alla stall förr, men viktigare att beakta är, att ordet *råtta*, såsom Holger Ahlskog (1986: 22–26) i en artikel helt riktigt nämner, förr användes som nedsättande benämning av hantverkarskrånas gesäller och lärlingar på elever i latinskolor. Belägg finns från bland annat Uppsala, Örebro och Helsingfors. Också sammansättningarna *skolråtta* och *latinråtta* påträffas. Och vid Åbo Classicum hette konventstidningen rentav *Råttan*. *Råttstallet* i Vasa kan således tolkas som 'stallet, skolan, för elever i trivialskolan'. (Appelgren & Ringbom 1948: 41–43; Krook 1949: 9–23, 363–364.)

Från Hovrättsparken fortsatte grönområdet söderut förbi *Fiskhamnen*, med avbräck vid *Länsvängelset* och *Kronomagasinet*, till *Gustavsborg* och *Sandviken*. Vem Gustaf var, som gett namn åt villan *Gustavsborg* och senare parken och skogen runt omkring, återstår för forskarna att utreda. Områdets tidigare namn var *Finnskatan*, som avslöjar att finskspråkiga kanske haft en fiskarstuga där eller använt området som betesmark.

Öster om Sandviksvillan tog Sandvikens två sportplaner vid: den gamla med sandplan och den nya med gräsplan och löparbanor. Söder om dem låg

Kamratvallen, före detta *Holmströms hagen*, av vilken VIFK:s trotjänare skapade en träningsplan. När vintern kom, förvandlades den gamla planen till skridskobana. Men innan banan var i skick, sökte barn sig till *Matmorsviken* (utt. *mattmoors-*), en delvis tillandad vik där vattnet tidigt frös till is. Här skruvades ”nurmarna” på monokängorna och ut bar det på en knakande is. På Höijers karta från 1736 upptas viken som *Math mor*. Intill den låg *Mathmors Ängh*. I dag täcks viken av travbanan. Men namnet i formen *Matmorsviken* lever vidare på den sista rest av viken som ligger väster om landsvägen till Gamla Vasa. Skridskorna av märket *Nurmi* tillverkades för övrigt i Sverige.

Namn på privata gårdar och hus, caféer och restauranter

Som av utdrag ur dagstidningar ovan framgått, orienterade man sig i det unga Vasa liksom i andra städer ofta efter gårdarnas namn. Det var *rådmanskan Hultins gård*, *lagman Ekströms gård* och så vidare. Men vartefter gårdarna bytte ägare, höghus byggdes på tomterna och inflyttningen ökade, upphörde gårdsnamnen stegvis att fungera som orienteringspunkter. Men ännu efter kriget levde förvånansvärt många gårdsnamn kvar, i synnerhet bland de äldre generationerna. I det följande ska jag ge några exempel som jag tecknade upp 1973.

I början av Skolhusgatan, i stadens förnäma kvarter, låg exempelvis *doktor Antells gård*, *lagman Lauréns gård*, *Alma Skogs gård*, *Lassilas gård*, *Schaumans gård* och *Hemmers gård*, som senare flyttades till hembygds museet Stundars i Solf. *Kurténs gård*, *Unggrens gård* och *Tryck-Petmans gård* på Kyrkoesplanaden omtalades också, liksom *Paradiset* och *Eden* i hörnen av Hovrättsesplanaden och Strandgatan. På Handelsplanaden bortom torget fanns handlandena *Mellbergs*, *Stolpes*, *Ko-Smedsis* och *Kilo-Wikmans* gårdar. Det sistnämnda uttalades *tjiloviikman*, imiterande bärarens eget uttal av den nya viktenheten kilo, det vill säga på dialektalt sätt med rikssvenskt inslag. Måttenheterna kilo och gram infördes i Finland år 1892 (*Uppslagsverket Finland* 2005, s.v. *metersystemet*). Samtidigt särskildes denne *Wikman* från *Ko-Wikman*, vars gård låg i borte ändan av Rådhusgatan. På den sistnämnda gatan nere mot Sandviken fanns också *Gröhnis* (stentryckare), *Klinkmanns* (korvmakare) och *plåtslagar Koskinens gård*.

Slutligen ska för den sociala jämförelsens skull några gårdar med sina arrendatorer från det förkrigstida Kappsäcken nämnas: *Istvostjikägaren Aspholms*, *Fiskaris*, *Katt-Verners*, *Lumppu-Keisar*, *Målar-Svahnis*, *Sandis*, *Willförs* och målaren, toffelhjälten *Lottin Grönlunds* gård, där maken fått sitt öknamn *Lottin* efter hustrun *Charlotte*. Flertalet familjer var inflyttade från den omgivande landsbygden och bar därmed ofta ett hemmansnamn som släktnamn.

Borgar och slott i Finland bar under medeltiden namn som *Tavastehus*, *Raseborg*, *Korsholm* – med betoning på senare leden. Inspirerade av dem gavs senare herrgårdar eller herrgårdsliknande byggnader liknande namn, bland dem *Tottesund* i Maxmo, *Åminneborg* i Malax och *Henriksborg*, kyrkoherdebol i Esse. (Karsten 1923: 75–76, 169, 204.)

Mot slutet av 1800-talet, då de finländska städerna växte och flervåningshus i sten började ersätta de låga trähusen, nåddes också Vasa från kontinenten av jugendstilen, som inom arkitekturen favoriserade svängda linjer, torn, tinnar och burspråk. Samtidigt blomstrade nationalismen, vilket resulterade i att bland annat bostadsandelslag gav fosterländska namn på sina hus, påminnande om våra medeltida borgar eller hämtade ur *Kalevala* och verk av Kivi, Runeberg och Topelius. I Helsingfors valde finsksinnade familjer namn såsom *Impivaara*, *Merilinna*, svensksinnade namn som *Högborg*, *Olofsborg*, medan latinet var neutralt och resulterade i namnen *Domus*, *Navigator* med flera. Många namn gavs dessutom formen av dekorationer på fasaderna. (Jfr Huldén 1975; Blomqvist 1997a, 1997b.)

Också i Vasa stöter man på medeltidsliknande husnamn. Bland dem står fortfarande *Wasaborg*, förr också omtalat som *Sjöbloms stenhus*, på Vasaesplanaden, medan *Kajaneborg* på Fredsgatan med utsikt över Södra Stadsfjärden revs för cirka 40 år sedan. Det senare namnet är uppkallat efter borgen *Kajaneborg* och bostadshusets första ägare *G. V. Cajanus*. (Jfr Ehrström 2012; se foto i Kallenautio m.fl. 2006: 35.) Endast två hus fick namnen utmärkta på fasaden: affärshuset *Commerce* och bankhuset *Unitas* vid Nedre torget. Här valdes internationella och prestigefyllda namn för en två- eller mångspråkig publik.

Övriga äldre hus i sten var bland annat *Wolffska stenhuset* vid Övre torget, som byggts år 1868 men som 1960 måste ge plats för det omstridda Revellska affärskvarteret. På Hovrättsesplanaden passerades *Hartmans hus*, *HAB:s hus* och *Kipinä*. *HAB:s hus* omtalades av en äldre, knutpatriotisk generation ännu som *Wasa Aktiebanks hus*, trots att den banken redan 1920 fusionerats med Unionbanken och på 1930-talet med Helsingfors Aktiebank. Så kom år 1986, då *HAB* i sin tur gick upp i Föreningsbanken. Som husnamn tycks *HAB:s hus* fortfarande vara gångbart, om än det officiellt döpts om till *Kurténia* efter en av grundarna Joachim Kurtén. Gammal är således äldst. Det avslöjar också hustopparna på denna jugendborg som än i dag pryds av sina Vasakärvar i metall.

Mindre hus kunde också få namn, ofta humoristiska sådana. Från innerstaden kan nämnas fängelseprästen Ingmans bostad *Klostret* som var dekorerat med spetsbågade takfönster och ålderdomshemmet *Gubnhemmet* vid Fredsgatan. Av

yngre datum är *Kaninburarna* och *Kilometerhuset* i Sandviken och *Kinamuren* eller kort *Muren* på Kyrkoesplanaden. I Brändö kända namn var *Skyskrapan*, på sin tid stadsdelens enda trevåningshus, arbetarbostäderna eller -kvarteren *Betlehem*, *Jerusalem* och *Kapernaum* och de små efterkrigstida radhusen *Knappraden* eller *Stor-Finland* nere vid Metviken. Vikinga får representeras av *Pilvilinna*, på svenska ibland kallat *Månskensslottet*, ett förfallet komplex av hyresbostäder, där de mest kända huserarna ska ha kallats *Månskens-Emma* och *Sjungan-Kalle*. (SLS 1098; jfr Kallenaudio m.fl. 2006: 647–650.)

Kring mitten av 1800-talet togs också det kontinentala ordet *villa* i bruk som benämning på en större bostad utanför stadskärnan. Om den tiden minner *Sandviksvillan*, kort *Villan*, *Wolffska villan* i Brändö, *Kurténs villa* och *Elfvings villa* eller *Majniemi*, senare *Saxéns villa* på Vasklot och *Eisnäs villan* i Dragnäsbäck.

Restauranger, små krogar och matserveringar har det inte rått någon brist på i Vasa, varken förr eller senare. Här ska endast tre sommaretablissemang tas upp: *Strandpaviljongen*, *Sandviksvillan* och *Gula paviljongen*.

Strandpaviljongen, i modern tid kallad *Strampen*, i Hovrättsparken är den första trädgårdspaviljong som byggdes i det nya Vasa. Självaste Setterberg hade gjort ritningarna, och 1869 kunde konditor Sebastian Coray öppna krogen. Men redan två år senare övertogs den av källarmästare Ernst, vars släktnamn är levande i Vasa än i dag. För den form restaurangen har numera, uppgjordes ritningar av Emil Finell. (Hoving 1956: 461–462; Kallenaudio m.fl. 2006: 690–691.) Att det rått god stämning i paviljongen – då som nu – vittnar följande utdrag ur *Vasabladet* om:

En del samlades till ett glatt lag i stadens nya strandpaviljong der under musikens och sångens toner tungans band lätt löstes, så att öfwer 40 tal aflöste hwarandra... (21.6.1884)

Bataljonens musikkår har allt sedan juni månads början under icke mindre än fyra aftnar i weckan utfört musik wid Strandpaviljongen. Publiken har en del aftnar varit tämligen talrik, och har belåtenheten med prestationerna varit allmän. (14.6.1900)

Som ett kuriosum kan nämnas att Strandpaviljongen hade en namne under fortsättningskriget 1942–1944 nere vid Svir på IR 61:ans försvarsavsnitt. Den låg vid stödjepunkten *Guldkusten* vid sjön Saloisjärvi, som ansågs vara ett lugnt frontavsnitt och där pojarna med andra ord kunde föra ett ”lyxigt liv”. Som en följd därav hade korsurna i området fått namn efter lyxkrogar: de helsingforsiska

Adlon, Royal, Savoy och *Torni*, medan Vasa representerades av *Strandpaviljongen*. (Blomqvist 2006: 70.)

Sandviksvillan tog sin början redan 1835, då stadsläkaren F. G. Sanmark arrenderade och förvandlade udden Tackholmen, som låg mellan Matmorsviken och Sandviken, till ett parkområde med några hus. Men först med hovrättsrådet C. J. Boy, som köpte marken 1845, fick området karaktär av ”en herrgård som bedrev lantbruk”, kallad *Sandviksvillan* eller *Boijska willan*, kort *Villan*. År 1873, då källarmästare Fr. Holmberg hyrde huvudbyggnaden, inleddes restaurantrörelsen. (Kallenautio m.fl. 2006: 698–702; se A. F. Bergers karta över Klemetsö by i Autio, Louhelainen & Piispala 2006: 16–17.) Det är intressant att konstatera att hovrättsrådet vid namngivningen av sin villa inte valde att utgå från *Tackholmen*, vars udde den de facto låg på, utan från *Sandviken*. Det senare lät väl mera herrskapslikt, mindre prosaiskt än det förra.

En sommarrestaurant som jag hörde nostalgiskt omtalas bland äldre personer var *Gula paviljongen*. Byggnaden var, såsom namnet säger, gul. Den låg nära järnvägsstationen, ungefär där Hotell Central ligger i dag. Den höll märkligt nog öppet hela förbudslagstiden och gästerna, såsom en kort historik fogad till konstnären, naivisten Håkan Brunbergs tavla från 1954 (bild 3) berättar, kunde ”få alkohol serverad till bordet i vattenglas men samtidigt stod en pilsner- eller whiskyvattenflaska på bordet”. Till vardags underhölls gästerna med pianomusik, om söndagarna ibland av gardesbataljonens hornorkester. Herrarna bar hatt på huvudet, damerna var iklädda blus och halvlång kjol. Paviljongen revs 1927.

Bild 3. Sommarrestauranten Gula paviljongen som fanns ungefär där Hotell Central ligger i dag. Oljemålning av naivisten Håkan Brunberg från år 1954 efter foto från 1920-talet. Tillhör Schaumanska stiftelsen.

Det första café jag som barn fick besöka var *Nissens* vid Övre torget. Där kunde man sitta i övre våningen på ett slags balkonger av trä och blicka ut över torget. Namnet *Nissen* hade möjligen sin förebild i Helsingfors. Ett annat café var *Ståhls* i andra våningen i Hartmans hus. Här satt man sommartid ute på en stor terrass – något exceptionellt för det lilla Vasa. Efter konditor Ståhls död övertogs verksamheten av ett företag som kallade sig *Wivex*. Det namnet hade möjligen lånats från Sundsvall i Sverige. Öster om Hartmans hus i Finniläs stenhus låg *Café Mocca* (se Autio, Louhelainen & Piispala 2006: 116–120).

På 1950-talet aktualiserades *Picknick*, ett litet café på Kyrkoesplanaden med nära avstånd till de svenskspråkiga gymnasierna. När det öppnades var det engelska ordet *picknick* i betydelsen 'gemytlig måltid i det gröna' rätt nytt i Vasabornas vokabulär, om än till exempel Zachris Topelius enligt SAOB (s.v. *picknick*) använt det i sin dagbok redan 1836. Två stenkast från *Picknick*, i huset Kipinä mitt emot Råttstallet låg *Svenssons damcafé*, som drevs av en inflyttad rikssvensk familj. Någon anstormning av damer till caféet såg man inte längre efter kriget, i

och med att antalet hemmafruar stegvis minskade. Men här köptes wienerbröd och bakelser av *Selinda*, som styrde och ställde bakom disken.

Till *Tuhannen riemun kahvila*, 'de tusen fröjdernas café', som stod för utskänkning och andra tjänster på Levónsgatan 5 i hamnkvarteret vid Brändö sund, styrde nog inte stadens damer, inte heller pojkar från Råttstallet, sina steg. Här sporrade kosacker under ryska tiden sina hästar ner för *Mossosbackan*.

En båtfärd kring Vasklot – några personliga minnen

Det är otaliga Vasabor som under årtiondenas lopp sommartid kånkat korgar och kassar till båtbyggarna vid Fiskstranden, Vasklot bron eller Metviken för att åka ut till stugan, villan eller skären (på Vasasvenska uttalat med kort *ä*-ljud). Sätten att kalla sommarnöjet har varierat. Från Fiskstranden avgick förr också turbåtar bland annat till Näset i Sundom, till Munsmo, Replot, Björkö, Vallgrund och Bergö.

För min familj startade båtfärden ut till Furuskär i Sundom skärgård vid Fiskstranden. Vi tog vanligtvis ruten söder om Vasklot och kunde i normalväder räkna med en färd på en trekvart. Namnet *Vasklot* är gammalt. Det är ett av de medeltida finska önamnen i skärgården kring Vasa. På Claessons karta från 1651 skrivs det *Wasklot*, på Strömcronas från 1727 *Wasiklot*. Det har sannolikt samma ålder som *Bolot* (*Boloth* 1727) och *Melmo* (*Melmo* 1727, *Melmölandet* 1710), vilka också ligger längs den gamla segelleden till Korsholms slott. Dagens namnforskare härleder *Vasklot* från ett *Vasikkaluoto. Tidigare gjordes tappra försök att tolka det som ett fornsvenskt namn. (Karsten 1921: 492, 561–562; Zilliacus 1989: 50, 52; Ehrensvärd & Zilliacus 1997: 100–101, 103.)

På Vasklots sydsida passerar vi först *Saxéns villa*, tidigare kallad *Elfvings villa* eller *Majniemi* – det sistnämnda sannolikt efter det fiktiva slottet *Majniemi* i Topelius *Fältskärens berättelser* eller kanske efter författarens egen sommarstuga på Alörn i Nykarleby. På 1960-talet fick villan ge plats för hotellet *Rantasipi*. Därefter tuffar vi med vår 8 hästkrafters *wickström*are förbi *Bröder Wickströms motorfabrik* och närmar oss det smala sundet vid *Borgaren*. Det var då en udde på Vasklot som fylldes av bensincisterner, som inför kriget kamouflerades med skogsliknande målningar. Som barn trodde jag att namnet syftade på de borglika cisternerna och kallade därför udden ”Borgarna”. Men det var en lekmans tolkningsförsök. Namnet upptas på af Klints karta 1799 som *Borgaren* (Ehrensvärd & Zilliacus 1997: 103). Karsten (1921: 302–303, 418, 633) anger uttalsformen *bårgarin* och härleder namnet från *Borgarön*. Hur namnet ska tolkas förblir oklart. Kanske här har stått en stor sten eller ett sjömärke som sjöfarande

tolkat som en borgare och som signalerat att man nu närmar sig staden Vasa? Eller har namnet något samband med hemmansnamnet *Borgar*, som finns i byn Tölby längst inne i Stadsfjärden?

Vid Borgaren kommer man ut på *Fjärdsminne* (1727 *Fiälsmine*, 1799 *Fjäls Minnet*), som i mer än fem hundra år betecknat mynningen från Stadsfjärden ut mot Kråkfjärden, ungefär där bron i dag går från Borgaren till Myrgrund på Sundomlandet. Det är möjligt att namnet i äldre tid betecknat en något sydligare mynning i fjärden som låg närmare Korsholms slott. Karsten har nämligen i räkenskaper från 1560 stött på belägget *Mustsåre fjärdzminne* och Åkerblom på anteckningar om bönder som 1571 fiskade vid ”Swart Öen Vidh Fierds minne”. I dag söker man förgäves namnet på kartor över Vasa stad. Är det bron till Myrgrund som trängt undan namnet? Eller har namnet för dagens Vasabor blivit obegripligt och därmed fallit i glömska? (Karsten 1921: 234; Åkerblom 1941: 123; Zilliacus 1989: 151, 153–155; Blomqvist 1994: 84.)

Vår färd fortsätter förbi pirarna i Vasklot hamn med riktning rakt västerut genom en otroligt stenig skärgård, som bara Vasatrakten kan bjuda på. Farleden är visserligen utprickad, och tidigt fick jag lära mig hur färgen och formen på en syd-, nord-, väst- respektive ostprick förr såg ut och var placerad i förhållande till stenar och grynnor.

Någon enstaka gång valdes faret öster om Vasklot och då styrdes det först förbi *Skithusgrund*. Det var ett litet grund där invånarna i de strandkvarter vilkas hus hade utedass, vintertid kunde tömma sina latrintunnor. Och det förekom ända inpå 1930-talet. När isen smalt och vindar började piska upp vågor, sköljdes grundet rent för säsongen. I dag går den nya bron till Vasklot rakt över grundet som prytt med en staty, men något nytt namn upptar kartor inte på grundet.

Vår färd fortsatte in under *Vasklotbron* eller *Vasklotbanken*, som den också kallades. Hade vi tur kunde svängbron vara öppnad för turbåtarna *Södern*, *Norden* eller *Svanen* och vi fick följa dem i kölvattnet. På den rutt kom vi ut till *Norra Stadsfjärden* och *Inre hamnen* och passerade *Ångbåtsbryggan* och *Sandö*. Den senare bar på af Klints karta från 1799 namnet *Koören* (Ehrensverd & Zilliacus 1997: 103). Det var Klemetsöbornas gamla, genuina namn på ön som berättar att då man tog ut korna på bete till Vasklot gjorde man ett uppehåll på Koören. Men när Vasaborna i den nya staden utsåg ön till friluftsområde, ”uppgraderades” namnet. Namnbytet kunde förstås motiveras med att ön hade en liten sandstrand med grunt vatten, lämpligt för barn att plaska i.

Längs Vasklotlandet norr om banken låg en kustremsa med trähus som populärt kallades *Trocadero*. Fonetiskt sammanfaller förleden i namnet med en fästning i

Cadizbukten i Spanien, där fransmännen 1823 besegrade spanska republikanska rebeller. Men i Vasklotnamnets fall var det en annan innebörd hos den likalydande förleden som aktualiserades då namnet valdes: det finlandssvenska slangordet *tråka* (fi. *trokata*) 'sälja olagligt, langa sprit'. Till verbet hör som känt också personbeteckningen *tråkare* om 'person som bedriver affärer under inte helt lagliga former'. Slangorden torde härstamma från franskans *troc* 'byteshandel', *troqueur* 'byteshandlare'. Namnet *Trocadero* kom sannolikt till under förbudslagstiden.

Vår färd fortsätter med kurs förbi stadens segelföreningar, *Vasa Segelförening*, numera populärt också kallad *Segeli*, och *Merenkyntäjät*. Därefter blir det en gir västerut mot *Kråkfjärden*. Där når vi först *Månviken*, ett namn som kom till i början av 1900-talet, då stadsborna gick på romantiska kvällspromenader ut till Vasklot för att titta på månskenet. Klemetsöborna hade förr notplatser här.

Ute på Kråkfjärden gav vår seglande morbror min bror och mig en livfull beskrivning av kappseglingarnas rutter och ortnamn längs dem. Det var *Nagelpricken* och *Storhästen*, *Korvhålet* och *Sillhålet* och vid sidan av *Trocadero* ytterligare ett fantasieggande, sydligt namn, nämligen *Caprera* med *Apoteket*. Hur de två sistnämnda ska härledas har en av holmens ägare informerat mig om (Tujulin 2003). Fritt återgiven lyder hans krönika så här:

Det var vid tiden för Krimkriget, då den engelska korvetten *Firefly* mellan den 3 och 9 augusti år 1855 låg för ankar på Kråkfjärden. Engelsmännen brände och plundrade i Brändö. Några sjömän ombord hade drabbats av kolera och landsattes på en ö som därför kom att kallas *Lasarettet*. Vasaborna ska ha levererat medicin till en närliggande ö, som därför fick namnet *Apoteket*.

Efter Vasa stads flyttning till Klemetsö på 1860-talet köpte lagman Henrik Gustaf Aminoff *Lasarettet* och lät bygga sig en stuga där. Han avlönade karlar för att avverka på holmen men på grund av missförstånd kalthög de den. Följden var att Aminoff syntes ända till Brändö, då han vandrade omkring på sin holme. Lagmannen sägs ha liknat den italienska frihetskämpen Garibaldi, som bodde sina sista år på ön *Caprera* nordost om Sardinien. Så kom det sig att *Lasarettet* döptes om till *Caprera*.

Ytterligare några fakta kunde tilläggas: Giuseppe Garibaldi (1807–1882) omtalades rätt ofta i finländsk press. Då han dog den 2 juni 1882, lydde till exempel *Vasabladet*s rubrik med fet stil på första sidan fem dagar senare: *Frihetshjelten Garibaldi afled den 2 Juni på ön Caprera*. Men ön i Vasa hade bevisligen fått sitt namn före det. I *Vasabladet* den 24 mars 1871 heter det bland annat att "den lilla täcka ön Caprera försåldes å Lagman Aminoffs auktion" och

av en annons den 16 juni 1888 framgår att en ångslup *Willan* transporterade folk till öarna norr om Vasklot. Passagerartaxan var ”25 p:ni till Caprera och villorna hitom” och ”30 p:ni till villorna norrom Caprera”. Det kan tilläggas att det italienska ordet *caprera* betyder ’get’, varför *Caprera* kunde tolkas som *Getön*.

Uppkallelsenamn är den term som forskarna använder om lån av namn såsom det italienska *Caprera* och det spanska *Trocadero*. Det är likhetsassociationer som ger upphov till dem. Det gäller också det italienska *Caprera* och det spanska *Trocadero*.

Slutord

Ortnamn i en stad är av tradition officiella eller inofficiella. Officiell status har namn som registrerats av en myndighet. I Vasa har exempelvis stadsdelsnamnen *Brändö* och *Roparnäs* i dag officiell status. Men i likhet med många andra går dessa tillbaka på folkligt tillkomna naturnamn.

Terrängens beskaffenhet brukar avgöra hur en ort benämns. Men denna förändras genom människans eller naturens ingrepp. Bland annat har landhöjningen spelat en stor roll i Vasatrakten. Så var *Brändö* omkring år 1400 en kringfluten ö och *Roparnäs* ett näs där man ropade över sundet för att bli avhämtad av en roddare.

Ortnamn berättar också om ortens läge, storlek, likhet, funktion, färg, växtlighet, ägare, givarens humor med mera, till exempel *Östra tullen*, *Storalånggatan*, *Knappraden*, *Bommarna*, *Gula paviljongen*, *Björkparken*, *Wolffska stenhuset* och *Kinamuren*.

Mode, prestige och opportunism spelar också in då namn ges. Efterleden *esplanad* låg i tiden på 1800-talet, när arkitekt Setterberg planerade in hela fem esplanader i det nya Vasa – rekord bland Finlands städer. Med namnen *Nikolaistad*, *Nikolai-*, *Alexanders-* och *Konstantintorget* ville staden visa kejsarhuset (åtminstone skenbar) respekt. Den upphörde i och med självständigheten.

Min studie av ortnamnsskicket i Vasa bygger på svenskspråkiga invånarens namnkunnande. Men det betyder ingalunda att de upptecknade namnen är enbart svenska. Svenskspråkiga Vasabor har i större eller mindre utsträckning talat tre inhemska språk: högsvenska, stadsmålet ”Vasasvenska” och finska. *Valhallavägen*, *Galabackan* och *Rytilaakso* får belysa varianterna. Också andra språk har ingått i deras lokala namnvokabulär, bland dem *Café Mocca*, *Caprera*, *Commerce*, *Himalaja*, *Jerusalem*, *Picknick*, *Trocadero* och *Viadukten*.

Stadsnamnet *Vasa* är unikt i Norden, bildat till kung Karl IX:s ättenamn och förärat staden av högst densamme. Förnamn som stadsnamn är däremot inte helt ovanliga. I Finland förekommer *Lovisa* givet efter drottning Lovisa Ulrika (1720–1782). Som jämförelse kan nämnas de nordsvenska kommunnamnen *Fredrika*, *Dorotea* och *Vilhelmina*, uppkallade efter Gustaf IV Adolfs maka, drottning Fredrika Dorotea Wilhelmina Sofia Ulrika von Baden (1781–1813).

Litteratur

Samlingar vid Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS), Helsingfors:

SLS 866. Ortnamnen i Solf. Upptecknade av Marianne Blomqvist 1965–1967.

SLS 1098. Ortnamnen i Vasa stad. Upptecknade av Marianne Blomqvist 1973.

SLS 1396. Skärgårdsnamn kring Vasa. Upptecknade av Marianne Blomqvist 1981.

Kartor

Berger, A. F. 1855: *Klemetsö bys egor*.

Claesson, Claes 1651: *Mussar Sochn*.

Gyldén, C. W. 1839: *Plan af Wasa Stad*.

Höijer, Erich 1736: *Charta öfwer Clemetzöö Bijens Skog och Betesmarck*.

Janssonius, Johannes 1642: *Nova Totius Livoniae Accurata*.

Klint, Gustaf af 1799: *Charta öfver Wasa Hamn*.

Setterberg, Carl Axel 1855: *Plan af Nikolaistad*.

Strömcröna, Nils 1727: *Wasa Stadz Skiärgårdh*.

Övrig litteratur

Ahlskog, Holger 1986: Wasa trivialskola 1684–1841. I: *Österbotten. Årsbok 1983–1984*. Svensk-Österbottniska samfundet, Vasa.

Appelgren, Arne & Ringbom, Lars-Ivar 1948: *Vasa, den gamla och den nya staden*. Bro, Åbo.

Aspelin, H. Em. 1892: *Wasa stads historia*. Nikolaistad.

Autio, Kaarlo, Louhelainen, Mona & Piispala, Eija (toim./red.) 2006: *Vaasan tori – tapahtumien keskus / Torget i Vasa – händelsernas centrum*. Vaasan työväenopisto, Vaasa/Vasa.

Bergroth, Hugo 1992/1928: *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*. Faksimilupplaga av andra reviderade och tillökade upplagan. Schildts, Helsingfors.

Blomqvist, Marianne 1994: Ortnamn i Sundom. I: Bertel Nygård, *Byn som steg ur havet. Sundoms historia* I. Vasa stad, Vasa.

Blomqvist, Marianne 1997a: Names of mansion blocks in Helsinki. I: *You name it. Perspectives on onomastic research*. Redigerad av Ritva Liisa Pitkänen och Kaija Mallat. Finska Litteratursällskapet, Helsingfors.

Blomqvist, Marianne 1997b: Les noms – un miroir de la société. *Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences Morales et Politiques* 6e série – Tome VIII, 549–557.

Blomqvist, Marianne 1999: Kvarternamn i Finland. I: *Den nordiska namnforskningen. I går, i dag, i morgon*. Redigerad av Mats Wahlberg. NORNA-förlaget, Uppsala.

Blomqvist, Marianne 2000: *Svenska ortnamn i Estland med estniska motsvarigheter*. Svenska folkskolans vänner, Helsingfors.

Blomqvist, Marianne 2002: Kuhnas hörnet och andra ortnamn i Vasa. *Vasabladet* 1.11.2002.

Blomqvist, Marianne 2006: Ortnamn i främsta linjen. I: *Vårt bästa arv. Festskrift till Marika Tandefelt den 21 december 2006*. Redigerad av Ann-Marie Ivars m.fl. Svenska handelshögskolan, Helsingfors.

de Lisitzin, Maria 1968: *Koppar, mässing, brons*. Söderströms, Helsingfors.

Ehrensverd, Ulla & Zilliacus, Kurt (red.) 1997: *Farlederna berättar. Gamla sjökartor över Finlands skärgård*. Konstsamfundet, Helsingfors.

Ehrström, Peter 2005: *Brändö – en stadsdel med själ*. Scriptum, Vasa.

Ehrström, Peter 2012: Vasa förr och nu. *Vasabladet* 12.8.2012.

Fredriksson, Ingvar 1974: *Svenskt dopnamnsskick vid 1500-talets slut*. Lunds universitet, Lund.

Gardberg, C. J. 1983: *Handelsplatser, städer, vägar och broar. Svenska Österbottens historia IV*. Svenska Österbottens landskapsförbund, Vasa.

Hagman, Ingalill (red.) 2005: *Dragnäsbäck – en småstad i staden*. En grupp Dragnäsbäcksbor, Vasa.

Helsingfors gatunamn 1971: Helsingfors stad, Helsingfors.

Hemmer, Jarl 1922: *Väntan*. Schildts, Helsingfors.

Historiska tidningsbiblioteket 2013: <http://digi.kansalliskirjasto.fi/index.html/>

Hoving, Victor 1956: *Vasa 1852–1952. En krönika om Vasa och vasabor under hundra år*. Otava, Helsingfors.

Huldén, J. J. 1941: *Österbottnisk lustresa*. Söderströms, Helsingfors.

Huldén, Lars 1975: Namn på ungdomsföreningshus i det svenska Finland. *Namn och bygd* 63, 50–60.

Huldén, Lars 2001: *Finlandssvenska bebyggelsenamn*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

Johansen, Paul 1951: *Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland*. Wahlström & Widstrand, Stockholm.

Kallenautio, Jorma m.fl. 2006: *Vasa stads historia IV*. Vasa stad, Vasa.

Karsten, T. E. 1921: *Svensk bygd i Österbotten. Nu och fordom. I. Naturnamn*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

Karsten, T. E. 1923: *Svensk bygd i Österbotten. Nu och fordom. II. Kulturnamn*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

Kartplatsen – Lantmäteriverket 2013: <http://www.maanmittauslaitos.fi/kartat/karttapaikka/>

Krook, Ragnar 1949: *Vasa Svenska Lyceum 1874–1949*. Svensk-Österbottniska samfundet, Vasa.

Lagman, Edvin 1964: Ortnamn och terrängord i Estlands svenskbygd. I: *En bok om Estlands svenskar 2*. Kulturföreningen Svenska odlingens vänner, Stockholm.

Lehtikanto, Mirjam 1981: *Rakennettiin uusi Vaasa*. Vaasa Oy, Vaasa.

Luukko, Armas 1972: *Vasa stads historia I*. Vasa stad, Vasa.

Luukko, Armas 1981: *Vasa stads historia II*. Vasa stad, Vasa.

Modéer, Ivar 1964: *Svenska personnamn*. Studentlitteratur, Lund.

Månsson, Johan 1925–1928/1644: *Een Siö=Book Som innehåller Om Siöfarten i Öster=Siön*. Utgiven av Herman Richter. Lund.

Mårtenson, Gunnar 1967: *Vårt gamla tenn*. Söderströms, Helsingfors.

Mäkelä, Anneli 1985: *Vasa stads historia III*. Vasa stad, Vasa.

Raid, Tõnu (red.) 2002: *Tabulae Livoniae*. Tallinn.

Renqvist, Henrik 1923: Vasatraktens topografi, landhöjning och geografiska namn. *Fennia* 44(3) 1923, 1–10.

SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien 1898–*: Svenska Akademien, Lund.

Smeds, Helmer 1953: *Svenska Österbotten. Vasatraktens kust- och skärgårdskommuner*. Schildts, Helsingfors.

Tujulin, Erik 2003: *Caprerakrönika*. Översänd till författaren 24.3.2003.

Uppslagsverket Finland 3 2005: Schildts, Helsingfors.

Vasa stads karttjänst 2013: <http://kartta.vaasa.fi/Web/Default.aspx?layers=Guidekarta&cp=99408,29758&z=4&language=sve/>

Vilkuna, Kustaa 1988: *Uusi suomalainen nimikirja. Etunimet*. Otava, Helsinki.

Zilliacus, Kurt 1989: *Skärgårdsnamn*. Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors.

Åkerblom, K. V. 1941: *Korsholms historia I*. Korsholms kommun, Korsholm.

KAUPPAA JA KULTTUURIA NIKOLAINKAUPUNGISSA – VENÄLÄISYYS VAASAN HISTORIASSA

Aila Pesonen

Ryskhet är ett begrepp som kan förstås på många olika sätt. I den här artikeln avses med *ryskhet* dels olika uttryck för det kejsarliga Ryssland under autonomitiden i Vasa, dels köpmanssläkter med rysk bakgrund som under årens lopp verkat i staden. Den så kallade autonomitiden (1809–1917) brukar man i Vasa stads historia indela i tiden under Gamla Vasa (1809–1852) och tiden från Vasa brand till Finlands självständighet (1852–1917). Det kulturhistoriskt värdefulla kasernområdet med den ortodoxa kyrkan (1866) är i dag den synligaste symbolen för ryskheten i Vasa. Tidigare har det ryska inflytandet även syns i stadens namn som i de officiella handlingarna under åren 1855–1917 var Nikolaistad. Den fast bosatta befolkningsdelen med rysk bakgrund i Vasa har dock alltid varit tämligen liten; den bestod i huvudsak av köpmän och soldater i garnisonsstaden. Med tanke på sammanhållningen bland de ryskspråkiga har den ortodoxa religionen alltid varit av stor betydelse. Bland de mest betydelsefulla köpmännen som levde i Gamla Vasa kan nämnas Ivan Lisitzin (1784–1847) samt bröderna Alexei (1812–1847) och Mikael Smirnoff (1807–1888). Konstantin Scheveleff (1859–1917) med sina avkomlingar är representanter för en köpmanssläkt som verkade i staden under den senare hälften av autonomitiden. För den här artikeln har författaren intervjuat Mirjam Scheveleff som besitter viktig minneskunskap om den scheveleffska släkten.

Monimerkityksinen Venäjä ja venäläisyys

Venäjä käsitteenä on aikojen kuluessa tarkoittanut toisaalta maantieteellistä aluetta ja toisaalta hallitusjärjestelmänsä luonnehtimaa Venäjän keisarikuntaa (1721–1917), Neuvosto-Venäjää (1917–1922), Neuvostoliittoa (1922–1991) ja Venäjän federaatiota eli nykyistä Venäjää (1991–). Varsinkin läntisessä Suomessa Venäjään on liittynyt uhka, pelottavuus, outous ja uskonnollinen vieraus. Isonvihan (1713–1721), pikkuvihan (1742–1743) sekä Kustaa III:n sodan (1788–1790) venäläismiehityksen kaudet jättivät alueen väestöön traumaattiset muistot julmasta vihollisesta. Esimerkiksi Kustaa H. J. Vilkun teoksen *Viha, perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta* (2005) kansankertomukset isonvihan ajoista liittävät pohjalaisten käsitykset siihen läntiseen syväkulttuuriseen tasoon, jossa Venäjä on perinteisesti ollut outo ja barbaarinen maa. (Raittila 2011: 126.)

Venäläisyys on mielletty yhdeksi kokonaisuudeksi myös itsenäisyyden alkuvuosina ja sisällissodan aikana, jolloin ei tehty eroa Venäjän bolševikkien, Suomen sisällissodan punaisten ja etnisen venäläisyyden välillä. Sodista ja sotamuistoista huolimatta Ruotsin (ja siten myös Suomen) ja itsenäisen Suomen rajoilla ei kuitenkaan ole pelkästään sodittu, vaan venäläiset ja suomalaiset ovat kohdanneet mitä erilaisimmissa yhteyksissä. Haastateltavani Mirjam Scheveleffin sanoin: ”Ei tänne pelkästään sotimaan ole tultu.” Mukaan mahtuu myös moninaista kaupallista ja kulttuurista toimintaa.

Matti Klinge (1984: 11–12) nostaa venäläisyyden symboliksi Suomessa Uspenskin katedraalin Helsingissä. Häntä mukaillen Vaasan kasarmintori ortodoksikirkkoineen edustaa Vaasan valtiollista venäläisyyttä, toisin sanoen Venäjän keisarin, valtion ja myös silloisen pääkaupunki Pietarin vaikutusta. Tämä tarkoittaa sitä, että tavallisen venäläisen kansan ja venäjän kielen vaikutus on ollut vähäistä. Suomen suuriruhtinaskunnassa Pietari oli Tukholman ohella kehittymässä tärkeäksi kaupungiksi, jonne lähdettiin töihin ja oppimaan käsityöläisammatteja. Kannakselta käsin siellä oli vierailtu säännöllisesti. (Vihavainen 2010: 82.) Pietarin venäläisvaikutus ei kuitenkaan tarkoittanut etnistä venäläisyyttä vaan sekoitusta yleisestä eurooppalaisuudesta. Kaupungin yläluokan kulttuurivaikutteet tulivat Ranskasta, Saksasta ja Italiasta. Yläluokka koostui maailmankansalaisista, jotka puhuivat keskenään ranskaa ja saksaa. Monet Suomeenkin tulleista venäläisistä upseereista ja esivallan edustajista olivat sekä nimeltään että kieleltään usein muita kuin venäläisiä. (Jussila 1984: 17, 19; Klinge 1984: 14.) Tällaisia olivat esimerkiksi Vaasan pataljoonan komentajina toimineet Alexander Rydzewski (komentajana vuosina 1880–1883), Bernt Feodor Procopé (1883–1892), Gustaf Adolf Ramsay (1892–1900) ja Rolf Furuhjelm (1900–1902).

Suomen hallintoeliitti käytti 1800-luvun loppupuolelle saakka ranskaa asioidessaan venäläisten virkamiesten kanssa (Saari 2009: 53). Vaasan varuskuntakaupungin upseeriston ja porvariston sosiaalinen kanssakäyminen sujui ajan tapaan ruotsiksi tai ranskaksi. Kaupungin ylimmät yhteiskuntakerrokset olivat ruotsinkielisiä, ja keskiluokka suurimmissa kaupungeissa oli osittain ruotsinkielistä (Saari 2009: 52).

Suomen venäläisväestöä käsittelevä ensimmäinen perusteos on Pauli Kurkisen toimittama *Venäläiset Suomessa 1809–1917* (1984). Natalia Baschmakoff ja Marja Leinonen (2001) ovat tutkineet ja tuoneet esille Suomen ja erityisesti Helsingin vanhan venäläisväestön jälkeläisten tärkeää panosta Suomen tieteseen, taiteeseen ja kulttuurielämään. Antero Leitzinger (2008) on kuvannut laajasti Suomen ulkomaalaisväestöjä autonomian ajalta 1970-luvulle. Veronica

Shenshinin julkaisu *Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa* (2008) täydentää tutkimusta Helsingin seudun venäläistaustaisen väestön kulttuurivaikuttajista.

Vaasan venäläistaustaisesta väestöstä ei ole tiettävästi tehty erillistä tutkimusta. Venäläiset ovat olleet kaupungin historiassa varsin pieni mutta verraten pysyvä väestönosa, johon autonomian aikana kuuluivat pääasiassa kauppiaat. Sotilaat puolestaan olivat tilapäisiä kävijöitä. Kumpaakin yhdisti se, että he olivat suurelta osin ortodokseja. Kauppiaat ja tavalliset sotilaat olivat venäjänkielisiä, vaikka mukaan mahtui myös juutalaisia ja islaminuskoisia tataareja. Esimerkiksi Vaasan ortodoksisen hautausmaan kiviainan ulkopuolelle on haudattu juutalaisia sotilaita. Yleisin syy kaupunkilaisten ja venäläisten kanssakäymiseen lienee ollut kaupankäynti. Tästä syystä keskityn artikkelissani autonomian ajan (1809–1917) Vaasan venäläisiin kauppiaisiin, joista löytyy kovin vähän kirjallista muisti- tai muuta tietoa. Päälähteitani ovat Vaasan paikallishistoriat (Luukko 1979; Mäkelä 1985; Kallentautio ym. 2006). Arvokasta muistitietoa olen saanut Scheveleffin kauppiassuvusta haastateltuani 7. maaliskuuta 2013 Mirjam Scheveleffiä, joka on edesmenneen Börje Scheveleffin leski. Äidinkielenään suomea puhuva Mirjam Scheveleff asuu Vaasassa ja on tehnyt elämäntyönsä sairaanhoitajana.

Vaasan kaupungin historiassa autonomian aika voidaan jakaa kahteen osaan: Ensimmäinen kausi käsittää vanhan Vaasan kauden, joka alkaa vuodesta 1809 ja päättyy Vaasan paloon 1852. Toinen kausi kattaa puolestaan vuodet Vaasan palosta Suomen itsenäistymiseen 1852–1917. Vuosina 1855–1917 Vaasan nimi oli virallisissa asiakirjoissa Nikolaistad, Nikolainkaupunki. Artikkelini seuraavassa luvussa kuvaan valtiollista venäläisyyttä, mikä luonnehtii koko autonomian aikaa. Aikakauden venäläisväestön yleiskuvauksen jälkeen päähuomio siirtyy yksittäisiin kauppiassukuihin, joista vaikutusvaltaisimmat sijoittuvat Vaasan paloa edeltäneelle aikakaudelle. Mirjam Scheveleffin haastatteluun perustuva kuvaus Scheveleffin kauppiassuvusta edustaa autonomian ajan loppua ja siirtymävaihetta itsenäisyyden aikaan.

Keisarillinen venäläisyys

Keisarillinen venäläisyys tarkoittaa tässä artikkelissa sitä valtiollista venäläisyyttä, joka ilmenee esimerkiksi paikannimistöissä ja joka konkretisoituu keisarivierailuna ja aikakauden venäläisperäisenä sotilas- ja siviiliväestönä.

Nikolainkaupunki 1855–1917

Vaasan kaupunki muutti vanhasta Vaasasta Klemetsön niemelle ja jatkoi kehittymistään Nikolainkaupunki-nimisenä maaliskuuhun 1917 asti. Kaupungin nimen muuttaminen oli aikanaan kiistanalainen ja vaikea kysymys kaupunkilaisille (Kallenautio ym. 2006: 116–117).

Vaasan palon jälkeen keisari Nikolai I lahjoitti varoistaan Vaasan kaupungin jälleenrakentamista varten merkittävän summan kultaruplia. Ilmeisesti kiitollisuudenosoituksena keisarille tehtiin aloite kaupungin nimen muuttamisesta. Maistraatille ehdotettiin 5. huhtikuuta 1854, että keisarille lähetettäisiin anomus kaupungin nimen muuttamiseksi Vaasa-Nikolainkaupungiksi (Wasa-Nikolaistad). Porvaristo myöntyi vastentahtoisesti ehdotukseen, eivätkä kaikki läsnä olleet allekirjoittaneet muutosehdotusta. Nikolai I ei kuitenkaan hyväksynyt nimenmuutosta, vaan piti sitä mahdottomana ja mielistelynä. Seuraava anomuskirjelmä annettiin Sakari Topeliuksen muotoiltavaksi. Nimiehdotuksena oli nyt pelkästään Nikolainkaupunki (Nikolaistad). Nikolai I:n kuoltua uusi keisari Aleksanteri II hyväksyi anomuksen 27. huhtikuuta 1855. Samaan aikaan Aleksanteri II vahvisti Carl Axel Setterbergin laatiman uuden asemakaavan (Kallenautio ym. 2006: 623). Nimenmuutos herätti vastalauseiden myrskyn. Topelius puolustautui ja kertoi esittäneensä nimenmuutoksen rajoittumaan vain kaupungin ulkosatamaan siten, että Palosaari nimitettäisiin Nikolain mukaan Nikolainsatamaksi. (Hoving 1956: 44–46; Kallenautio ym. 2006: 84–86.)

Aikaisempi Vaasa-nimi yritettiin palauttaa, mutta muutos jäi voimaan aina vuoteen 1917 (Kallenautio ym. 2006: 116–117). Nikolainkaupunki-nimeä käytettiin kuitenkin vain virallisissa asiakirjoissa, kuten maistraatin kuulutuksissa. Muutoin kaupunki tunnettiin Vaasana. Asiakirjoissa nimi oli Nikolainkaupunki, mutta kansan suussa se äännettiin ”Vaasa”.

Aleksanterintori eli Kasarmintori

Suomen sodan (1808–1809) loputtua Venäjän keisari toimi Suomen armeijan ylipäällikkönä. Myös sotaministeri ja Suomen kenraalikuvernööri olivat venäläisiä. Armeijan hallintoa ja taloutta hoiti Suomen senaatin sotilastoimikunta.

Pääosa autonomian aikaisesta sotaväestä oli venäläisiä ja 1900-luvun alkuvuosista pelkästään venäläisiä (Närhi 1984: 162). Venäläisten sotilaiden majoittaminen pysyi pitkään avoimena kysymyksenä. Vaasaan alettiin suunnitella kasarmirakennusta 150 miehen komppanialle vuonna 1859, ja Vaasan varuskuntaan sijoitettiin aluksi Donin kasakkarykmentti pitämään yllä yleistä

järjestystä. Heitä varten rakennettiin nykyisen kasarmialueen vanhin rakennus, tiili- eli kasakkakasarmi. (Kallenautio ym. 2006: 500–501.)

Arkkitehti C. A. Setterberg suunnitteli kasarmialueen keskelle Aleksanterintorin, joka valmistui 1861. Seuraavana vuonna toriaukion keskelle kohosi hänen suunnittelemansa ortodoksisen seurakunnan Pyhän Nikolaos Ihmeidentekijän kirkko (Kallenautio ym. 2006: 711–713).

Yleisen asevelvollisuuslain säätämisen jälkeen vuonna 1881 Vaasaan sijoitettiin suomalaiskansalliselle pohjalle rakentuva tarkka-ampujapataljoona (Kallenautio ym. 2006: 501–503, 652–653). Venäläistämisyökkimysten yhteydessä vuosisadan vaihteessa vuonna 1900 Nikolai II antoi uuden asevelvollisuuslain, mikä johti suomalaisen sotaväen lakkauttamiseen. Kasarmit oli luovutettava venäläisille 1902. Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä kesällä 1914 Vaasan kasarmialueelle majoitettiin sekä maa- että merisotavoimia. Sisällissodan (1918) syttymiseen saakka Pohjanmaalle oli majoitettu yli 4 000 venäläistä sotilasta, joista 1 500 Vaasaan (Roudasmaa 1991; Kallenautio ym. 2006: 504–506).

Venäjän armeijassa tavallinen sotilas oli yleensä naimaton ja palveluksen alkamisikä vaihteli. Upseerikoulutus saattoi alkaa alle 15-vuotiaana, ja rivimieskin oli yleensä 15–20-vuotias aloittaessaan koulutuksen. Naimisissa olevan sotamiehen perhe seurasi vain harvoin mukana, kun taas upseeriston piirissä oli yleisempää ottaa perhe mukaan. Puolison ja lasten lisäksi siihen kuuluivat usein leskianoppi, naimaton sisar sekä palvelusväkeä suomalaisista piioista ja rengeistä ranskalaisiin kotiopettajattariin. Vaasan kasarmeissa asui kuitenkin myös perheellisiä sotilaita, joille varattiin kasarmin yhteyteen omat asuintilat.

Venäläisten sotilaiden vaikutus kaupungin arkielämään näyttää jääneen vähäiseksi (Kallenautio ym. 2006: 501). Kokemukset rauhanajan venäläisistä olivat yleensä myönteisiä: laulua, balalaikan soittoa, sotilailta lahjaksi saatua ”ryssänlimppua” (Airola & Salminen 1999).

Keisarivierailu Vaasassa 1819

Muutos Ruotsin kuninkaan alamaisista Venäjän keisarin alamaisiksi ei ollut helppoa Pohjanmaan rannikolla, vaikkakin meri ja ruotsin kieli yhdistivät Suomen yhä Ruotsiin. Itäisen Suomen asukkaille uusi tilanne ei ollut siinä määrin jyrkkä, olihan Pietari jo pitkään ollut kauppa- ja työelämasuhteiden kannalta merkittävä kaupunki. (Vihavainen 2010: 24.)

Keisari Aleksanteri I ei ryhtynyt venäläistämään uusia alamaisiaan ja sulauttamaan heitä valtakuntansa homogeeniseksi osaksi (Mäkelä 1985: 17–18). Suomeen tekemillään matkoilla hän pyrki voittamaan kansan myötämielisyyden puolelleen. Hän säilytti maan perustuslain, uskonnon, maanomistuksen ja antoi sille vieläpä oman suomalaisen hallinnon, jota suomalaiset itse alkoivat kehittää.

Vuonna 1819 keisari Aleksanteri I teki noin kolmen viikon matkan Suomeen. Hän teki näin Suomen asiain komitean sihteerin R. H. Rehbinderin pyynnöstä. Matkapäivistä oli varattu kymmenen päivää Pohjanmaahan tutustumiseen, ja keisarin vierailu Vaasassa olikin suuri seurapiiritapahtuma. Matkan varsinaisena tarkoituksena oli kansan mielipiteen muokkaaminen keisarivallalle myönteisemmäksi. Suomen maaseudulla näet muisteltiin vielä isonvihan kauheuksia, ja Aleksanteri I oli alkanut epäillä, että varsinkin Pohjanmaalla esiintyisi vihaa Venäjää vastaan. (Lönnqvist 2009: 110.) Aleksanteri I:n tarkoitus oli tutustua erityisesti kansaan, ja siksi hän oli opetellut jopa tervehtimään suomeksi. Vierailun viralliset kielet olivat kuitenkin ranska ja ruotsi.

Vaasalaisten keisari-innostus näkyi monin tavoin. Rituaalit noudattivat tuttua Ruotsin kuningasvierailujen muotoa: kaupunkiin pystytettiin kunniaportit, keisaria tervehdittiin kanuunanlaukauksin, pidettiin juhlahumalanpalvelus sekä tarjottiin juhla-ateria maljanjuonteineen, tanssiaisineen ja lahjoineen. (Lönnqvist 2009: 107.) Vaasalaiset kirjoittivat kunniaportteihin ja kuultokuvabanderolleihin tekstit: ”Suomen Isälle Alamaisten rakkaudesta” ja ”Voitto yhdisti Suomen Venäjään”. Vierailun kunniaksi järjestettiin tanssiaisit, joihin osallistui 300 kutsuttua säätyläisvierasta. (*Åbo Allmänna Tidning* 28.9.1819; Lönnqvist 2009: 112.) Matkan aikana Aleksanteri I lahjoitti myös kokovartalomuotokuvansa Vaasan hovioikeudelle.

Venäläisperäistä väestöä Suomessa ennen Venäjän vallankumousta 1917

Suomen venäläisväestö juontaa juurensa keisarinna Elisabetin (1741–1761) ja myöhemmin keisarinna Katariina II:n (1762–1796) hallintokausiin. Muuttoliike Venäjältä 1700–1800-luvuilla suuntautui pääasiassa niin sanottuun Vanhaan Suomeen, kun venäläisrykmentit tulivat rakentamaan Lappeenrantaan linnoitusta. Heidän vanavedessään tuli venäläisiä kauppiaita, jotka asettuivat ensin Viipuriin, Käkisalmeen ja Sortavalaan sekä myöhemmin Haminaan, Lappeenrantaan ja Savonlinnaan. (Shenshin 2008: 32.)

Ennen Venäjän vallankumousta vuonna 1917 Suomeen tuli pääasiassa upseereita, sotilaita ja armeijan huoltohenkilökuntaa, kauppiaita, virkamiehiä, papistoa, opettajia, kylpylöiden omistajia, niiden vierailijoita ja työntekijöitä sekä tehtaiden

omistajia. Vuonna 1910 viimeisessä autonomian ajan väestölaskennassa Suomessa asui 12 307 venäläistä. Venäjän muuttoaalto koostuivat monista etnisistä ryhmistä. Venäläisten sotilasjoukoissa Suomeen tuli myös suuri määrä ukrainalaisia, tataareja ja juutalaisia. (Shenshin 2008.)

Armeijaurasta luopuneet sotilaat muodostivat valtaosan Suomeen asettuneista venäläisistä, sillä he saivat helpoimmin kansalaisuuden. Osa näistä kansallistuneista venäläisistä oli jo 1800-luvulla omaksunut suomen ja usein myös ruotsin kielen. Osa halusi poliittisista syistä samaistua mieluummin valtaväestöön kuin venäläisiin. (Vihavainen 1991: 56; Leitzinger 2008: 83–85, 215; Shenshin 2008: 28.)

Vuonna 1910 Vaasassa asui 404 ulkomaalaista, joista 88 henkilöä puhui äidinkielenään venäjää. Venäjän alamaisten osuus lienee kuitenkin ollut suurempi, koska esimerkiksi tataarinkielisiä tai muihin kieliryhmiin kuuluvia oli Vaasassa 19. (Leitzinger 2008: 72, 74, 79.)

Venäläiset kauppiaat

Venäläinen kauppiaskunta koostui kolmenlaisesta kerroksesta: kiertävistä kaupustelijoista, marketanteista eli sotilasmuonakauppiaista sekä kauppaoikeudet saaneista kauppiaista, joita kaikkia tarkastellaan seuraavassa hieman tarkemmin.

Kiertävät kaupustelijat

Pohjanmaalla oli liikkunut 1600-luvulta alkaen karjalaiskauppiaita Vienasta, Aunuksesta ja Laatokan Karjalasta. Näiden ”laukkuryssiksi” kutsuttujen lisäksi Venäjän puolelta tuli myös muita kiertäviä kauppiaita. Heitä olivat harjulit eli harjaryssät sekä lumppurit. Harjaryssät tulivat pääasiassa Pihkovan ja Tverin alueelta ja lumppurit Karjalan Kannakselta. (Alanen 1957: 177–189.) He myivät erilaisia kankaita, tekstiilejä ja kaikenlaista rihkamaa. Toreilla ja markkinoilla saattoi myös olla kaupan ”ryssän makeita”: pyöreitä päältä koristeltuja piparkakkujen tapaisia prenikoita ja orehteja sekä rinkeleitä eli pumpernikkeleitä ja mesileipiä. Pietarista tuotiin myös kahvia, teetä ja ”ryssänlehtiä” eli tupakkaa, jota poltti varakkaampi väki. (Alanen 1957: 173.)

Pohjanmaan porvarien hallitsemassa Vaasassa ei katsottu suopeasti tullitonta ja veronmaksusta vapaata maakauppaa (Alanen 1957: 69–91). Kauppiaat halusivat säilyttää toimeentulonsa rajoittamalla kilpailua, koska heidän mielestään kauppiaita oli väkilukuun nähden jo riittävästi. Kaupungin asukasluku ei vielä

vuonna 1810 ylittänyt 2 000 henkeä. (Mäkelä 1985: 441.) Ruotsin vallan lopulle tultaessa Vaasassa oli 27 kauppiasta, eikä luvussa vielä tuolloin ollut mukana venäläiskauppiaita (Luukko 1979: 69, 320).

Katariina Suuren uuden kaupunkijärjestyksen mukaan jokainen kauppiasluokkaan kirjoittautunut sai vuoden 1785 jälkeen kauppaoikeudet. Kauppiaskunta jaettiin kolmeen kiltaan. Ensimmäisen killan jäsenillä oli oikeus ulkomaankauppaan, toisen killan kauppiat saivat käydä kotimaankauppaa, ja kolmas kilta sai harjoittaa vähittäismyyntiä sekä pitää kapakkaa ja kieveria (Ranta 1984: 58).

Haminan rauhan (1809) jälkeen Suomessa olivat voimassa vanhat Ruotsin vallan aikaiset säännökset, joiden mukaan kaupan piti tapahtua joko kaupungeissa tai markkinoilla. Koska keisari oli vahvistanut Suomen lait, myös Ruotsin vallan ajalta periytyvät privilegit olivat voimassa, esimerkiksi kuninkaan 23. helmikuuta 1789 antama vakuutus, jonka mukaan jokainen sai harjoittaa kaupungissa elinkeinoaan vieraiden tunkeutumatta samaan ammattiin. Kauppiat maksoivat veroja ja joutuivat vastaamaan majoitusrasituksesta, vaikka heidän elinkeinonsa oli kärsinyt sota-aikana enemmän kuin muiden. Heille piti näin ollen turvata täydet toimeentulomahdollisuudet. (Mäkelä 1985: 64). Tilanne oli kauppiaille kaksijakoinen: Suomalainen kauppias toimi Ruotsin valtakunnan lakien alaisena ja Venäjään nähden vapaana kansalaisena. Venäläisiin taas kohdistuivat kaikki ne lait, jotka Ruotsin vallan aikana oli säädetty ulkomaalaisille. Esimerkiksi suomalaiset kauppiat saattoivat toimia vapaasti Pietarissa, mutta venäläisten kauppiaiden ei yleensä ollut helppoa saada toimilupia. (Shenshin 2008.)

Marketantit eli sotilasmuonakauppiat

Venäläisillä kauppiaille tarkoitettiin aluksi niin sanottuja marketanteja eli sotilasmuonakauppiaita, jotka tulivat joukko-osastojen mukana tai näiden vanavedessä. Sotaväen edun nimissä marketantit pystyivät ostamaan ja myymään tullitta tavaraa myös torilla. Marketanttien kauppaperiaatteet poikkesivat jyrkästi niistä Ruotsin vallan aikaisista säädöksistä, joita kauppaporvarit hallitsijan takaamin erikoisoikeuksin yhä noudattivat. Login Ivanoff, Jacob Fedatoff ja muuan Makuschkin, jonka etunimeä ei mainita lähteissä, olivat marketanteja, jotka olivat tulleet Vaasaan 1810. Heistä paikalliset kauppiat halusivat tietää, millä oikeudella nämä oleskelivat Vaasassa ja harjoittivat elinkeinoaan, ja valittivat tästä syystä senaattiin (Mäkelä 1985: 64).

Venäjän hallintovirkamiehet ymmärsivät paikallisia kauppiaita ja yrittivät sekaantua verottomaan kauppaan. Kenraalikuvernööri Barclay de Tolly pyrki

puuttumaan asiaan ja määräsi, että laittoman kaupan piti loppua viimeistään 1. maaliskuuta 1830. Määräystä ei kuitenkaan noudatettu. Myös kenraalikuvernööri Fabian Steinheil yritti saada aikaan muutosta mutta huonoin tuloksin, koska valvonta oli hankalaa. Ruokatavarakauppa oli sallittua, joten samalla saatettiin kaupitella myös muuta tavaraa. (Alanen 1957: 138–140.)

Marketanttien merkitys hävisi, kun joukko-osastot asettuivat pysyvämmiin samalle paikkakunnalle. Heidän tehtäviään alkoivat hoitaa venäläiset porvarit, jotka kävivät kauppaa venäläisin tuottein ja koettivat laajentaa valikoimaa myös ulkomaisiin tuotteisiin (Ranta 1984: 30). Vaasassa ensimmäinen tällainen kauppaoikeudet saanut henkilö oli Ivan Lisitzin, joka vastasi venäläisten joukkojen tavarahuollosta.

Kauppiaat

Kauppiaaksi ei hyväksytty ketä tahansa. Kauppiaaksi pääsi, jos oli täyttänyt 15 vuotta, palvellut seitsemän vuotta oppipoikana, neljä vuotta kauppa-apulaisena ja suorittanut säädetyn kauppiastutkinnon. Tärkeintä oli, että kauppa-apulainen oli harjoitteluajanaan perehtynyt kirjanpitoon ja kirjeenvaihtoon. (Luukko 1979: 377; Mäkelä 1985: 60–61.)

Vuonna 1811 Vaasassa oli 22 kauppiasta, jotka kävivät kauppaa kaikenlaisella tavaralla. Vuosisadan puoliväliin saakka määrä pysyi suunnilleen samana, mikä näkyy Anneli Mäkelän (1985: 481) taulukosta, jossa on kuvattu 1800-luvun alun kauppojen ja ruokakauppojen määrä Vaasassa (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Kaupat ja ruokakaupat Vaasassa 1800-luvun alussa

Vuosi	Väkiluku	Kauppoja	Ruokakauppoja
1820	2 411	30	4
1830	3 131	31	4
1840	2 942	32	3
1850	3 129	37	7

Vuonna 1809 Vaasassa oli viisi venäläistä kauppiasta: Ivan Lisitzin, Antimej Seminoff, Mikael Gratschoff sekä Vasili ja Georg Smirnoff. He olivat saaneet tavanomaiset porvarisoikeudet. Onkin mahdollista, että Vaasan kauppiaskunta piti heitä harmittomina kilpailijoina, jotka keskittyivät pääasiassa venäläisjoukkojen huoltoon, sillä heistä ei ollut tehty valituksia viranomaisille. (Mäkelä 1985: 64.)

Aikansa merkittävimmäksi venäläiskauppiaksi nousi Ivan Ivanovitš Lisitzin, josta seuraavassa hieman lisää.

Kauppias Ivan Ivanovitš Lisitzin

Ivan Lisitzin (1784–1847) oli syntynyt Käkisalmissa. Hän kuului todennäköisesti Käkisalmen laajaan ja vaikutusvaltaiseen Lisitzinien kauppiassukuun, joka oli alun perin puolalainen aatelissuku. Sen yksi haara oli 1600-luvulla asettunut Karjalaan, venäläistynyt ja vaikuttanut pääasiassa juuri Käkisalmen seuduilla (Talka 2009). Käkisalmeen oli sijoitettu 1720-luvun lopulla osa Vologdan ja Kazanin rykmenteistä. Ilmeisesti myös monet Käkisalmen marketantit olivat näiltä alueilta kotoisin (Ranta 1984: 43).

Kuva 1. Ivan Lisitzin (1830). Pohjanmaan museon kokoelmat.

Lisitzin oli tullut Vaasaan vuonna 1809, asunut useita vuosia Lindström-nimisen sepän aittakamarissa ja aloittanut vaatimattoman liikeyrityksensä (Petander 1982: 12; Mäkelä 1985: 62). Hän sai kauppiasoikeutensa vuonna 1810. Hän osasi tuolloin vain venäjää, mutta hänen on myöhemmin täytynyt paikallisen

kauppatoimintansa takia oppia ja osata ainakin jonkin verran myös ruotsia tai suomea. Hän oli matkustanut usein Pietariin liikematkoille ja tiettävästi käynyt myös kauppiasuransa aikana Ruotsissa. (Mäkelä 1985: 73.)

Kauppatoiminta vaati kauppiassäädyn mukaiset asuin- ja puotitilat sekä kauppapalvelijoita. Lisitzinien omistuksessa oli kaksikerroksinen, valkoisella öljyvärillä maalattu talo kulmarakennuksineen, joka sijaitsi Uudenkadun ja Korsholmankadun välille jäävässä korttelissa vanhassa Vaasassa (Spoof 1987: 79). Talossa oli 25 huonetta ja kauppiaille ominaiseen tapaan myös puoti. Ivan Lisitzinillä oli puodissaan kaksi kauppapalvelijaa. (Mäkelä 1985: 172, 472–473.)

Lisitzin hankki itse myyntituotteensa Pietarista. Sodan jälkeiset vuodet olivat hänen kauppiauransa kannalta menestyksekkäitä, ja hän tekikin 200–300 prosentin voittoja tuotteillaan. Hänen arvellaan myös hyötyneen valuuttakaupasta, sillä 1800-luvun alkupuolella rahaolosuhteet olivat varsin sekavat; käytössä oli monenlaista ja eriarvoista rahaa. Lisitzin alkoi 1830-luvulla viedä omalla kuunarillaan hartsia ja tervaa Pietariin ja nousi Carl Gustaf Wolffin (1800–1868) ohella kaupungin rikkaimmaksi kauppiaksi. (Alanen 1957: 198; Petander 1982: 12; Koskimies-Envall 2012: 289.)

Lisitzin oli naimisissa venäläisen Maria Feodorovnan (o.s. Nestoroff) kanssa, ja heillä oli kolme tyttäretä. Vaasan ortodoksisella hautausmaalla Lisitzinien hautakivessä on myös kahden alle vuoden ikäisenä kuolleen lapsen nimet. Toinen heistä oli poika, joten mahdollinen kehitys Lisitzinin kauppahuoneeksi jäi syntymättä. Naispuoliset perijät eivät näet tuolloin voineet harjoittaa kauppiaan ammattia. Ainoastaan leskillä oli oikeus jatkaa puolison kauppatoimintaa.

Kuva 2. Maria Feodorovna Lisitzina, o.s. Nestoroff (n. 1830-luku). Pohjanmaan museon kokoelmat.

Ivan Lisitzin käytti varojaan myös hyväntekeväisyyteen. Erityisen suosittuja olivat Lisitzinin salongissa pidetyt musiikki-illanvietot (*Vasa Tidning* 2.1.1841; Mäkelä 1985: 373). Elämänsä aikana Ivan Lisitzin tekikin useita merkittäviä lahjoituksia vaasalaisille. Vuonna 1823 hän esimerkiksi lahjoitti kaupungin köyhille 10 000 ruplaa (*Finlands Allmänna Tidning* 8.2.1843). Vuokratulonsa hän lahjoitti niin ikään hyväntekeväisyyteen. Lisäksi hän perusti rahaston, jonka korot tuli käyttää köyhien lasten hoitoon ja kouluttamiseen. (Petander 1982: 13; Koskimies-Envall 2012: 280.)

Ivan Lisitzinin ansiota on, että Vaasaan rakennettiin varsin pienelle ortodoksisyhteisölle oma kirkko. Hän kirjoitti useita anomuksia keisarille kirkon saamiseksi Vaasaan; ensimmäisen aloitteen hän teki vuonna 1815. Keisarille vuonna 1822 lähteneen anomuksen allekirjoittivat kaupungin kolme venäläistä kauppiasta Lisitzin, Seminoff ja Gratschoff (Petander 1982: 15). Ruhtinas Golitzin neuvotteli Lisitzinin aloitteesta Venäjän metropoliitan kanssa asiasta, koska kirkko tarvitsi myös omat pappinsa ja kuluista vastaavan seurakunnan eikä vain rakennusta. Kirkko liittyi sotilasrasitukseen myös taloudellisesti, niin että sen

kustantaminen oli kaupunkilaisten huolena samoin kuin muutkin armeijan vaatimat tilat (Mäkelä 1985: 136).

Keisari salli venäläisen kirkon rakennuttamisen vuonna 1849. Päätökseen vaikutti Lisitzinin lupaama 10 000 ruplan lahjoitus (*Åbo Underrättelser* 27.12.1845; Koskimies-Envall 2012: 280). Rakentaminen kuitenkin viivästyi – todennäköisesti Vaasan palon vuoksi.

Ortodoksikirkon valmistuttua Ivan Lisitzin oli jo kuollut. Hänet haudattiin Vaasan ortodoksiselle hautausmaalle. Sen ympärille oli pystytetty vuonna 1835 kivimuuri, jonka rakentamiskulut hoidettiin Ivan Lisitzinin lahjoitusvaroin. C.-B. J. Petander (1982: 43) arvelee, että tämä oli jo silloin rakennuttanut hautakappelinsa, jonka piirustukset oli saattanut tehdä arkkitehti Carl Ludvig Engel.

Ivan Lisitzinin leski Maria Feodorovna Lisitzina oli sanonut irti porvarisoikeutensa vuonna 1848 ja muuttanut Venäjälle (Mäkelä 1985: 470). Hän asui elokuussa 1859 Pietarin lähellä Tsarskoje Selossa. Sieltä hän tiedusteli kirkon rakentamisen edistymistä ja miehensä toivomusta nimetä kirkko Pyhän Nikolaos Ihmeidentekijän ortodoksiseksi kirkoksi (Petander 1982: 29).

Pyhän Nikolaos Ihmeidentekijän kirkko valmistui vuonna 1866, ja se oli alun perin suunniteltu rakennettavaksi vanhaan Vaasaan. Kirkko rakennettiin kuitenkin uuteen Vaasaan C. A. Setterbergin asemakaavan mukaisesti Kirkkopuistikon toiseen päähän silloiselle Aleksanterintorille (nykyisin Kasarmintori). Samaan kokonaisuuteen kuuluvat Vaasan evankelisluterilainen kirkko ja sitä ympäröivä Nikolaintori (nykyisin Kirkkopuisto).

Seurakunta oli pieni: 88 henkeä, joista 62 Vaasassa. Myös seurakunnan alue oli laaja: Tornioista Turkuun. Venäjän vallan aikana kirkkoa kutsuttiin kreikkalaisvenäläiseksi kirkoksi, ja vuonna 1954 otettiin virallisesti käyttöön nimi ortodoksinen kirkko. Jumalanpalveluksen kieli oli Venäjän vallan aikana kirkkoslaavi, mutta jo 1815 määrättiin, että tietyt osat jumalanpalveluksesta tuli toimittaa suomen kielellä. (Petander 1982: 10, 40.)

Ivan Lisitzin sai elinaikanaan kiitosta suurista lahjoituksistaan vaasalaisten ja ortodoksisen kirkon hyväksi. Keisari Nikolai I myönsi hänelle kultaisen Pyhän Annan mitalin kaulanauhoineen (*Finlands Allmänna Tidning* 8.7.1846). Mitali myönnettiin henkilöille, jotka olivat tehneet yhteiskunnallisesti arvokasta työtä. Mitalin venäjänkielinen teksti *за userdie* tarkoittaa sananmukaisesti 'ahkeruudesta'.

Ivan Lisitzinin perhe- ja sosiaalisesta elämästä autonomian ajan Vaasassa tiedetään varsin vähän. Se kuitenkin tiedetään, että hän teki yhteistyötä kauppiaasyhteisön kanssa ja osallistui vanhan Vaasan kauppiaiden yhteiseen kanaalinrakennushankkeeseen; tarkoituksena oli yhdistää kaupunki mereen. Vuonna 1837 yhtiön perustamisen yhteydessä liittyjiä oli 19 ja heidän joukossaan kaksi venäläistä: Mikael Smirnoff ja Ivan Lisitzin. Kummallakin oli neljä osaketta. (Mäkelä 1985: 139.)

Menestyksekkäästä kauppatoiminnasta ei kuitenkaan muodostunut kauppahuonetta, koska Lisitzinillä ei ollut miespuolista työnsä jatkajaa, kuten edellä todettiin. Ivan Lisitzinin kuolinilmoituksesta käyvät ilmi suremaan jääneet kolme tyttäretä ja kuusi lastenlasta (*Finlands Allmänna Tidning* 9.7.1847).

Yksi tyttäristä oli Maria Petuhoff. Hän oli myös se, joka allekirjoitti äitinsä Maria Lisitzinan kuolinilmoituksen (*Vasabladet* 1.12.1880). Siinä ilmoitetaan Maria Lisitzinan kuolemasta ja hautaamisesta Vaasan ortodoksiselle hautausmaalle Lisitzinien hautakappeliin. – Tytär Maria Petuhoff kuoli 1893. *Vasabladetissa* julkaistun kuolinilmoituksen oli puolestaan allekirjoittanut hänen poikansa Mikael Petuhoff (*Vasabladet* 20.9.1893).

Maria Petuhoff oli kenraaliluutnantin puoliso ja kuollessaan 78-vuotias. Mikael Petuhoffin lisäksi kaipaamaan jäivät kaksi iäkästä sisarta, lanko, sisarenlapset, sukulaiset ja ystävät. Kuolinilmoitus oli samalla myös tiedote Suomessa asuville ystäville. Maria Petuhoff oli luultavasti Ivan Lisitzinin kolmesta tyttärestä se, josta Vaasan hovioikeuden presidentti Karl Adam Adlerstjerna kirjoitti tyttärelleen Tukholmaan vuonna 1838. Hän mainitsi kirjeessään, ettei huomiota herättävän kaunis mamselli Lisitzin ole enää Vaasassa, sillä Pietarissa eräs upseeri oli iskenyt häneen silmänsä ja julistanut olevansa rakastunut:

– (samalla hän ei suinkaan unohtanut silmätä kosittavansa rahoja), mistä oli seurauksena se että pari vihitään viikon kuluttua. Sulhanen on ainakin ulkonäöltään kelvollinen noin 40-vuotias mies ja puhuu erinomaista ranskaa, kuten useimmat venäläiset upseerit. [...] Vaasan rajoittuneelta yrittärlä [oli] riistetty sen suurin koriste. (Mäkelä 1985: 49.)

Muita vanhan Vaasan kauppiaita

Vanhan Vaasan kauppiaista Artemej Seminoff ja Mikael Gratschoff olivat syntyneet Pietarissa. Kauppias Artemej Seminoff lopetti kaupanteon vuonna 1841, siirtyi viljelemään maata ja luopui lopullisesti porvarisoikeuksistaan vuonna 1844. Hänen omistuksessaan oli vanhassa Vaasassa useita tontteja ja rakennuksia. (Mäkelä 1985: 73, 469, 472–473.)

Veljekset Vasili (1797–1846) ja Georg Smirnoff (1799–1842) olivat syntyneet Venäjällä, Georg Pietarissa ja Vasili Jaroslavlissa. Georg Smirnoff avioitui pietarilaissyntyisen Nadescha Tsehertkoffin kanssa (Mäkelä 1985: 63, 173). Smirnoffin kaksi veljestä, Alexei Aleksandrovitch (1812–1847) ja Mikael Aleksandrovitch (1807–1888), olivat syntyisin Pietarista. Vaasan ortodoksisella hautausmaalla olevan hautakiven perusteella Smirnoffien vanhemmat olivat Venäjällä syntyneet ja Vaasassa kuolleet Aleksander Andrejevitch Smirnoff (1778–1830) ja Nadescha Grigorjevna Smirnoff (o.s. Schukoff, 1776–1830). Aleksander Smirnoff oli saavuttanut työllään hyvän taloudellisen aseman ja ostanut itsensä vapaaksi maaorjuudesta. Muotokuvassaan hän pitää kädessään vapautuskirjaa.

Kuva 3. Aleksander Smirnoff (1778–1830). Pohjanmaan museon kokoelmat.

Kuva 4. Nadescha Grigorjevna Smirnoff, o.s. Schukoff (1776–1830). Pohjanmaan museon kokoelmat.

On todennäköistä, että Alexei ja Mikael Smirnoffin on venäjän lisäksi täytynyt osata ainakin ruotsia, sillä kumpikin avioitui paikallista ruotsinkielistä sukua edustavan tytön kanssa. 1840-luvun lopulla Alexei Smirnoffin leski Maria Margareta Smirnoff (o.s. Rosendahl) mainitaan kaupungin veronmaksajana. Alexei oli matkustellut myös Saksassa. (Mäkelä 1985: 172–173.)

Kuva 5. Mikael Smirnoff (1807–1888). Pohjanmaan museon kokoelmat.

Mikael Smirnoff oli naimisissa Klara Johanna Lindeqvistin (o.s. Sjögren) kanssa. Hän oli vanhan Vaasan venäläisistä kauppiaista se, joka oli Lisitzinin ohella varakkaimpia sen ajan venäläisiä kauppiaita. Hänen talonsa ja puotinsa sijaitsivat samassa korttelissa kuin Lisitzinin talo (Spoof 1987: 79). Hän menetti omaisuutensa Vaasan palossa vuonna 1852 (Koskimies-Envall 2012: 290). Hänen poikansa apteekkari Vasili/Wasili Smirnoff (1842–1932) piti 50 vuoden ajan apteekkia Lontoossa ja lahjoitti Pohjanmaan museon perustamiseen ja kokoelmiin 200 000 markkaa (Koskimies-Envall 2012: 290).

Mikael ja Klara Smirnoffin lapsista tytär Aleksandra Smirnoff (1838–1913) oli merkittävä tutkija ja pomologi. Georg Smirnoff (1840–1896) opiskeli lääkäriksi erikoisalanaan iho- ja sukupuolitaudit. Hän opiskeli myös Tukholmassa, Lontoossa, Berliinissä ja Tübingenissä ja toimi vuosina 1894–1896 syfilidologian ja ihotautien ylimääräisenä professorina Helsingin yliopistossa eli silloisessa Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa.

Tämän päivän Vaasassa Smirnoffeista muistuttaa Huutoniemen kaupunginosassa sijaitseva *Smirnoffintie*.

Venäläisten kauppatoiminta laajenee

Vaasan venäläiset kauppiaat omistivat 1800-luvun puolivälissä maistraatin pöytäkirjojen mukaan erikokoisia aluksia. Mikael Gratschhoffilla oli kaljaasi, Ivan Lisitzinillä kuunari, Artemei Seminoffilla laiva, Georg Smirnoffilla priki ja kuunari sekä Petter Sergeeffillä kuunari (Mäkelä 1985: 485–487). Näiden venäjänkielisten kauppiaiden lisäksi kauppiaskunnasta muutama muukin oli opetellut venäjän kieltä. Esimerkiksi kauppiaat C. E. Kelin, E. E. Koch ja ruokakauppias G. E. Björklund osasivat venäjää. (Mäkelä 1985: 173.)

Vaasan maistraatin pöytäkirjojen mukaan maistraattiin tuli vuosina 1813–1852 noin 90 kauppaoikeuksien anomusta, joista venäläisten hakemuksia oli 10. Taulukkoon 2 on poimittu Mäkelän (1985: 455–457) hakijaluettelosta venäläiset hakijat.

Taulukko 2. Venäläiset kauppaoikeuksien hakijat 1813–1852

Kauppiasoikeuksien hakija	Nimi
kauppakirjanpitäjä	Ivan Sergeeff
opiskelija	Georg Smirnoff
kauppakirjanpitäjä	Vasili Smirnoff
kauppapalvelija ruokakauppiaaksi	Petter Sergeeff
kauppapalvelija	Ivan Seminoff (Artemei Seminoffin poika)
ruokakauppias	Petter Sergeeff
kauppakirjanpitäjä ruokakauppiaaksi	Elias Seminoff
kauppakirjanpitäjä	Mikael Smirnoff
kauppakirjanpitäjä	Alexei Smirnoff
kauppakirjanpitäjä	Jefim Jegoroff Kiseleff

Kauppiaskuntaan pääseminen ei ollut yksinkertaista. Vaasalaiskauppiat halusivat päättää itse, keitä he hyväksyivät jäsenikseen. Maistraatti taas suhtautui hakijoihin myönteisemmin ja halusi antaa mahdollisuuden edetä itsenäiseksi kauppiaksi jokaiselle hyvämaineiselle kansalaiselle, joka oli palvellut uskollisesti ja riittävän kauan kirjanpitäjänä tai muussa asemassa (Mäkelä 1985: 60).

Useimmat taulukon 2 kymmenestä anojasta etenivät kauppiaksi valitustien kautta. Vaasan kauppiat vaativat heiltä kauppiaan tutkinnon suorittamista (Ivan Sergeeff), kansalaisuutta (Georg Smirnoff) tai Suomen lakien tuntemusta (Vasili Smirnoff) (Mäkelä 1985: 65). Ylioppilas Igor Smirnoffin anomusta ei hyväksytty maistraatissa, koska opiskelu Turun akatemiassa ei ollut meriitti: maistraatin mielestä yliopiston opetus ei vastannut kaupankäynnissä tarvittavaa kokemusta. Artemei Seminoffin poika Ivan pyysi päästä ruokatavarakauppiaaksi, mutta kaupungin kauppiat vastustivat anomusta, koska Vaasassa oli jo viisi tällaista kauppiasta. Hänen anomuksensa jouduttiin kuitenkin hyväksymään. Maistraatti totesi, ettei kiellolla ollut merkitystä, koska Hänen Keisarillinen Majesteettinsa ei kuitenkaan ottanut huomioon kaupungin esittämiä näkökantoja, vaan anojat pääsivät kauppiaskunnan jäseniksi (Mäkelä 1985: 66). Seminoff oli ensimmäinen venäläinen kauppias, joka meni naimisiin suomalaisen kanssa; hänet vihittiin vuonna 1886 Maria Helena Hellgrenin kanssa sen jälkeen, kun maistraatti oli hyväksynyt hänen anomuksensa. (Mäkelä 1985: 66.)

Vähälukaiseksi jääneestä venäläisestä kauppiaskunnasta ei noussut ketään sellaista, jota kaupungin porvaristo olisi äänestänyt kaupungin hallinnon edustustehtäviin. Kielitaito lienee ollut merkittävimpiä esteitä. (Mäkelä 1985: 68.) Vaasan kauppiaskunnassa vastustus venäläiskauppiaita kohtaan näkyi vuosisadan puolivälin jälkeenkin. Kauppa-apulaisiksikaan ei mielellään otettu venäläisiä. (Kallenautio ym. 2006: 47.)

Konstantin Jakovlevitš Scheveleff – Mirjam Scheveleff muistelee

Autonomian ajan loppuvaiheessa Vaasaan oli saapunut Konstantin Scheveleff (1859–1917), joka aloitti vihanneskauppiaana. Tiedot Konstantin Scheveleffistä ja hänen suvustaan perustuvat avioliiton kautta sukuun tulleen Mirjam Scheveleffin muistitietoon.

Konstantin Scheveleff hankki omistukseensa Klemetsöltä viljelymaita, joilla hän kasvatti myyntiin erilaisia vihanneksia, kuten kaalia, retiisiä, tilliä ja perunaa. Hänellä oli myös omenapuuviljelmiä. Hänen puolisonsa oli venäläinen Stefanida (1861–1932). Konstantin menehtyi tapaturmaisesti; hän oli rakentamassa itselleen taloa Asemakadulla, kun hän putosi ja menehtyi vammoihinsa.

Konstantin Scheveleffin vanhin poika John oli jäänyt Venäjälle. Scheveleffin muut pojat Mikko, Vasili eli Ville (1891–1990), Paul (1885–1953) ja Aleksander (1898–1953) sekä tytär Zinaida eli Signe (1891–1957) asettuivat Suomeen. Mikko Scheveleff jatkoi liikemiesperinteitä perustamalla hotellin Pietarsaaren. Hän omaksui myös ruotsin kielen. Perheeseen syntyi kaksi poikaa ja tytär. Pojista toinen jatkoi kauppiasperinnettä perustamalla kenkäkaupan, kun taas toinen lähti opiskelemaan ja suoritti diplomi-insinöörin ja ekonomin tutkinnot Åbo Akademiassa. Valmistuttuaan Mikko Scheveleff loi pitkän ja menestyksekkään uran liikeyritysten palveluksessa sekä kotimaassa että ulkomailla. Myös perheen tytär miehineen toimi elinkeinoelämän palveluksessa vastaamalla laivojen einen- ja elintarvikehuollosta.

Scheveleffin pojista Ville asui Vaasassa. Hänen vaimonsa oli suomenruotsalaisia Svanbäckejä. Ville oli Mirjam Scheveleffin muistitietojen mukaan tsaarin armeijassa palvellessaan joutunut sairaalaan hevosen potkaistua häntä leukaan. Venäjällä armeijassa ollessaan hän oli saanut myös jonkinasteista koulutusta, koska hän oli ollut ylpeä saamastaan todistuksesta. Hänen erinomaiseen päässäälaskukykyynsä oli ilmeisesti kiinnitetty huomiota.

Vaasassa Ville Scheveleff harrasti nuorisotoimintaa. Hän oli innokas urheilija, eikä mikään urheilulaji ollut hänelle vieras; esimerkiksi ampumaharrastus oli

hänelle mieluisa laji. Mirjam Scheveleffin mukaan tämä harrastus lienee ollut myös yksi kannustimista toimia suojeluskunnassa. Isän tapaturmainen kuolema vuonna 1917 oli Ville Scheveleffille traaginen kokemus, mutta Mirjam Scheveleffin sanoin Ville suvulleen ominaiseen huumoriin tukeutuen totesi, että olipahan kuolemantapauksen johdosta ”saanut lomaa maailmansodasta”. Ville Scheveleff osti myöhemmin isänsä rakentaman talon Asemakadulta.

Sotien jälkeen Ville Scheveleff jatkoi isänsä tavoin kauppiasammattia tukkukauppiaana. Hän toi sipulia Ahvenanmaalta ja omenoita aina ulkomailta asti. Hän myi tuotteitaan Vaasan kauppahallissa ja torilla. Mirjam Scheveleff muistelee hänen valmistaneen hapankaalia ja niin sanottuja ryssänkurkkuja eli suolakurkkuja venäläiseen tapaan ja kuljettaneen niitä polkupyörällä kauppahallin myymäläänsä.

Ville Scheveleffin perheeseen syntyi kaksi poikaa ja yksi tytär. Vanhin pojista, Börje, avioitui haastateltavani Mirjam Scheveleffin kanssa. Börje oli ollut jatkosodassa, käynyt kauppakoulun ja toiminut asentajana. Perheen kotikieli oli ruotsi, mutta Börje osasi myös venäjää ja oli toiminut tulkkina. Toinen Ville Scheveleffin pojista oli ekonomi ja toimi liike-elämän palveluksessa. Tyttären harrastuksiin kuului seurakuntatoiminta.

Konstantinin pojista Paul Scheveleff oli naimisissa venäläissyntyisen Eugenian kanssa. Paulilla oli Vaasan Kotirannalla viljelysmaita ja Vaasan kauppahallissa kaksi myyntipaikkaosuutta. Paulin perheessä oli neljä lasta: kolme poikaa ja yksi tytär. Ensimmäinen poika kaatui sodassa. Toinen pojista oli puutarhuri ja jatkoi suvun perinteitä myymällä tuotteitaan. Kolmas pojista valmistui teknillisestä koulusta ja toimi kaupungin teknillisellä osastolla. Tytär avioitui ortodoksisen kirkonpalvelijan kanssa ja muutti Joensuuhun. Paulin pojat suomensivat myöhemmin sukunimensä Seitovaaraksi. Nimenvaihdoksen syy ei ole tiedossa (vrt. esim. ruotsinkielisten sukunimien suomalaistaminen 1900-luvun alussa).

Myös Konstantin Scheveleffin pojalla Aleksander Scheveleffillä oli venäläinen puoliso, Aleksandra (o.s. Dubova, 1904–1981). Hän oli Mirjam Scheveleffin perimätiedon mukaan ollut ”niin kaunis morsian, ettei Vaasassa ollut nähty kauniimpaa”. Avioparilla ei ollut lapsia. Aleksander Scheveleffillä oli ollut kauppasuus kauppahallissa.

Konstantinin tytär Signe Abrasimoff oli mennyt naimisiin venäläisen laivastoupseerin kanssa. Hänen traagisena kohtalonaan oli, että aviomies internoitiin. Signe ei tavannut miestä enää koskaan, ja hänen passissaan siviilisäädyn kohdalla lukee ”erotettu”. Konstantin Scheveleff puolisoineen ja osa

hänen lapsistaan on haudattu Vaasan suomalaisen seurakunnan vanhalle hautausmaalle.

Mirjam Scheveleffin mukaan Konstantinin jälkeläisistä vanhempi sukupolvi oli ortodokseja ja piti yllä venäjän kielen taitoa. Toisessa ja sitä seuraavissa sukupolvissa kotikieleksi alkoi vakiintua ruotsi tai suomi. Myös uskonnon osalta jälkeläiset identifioituivat evankelisluterilaisuuteen. Eräänlaiseksi venäläisyyden perinteeksi Mirjam Scheveleff arveli koko suvulle ominaisen huumorin, jonka avulla se oli selvinnyt vaikeistakin ajoista.

Lopuksi

Venäläisten kauppiaitten ryntäystä Vaasaan ei koskaan tapahtunut, vaikka sellaista autonomian ajan alussa oli pelätty. Pietarista Vaasaan muuttanut oli tuolloin tavallisesti suomalainen, joka palasi takaisin oltuaan Pietarissa töissä tai haettuaan sieltä oppia. (Mäkelä 1985: 58.)

Venäläinen varuskunta ei liene vaikuttanut kovin merkittävästi tavallisten vaasalaisten arkeen. 1800-luvun alkupuoliskolla venäläisiin alettiin kuitenkin suhtautua jonkin verran myönteisemmin, mikä näkyy esimerkiksi siten, että venäläisten sotilashenkilöiden kanssa alettiin solmia avioliittoja. Vaasassa vuosina 1809–1852 solmituista avioliitoista 11 prosenttia oli sellaisia, joissa toinen osapuoli oli venäläinen (Mäkelä 1985: 450), ja olisikin mielenkiintoista tietää, miten tämä näkyi kaupungin kielellisessä katukuvassa. Aviopuolisoina olivat aluksi Venäjän armeijan luterilainen tai roomalaiskatolinen upseeri ja suomalaissyntyinen porvaristyttö, koska upseerien ranskan kieltä ja sivistystasoa ei vierastettu. Sen sijaan venäläissyntyiset kauppiaat eivät juuri menneet naimisiin paikallisten porvarissukujen tyttärien kanssa (Mäkelä 1985: 50). Poikkeuksiakin oli, kuten Vaasan ruokatavarakauppias Ivan Seminoff ja Smirnoffin veljekset tai autonomian loppuvaiheen Scheveleffit.

Kuten haastattelukin osoittaa, autonomian ajan jälkeinen venäläistaustainen väestö on kiintoisa, monimuotoinen ja erittäin haastava jatkotutkimuksen aihe. Venäläistaustaisuus on edelleen monille arka aihe, josta mieluummin vaietaan. Tästä syystä tarkemman kuvan saamiseksi olisikin erittäin tärkeää haastatella esimerkiksi nuoremman polven venäjänkielisiä vaasalaisia, jotka voisivat tuoda keskusteluun oman näkökulmansa.

Kirjallisuus

Airola, Tuula & Salminen, Erkki 1999: *Verta hangella. Pohjalainen näkökulma vuosien 1917–1918 tapahtumiin*. Pohjanmaan museo, Vaasa.

Alanen, Aulis J. 1957: *Suomen maakaupan historia*. Kauppiaitten Kustannus, Jyväskylä.

Baschmakoff, Natalia & Leinonen, Marja 2001: *Russian Life in Finland 1917–1939. A Local and Oral History*. Institute for Russian and East European Studies, Helsinki.

Finlands Allmänna Tidning 8.2.1843 (nro 32), 8.7.1846 (nro 154) ja 9.7.1847 (nro 155).

Hoving, Victor 1956: *Vaasa 1852–1952. Vaasan aikakirjoista ja vaasalaisten vaiheista sadan vuoden ajalta*. Otava, Helsinki.

Jussila, Osmo 1984: Kuka oli venäläinen, kuka suomalainen. Teoksessa *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Toimittanut Pauli Kurkinen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Kallenautio, Jorma ym. 2006: *Vaasan historia IV*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Klinge, Matti 1984: Venäläisyydestä Suomessa. Teoksessa *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Toimittanut Pauli Kurkinen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Koskimies-Envall, Marianne 2012: Mesenaattien Vaasa. Teoksessa *Kertomuksia Vaasasta. Paikallishistorian juuret ja kaaret / Berättelser om Vasa. Lokalthistoriska rötter och cykler*. Toimittanut Harri Hietikko ym. Kaupunkikehitys, Vaasa.

Kurkinen, Pauli (toim.) 1984: *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Leitzinger, Antero 2008: *Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972*. East-West Books, Helsinki.

Luukko, Armas 1979: *Vaasan historia II*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Lönnqvist, Bo 2009: Muodostuiko Suomelle identiteettiä? Teoksessa *Studia Generalia. Suomen ja Ruotsin kohtalonyhteys*. Toimittaneet Viia Hatara ja Harri Westermarck. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Mäkelä, Anneli 1985: *Vaasan historia III*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Närhi, Matti 1984: Venäläiset joukot Suomessa autonomian aikana. Teoksessa *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Toimittanut Pauli Kurkinen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Petander, C.-B. J. 1982: *Vaasan ortodoksisen kirkon lyhyt historiikki*. E. Huurinainen, Vaasa.

Raittila, Pentti 2011: Venäjä kansalaismielipiteessä. Teoksessa *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Toimittanut Lotta Lounasmeri. Vastapaino, Tampere.

Ranta, Raimo 1984: Venäläinen kauppiaskunta ja sen kauppa Vanhassa Suomessa. Teoksessa *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Toimittanut Pauli Kurkinen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Roudasmaa, Stig 1991: *Vaasan varuskunnan historia*. Vaasan varuskunnan historiatoimikunta, Vaasa.

Saari, Mirja 2009: Vuoden 1809 kielitilanteesta nykyaikaan. Teoksessa *Studia Generalia. Suomen ja Ruotsin kohtalonyhteys*. Toimittaneet Viia Hatara ja Harri Westermarck. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Scheveleff, Mirjam 2013: Mirjam Scheveleff muistelee. Haastattelu. Vaasa 7.3.2013.

Shenshin, Veronica 2008: *Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa. Kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen venäläisväestön vaiheista autonomian ajoilta nykypäiviin*. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Spoof, Lena 1987: *Vanha Vaasa. Palossa säilynyttä kaupunkia*. Vaasan kaupunkisuunnitteluvirasto, Vaasa.

Talka, Anu 2009: Kauppaneuvos Andrei Lisitzin (1795–1878). <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=120/>

Vasabladet 1.12.1880 (nro 95) ja 20.9.1893 (nro 75).

Vasa Tidning 2.1.1841 (nro 1).

Vihavainen, Timo 1991: Venäläiset ja suomalaiset. Teoksessa *Suomi suuriruhtinaan maa*. Toimittanut Aino Kervinen. Tammi, Helsinki.

Vihavainen, Timo 2010: *Itäraja häviää. Venäjän ja Suomen kaksi vuosisataa*. Otava, Helsinki.

Vilkuna, Kustaa H. J. 2005: *Viha, perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Åbo Allmänna Tidning 28.9.1819 (nro 113).

Åbo Underrättelser 27.12.1845 (nro 102).

FLERSPRÅKIGHETEN BLAND TYSKSPRÅKIGA I VASA OCH KORSHOLM

Silke Rose

Kun Vaasan kaupunki perustettiin 1600-luvun alussa, sinne saapui paljon ulkomaalaisia, erityisesti kauppiaita ja eri alojen teollisuusasiantuntijoita. Esimerkiksi vuonna 1610 Vaasaan saapui saksalainen Joachim Wessel ja 1620-luvulla hänen maanmiehensä Peder Siewertson, josta tuli myöhemmin kaupungin pormestari. 1600-luvun merkittävin saksalaislähtöinen vaasalainen oli kuitenkin Hermann Jesenhausen, tervakauppias, joka omisti myös olutpanimon, pikipruukin ja rautakaupan. 1700-luvulla vaikuttaneista saksalaisista voidaan mainita välskäri Peter Watz ja hänen seuraajansa Hermann Henrik Hast. Myös kaupungin ensimmäinen apteekkari, Joachim Kantzau, oli saksalainen. 1700-luvun merkittävin saksalainen oli kauppias Hermann Höckert, kun taas 1800-luvulla vaikutti erityisesti laivanvarustaja, sittemmin kauppaneuvos Carl Gustaf Wolff. 1900-luvulla kaupungin saksalaisuuteen ovat jättäneet jälkeensä molemmat maailmansodat, joiden johdosta moni saksalaistaustainen jätti Suomen. 2000-luvulla Vaasassa toimivat muun muassa Saksalainen Klubi, Suomen saksalainen seurakunta ja saksalaisten kantapöytä, *Stammtisch*. Tässä artikkelissa keskitytään Vaasassa 2010-luvulla asuvien saksalaistaustaisten henkilöiden monikielisyyteen. Lähtökohtana on, että Suomen virallinen kaksikielisyys asettaa erityisiä vaatimuksia maahanmuuttajien kielitaidolle. Artikkelissa käsitellään kymmenen Vaasassa ja sen naapurikunnassa Mustasaassa asuvan saksankielisen kielitaitoa ja asenteita eri kieliä kohtaan. Vuonna 2011 toteutetut haastattelut antavat tietoa myös siitä, miten informantit käyttävät kieliä eri tilanteissa, esimerkiksi kotona, työpaikalla, kaupassa ja viranomaisten kanssa asioidessaan.

Inledning¹

Finland är officiellt tvåspråkigt. De officiella språken är finska och svenska. I jämförelse med andra orter i Finland är tvåspråkigheten i Vasa och dess grannkommun Korsholm särskilt stark och därför ställs speciella språkliga krav på invånarna. I denna artikel undersöks hur tyskspråkiga som bor i Vasa och Korsholm hanterar denna speciella språkliga situation. Efter en kort teoretisk introduktion presenteras resultatet av en intervjuundersökning med tio

---

¹ Artikeln har översatts från tyska av Caroline Björkqvist (se Rose 2012).

tyskspråkiga personer. I intervjuerna behandlades främst informanternas språkkunskaper, attityder till de olika språken och tvåspråkigheten i Vasa och Korsholm samt deras språkanvändning i olika situationer.

Språksociologiska överväganden

Eftersom denna studie huvudsakligen fokuserar på förhållandet mellan språken, individen och samhället valde jag ett språksociologiskt perspektiv. Studiens utgångspunkt är att språket till sin natur är en social och kulturell företeelse. Språket gör människan till en social varelse eftersom all språkanvändning i grunden är en social handling. (Einarsson 2009: 16, 19.) En människas förstaspråk markerar oftast också mycket starkt hennes identitet. Språket står för människans hemmahörighet och ursprung. Hon överger därför inte sitt förstaspråk utan att ha någon välgrundad anledning för att göra det. Detta ska speciellt beaktas i en flerspråkig miljö (Einarsson 2009: 38). Förstaspråket upprätthålls visserligen på olika sätt och på olika nivåer.

I kommunikationen anpassar människan sig till sin kommunikationspartner. I bästa fall närmar hon sitt eget beteende till partnerns, vilket betecknas som så kallad konvergent ackommodation (Einarsson 2009: 43). I samtal väljs vanligen det språk som är starkast hos kommunikationspartnern. Om partnern är enspråkig är valet enkelt. Är kommunikationspartnern flerspråkig väljs det starkaste språket eller det språk som talades när kommunikationsdeltagarna för första gången träffades (Norrby & Håkansson 2010: 226). Ett tredje språk, ett så kallat *lingua franca*, kan användas om kommunikationsdeltagarna inte förstår varandras förstaspråk. Det tredje språket har då ett instrumentellt värde och ett kommunikationsvärde, men inte nödvändigtvis ett identitetsvärde. (Einarsson 2009: 46, 54.)

Globalt sett är flerspråkighet vanligare än enspråkighet (Norrby & Håkansson 2010: 224). Det finns dock olika definitioner av flerspråkighet. Vad beträffar språkkompetens finns det flera olika grader av flerspråkighet. Språkkunskaper kan förvärfvas på olika sätt. Individer har därtill olika förutsättningar för språkinläring. De krav som familjen och samhället ställer spelar också ofta en roll (Einarsson 2009: 97). Ett tydligt uttryck för flerspråkighet är att en människa verkligen använder flera språk och under samma samtal alternerar mellan olika språk, vilket betecknas som *kodväxling* (Norrby & Håkansson 2010: 226). Inom den nyare litteraturen använder man om fenomenet uttrycken *translanguaging* (Bakke & Creese 2010) eller *polylanguaging* (Jørgensen m.fl. 2011). Enligt dessa definitioner är alla personer som deltog i denna studie flerspråkiga.

Undersökningens enskilda resultat baserar sig i huvudsak på de intervjuades attityder till flerspråkighet.

Med *attityd* (lat. *aptitude* 'beredskap, böjelse') avses i denna undersökning en beskrivning av jaget eller självuppfattning (Baker 1992: 11). Det handlar om tankar och känslor som inte är direkt synliga: de är latent och kan antydast i det externa beteendet (Nyholm 2012: 39). Utgående från attityderna kan de olika språkens status, värde och betydelse mätas. Först och främst ska attityder på individnivå undersökas, men även attityder som gäller för den tyskspråkiga gruppen i Vasa och Korsholm ska diskuteras. (Baker 1992: 9–10.)

Attityderna påverkar beteendet på ett väsentligt sätt (Einarsson 2009: 203). Det handlar om böjelser som vi tillägnat oss och som gör att vi konsekvent reagerar antingen positivt eller negativt på ett objekt (Fishbein & Ajzen 1975: 6). Enligt Sara Nyholm (2012: 41) har man inom forskningen ofta tillskrivit attityderna tre komponenter. Den *kognitiva* komponenten innefattar föreställningar som man har om språket eller språkkunskaperna. Dessa föreställningar grundar sig på egna erfarenheter eller på auktoritetens påståenden. Det kan vara fråga om exakt eller vag information. Den *evaluativa* komponenten betyder att dessa föreställningar alltid värderas känslomässigt. Den *konativa* komponenten gör att en beredskap att agera följer. (Einarsson 2009: 204.) Indelningen av attityder i tre komponenter gör att det i en attitydundersökning är möjligt att analysera informanternas svar på ett mångsidigt sätt, även om gränserna mellan de tre komponenterna ofta är flytande.

Undersökningen

I allmänhet hör man inte mycket om den tyskspråkiga gruppen i Finland, men den existerar. Tidigare kom de tyskspråkiga till Finland huvudsakligen för kärlekens skull, men på senare tid kommer även många tyskar till Finland via studier eller arbete. Enligt Statistikcentralen (2012) levde 5 592 tyskspråkiga i Finland i slutet av år 2011, vilket innebar att den tyska språkgruppen låg på elfte plats i statistiken om invandring. Enligt Magistraten i Västra Finland (2012) bodde 43 tyskar, 7 schweizare och 3 österrikare i Vasa vid utgången av år 2011. I grannkommunen Korsholm bodde 7 tyskar och 2 schweizare vid samma tidpunkt.

Uppgifterna som presenteras i det följande samlades in genom intervjuer med tio personer. Med nio informanter genomfördes en så kallad strukturerad intervju, medan en informant av tidsskäl fick frågorna per e-post. Intervjun innehöll 16 frågor som skickades till deltagarna på förhand (se bilaga). Intervjuunderlaget

innehöll frågor om personernas bakgrund, deras åsikter om de berörda orternas flerspråkighet, om språkanvändning och språkinläring. Svaren skrevs ner till pappers.

För intervjun valdes personer som har bott i Finland i minst tre år och som är yrkesverksamma. Nio informanter bor i Vasa och en i Korsholm. Av informanterna är åtta män och två kvinnor. Åldersmässigt har de yngre tyskspråkiga prioriterats, men samtidigt är alla åldersgrupper representerade (se tabell 1).

Tabell 1. Informanternas ålder

≤ 30 år	31–39 år	40–49 år	50–59 år	≥ 60 år
4	2	2	1	1

Tiden som informanterna har bott i Finland uppvisar även betydande skillnader mellan informanterna, vilket framgår av tabell 2 nedan.

Tabell 2. Informanternas uppehåll i Finland

3–5 år	6–10 år	11–19 år	≥ 20 år
3	3	2	2

Sju informanter har även erfarenhet av andra orter i Finland. Sex av dem har bott på huvudsakligen finskspråkiga orter, medan endast en har erfarenhet av andra tvåspråkiga orter i landet.

I det följande presenteras resultaten av intervjuundersökningen. Först analyseras hur informanterna bedömt sina egna språkkunskaper. Det redogörs även för hur de lärt sig språk. I de följande avsnitten används de tre attitydkomponenterna för att belysa olika delområden i informanternas flerspråkiga vardag. Den kognitiva komponenten betonas vid analys av informanternas föreställningar om och erfarenheter av flerspråkigheten i Vasa och Korsholm. Den evaluativa komponenten utgör utgångspunkten för analysen av förhållandet mellan känslor och språk. I avsnittet om språkanvändning utgörs grunden av den konativa komponenten, det vill säga informanternas handlingsberedskap.

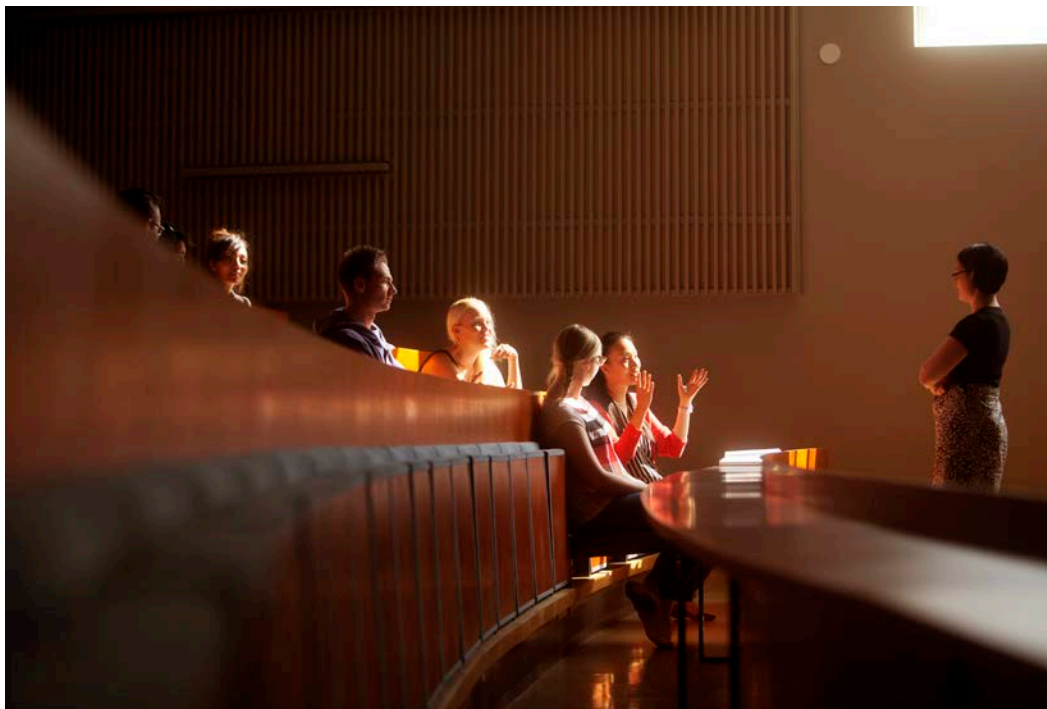
Språkkunskaper och språkinläring

De flesta av informanterna konfronteras dagligen eller varje vecka med fyra språk: finska, svenska, engelska och tyska. Tyska är naturligtvis alla informanternas modersmål. Informanterna uppmanades i intervjun att beskriva sina kunskaper i de andra tre språken. Övriga språkkunskaper beaktades inte i analysen.

En person uppgav sig behärska alla tre språk så bra att det är möjligt att föra ett samtal. Det är även den personen som har bott längst i Finland. Finska har därmed blivit ett andra modersmål för denna person. Personen har även avlagt det så kallade stora språkprovet i finska, vilket är ett bevis på utmärkta kunskaper i språket.

En person uppgav sig identifiera sig med finlandssvenskar och talar utöver tyska och engelska även flytande svenska. Denna person har ungefär samma nivå på sina kunskaper i tyska och svenska. Finskan däremot är inte särskilt utvecklad. Tre personer har utöver tyska och engelska i huvudsak lärt sig finska. Utöver tyska har de använt finska som sitt huvudsakliga språk för kommunikation. Kunskaper i svenska klassas som ett slags nybörjarsvenska. Fem personer kan främst tyska och engelska. Fyra av dessa anger svenska och/eller finska som sitt främsta passiva språk eller som språk som fungerar i vardagssituationer.

Sina språkkunskaper har informanterna förvärvat på olika sätt. En del av informanterna har i stor utsträckning använt sig av utbudet av kurser i finska vid arbetarinstitut (Vasa Arbis och Vaasa-opisto), universitet, sommaruniversitet och Vasa vuxenutbildningscenter. Eftersom kurserna fokuserade alltför mycket på grammatik och för lite på konversation var resultatet av kurserna inte alltid tillfredsställande enligt informanterna. En annan del av informanterna har lärt sig finska med hjälp av självstudier genom försök och misstag, vardaglig kommunikation och tv-tittande. Detta gäller även för inläringen av svenska. En person har studerat svenska, medan andra har lärt sig svenska på kvällskurser, vid Vasa vuxenutbildningscenter eller med hjälp av en privatlärare. Somliga försöker lära sig genom att läsa dagstidningar eller använda språket konsekvent under fritiden och delvis också i arbetet. När det gäller engelskan nämner alla skolengelskan och delvis också kurser vid universitet eller arbetarinstitut. Daglig användning av engelskan har medfört att informanterna talar god engelska.

Bild 1. Auditoriet Wolff vid Vasa universitet är uppkallat efter det tyskfödde kommerserådet Carl Gustaf Wolff (1800–1868).

De flesta av informanterna upprätthåller omedvetet sina kunskaper i tyska. Det finns två orsaker till att medvetet upprätthålla sina kunskaper i tyska: barnen och användningen av språket i arbetet.

Informanterna använder tyskan i kontakten med släkt och vänner i Tyskland, läser tidningar på tyska och ser på tysk tv på internet eller via satellit. Somliga lyssnar på hörböcker och några läser böcker huvudsakligen på tyska. Några har även kontakt med andra tyskar via fritidsaktiviteter. De deltar i det tyska ”stambordet” – *Stammtisch* – eller är medlemmar i den finsk-tyska klubben i Vasa – *Finnisch-Deutscher Klub Vaasa*. Somliga tillbringar även en kväll i sällskap med andra tyskar genom att spela kort (skat) eller tennis. De kommunicerar också på tyska på Facebook.

Uppfattningar och erfarenheter om flerspråkighet i Vasa och Korsholm

I Vasa och Korsholm finns, som tidigare konstaterats, inte speciellt många människor som är enspråkiga (det finns dock både äldre och yngre som inte behärskar det andra inhemska språket och, i frågan om äldre, inte heller engelska). De flesta informanter ansåg att de två orterna rent av är trespråkiga.

Förutom de två nationalspråken klarar man sig överallt mycket bra med engelska som *lingua franca*. Finländarna lovordades för sin utmärkta engelska. De äldre informanterna antydde visserligen att Vasa och Korsholm först nu på senare år har utvecklats till trespråkiga orter. De sade att det för 20 år sedan knappt fanns några utlänningar i Vasa och Korsholm och att engelska då talades knappast alls. I dag talas engelska med mycket större självklarhet, konstaterar de. Det har säkert också med engelskans förändrade ställning i skolan att göra.

De flesta av informanterna ansåg att flerspråkigheten fungerar bättre i Vasa och Korsholm än på andra orter i Finland. Service kan fås på tre språk och kulturellt utbud finns på båda nationalspråken, till exempel tidningar, teater och kvällskurser. Att endast tala svenska i vardagen utgör därmed inget problem.

Stämningen mellan språkgrupperna kommenterades upprepade gånger i intervjuerna. Stämningen har förändrats och skulle vara värd att förbättras.² Språkgrupperna distanserar sig från varandra och det uppstår motvilja. En informant kommenterade flerspråkigheten som något besvärligt (se exempel 1):

- (1) När någon säger hei/hej vet man nämligen inte vad man ska svara. (Man 45 år, 14 år i Finland.)

De flesta av informanterna ser dock flerspråkigheten som en möjlighet. Kravet att lära sig nationalspråken är inte särskilt stort. De tyskspråkiga har även lättare att övervinna språkbarriärerna än ortsborna. Deras ofta tvåspråkiga familjer möter även mera tolerans i Vasa och Korsholm än på annat håll i landet.

Förhållandet mellan känslor och språk

Informanterna i undersökningen skulle även skildra sin inställning till de olika språken. En informant hänvisade till förhållandet mellan språkkompetens och kulturkännedom (se exempel 2):

- (2) Som språklärare har jag kanske ingen ”normal” inställning till språk. Utomlands har jag blivit mera medveten om mitt modersmål. Men också alla andra språk är viktiga. Språken

---

² Detta kan inverka på informanternas val av språk i vardagen och intresse att lära sig finska respektive svenska. Hur de förändrade språkrelationerna kan påverka de tyskspråkiga i området är därför något som borde undersökas grundligare, särskilt som stämningen mellan språkgrupperna uppenbarligen intresserar informanterna.

har blivit en del av mig. Språken breddar personligheten. Synen på världen är annorlunda i andra språk. Jag upplever inte att jag förlorar mitt modersmål, däremot vinner jag på att bo utomlands. (Man 33 år, 10 år i Finland.)

För de andra informanterna är språket främst ett kommunikationsmedel eller också ett slags hjärngympa (se exempel 3):

- (3) Det är kul och roligt att egentligen varje dag lära sig något nytt ord eller ett nytt uttryck. (Man 45 år, 14 år i Finland.)

Finska anses vara användbart och nödvändigt, men endast få känner sig säkra på att tala finska. De flesta upplever att det är svårt att lära sig finska. Å andra sidan är det finska språket just därför intressant för somliga. Finska ses som en utmaning. För en person ligger finskan mycket varmt om hjärtat eftersom det är barnens modersmål.

Informanterna säger att det svenska språket liknar det tyska och att det därför skulle vara lättare att verkligen lära sig det, men eftersom de förstår så mycket saknas motivationen. Svenskan är användbar för att läsa tidningar och bra för att ibland förstå något, men trots detta känner flera sig inte tillräckligt säkra när det gäller något viktigt. Informanterna tror dock att det skulle gå snabbt att lära sig språket.

För flera är engelska det enklaste och det mest angenäma språket och det finns de som ofta använder språket i vardagen. De säger att det är ett praktiskt språk eftersom "alla" förstår det och eftersom det universellt lämpar sig för kommunikation. En informant beskriver också att det engelska språket blivit en del av identiteten genom utbytesstudier och vänner. Dock är språket mycket abstrakt och bra för att uttrycka information, men inte känslor. En informant säger sig ha förbättrat sin inställning till engelskan med hjälp av resor och i positiva sammanhang. Tidigare irriterade sig informanten på när kommunikationen gick på engelska och är fortfarande irriterad på när finländare talar engelska med varandra.

Några informanter uppger att deras kunskaper i tyska under tiden i Finland har försämrats och att de inte talar lika flytande tyska som när de bodde i Tyskland. Tyska ord saknas och ersätts med finska och engelska ord. Det svenska språket har stor inverkan på rättskrivningen.

De flesta informanter är ganska optimistiska och tror att de under tio år kan göra stora språkliga framsteg. Finska och svenska är framför allt viktiga språk i familjen och i kontakt med barnen. De som hittills har lärt sig finska ser det inte

som absolut nödvändigt att lära sig svenska. I princip räcker det med nybörjarsvenska. Även för den informant som har lärt sig svenska utgör inte finskan ett måste för existensen, men det skulle vara bra att kunna föra korta samtal på finska, anser informanten. De som har haft att göra med både finska och svenska hoppas att språkkunskaperna inte degenereras med åldern och att tyskan igen får övertaget.

Handlingsmönster för olika språk i vardagen

I det följande betraktas i vilken kontext informanterna använder de olika språken. De situationer som valdes är språkanvändningen i familjen och tillsammans med vänner, på arbetsplatsen, i affären och i kontakten med myndigheter.

Hemma talar fem informanter tyska, fyra informanter engelska och en informant finska. Livssituationen och partners språk har säkert en stor inverkan på hur informanterna besvarat denna fråga. Dessa faktorer borde därför undersökas mera i framtiden. Gemensamt för informanterna är dock att de främst talar tyska med barnen. Endast en informant uppger att barnets tvåspråkighet inte riktigt lyckats. Några av dem som talar engelska hemma skulle gärna byta till ett av Finlands officiella språk, men eftersom de en gång börjat på engelska känns det svårt.

Alla informanter angav föga överraskande att de talar tyska med vänner och bekanta, om det bara är möjligt. Annars talar fyra personer finska, två personer svenska och fyra personer engelska tillsammans med sina vänner. De som angav finska och svenska samtalar också på engelska. Två informanter försöker ibland kommunicera på svenska. Språket byts dock till engelska i anspråksfulla samtal. Dessa informanter har jag kategoriserat i gruppen ”engelska”.

På arbetsplatsen används ofta flera språk och därför har flera omnämmanden beaktats. Här behandlas dock endast de språk som informanterna använder i sitt arbete, inte de språk som de använder till exempel på kaffepauserna. Det visade sig att fyra personer talar finska, två personer svenska, sju personer engelska och fem personer tyska när de arbetar. Utgående från detta kan man fastställa att tyska som modersmål möjligen varit en grundförutsättning för en del anställningar. Många har engelska som huvudsakligt språk när de arbetar. Endast för några enstaka anställningar förutsattes mycket goda kunskaper i finska eller svenska. Kunskaper i Finlands officiella språk värderades snarast som ett plus för de flesta anställningar.

Resultatet av språkanvändningen i affären och i kontakten med myndigheter var likadana i undersökningen och därför behandlas båda situationerna tillsammans.

Kunskaperna i finska och svenska används ofta när det handlar om ”småsaker”. När anspråksfullare ärenden behandlas använder fyra personer finska, en person svenska och fem personer engelska. Att kommunicera på engelska omnämns som mycket lätt. Om detta inte skulle vara fallet, skulle somliga använda svenska i stället för engelska.

De flesta yngre tyskspråkiga informanterna har som mål att lära sig finska och/eller svenska, trots att man överallt i Vasa och Korsholm klarar sig bra med engelska (se exempel 4):

- (4) Om man bor i ett land ska man också lära sig språket. Man förstår så mycket mera.
(Kvinna 32 år, 5 år i Finland.)

Sammanfattning

Alla informanter upplever Vasa egentligen som en stad där flerspråkighet fungerar. Förutom finska och svenska nämns engelska som ett användbart språk. Flerspråkigheten ses som en möjlighet. Det finns en variation i hur kunskaper i finska och svenska förvärvas. Kunskaperna i tyska upprätthålls till största delen omedvetet. Informanternas barn och språkanvändning i arbetet omnämns framför allt som orsaker till att medvetet vårda modersmålet. Personer som i vardagen endast i liten utsträckning kommer i kontakt med tyskan anför att deras flytande kunskaper i tyska har försämrats. I flera informanters arbetsliv står det engelska språket i centrum. För somliga var det faktum att tyskan var modersmålet en anställningsgrund, medan utmärkta kunskaper i finska och svenska förutsattes endast av några få. För de andra utgjorde kunskaper i finska och/eller svenska ett plus i arbetet och i vardagen. Kunskaper i finska och svenska är framför allt en fördel i det privata livet. De flesta vill lära sig finska och svenska och använda språken enligt egen förmåga. De som redan har koncentrerat sig på ett av de officiella språken upplever det i princip som tillräckligt. Även om man ännu gärna vill lära sig det andra inhemska språket är motivationen inte särskilt stor. Att behärska båda de officiella språken är inget måste för informanternas existens. Detta beror även på att man i nödfall kan tala engelska. Engelska är ett allmänt accepterat språk att kommunicera på.

Litteratur

Backledge, Adrian & Creese, Angela 2010: Translanguaging in the bilingual classroom. A pedagogy for learning and teaching? *The Modern Language Journal* 94(1) 2010, 103–115.

Baker, Colin 1992: *Attitudes and language*. Multilingual Matters, Clevedon.

Einarsson, Jan 2009: *Språksociologi*. 2 upplagan. Studentlitteratur, Lund.

Fishbein, Martin & Ajzen, Icek 1975: *Belief, Attitude, Intention and Behaviour. An Introduction to Theory and Research*. Addison-Wesley, Reading.

Jørgensen, J. N. m.fl. 2011: Polylinguaging in Superdiversity. *Diversities* 13(2) 2011, 23–37.

Magistraten i Västra Finland 2012: Personlig kommunikation i januari 2012.

Norrby, Catrin & Håkansson, Gisela 2010: *Introduktion till sociolingvistik*. Nordstedts, Stockholm.

Nyholm, Sara 2012: *Närpesungdomars intraspråkliga beteende. En attitydundersökning med framtidsperspektiv*. Vasa universitet, Vasa.

Rose, Silke 2012: Zur Mehrsprachigkeit der Deutschsprachigen in Vaasa und Korsholm – eine Pilotstudie. *VAKKI Publications* 1, 274–285.

Statistikcentralen 2012: Personlig kommunikation i april 2012.

Bilaga

Die bei den Interviews verwendeten Fragen:

1. Seit wann sind Sie in Vaasa/Korsholm?
2. Haben Sie an anderen Orten in Finnland gewohnt?
3. Wie empfinden Sie die Mehrsprachigkeit in Vaasa/Korsholm? Funktioniert sie in Ihren Augen? Vergleichen Sie gerne mit anderen Orten, die Sie kennen!
4. Mit welchen Sprachen haben Sie täglich in Vaasa/Korsholm zu tun?
5. Welche Sprachen können Sie?
6. Wie haben Sie diese Sprachen gelernt?
7. Wie oft wenden Sie diese Sprachen an?
8. Welche Einstellung haben Sie zu diesen Sprachen?
9. Welche Rolle spielt Deutsch in Ihrem Alltag? Wie halten Sie Ihre muttersprachlichen Kenntnisse aufrecht? Tun Sie dies bewusst oder unbewusst?
10. Welche Sprache(n) verwenden Sie zu Hause?
11. Welche Sprache(n) verwenden Sie mit Freunden?
12. Welche Sprache(n) verwenden Sie bei der Arbeit?
13. Welche Sprache(n) verwenden Sie beim Erwerb von Dienstleistungen?
14. Welche Sprache(n) verwenden Sie bei Behördengängen?
15. Sind Sie selbst aktiv bei der Kontaktaufnahme oder warten Sie, bis Ihr Gesprächspartner beginnt zu sprechen? Mit welcher Sprache beginnen Sie? Tun Sie dies bewusst oder unbewusst?
16. Was glauben Sie, welche Sprachen Sie in zehn Jahren in den gleichen Situationen anwenden werden?

”GO VAMK YOURSELF!” – ENGLANTI VAASAN KIELIMAISEMASSA

Sirkku Aaltonen

Värdsspråket engelska har snabbt blivit ett förmedlarspråk i interaktionen mellan människor som kommer från olika länder och kulturer: engelska språket har ett betydande symboliskt värde som mätare på internationalism och trendighet. I den här artikeln granskas engelskan i det språkliga landskapet i Vasa. Speciell uppmärksamhet fästs dels på Vasabaserade företags webbsidor och dels på engelskans roll som skol- och bildningsspråk från daghem till universitet i Vasa, som här betraktas som en stad med två språk (*dual city*). Artikeln visar bland annat att engelskan omger stadsborna speciellt i namn på affärer, reklamsloganer och till och med som ett slags tredje inhemskt språk i olika sammanhang. Stadsbilden i Vasa har under de senaste årtiondena berikats av ett flertal invandrare som kommer från olika delar av världen, och det är en allmän uppfattning att engelskan spelar en oersättlig roll som förmedlarspråk i kommunikationen mellan lokalbefolkningen och de utlänningar som flyttat till staden. Detta kartlades med hjälp av en enkätundersökning vars resultat diskuteras även i den här artikeln. Resultaten överraskar i viss mån. Många invandrare, deras barn och barnbarn kommunicerar oftast antingen på finska eller på svenska. Den mest överraskande iakttagelsen är dock att unga vuxna som är födda i Vasa med omnejd ofta – åtminstone i början av sin samlevnad – tyr sig till engelskan eftersom de inte på basis av sina skolkunskaper anser sig behärska ”det andra inhemska” tillräckligt bra.

Johdanto

Englannin nousua maailmankieleksi on tukenut moni seikka. Toisen maailmansodan voittajakielestä se on vähitellen kehittynyt symboliksi, jossa monesti väline on jo viesti. Otsikon kutsu ”Go VAMK yourself!” vaasalaiseen ammattikorkeakouluun puhuu nuorille nuorten kielellä ja samalla vihjaa pikkutuhmaan tabun rikkomiseen. Sen toistuminen TV-mainoksessa, bussien kyljessä ja monissa lehti-ilmoituksissa on auttanut rakentamaan oppilaitoksesta nuorekasta, kansainvälistä mielikuvaa. Tietolähteeksi siitä ei ole, kuten ei vaasalaisen pakettiauton kylkeen maalatusta *Lindström – We care for your image* -mainoslauseestakaan. Mukana ei ole mitään vihjettä siitä, kuka kyseinen Lindström on, millä alalla hän toimii tai miten hän mahdollisesti voi vaikuttaa positiivisen mielikuvan syntyyn. Mainos on pesulapalveluita tarjoavan yrityksen tunnusmerkki, mutta sinänsä vailla informaatioisisältöä. Myöskään paikallisen

asusteliike PeakPerformancen (sic!) ikkunaan liimattu englanninkielinen kirjoitus ”Off Grid/On Track” ei avaudu satunnaiselle ohikulkijalle. Yli yhdeksänkymmenvuotias, vanhusten palvelutalossa asuva tätini yllätti minut myös tokaisemalla *so what?* ja vastasi kotipalvelun puheluun *how do you do*. Naurahtaen hän selitti, että ”noin nuo hoitajat aina sanovat”.

Englannin kielen maailmanvalloitus on ollut nopeaa kaikilla yhteiskunnan aloilla. Brittiläisen siirtomaapolitiikan ja myöhemmin Yhdysvaltojen suurvalta-aseman siivittämänä sen käyttäjäkunta lähentelee jo kahta miljardia. Kehitystä on vahvistanut englannin johtoasema talouden, tekniikan ja poliittisen vallan välineenä. Kun englantia äidinkielenään puhuvien suhde ei-syntyperäisiin puhujiin oli viitisenkymmentä vuotta sitten 3:1, suhdeluku on tätä nykyä toisin päin: jokaista äidinkielenään englantia puhuvaa kohden löytyy kolme ei-syntyperäistä kielen taitajaa (ks. Crystal 2003).

Suomessa keskustelu englannin kielen asemasta kävi vilkkaana tämän vuosituhannen alussa, ja siihen otettiin kantaa niin lehtien palstoilla kuin laajempienkin puheenvuorojen muodossa. Englannin kielellä oli ja on Suomessa vakiintunut kannattajakuntansa, joka muodostuu lähinnä siitä osasta kansaa, jolle globalisaatio ja kansainvälistyminen ovat tehneet pääsyn rajoja ylittävien yhteisöjen jäseneksi mahdolliseksi, tarpeelliseksi tai jopa välttämättömäksi. Yritysten mahdollisuudet toimia ainoastaan kotimarkkinoiden varassa ovat minimaaliset, eikä Suomen politiikka enää ole riippumatonta muusta maailmasta. Opiskelijoita kannustetaan viettämään osa opiskeluajastaan kotimaan ulkopuolella, eikä yliopistotutkijan uraa voi enää tehdä ainoastaan Suomessa. Tieteen saavutukset, niistä tiedottaminen ja yhteistyö eri aloilla ovat sen verran riippuvaisia englannin kielestä. Tulevaisuuden osaajat tarvitsevat jo varhain kielitaitoa, kansainvälisyyskasvatusta ja kykyä toimia Suomen rajojen ulkopuolella. Kotimaisten kielten taitajia ei taloudessa, tekniikassa, tieteissä ja politiikassa rajojemme ulkopuolelta juuri löydy. Suomenkielisetkin turvautuvat mieluiten englantiin kuin vaikkapa ruotsiin tai venäjään.

Osalle kansasta englannin käyttöarvo ei kuitenkaan ole merkittävä, mutta kielitaidon puute voi olla lähinnä sosiaalinen ongelma, ”koska kaikkihan englantia puhuvat”. Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* haastattelema *personal trainer* (sic!) valitti huonoa englannin kielen taitoaan seuraavasti (Väärämäki 2014):

[V]iime syksynä olin puolisoni kanssa syömässä hotelli Kämpin ravintolassa. Kävi heti selväksi, ettei tarjoilijamme puhu lainkaan suomea, vaikka olemme Suomen hienoimmassa hotellissa. Puolisoni on kielitaitoinen, joten hän hoiti tilaukset.

Paitsi yllä mainittuihin sosiaalisesti hämmentäviin tilanteisiin englannin käytön laajeneminen on johtanut myös kansan jakautumiseen kahtia niin työnsaantimahdollisuuksien kuin tiedon hankkimisenkin osalta. ”Tietokirjan suomentaminen on riskibisnestä”, Vastapainon kustannuspäällikkö Teijo Makkonen totesi *Helsingin Sanomien* haastattelussa (Räikkä 2007). Englannin kieltä taitamattomat ovat kovin eriarvoisessa asemassa niin populaarin tietokirjallisuuden kuin klassikkojenkin lukijoina.

Seuraavassa tarkastelen englannin kielen asemaa Vaasassa erityisesti kommunikaatiovälineenä ja käyn läpi lyhyesti virallisen institutionaalisen tason (yritysten verkkosivut ja koulutus) sekä englannin kielen näkymisen kaupunkikuvassa. Analyysini poikkeaa monista Suomessa tehdyistä tutkimuksista siinä, että Vaasan erityislaatu on sen ”kaksikielisyys” – tai oikeammin sen erityislaatu ”kahden kielen kaupunkina”. Käsitteet ovat peräisin Sherry Simonin (2012: 3) kirjasta *Cities in Translation*, jossa hän kuvaa ”kahden kielen kaupunkia” (*dual cities*) sellaisiksi, joissa on historiallisesti kaksi kieliyhteisöä. Kummallakin kielellä on omat instituutionsa, yliopistonsa, kustantamonsa, sanomalehtensä, teatterinsa ja koulunsa. Molemmilla kieliryhmillä on myös omat asuinalueensa, joissa jompikumpi on enemmistöinä, he kuuntelevat omankielistään (tai englantilaista) musiikkia, katsovat eri TV-ohjelmia – Pohjanmaan ruotsinkieliset seuraavat usein Ruotsin SVT:tä – ja niin edelleen. Kaksikielisyys-termiä Simon ei haluaisi näistä alueista käytettävän, koska hän katsoo kummankin ryhmän joskus kiivaastikin puolustavan kielellistä itsenäisyyttään ja varjelevan koskemattomuuttaan. Näinhän tilanne on Vaasassakin. Esimerkiksi suomen- ja ruotsinkielisten yliopistojen yhteistyö on kariutunut kerta toisensa jälkeen. Vaikkakin Vaasassa kaksikielisyyttä edellytetään instituutioiden tasolla, kahden kielen toimiminen rinnakkain näkyy selvästi. Sanomalehtien yleisönosastokirjoitukset täyttyvät valituksista, joissa joku ei taas kerran ole saanut palvelua omalla äidinkielellään terveyskeskuksessa, lääkärin vastaanotolla, tavaratalossa, virastossa tai vaikkapa Hesburgerissa.

Esitän ensin taustaksi yleisellä tasolla liikkuvaa keskustelua ja tutkimuksia englannin kielen asemasta Suomessa eräänlaisena kolmantena kotimaisena kielenä. Nämähän koskevat myös Vaasaa mitä suurimmassa määrin. Sen jälkeen tarkennan kuvaa Vaasan kielimaisemaan ja käyn läpi englannin käyttöä eri yhteiskuntaelämän osa-alueilla, yritysmaailmassa ja koululaitoksessa. Sitten siirryn englannin näkyvyyteen vaasalaisessa katukuvassa, mikä taas koskettaa kaikkia kaupunkilaisia vauvasta vaariin. Artikkelini ehkä tärkein osa koskee kuitenkin englannin käyttöä vuorovaikutuksen välineenä niin kanta- kuin uusvaasalaistenkin keskuudessa. Haluan tutkia, miten ja milloin tähän maisemaan tulee mukaan ”välittäjäkieli” eli tässä tapauksessa englanti, jollaista Simonin

(2012: 3) mukaan käytetään usein pääkielten välillä. Analyysini perustuu kyselytutkimukseen, jonka tein vuoden 2013 aikana. Jaoin kirjallisia kyselykaavakkeita eri liikkeiden kahvihuoneisiin, etnisiin pikkuliikkeisiin, kansalaisopiston maahanmuuttokurssilaisille, hierojani asiakkaille, opiskelijoille ja eri yhteyksissä tutustumiini nuorille. Vastauksia kertyi kaikkiaan 44. Vaikka en tehnyt kyselyä systemaattisesti, katson tulosten osoittavan selvästi tietynlaisia suuntalinjoja. Tärkeimpänä tutkimuksen antina pidin vastaajieni äidinkieltä ja englantia suhteessa heidän päivittäin käyttämiinsä kieliin. Kysymykset voisi tiivistää lyhyesti muotoon *mitä kieltä, milloin, miksi ja kenen kanssa*.

Suomen kieli – who cares?

Suomessa on jo pitkälti yli vuosikymmenen ajan käyty keskustelua englannin kielen ”tunkeutumisesta” Suomen kielimaisemaan, mihin tämän kappaleen otsikkokin viittaa. Se on lainattu Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskuksen Palmenian entisen johtajan, nykyisin Helsingin yliopiston tietokirjallisuuden ja -kirjoittamisen professorin Pirjo Hiidenmaan kirjasta vuodelta 2003, jossa hän otti voimakkaasti kantaa suomen kielen tulevaisuuden puolesta. Kirja on kuitenkin vain yksi esimerkki aaltoilevasta keskustelusta, jossa ovat olleet mukana niin puolustajat kuin vastustajatkin, niin tavalliset kansalaiset kuin akateemisen koulutuksen saaneet tutkijatkin. Mielipiteitä ja vuoropuhelua on voinut seurata lehtien yleisönosastokirjoituksissa, aikakauslehtien artikkeleissa ja eri tiedeyhteisöjen tuottamissa puheenvuoroissa.

Englannin kielen leviämisen vastustajat taas tunsivat huolta niin suomen kielen asemasta kuin kansan eriarvoistumisestakin. ”Kansainvälistymisestä on tullut pakkomielle”, kaksi *Helsingin Sanomien* lukijaa totesi (Sarmavuori & Rauramo 2005), ja toisessa kommentissa maalle ennustettiin synkkää tulevaisuutta: ”Eliitti puhuu englantia, rahvaalle jää suomi” (Hiidenmaa ym. 2003). Teoksessaan Hiidenmaa (2003) ei täysin uskonut englannin syövän suomen kieltä, mutta näki kyllä uhkakuvia. Vieraan kielen opettelu koettiin hänen mukaansa koulussa ikävystyttäväksi, kun viihdemaailma oli jo luonut kuvan hauskoista ja nokkelista tilanteisiin iskeytyvistä sanoista, joita hypähtelee elokuvista, kylteistä, laulujen sanoituksista ja tietokoneohjelmien kehotuksista. Englannin opettelu koulussa ei vastannut lainkaan tätä mielikuvaa. Hiidenmaa (2003: 90) totesikin, että kieli ikään kuin kääntyi itseään vastaan. Ongelmaksi Hiidenmaa koki myös muiden vieraiden kielten aseman: niitä ei enää välitetä oppia. ”Onko englannin kieli siis oikeaa kansainvälisyyttä vai ainoastaan meidän käsitystämme kansainvälisyydestä?” hän kysyi. Nykykehityksen valossa Hiidenmaalle voisi

vastata suuren osan muuta maailmaa elävän saman illuusion ja samojen pelkojen vallassa.

Puolestapuhujien argumentit ovat keskittyneet lähinnä englannin kieleen taloutemme tukijalkana ja siltana muuhun maailmaan. Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn johtaja Risto E. J. Penttilä rävytytti asiasta näyttävästi vaatimalla aikakauslehti *Seurassa* (Toivonen 2004): ”ENGLANTI SUOMEN VIRALLISEKSI KIELEKSI”. Kielikysymys oli hänen mukaansa niitä harvoja asioita, joilla Suomen marginaalista asemaa voitaisiin helpottaa. Puheenvuoroa ennakoivissa ja sitä seuraavissa yleisönosastokirjoituksissa englannin tärkeyttä korostettiin selvästi taloudellisin argumentein: ”Englannin kieli houkuttelisi muuttajia” (Laaksonen 2005) ja jopa humoristisin viittein historiaan: ”Napoleon halusi oppia englantia” (Napoleon 2005). ”Englanti on keskivertosuomalaiselle tutuin kieli ja maailman ykköskieli”, oli myös eräs väitteistä (Kennedy 2005). Tieteen kieli oli ehdottomasti englantia: ”Käännetylle tietokirjallisuudelle ei riitä lukijoita”, kustantajat totesivat (Kippo 2005).

Englannin kielen käyttöä Suomessa on tutkittu systemaattisesti myös yliopistomaailmassa. VARIENG, Suomen Akatemian rahoituksella toimiva Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen yhteishanke, on keskittynyt tutkimaan englannin käyttöä suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueilla, tiedotusvälineissä, koulutuksessa, työelämässä ja arkipäivässä, ja se on poikanut lukuisia julkaisuja. Suurta yleisöä kiinnostavimpina voidaan ehkä pitää vuonna 2009 (Leppänen ym.) julkaistua kansallista kyselytutkimusta englannin käytöstä Suomessa sekä edeltävänä vuonna ilmestynyttä kokoomateosta *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa* (Leppänen, Nikula & Kääntä 2008). Kirjassa kartoitettiin englannin ja suomen vaihtelua luokkahuoneessa, nuorisoradiojuonnoissa sekä videopelitalanteissa. Lisäksi tarkasteltiin kielten sekoittumista faniuden rakennusaineiksina verkkokeskustelussa, huumorin ja syrjinnän välineenä, skeittiteksteissä sekä mainoksissa. Lisäksi kirjassa tutkittiin englantia yhteisenä kielenä urheiluhaastatteluissa, kuntien englanninkielisillä verkkosivuilla ja yritysmaailman yhteisenä kielenä työntekijän näkökulmasta. VARIENGIN tulokset ovat näin ollen suoraan sovellettavissa myös vaasalaisten arkipäivään.

Muita kiinnostavia tutkimuksia Vaasan kielimaiseman kannalta ovat kielten sekoittumista yleensä käsittelevät julkaisut. Erityisesti nuorisopuheessa tämä on silmiinpistävä piirre. Suomenkielisen nuorison ”stadin slangissa” englantia on vähitellen korvannut siihen aiemmin istutetut ruotsista peräisin olevat ilmaisut, ja siellä kaikuvat nykyisin englantia ja sosiaalisen median ”some” (”joskus pitää tehdä jotain *yoloo*” > ”yolo” < ”you only live once”) (Tolonen 2014). Englannin kielen näkyvyyttä toisessa suuressa suomalaisessa kaupungissa, Tampereella,

ovat analysoineet Kate Moore ja Krista Varantola (2005) artikkelissaan ”Anglo-Finnish contacts: collisions and collusions”, jossa he ovat myös paikallistaneet tyypilliset liiketoiminnan alat, jotka tukeutuvat englannin symboliseen lisäarvoon. Mainoslauseen *Go VAMK yourself!* ja pesulayrittäjä Lindströmin auton kyljessä kiiltelevä teksti herättivät kysymyksen, johon haen artikkelissani vastausta: rajoittuuko englannin kielen merkitys julkisuuskuvaan, jonka haluamme antaa, vai onko sillä todellista merkitystä sillanrakentajana kaupunkilaisten välillä ja Vaasan yhteydessä muihin kulttuureihin ja kansallisuuksiin?

Welcome to the city of Vaasa

Vaasalla on pitkä historia, ja sen alkujuuret löytyvät jo 1300-luvulta. Venäjän vallan aikana kaupungin nimi oli Nikolainkaupunki (1855–1917), ja se toimi lyhyen aikaa Suomen pääkaupunkina sisällissodan aikana. Vaasalaisten ensimmäinen suuremman luokan kosketus englantilaisiin ja siten myös englannin kieleen tapahtui, kun kaupunki joutui englantilaisten sotatoimien kohteeksi. Vaasa toimi eurooppalaisen suurvaltatasodan sivunäyttämönä 150 vuotta sitten, jolloin englantilaislaivat tulittivat Palosaarta ja Mansikkasaarta. Tulitus liittyi Venäjän sekä Turkia tukeneiden liittolaisten eli Englannin, Ranskan ja Sardinian välillä käytyyn Itämaiseen eli Krimin sotaan, johon Suomikin joutui osana Venäjää. Vaasa sai osansa englantilaisten ja ranskalaisten aggressiosta vuonna 1855. (Pohjalainen.fi 2006.)

Vuonna 2014 eli yli puolitoista vuosisataa Oolannin sodan jälkeen Vaasa on kaunis ja rauhallinen Pohjanlahden rannikkokaupunki. Lahden ylitse Ruotsin Uumajaan on noin 80 kilometriä. Kaupunkikuva on kokenut suuria muutoksia ja kansainvälistynyt ajan myötä. Vaasaa esitellään kaupungin verkkosivuilla (Vaasan kaupunki 2014) paitsi molemmilla kotimaisilla kielillä myös englanniksi ja saksaksi ja suppeammin verkkoesitteillä ranskaksi ja venäjäksi. Kaupunkiin on syntynyt vilkasta yritystoimintaa, yliopistomaailma on kehittynyt huomasti sen ensimmäisten visionäärien unelmista, ja Vaasasta on tullut osa Eurooppaa ja maailmaa. Tämä näkyy kaupunkikuvassa monella tavoin. (Ulkomaan kansalaisista Vaasassa vuosina 2000–2012 ks. Lönnroth & Laukkanen tässä teoksessa.)

The world sleeps in our beds

Mitä suurempi liikeyritys, sitä todennäköisemmin sen verkkosivut ovat englanninkielisiä. Mainoslauseet ovat englanninkielisiä, kuten tämän kappaleen

otsikkona oleva Unituli Oy:n ohjelmanjulistus maailmanlaajuisesta sänkyjen invaasiosta osoittaa. Yrityksen pääkonttori sijaitsee Ruotsissa, mutta yrityksellä on myös vankka jalansija Närpiössä Pohjanmaalla. Vaikka pääkonttori onkin Ruotsissa, yrityksen suomenkielisten verkkosivujen (Hilding Anders 2014) aloitussivun valikot ovat englanninkielisiä. Englanninkielinen ohje *change language* antaa yhdeksi vaihtoehdoksi toki *svenskan*.

Monien yritysten ulkomaankauppaa käydään pääasiassa englannin kielellä, ja myös monen sisäinen käyttökieli on englanti. Vaasan suurimmat työnantajayritykset vuoden 2012 lopulla olivat Wärtsilä Oyj Abp, ABB Oy Transformers, Vacon Oyj, KWH-yhtymä Oy, KPO, Vaasa Engineering Oy (nykyisin VEO Oy) ja Citec Engineering Vaasa. Ne ovat kansainvälisiä toimijoita, jotka näkyvät verkkosivustoillaan lähes yksinomaan englannin kielellä.

Vaasan ja sen ympäristökuntien yritysten englanninkielisiä verkkosivuja kartoittava tutkimus (Aaltonen 2006) käytti aineistonaan Pohjanmaan kauppakamarin antamaa 21 yrityksen listaa, joista tutkimukseen valikoitui 16. Viisi yritystä oli jätetty tutkimuksen ulkopuolelle, koska niiden pääkonttori ei ollut Pohjanmaalla. Yrityksissä oli siis mukana myös niitä, joiden toimipaikka oli Vaasan ympäristössä. Yhdeksän tutkituista keskisuurista yrityksistä tarjosi monikielisiä verkkosivuja, ja joukon ainoa yksikielinen sivusto (Botnia Marin) oli sekin englanninkielinen. Seitsemän suuren yrityksen joukossa ei yksikielisiä yrityksiä ollut.

Keskisuurissa yrityksissä englannin merkitys *lingua francana* oli yleisin selitys sen käytölle, joskin yllättävää tutkimuksessa oli myös englannin kielen käyttö Pohjoismaiden välisessä kaupankäynnissä (Botnia Marin ja Vaasa Engineering Oy, nykyisin VEO Oy, joilla ei ollut lainkaan ruotsinkielistä sivustoa). Englannin kielen käyttöön välittäjäkielenä Pohjoismaiden välillä ovat kiinnittäneet huomiota myös Moore ja Varantola (2005). Vaikka yrityksillä olikin ruotsinkielinen sivusto, ne pyrkivät Pohjoismaiden markkinoille myös englannin kielellä (Petsmo Products Ab, Oy Närpes Trä och Metall Ab ja Oy Närko Ab). Venäjän markkinoille uskottiin niin ikään päästävän englannin kielellä (Oy Närpes Trä och Metall Ab ja Oy Närko Ab). Eurooppalaisiin kieliin ei englannin lisäksi panostettu: Oy Petsmo Products Ab:llä oli asiakkaita Hollannissa ja Puolassa, SK-Tuotteella Saksassa, Hollannissa, Portugalissa, Ranskassa ja Belgiassa ja Oy Närko Ab:llä Saksassa. Näiden maiden kieliä ei verkkosivuilla kuitenkaan ollut. Englanti oli verkkosivujen kielivalikkona, vaikkei asiakkaita englantia puhuvissa maissa ollutkaan (Vaasa Engineering Oy, Oy Petsmo Products Ab, Oy Primo Ab, Unituli Oy ja Oy Närko Ab). Suurten yritysten kohdalla tilanne oli lähes sama.

Englanti oli myös monissa yrityksissä niiden sisäinen kieli. Näin oli esimerkiksi vaasalaisessa Scott Health & Safety Oy:ssä, joka on osa kansainvälistä Tyco-konsernia. Kielivalinta selittyy yrityksen monikansallisella, globaalilla toiminnalla: sillä on pääkonttori Yhdysvalloissa, ja sen Euroopan pääkonttori sijaitsee Englannissa.

Loppupäätelmänä voisi todeta, että yritystoiminta Vaasassa ja sen ympäristökunnissa ei käytä hyväkseen kaupungin asemaa kahden kielen tyyssijana, vaan turvautuu yleisesti tunnustettuun *lingua francaan*, englantiin, jopa Pohjoismaisessa yhteistyössä. Kielitaito koetaan selvästi pelkästään neutraaliksi välineeksi, jolla pyritään vähimmällä mahdollisimmalla vaivalla haluttuun lopputulokseen. Kieli on kuitenkin erottamaton osa kulttuuria, ja välikielen käyttö osoittaa myös olematonta kiinnostusta tavoiteltavan markkina-alueen kulttuuriin. Kulttuurisen tiedon puute ja välikielen käyttö on viesti, joka saattaa jopa estää pääsyn erityisten Euroopan ja Yhdysvaltojen markkinoiden ulkopuolelle.

Kielivalikoiman laajentaminen lähtee niin koulusta kuin koko nuorisokulttuuristakin. Kouluissa nykyisin tarjottava kielivalikoima on häpeällisen suppea, eikä ympäröivä yksipuolinen anglo-amerikkalainen kulttuuritarjonta juuri kannusta sitä vaatimaan. Kielikylpyopetuksella, jonka juuret ovat tukevasti Vaasan maaperässä, voitaisiin suomalaisista lapsista tehdä todellisia monikielisiä maailmankansalaisia.

An ambitious person who wants to pursue a global career?

Otsikon kaltaisella lehti-ilmoituksella haetaan Suomesta työntekijää kansainvälisiin tehtäviin, ja se on laadittu englanniksi. Ilmoitus ei ota huomioon suurta kiinankielistä, ranskankielistä tai vaikkapa espanjankielistä maailmaa. Globalisaatio ja kansainvälistyminen ovat nostaneet englannin kieleksi, joka monen vanhemman mielestä lapsen tulee hankkia jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Englannin kielen erityisasemaa kuvaa hyvin määritelmä, joka löytyy Vaasan kaupungin kotisivujen varhaiskasvatuksen otsikosta ”Vieraskielinen opetus (englanti)” (Vieraskielinen opetus 2014). Vieraskielistä opetusta voi siis saada koko kouluajan ainoastaan englannin kielellä, eikä Vaasasta löydy esimerkiksi venäläistä, ranskalaista tai saksalaista koulua. Kysyntää varmasti olisi kaksikielisten perheiden lisäksi myös perheissä, joissa vanhemmat ovat itse kokeneet englannin kielen riittämättömyyden jo vaikkapa Venäjälle

matkustettaessa – puhumattakaan monista suomalaisten suosimista lomakohteista. Joissain englannin kieleen suhtaudutaan jopa vihamielisesti.

Vanhemmat voivat aloittaa lastensa englannin kieleen tutustuttamisen kielikylpymenetelmällä jo kolmevuotiaana Vaasa English Playschoolissa. Leikkikoulussa on päivähoitopaikka noin 50 lapselle joko 3–4-vuotiaitten tai 4–6-vuotiaitten ryhmässä. Ennen perusopetuskäynnin annettavassa varhaiskasvatuksessa opetuskieli on englanti, ja opetuksen tavoitteena on antaa lapselle valmiudet siirtyä perusopetuksen vieraskieliseen opetukseen. Kun vieraskielinen opetus aloitetaan varhaiskasvatuksessa, sitoudutaan aloittamaan vieraskielinen opetus sekä esi- että perusopetukseen siirryttäessä. (Ks. Vaasa English Playschool 2014; Vieraskielinen opetus 2014.)

Varhaiskasvatuksen jälkeen vanhemmat voivat valita lapselleen osittain englanninkielisen Suvilahden koulun, jossa englanninkielistä opetusta on annettu vuodesta 2007 lähtien. Koulun opetuskielinä ovat suomi ja englanti, ja ne muodostavat oppiainerajat ylittävän kokonaisuuden. Vuosiluokilla 1 ja 2 englanninkielinen osuus opetuksesta on noin 80 prosenttia, kolmannella luokalla noin 50 prosenttia ja luokilla 4–6 noin 40–50 prosenttia. Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen tapahtuu englannin kielellä. Lapselta edellytetään siis aiempaa yhteyttä englannin kieleen (Vaasa English Playschool tai vastaava). Kielitautaa testataan tarpeen mukaan, ennen kuin lapsi aloittaa ensimmäisen luokan, ja lapsen tulee hallita englannin kielen alkeet. Vieraskielisen opetuksen luokilla oppilaat oppivat sekä kieltä että tutustuvat – edelleen verkkosivujen mukaan – ”englanninkielisten” maiden kulttuureihin ja perinteisiin. Vaasa English Playschoolin aloitussivua koristaa kuitenkin näyttävästi Britannian lippu. Koululaisille (7–12-vuotiaille) on tarjolla myös kerran viikossa kokoontuva English Club -kerho, jossa kielitaitoa tuetaan erilaisten leikkien ja pelien avulla. (Vieraskielinen opetus 2014.)

Kuten kahden kielen kaupungilta voi edellyttää, myös Vaasassa ruotsinkielisillä lapsilla on oma englannin oppimispolkunsa Vasa övningsskolassa (2014), jossa verkkosivujen mukaan noudatetaan sisältöä ja kieltä yhdistelevää menetelmää.

Englanninkielinen koulumatka ei suinkaan pääty tähän, vaan nuori voi niin halutessaan siirtyä Vasa övningsskolan IB-lukioon (*International Baccalaureate*). Ensimmäiset IB-oppilaat aloittivat Vaasassa vuonna 1992, minkä jälkeen kolmisenkymmentä uutta oppilasta on aloittanut IB-opintonsa joka vuosi. Noin puolet oppilaista on suomenkielisiä, puolet ruotsinkielisiä, ja mukana on yleensä myös muutama kansainvälinen oppilas. (Vasa övningsskola 2014.)

Lukion jälkeen ovat vuorossa yliopisto- tai ammattikorkeakouluopinnot englanninkielistä opetusta haluaville. Kun suomalaisiin yliopistoihin perustettiin englanninkielisiä koulutus- ja tutkinto-ohjelmia, pyrkimyksenä oli yhtäältä yhtenäisen eurooppalaisen koulutusalueen luominen ja toisaalta työmarkkinoiden tarpeet. Vaikka vieraskielisten ohjelmien alkuperäinen tavoite oli houkutella ulkomaalaisia opiskelemaan Suomeen, englanninkielinen opiskelu kiinnosti ja kiinnostaa edelleen myös suomalaisia opiskelijoita. Tarjonta onkin kasvanut tasaista tahtia kysynnän mukaan. Suomen yliopistoissa on tarjolla 390 englanninkielistä tutkintoa: ammattikorkeakoulut tarjoavat noin sataa tutkintoa, yliopistot keskittyvät lähinnä maisteri- ja tohtoritutkintoihin. Maisteritutkintoja on tarjolla yli 200 ja koulutusohjelmia yli 500. (Study in Finland 2014.)

Tilastollisesti joka viides vaasalainen on korkeakouluopiskelija. Vaasan seitsemässä eri korkeakouluyksikössä opiskelee noin 12 000 opiskelijaa, ja tarjolla on monipuolisia, monikielisiä ja kansainvälisiä opintoja. Vaasan yliopiston englanninkielisten tutkintojen tarjonta vastaa hyvin koko maan tarjontaa. Maisteriohjelmia on tarjolla kuusi. Näistä ainoastaan yksi on filosofisen tiedekunnan ohjelma (*Master's Degree Programme in Intercultural Studies in Communication and Administration*), kun taas muut ovat maan tavan mukaan kauppatieteissä, tekniikassa ja informaatioteknologiassa. Tohtoritutkinto-ohjelmia on neljä (kauppatieteet, tekniikka, hallintotieteet sekä kielet ja viestintä). Opiskelijoita englanninkielisissä ohjelmissa on silti melko vähän verrattuna koko opiskelijamäärään, noin 350. Ruotsinkielisellä Svenska handelshögskolanilla on Vaasassa Hanken Executive MBA sekä yksi englanninkielinen kauppatieteisiin liittyvä maisteriohjelma (Hanken 2014). Åbo Akademin englanninkieliset maisteriohjelmat (9) sijoittuvat Turkuun, josta löytyvät substanssiosaamisen resurssit. Vaasassa järjestetään kuitenkin esimerkiksi valtiotieteen kandidaatinopinnoissa lukuisia englanninkielisiä opintojaksoja (*Citizens and the State, Political Institutions in the European Union ja Comparative Democratization*). Vaasan ammattikorkeakoulun (VAMK 2014) 12 tutkinto-ohjelmasta kaksi on englanninkielisiä (*International Business ja Information Technology*), ja ruotsinkielisessä Yrkeshögskolan Noviassa (2014) nuorisotutkinto-ohjelmia on englanninkielisenä tarjolla kolme ja aikuisopiskelijoita varten yksi. Opiskelijoita houkutellaan englanninkielisiin ohjelmiin vetoamalla yliopiston/ammattikorkeakoulun kansainväliseen ilmapiiriin tai tutkintoon sisältyvillä ulkomaisilla (= englanninkielisillä) opinnoilla.

Englanninkielisen opetuksen huima kasvu ja nimenomaan suomalaisopiskelijoiden kiinnostus hankkia tutkintonsa englannin kielellä on saanut osakseen myös kritiikkiä. Huolta on tunnettu suomen kielen ja viestintätaitojen heikentymisestä. On pelätty, etteivät opiskelijat enää välttämättä kykene pitämään

esimerkiksi esitelmiä tai kirjoittamaan oman alansa tekstiä suurelle yleisölle äidinkielellään. Vaarana on myös nähty, että virkamiesten ja asiantuntijoiden suullinen ja kirjallinen esitystaito huononevat nykyisestään, etenkin kun opintosuunnitelmiin ei mahdu riittävästi äidinkielen opintoja. (Lehto & Markkanen 2005.) Opiskelijoiden käyttämä kirjallisuus on lähes poikkeuksetta suomalaisissa koulutusohjelmissakin englanninkielistä. Äidinkielen puutteellinen taito ja siihen johtava kielipolitiikka on synnyttänyt esimerkiksi kustantamo Terra Cognitan. Sitä ylläpitävä Kimmo Pietiläinen on vuosien mittaan kääntänyt huomattavan määrän tiedettä suomeksi. Hän antaa esimerkin tiedonvälityksen ongelmista.

[N]uoret neurologit eivät enää ymmärrä lääketieteen suomenkielisiä termejä, koska he ovat opiskellessaan koodanneet nämä asiat päähänsä vain englanniksi. Voimme aivan hyvin lopettaa neurologien koulutuksen ja ostaa niitä Sambiasta. (Räikkä 2007.)

Ja edelleen:

Se, että neurologiasta voidaan puhua suomeksi, on kansalaisille tärkeää viimeistään siinä vaiheessa, kun neurotutkimuksessa syntyy eettisiä ongelmia (Räikkä 2007).

Pietiläisen esimerkistä kuultaa myös yllä mainittu kritiikki kansan jakautumisesta kahtia, englantia taitavaan eliittiin ja sitä taitamattomaan rahvaaseen. Yksipuolisen kielipolitiikan seurauksena onkin Pietiläisen synkkä visio: ”[T]ietoisuus lakkaa olemasta suomalainen asia, jos siitä ei voida puhua suomeksi.” (Räikkä 2007.)

Englannin kieli sekoittuu myös opiskelijoiden äidinkieleen, ja etenkin opinnäytetöissä tästä on monia esimerkkejä. Viestintää on ei-englannin kielen taitoisen vaikea ymmärtää, vaikka se periaatteessa tapahtuukin äidinkielisenä. Kielten sekoittumista on tutkittu Vaasan yliopistossa pro gradu -töissä, joissa on selvitetty paitsi englantilaisuuksien (anglismien) esiintymistiheyttä, myös niiden integrointia ympäröivään tekstiin, niiden funktiota tekstin viestissä sekä merkitsemistä (kirjoitetaanko ne kursiivilla, sijoitetaanko lainausmerkkeihin, selitetäänkö suluissa jne.). Esiintymistiheydet ovat kirjallisen viestinnän tasolla pitkälti vastanneet tutkijoiden odotuksia. Katja-Maaret Niemi (2007) käytti tutkielmassaan *On Anglicisation of Academic English. The Case of the University of Vaasa* pro gradu -töitä viidestä eri pääaineesta. Suurin esiintymistiheys oli oletetusti tietotekniikassa, vähiten nykysuomessa. Hanna Mikkosen (2008) *Win-win -tilanteita ja goodwillä. Anglicisms in Finnish Doctoral Theses* -työn aineistona olivat väitöskirjat (4) aluetieteestä, markkinoinnista, nykysuomesta ja tietotekniikasta. Kuten Mikkonen oletti, eniten anglismeja esiintyi markkinoinnissa ja tietotekniikassa, joissa niitä oli myös korostettu huomattavasti vähemmän. Englantilaisuudet olivat kiinteä osa tieteenalan diskurssia, ja yksi

niiden tärkeimmistä tehtävistä oli Mikkosen mukaan sanastollisen tarpeen täyttäminen. Esimerkiksi tietotekniikassa anglismeja käytettiin hyvin yleisesti suomenkielisen vastineen sijasta. Pro gradu -tutkielmassaan *Anglicisms in Maturity Tests. The Signs of Internationalisation in the Writings of Future Professionals* Anna Peltonen (2008) taas selvitti englantilaisuuksien esiintymistä kypsyysnäytteissä, joiden tehtävänä on muun muassa mitata opiskelijan kykyä kirjoittaa pro gradu -tutkielmansa aiheesta äidinkielellään. Tieteenaloja oli viisi: aluetiede, kansainvälinen markkinointi, tietotekniikka, viestintätieteet ja nykysuomi. Eniten anglismeja löytyi tietotekniikasta ja kansainvälisestä markkinoinnista, kun taas kolmella muulla alalla ei esiintymistiheydessä ollut merkittäviä eroja. Englannin kielen dominoivaan asemaan tietotekniikan alalla ovat artikkelissaan viitanneet myös Moore ja Varantola (2005: 135).

Tarvitaanko englannin taitajia yksittäisessä suomalaisessa kaupungissa, eli tässä tapauksessa Vaasassa, siinä määrin kuin koulutus heitä tuottaa? Vaasan yliopiston Levón-instituutin tekemä (Martin ym. 2013: 65) kieliosaamisen tarpeita kartoittava tutkimus osoitti, että englannin kielen osaaminen on tärkeää kaikilla aloilla ja kaikissa tehtävissä. Kaikkien tutkimuksessa mukana olleiden kohderyhmien näkemys oli, että englannin kielen taito on osa henkilön ammattitaitoa ja sen osaamista pidetään oletusarvona työelämässä. Yritysten kansainvälistyminen ja verkostoituminen ovat vaikuttaneet siihen, että englannin kieltä tarvitaan kaikilla tasoilla, ei vain johtoportaan. Englannin kielen korostaminen tutkimuksen kaikissa kohderyhmissä vahvistaa oletusta englannin kielen asemasta maailmankielenä, jonka jonkintasoista osaamista tarvitaan valtaosassa työtehtäviä.

Instituutioiden tasolla Vaasa toimii siis esimerkillisesti. Se valmentaa kaupunkilaisia kohtaamaan yrityselämän globalisoitumisesta ja kansainvälistymisestä seuraavat kielitaidolliset haasteet. Vaasalaisista ei kuitenkaan kouluteta monikielisiä vaan yksikielisiä toimijoita, eikä kansainvälisyys tällöin merkitse kielellistä tai kulttuurista kansainvälisyyttä. Englannin kieli ei voi avata ovea todelliseen kansainvälistymiseen: se ei lisää tietoutta eri kulttuureista, vaan pahimmassa tapauksessa se ainoastaan lisää jo olemassa olevia ennakkoluuloja. Se yksipuolistaa tietolähteemme. Lisäksi englannin kielelle altistumisesta kotimaassa syntyy usein eräänlainen ”suomienglanti”, ja uuden kielen kautta saatava kulttuurintuntemus kaventuu hauskoiksi ”suomienglannin” sanaleikeiksi.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan sitä, miten yksikielinen kansainvälisyys näkyy Vaasan kaupungin kielimaisemassa ja kaupunkilaisten välisissä vuorovaikutustilanteissa. Kaupunkikuvan englanti on usein symbolista, eikä sillä juurikaan ole informaation sisältöä. Vuorovaikutustilanteessa taas informaation sisältö korostuu, ja

kieli yhdistää *lingua francana* maantieteellisesti hyvinkin etäisiä kansallisuuksia ja kieliryhmiä.

Lets Böön Sam Rabör

Valtakunnallinen *Ilta-Sanomat* (22.3.2014) hehkutti kokosivun mainoksellaan TV-kanava Nelosen kanavapakettia iskulauseella *Rallienglanti is bäk! Sii tö houl mototsiipii änd räli siions*. Mainos kuvaa osuvasti englannin kielen vähittäin tapahtunutta sulautumista Suomen kielimaisemaan. Suomen ja englannin kielten kolarointia ja integroitumista toisiinsa ovat kuvanneet Tampereen kaupunkikuvassa Moore ja Varantola (2005: 135). He erottelivat artikkelissaan alueita, joissa englannin kieltä todennäköisesti kohtasi. Yleisimmin se näkyi kauneudenhoitoon liittyvissä liikkeiden nimissä, seksiin yhdistyvässä klubitoinnassa sekä uhkapeleihin, alkoholiin, ravintoloihin ja tietotekniikkaan kohdistuvassa mainonnassa. Toisen mielenkiintoisen katsauksen englannin kielen symboliseen käyttöön yritysten verkkosivustoilla on esittänyt Helen Kelly-Holmes (2005). Seuraavassa katsauksessa englannin näkyvyydestä Vaasan kaupunkikuvassa seuran osittain Mooren ja Varantolan (2005) huomioita Tampereen tilanteesta, mutta täydennän tätä myös omilla havainnoillani Vaasan keskustan kielimaisemasta.

Kuten Moore ja Varantola (2005: 134) toteavat, Suomessa on lähes mahdotonta kävellä suurimpien kaupunkien keskustoissa törmäämättä joka suunnalta englanninkielisiin ilmaisuihin ja mainostauluihin. Näillä on useimmiten ainoastaan symbolinen, fetisistinen merkitys. Kelly-Holmesin (2005: 68–79) mukaan englantia viestii kansainvälisyydestä, trendikkyudesta, ajan hermolla olemisesta ja toisaalta myös teknisestä osaamisesta. Joskus englannin ja suomen törmäyksestä seuraa hauskoja oivalluksia, ja kielellä uskalletaan myös leikitellä. Joskus englannin kieli on ”suomienglantia”, jota äidinkielenään englantia puhuva tai muu kuin suomenkielinen lukija ei voi ymmärtää (Hiidenmaa 2003: 75). Kielivirheet voivat siis olla tahattomia, tahallisia tai sitten lopputulosta voi olla vaikea tulkita kummaksikaan. Yhdyssanat ovat englannin kirjoitussäännöistä poikkeavia (*LIVEMUSIC*), isot ja pienet kirjaimet vaihtavat paikkaa (*hairDOT*), ja kirjoitusvirheet ovat joko tahallisia tai tahattomia (*SKYE*).

Vaasan tilanne ei juurikaan poikkea Tampereen kaupunkikuvasta (Tampereesta kieliyhteisönä ks. Lönnroth 2009). Kauneudenhoitoalaa edustavat esimerkiksi kampaamot *Flow*, *Day to Day*, *Drop in* ja *hairDot*. ”Suomienglantia” löytyy nimistä *Clippstyle* (vrt. kaksoiskonsonantti ja yhdyssana), *Look’s and Beauty* (vrt. heittomerkki) ja *Nancys Style* (vrt. heittomerkki) sekä Hair Duon

tyylimääritelmään *sexy hair* liitetty jatke *styles change. sexy is forever. Hair Company* on jo vaikeampi nimi: valmistetaanko siellä hiuksia vai tehdäänkö kampauksia liukuhihnatyönä? Millaisen kampauksen saa *Style*-kampaamosta, joka määrittelee itsensä seuraavasti: *Therapeutic hair spa*. Myös puhelinluetteloilmoitukset on yleensä laadittu niin suomen- kuin ruotsinkielisillä selittäväillä yleisilmaisilla (*Parturi*-)Kampaamo ja *Dam och Herrfrisering*. Joskus kampaamon nimi on muuttunut hieman kielestä toiseen siirryttäessä: suomenkielisestä parturi-kampaamo *Zig Zakistä* on tullut ruotsinkielinen *Zik Zak*. Millaisia kampauksia ja leikkauksia liike tarjoaa, ei nimestä selviä. Hauskimpia nimityksiä lienee kielileikki *Lock an' Roll*. Harvinaisuutena voisi mainita *Für Elise* -kampaamon, sillä saksan kieli ei juuri vaasalaiseen kielimaisemaan mahdu.

Kun hiukset on saatu kuntoon, voi ulkonäköä vielä parannella liikkeissä, kuten *BEAUTY BAY, Beauty Face* ja *Beauty Salon*. Kauneussalonki NEOKsen ikkunamainoksessa sokerikuorrutettujen täyteläisten kirsikanpunaisten huulien alla on teksti *Body sugaring. Mmmm... sooo good!*. Selitys ei kuitenkaan ennakoiki makunautintoa: *Hellävarainen ja tehokas tapa päästä eroon häiritsevästä ihokarvoista*. Mainoksen informaatiosisältö on kovin ristiriitainen, varsinkin kun visuaalinen elementti, sokeroidut huulet, otetaan huomioon. Rohkeille voi suositella tatuointia liikkeessä, jonka nimi on *Bloodbath Tattoos and Graphics*. Ulkomuodon kohentamiseen liittyvät myös naisille tarkoitetut kuntosalit, kuten *Lady Line, Lady Shape and balance* ja *Ladyslim*. Kuntoilua ei kuitenkaan kannata lähteä etsimään paikasta nimeltä *LADY PINK. Show Restaurant*. Se on osa seksiin liittyvää nimivalintaa, onhan kysymyksessä *striptease*- ja *lapdance*-klubi. Samalla linjalla jatkavat Vaasan erotiikkaliikkeet *Erotic Market* ja *Unisex Store*, joskin molemmat luettelevat tuotekategorioitaan ikkunassa molemmilla kotimaisilla kielillä. Tämä on informaatiövälityksen vuoksi välttämätöntä. Ikkunaan voi sitten sijoittaa tuotepakkauksen *Bad Kitty*, jonka sisältö on arvoitus, ja kuvalla varustetun dildomainoksen englanninkielisellä mainoslauseella *smartVIBES* ja *PLAYFUL FUN*. Seksivälineisiin ja -asusteisiin liittyvät liikkeet rakentavat siis julkisuuskuvaansa englanninkielisinä, mutta informaation välitys on hoidettava kotimaisilla kielillä.

Asusteliikkeiden nimissä ja mainoksissa englanti on yleistä. Näin etenkin nuorisolle suunnatuissa liikkeissä. Cubuksen valikoimasta voi valita erilaisia farkkuja: *JEGGING JANE* on *mid rise*, *SKINNY LOW SALT* on *high waist*, *SKINNY HIGH SKYE* on *high waist*, *STRAIGHT SARAH* on *mid rise*, *LOW WAIST LEXIE* on *slim*, *Hyper-elastic PUSH-UP PIXIE* on *low waist*, *TOMBOY TRACY* on *relaxed*, ja *Hyper-elastic HIGH WAIST HANNAH* on *skinny*. Vyötärönauha siis kiipeilee ylös ja alas, ja mukana on laiheliinien malli *skinny* ja tukevammille suunnattu eufemistinen *relaxed*. Tyyppimääritelmät vaihtelevat

aina *hetero Sarahista poikatyttö Tracyyn* ja todennäköisesti pakaroita pyöristämään tarkoitettuun *Push-up Pixie'iin*. Toisaalta on mahdotonta arvata, mitä sanat *jegging* ja *low salt* tässä yhteydessä tarkoittavat, tai sitten (*SKINNY HIGH*) *SKYE*, joka on Skotlannin länsirannikolla sijaitseva saari. Vaikeaselkoinen on myös *PeakPerformancen* ikkunaan liimattu kuvaus *Off Grid/On Track*. Sen alkuperä lienee Formula 1 -ajoissa eli lähtöruudusta kova startti ajoradalle, mikä tuskin monellekaan ohikulkijalle avautuu. ”Suomienglanti” ja englanti voivat elää sovussa vierekkäisten liikkeiden nimissä, kuten keskustan *EKOSOPPI* ja viereinen *FATHI SHOP*.

Ravintola- ja kahvilatoiminta on sekoitus ruotsin-, suomen- ja englanninkielisiä nimiä. Kahvilaan voi mennä ruotsiksi *Kaffehuset Augustiin*, suomeksi *Konsulinnan Kahvihuoneeseen* ja englanniksi vaikkapa *Sweet Vaasaan*. Jos valitsee ruotsinkielisen *Hemgårdenin*, voi herkutteluun valita *handmade chocolatea*. Lounaan voi sitten nauttia englanniksi *Mama's Kitchenissä* tai vaikkapa *Cotton Clubilla*. Ruotsinkielisen nuorison kantapaikkana on tunnettu *Oliver's Inn*, joka ilmoittaa ikkunassaan *We've been rockin' since 1985*. Iltaa voi myös viettää *Happy Barrelissä*, *Laughing Duckissa* tai irlantilaisittain *O'Malleysissä*, jota paikalliset myös ”suomienglanniksi” *Mällikseksi* kutsuvat. *WAASA DRINKING DUCKSISSA* voi kuunnella *LIVEMUSICIA*, kuten *TYKOPAATTIA*. Suomen kielellä voi mennä *Hullupulloon*, jonka mainokset ovat jo vuosia osoittaneet erittäin innovatiivista kielipeliä, jossa ”suomienglanti” ja suomi paiskaavat kättä (ks. kuva 1).

**PÄÄSIÄIS-SUNNUNTAINA
PÅSKSÖNDAGEN**
16.4 22-04
**PARTY WITH 1000 & 1 PLACES
IN THE HOLE HOUSE**
WILD, IRISH TREND, HULLUPULLO

M.I.B.2
DAY OF 2 EURO

3 DANCE FLOORS, 7 BARS, 3 DIFFERENT MUSIC STYLES
PULLO MUSIC, DISCO 70.80.90, 2000, ROCK´N ROLL

Entre, beer 0,4, cider 0,4, 1
Long drinks,
wines from the list
2 euro

**ENTRE
PULLO DOOR
WILD DOOR
2 E
MONEY
IS
BULLSHIT
TWICE**

GRAZY BAR
HULLUPULLO

night club
wild

**IRISH
TREND
BAR**

Kuva 1. Ravintola Hullupullon mainos.

Englanti ja suomi sekä englantia ja ruotsia kohtaavat ja törmäilevät myös kaupungilla liikkuvien nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa. Nuorille kohdistetussa Pepsi-mainoksessa kysytään: *Mitä veisit #nextille levelille?* Pepsi vastaa itse – *Veimme kolan uudelle tasolle* – lisäksi vielä kehotuksen *Drink it to believe it.*

Vaasan yliopistossa on tutkittu ”suomienglantia” kahteenkin otteeseen. Vuonna 2005 Vaasan yliopiston opiskelijoiden keskuudessa tehtiin kysely, jossa yhteensä 44 opiskelijaa keräsi kuukauden ajan käyttämiään ja kuulemiaan anglismeja eli ”suomienglantia”.¹ Opiskelijoita ohjeistettiin olemaan huolehtimatta kirjoitusasusta tai siitä, onko sana ”suomienglantia”. Kyselyllä saatiin kokoon kaikkiaan 228 erilaista ilmaisua, ja ne osoittivat huimaa kielikeitosta: *mä loveen sua, kuuluko tämä kontraktorin skouppiin, aivomyrsky, bulsittia, chiksi* (tyttö), *dekki* (naisvartalo), *fränkki* (joku *fränkki* [ihme] tyyppi), *fätti* (lihava), *hevijuuseri, hedari* (päänsärky), *postponata* (siirtää), *gräppiä* (sanasta *crap*, paska) ja niin edelleen. Vuonna 2007 Johannes Sumuvuori tutki englannin ja suomen sekoittumista eli koodinvaihtelua pro gradu -tutkielmassaan ”*Chillii!!!!... catchattiin Fishiä ja kinkeiltiin*”. *English Borrowing and Code-Switching in a Finnish Student Newspaper*. Artikkeleissa ja ilmoituksissa viljeltiin runsaasti anglismeja, uutisissa, sarjakuvissa ja kolumneissa taas huomattavasti vähemmän. Tyypillisiä ilmauksia olivat esimerkiksi asiayhteyteen sulautettu *couldn't care less* tai *be aware*. ”Suomienglanti” näkyi myös ilmaisuissa, kuten *backstage, birdi* (nainen), *happy-go-lucky* ja *semi-in*. Trendikästä, kansainvälistä ja *coolia*, mutta myös nuorison keskuudessa ryhmää yhdistävä tekijä! Kaupungin kielimaiseman englannilla ei juuri ole informaationvälittävää, vaan sen arvo on symbolista. Seuraavassa luvussa tarkastelen englannin käyttöä Vaasassa asuvien eri äidinkielisten kaupunkilaisten kanssakäymisessä.

Globalish in Vaasa

Saksalainen kielentutkija Ulrich Ammon on todennut, että kansainvälisessä käytössä olevalle englannille annettaisiin uusi nimi, *Globalish*, mikä ei olekaan aivan perusteeton ehdotus, sillä äidinkielenään englantia puhuvien kieli eroaa globaalista, kansainvälisestä *lingua francasta* (Haikka 2013). Kun Helsingin yliopistossa pidettiin *Changing English. Contacts and Variation* -konferenssi vuonna 2013, Ammonin ehdotusta tukivat monet esitelmät. Niissä todettiin, että englanti on paitsi maailman laajimmin puhuttu kieli myös yksi monimuotoisimmista, ja useilla mailla on omat, britti- tai amerikanenglannin standardista tavalla tai toisella poikkeavat englannin variaationsa. Suomessa tätä variaatiota on kutsuttu, kuten yllä mainittiin, ”suomienglanniksi” (Hiidenmaa 2003: 75).

---

¹ Aineiston keräsivät opiskelijat Katja-Maaret Niemi (2007) ja Johannes Sumuvuori (2007), jotka molemmat kirjoittivat pro gradu -tutkielmansa anglismeista. Heidän tutkielmiinsa kyselyn tulokset eivät kuitenkaan päätyneet, vaan ne odottavat jatkoanalyysyä.

Esitelmissä kumottiin myös yksi tavallisimmista kieleen liittyvistä myyteistä: uudet englannin variaatiot eivät ole natiivienglantia huonompia. Konferenssin puhujat, *English as Lingua Franca* -tutkijat (ELF) Jennifer Jenkins ja Anna Mauranen, ovat molemmat havainneet tutkimuksissaan, että ELF-puhujat ovat useimmiten hyvin taitavia kielenkäyttäjiä, monesti jopa kommunikatiivisesti taitavampia kuin äidinkielenään englantia puhuvat. ELFissä korostuvat selkeys ja ymmärrettävyys – tärkeintä ei ole kieliopillisesti oikea, natiivinormeihin mukautuva kielenkäyttö, vaan yhteisymmärrykseen pääsy. (Haikka 2013.)

Myös Vaasassa erilaiset englannin variaatiot ovat osa jokapäiväistä elämää. Niiden käytön tutkimiseksi käytin kirjallista kyselyä, jonka jaoin sattumanvaraisesti seuraavasti: K-market Klemetinkatu, keskustan liikkeistä nuorison asusteliike Gina Tricot, etniset Niilin poika, Tigris ja Asian Food Market, kansalaisopiston ”Luetaan suomea” -ryhmä, naprapaatti Hans Backelsin asiakkaat, jotkut opiskelijaryhmät ja tuttavat. Lisäksi tein huomioita nuorten kielivalinnoista omasta ja tyttäreni (s. 1990) tuttavapiiristä. Kysely oli laadittu suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, ja jokainen vastaaja sai käyttää haluamansa ajan sen täyttämiseen, antaa kaavakkeita asiakkailleen, tuttavilleen ja perheelleen. Pyysin vastaajia ilmoittamaan nimensä tutkimuseettisistä syistä, ja vaikka korostin, että nimiä ei missään vaiheessa käytetä artikkelissa, pyyntö saattoi pienentää vastaajien määrää. On myös mahdollista, etteivät ei-kotimaisten kielten taitajat halunneet kirjoittaa vastauksiaan, mikäli kokivat kielitaitonsa puutteelliseksi.

Ensimmäinen osio kattoi vastaajien henkilötiedot, kuten sukupuolen, syntymäpaikan, iän, äidinkielen ja ammatin. Miehiä vastaajista oli hieman yli puolet (25) ja naisia 19. Ikäjakauma oli melko tasainen: 20–29-vuotiaita oli 11 henkilöä, 30–39-vuotiaita 10, 40–49-vuotiaiden ryhmässä oli 12 vastaajaa, 50–59-vuotiaiden puolestaan 8. Vanhin vastaaja oli 69-vuotias, nuorin taas 19 vuotta. Yksi vastaajista ei ilmoittanut ikäänsä. Äidinkielensä (ensimmäinen kieli) mukaan vastaajat jakautuivat seuraavasti: suomenkielisiä oli 12, ruotsinkielisiä 10 ja muita 22. Muut kielet jakautuivat suuruusjärjestyksessä arabiankielisiin (10), thainkielisiin (4), vietnamia ja Liberian mandingoa puhui äidinkielenään kumpaakin 2 henkilöä, 1 vastaajista oli somalinkielinen, yhden äidinkieli oli Sudanissa puhuttava nuba, 1 puhui bengalia sekä 1 bosniaa ja 1 saksaa. Kaksikielisiksi itsensä katsoi viisi henkilöä: 1 suomi/ruotsi, 2 thai/englanti, 1 arabia/englanti ja 1 arabia/nuba.

Kysymykset äidinkielestä (henkilötieto-osio), sivistyskielestä ja muista opituista kielistä koskivat kielitaitoa. Kielenkäyttöä taas kartoittivat kysymykset kotikielestä, työssä käytettävästä kielestä ja ystävien kanssa puhutusta kielestä.

Lisäksi pyysin vastaajia arvioimaan sekä viikoittaista että päivittäistä eri kielten käyttöään prosenteissa ja omaa arviotaan näiden kielten taidosta. Vastauksissa minua kiinnosti nimenomaan englannin osuus eri kategorioissa.

Kolme suomenkielistä vastaajaa käytti englantia kotona suomen rinnalla. Yksi puhui englantia lasten kanssa, muut eivät käyttöönsä selittäneet. Ruotsinkielisistä englantia ei käyttänyt kotona kukaan, joskin vastauskaavakkeiden ulkopuoliset havainnot kertoivat muuta. Muunkielisistä vastaajista saatu kuva oli kirjava. Pääsääntöisesti jokainen puhui äidinkieltään kotona, ellei sitten aviopuolison kielitausta ollut erilainen. Kaksi arabiankielistä vastaajaa käytti englantia kotona: toinen poikansa kanssa, toinen aviopuolisonsa kanssa, ellei suomi riittänyt. Bangladeshilainen vastaaja käytti ainoastaan englantia kotona, samoin sudanilainen mandingon puhuja. Yleisimmin kielet täydensivät toisiaan: thai ja englanti, vietnam ja englanti, saksa-englanti-ruotsi ja englanti-suomi-arabia. Kieltä vaihdettiin tarpeen mukaan.

Edellä viitattiin jo ruotsinkielisten englannin kielen käyttöön kotikielenä. Omat havaintoni vaasalaisten nuorten aikuisten kotikielestä olivat kiinnostavia. Mikäli yhteisessä taloudessa asuivat suomen- ja ruotsinkielinen nuori, suhteen alkuvaiheessa yhteiseksi kieleksi näytti valikoituvan englanti. Vasta myöhemmin, mikäli kieli vaihtui, se muuttui ruotsin kieleksi. Tästä voi tehdä joitain johtopäätelmiä. Ensinnäkin, jos koulussa opittu kieli poikkeaa ympäristön kielestä (esim. suomen kielen opetus ruotsinkielisellä paikkakunnalla), asuinpaikka määrää kielen hallintaa ja koulussa opitun kielen taito jää ohueksi. Toiseksi, jos suomen- ja ruotsinkielinen aloittavat tuttavuutensa englannin kielellä, on todennäköisempää, että tulevaisuudessa yhteiseksi kieleksi valikoituu ruotsin kieli. On epäselvää, johtuuko tämä suomenkielisten tarpeesta hallita kahden kielen Vaasassa ruotsia vai englannin ja ruotsin sukulaisuudesta. Sama kahden kotimaisen kielen ympäristön yhteentörmäys on havaittavissa myös muunkielisten keskuudessa. Ruotsin- ja suomenkielinen ympäristö määräävät ystäväpiirin kielen. Väyryllä asuva, ruotsin kieltä kielikurssilla opiskeleva egyptiläinen pyrkii käyttämään kotimaisista kielistä ruotsia ystäviensä kanssa. Ja lisäksi, jos muunkielinen hallitsee englannin jollain tasolla, ruotsin oppiminen on etenkin aikuisväestölle huomattavasti helpompaa.

Vastaajista 29 käytti työssään myös englantia, vaikka ainoastaan englantia työssään puhuvia oli vain kaksi. Nämä kaksi olivat siis osittain erillään virallisesta Vaasasta. Seitsemän henkilöä ei käyttänyt työssään kumpaakaan kotimaista kieltä. Tämän voi katsoa johtuvan esimerkiksi opiskelijoilla puutteellisesta kotimaisten kielten hallinnasta. Vaikka he suorittavat yliopistossa suomen kielen kurssin, he eivät juuri tarvitse kieltä käytännössä eivätkä kurssin antaman pinnallisen taidon

vuoksi pysty sitä käyttämään. Useita vuosia Vaasassa asuvien maahanmuuttajien kielitaito on useissa tapauksissa huikea, mutta kielen hallinta vie aikaa, etenkin jos siksi on valikoitunut kotimaisista kielistä suomi.

Viikoittainen englannin käyttö vaihteli prosentuaalisesti odotusten mukaisesti niin, että suomen- (käyttömäärä 0,5 % – 40 %) ja ruotsinkieliset (0,5 % – 30 %) käyttivät suurin piirtein saman verran englantia viikossa. Muunkieliset turvautuivat englantiin huomattavasti useammin: 3 henkilöä 50 prosenttia, 3 henkilöä 60 prosenttia, yksi henkilö 70 prosenttia, yksi henkilö 80 prosenttia ja kaksi henkilöä 90 prosenttia. Viikoittaisessa kielenkäytössä englannin merkitys *lingua francana* oli siis heille huomattava.

Englannin taitonsa muunkieliset vaasalaiset arvioivat asteikolla 1–5 (1 = perusteet ja 5 = sujuva) joko arvosanalla 3 (6 henkilöä) tai arvosanoilla 4–5 (8 henkilöä). Englannin kielen taito ei ollut kuitenkaan kaikille itsestäänselvyys, ja arvosanan 1 antoi itselleen pari vastaajaa. Kaikki eivät arvioineet kielitaitoaan.

Kyselykaavakkeessa tiedusteltiin myös kielivalintaa interaktiutilanteessa, ja kiinnostavinta olivat mielestäni lähinnä muunkielisten kokemukset. Vaikka suuri osa uuskaupunkilaisesta nuorisosta ja aikuisväestöstäkin osaa ainakin tyydyttävästi jompaakumpaa kotimaista kieltä, myytti siitä, että kaikki osaavat englantia, elää edelleenkin vahvana. Kyselyssä tiedusteltiin, millä kielellä vastaajaa yleensä puhuteltiin ja millä kielellä hän itse yleensä aloitti keskustelun. Vastaus toki riippuu ympäristöstä ja siitä, tuntevatko henkilöt toisensa esimerkiksi asiakassuhteen perusteella. Vastaajista seitsemän kertoi, että heitä puhuteltiin lähes poikkeuksetta englannin kielellä, vaikka osa heistä osasi suomea hyvin tai melko hyvin. Suomeksi keskustelun aloitti vastaajan kanssa seitsemän henkilöä, ja kahta vastaajaa puhuteltiin ruotsiksi. Kun kysymyksen näkökulmaa vaihdettiin vastaajaan ja hänen aloituskieleensä, kuva muuttui: englantia käyttivät ainoastaan ne, jotka eivät luottaneet kotimaisten kielten taitoonsa. Aloituskielemien perustelujen kirjosta kertovat seuraavat esimerkit:

- *I'm not so confident with my Finnish* (nainen, Vietnam)
- *I do not speak Finnish and I assume they understand English because this is Europe* (mies, Thaimaa)
- *suomen kielellä, koska ajattelen, että kaikki jotka asuvat Suomessa he puhuvat suomea* (mies, Sudan)

- *Finnish, because I know that native speakers are Finns. Also with foreigners, then I change to English if I felt that they do not speak Finnish* (nainen, Syyria)
- *English/I assume that finns can speak English fluently based on my experiences* (mies, Thaimaa)

Kiinnostavia vastauksia olivat myös ruotsinkielisten kantaa ottavat kommentit, joilla he puolustivat aloituskielenä ruotsia: *svenska, eftersom det är mitt modersmål* (nainen, Maalahti) ja *svenska (mitt modersmål)... tycker man borde få prata sitt språk* (nainen, Petolahti). Kaikki vastaajat vaihtoivat kuitenkin kieltä tarvittaessa puhuteltavan mukaan.

Johtopäätöksiä

Englannin kieli luo vaikutelman trendikkydestä, kansainvälisyydestä ja yhteydestä läntiseen sivistykseen ja maailmaan. Englanti on nuorten suosikkikieli, kuten artikkelini otsikko, Vaasan ammattikorkeakoulun mainoslause, osoittaa. Englanti näkyy suomalaisten kaupunkien kielimaisemassa ja tunkeutuu jokaisen suomalaisen arkeen. Musiikki, mainokset, TV, sanomalehdet ja kieli – halusimmepa tai emme – englanti on läsnä kaikkialla. Englannin kielen taito mahdollistaa muuton Eurooppaan ja sen ulkopuolelle. Se avaa portit meille ja meiltä ulos. ”Jos osaisin englantia, luulen, etten asuisi nyt Suomessa”, totesi *Helsingin Sanomien* haastattelema mies (Väärämäki 2014).

Yritykset rakentavat sillan kansainvälisille markkinoille ja jopa Pohjoismaihin englantilaisilla verkkosivustoilla, ja englannin kielen taito katsotaan jo perusedellytykseksi työpaikkoihin ruohonjuuritasolta johtoportaan. Vanhemmat voivat sijoittaa lapsensa englanninkieliselle opintopolulle Vaasassa jo kolmivuotiaasta lähtien, ja koulutuksen päätepisteenä voi olla yliopistotutkinto ja työpaikka monikansallisessa yrityksessä, kansainvälisessä politiikassa, diplomaatiassa tai vaikkapa hotellin siivoojana Saksassa.

Vaasan kaupunki-ilme on englannin ja ”suomienglannin” kyllästävä. Liikkeiden nimet ja mainoslauseet eivät kuitenkaan anna informaatiota vaan viestivät trendikkydestä ja ryhmähengestä. Kielivirheitä ei kukaan huomaa, ja joskus ne jäävät mieleen, koska ne herättävät hilpeyttä, kuten ravintola Hullupullon mainos edellä osoitti.

Informaatioisisältö korostuu, kun englanti siirtyy kaupunkilaisten välisiin kohtaamisiin. Suorittamani kyselyn tuloksien perusteella seuraavat johtopäätelmät nousivat esiin:

- Monet ei-kantakaupunkilaiset puhuvat ja ovat halukkaita puhumaan kotimaisia kieliä.
- Englanti on suurelle osalle välttämätön välittäjäkieli, mutta kaikki eivät suinkaan hallitse sitä.
- Puhujat muuttavat kieltä puhuteltavan mukaan, jos aloituskieli osoittautuu vääräksi.
- Muunkielisten integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan näkyy runsaassa kielenopetus- ja kurssitoiminnassa. Kotimaisten kielten opiskelijat ovat myös halukkaita käyttämään oppimaansa kieltä.

Uusvaasalaiset muodostavat omia ”kielisaarekkeitaan” asuinpaikastaan ja lähtömaastaan riippuen. Kaupungin keskustassa monikielisyys saa erilaisia kieliasuja etnisten kauppojen ja ravintoloiden nimissä. On *Nilin poika*, joka kokoaa etniseltä taustaltaan arabiväestöä, ja samoilla markkinoilla kilpailee *Tigris*, Turkin ja Irakin halki kulkevan joen mukaan nimetty elintarvikeliike. Aasialaiset ravintolat *Shanghai*, *Thai House* ja *Chili and Lime* tarjoavat makunautintoja maanosan eri kolkista. Eri maista tulleita aasialaisten kotiherkkujen valikoimiin houkuttelevia liikkeitä taas ovat *Asian Market* ja *Asian Food Market*. Filippiiniläisten elintarvikkeiden tuontiin on erikoistunut *Swan Import*. Välittäjäkielenä nimissä näkyy korostetusti englanti.

Englannin kieli on siis osa suomalaista ja vaasalaista kielimaisemaa. Siitä on tullut luonteva välittäjäkieli kahden kielen ja kaksikielisen Vaasan muodostamassa yhteisössä, katukuvassa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Kummallakin kotimaisella kieliryhmällä on omat englantilaiset yhteisönsä, koululuokkansa, maahanmuuttajayhteisönsä, ravintolansa, kampaamonsa ja opiskelijansa. Uusvaasalaisten elämässä englannilla on merkittävä roolinsa välittäjäkielenä, mutta vain niille, jotka ovat jo ennen Suomeen muuttoaan oppineet englantia. Kaikki eivät puhu englantia, vaan monessa maassa englannin kielen taito on kiinteästi sidoksissa yhteiskuntaluokkaan. Suomessa ja Vaasassa ei ole vielä totuttu kotimaisia kieliä puhuviin, ”vierasmaalaisen” näköisiin henkilöihin. Tässä Vaasa ottaa vasta haparoivia ensiaskeleitaan ja yllättyy etnisten tuntomerkkien perusteella vierasmaalaiseksi kuvittelemansa henkilön lähes

täydellisestä suomen tai ruotsin kielen taidosta. Englannin käyttö välittäjäkielenä suomen- ja ruotsinkielisten ja toisaalta kotimaisia kieliä oppineiden uusvaasalaisten välillä on kahden kielen kaupungille tyypillinen piirre, mutta se vaatii lisätutkimusta.

Englannin merkitys *lingua francana* niin Vaasassa kuin koko Suomessakin todennäköisesti lisääntyy, eikä sen käyttö välttämättä köyhdytä kumpaakaan kotimaista kieltä. Käytön lisääntymisestä osa liittyy myytteihin: englantia yhdistetään kansainvälisyyteen, trendikkyYTEEN ja jopa tekniseen osaamiseen, kuten edellä on todettu. Usein sen arvo on kuitenkin symbolinen. Englannin kielen todellinen merkitys on sen käytössä välittäjäkielenä, siltana, ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa. Toisaalta on muistettava, etteivät kaikki suinkaan osaa englantia ja ettei ”suomienglanti” ole sama kuin britti- tai amerikanenglanti (ei edes ymmärrettävää muille kuin suomalaisille). Lisäksi on huomattava, ettei kansainvälisyys suuressa osassa maailmaa tarkoita sujuvaa englannin kielen taitoa.

Kirjallisuus

Aaltonen, Sirkku 2006: Exploring Corporate Websites as a Setting for ELF Research. The Case of Ostrobothnian Export Companies. *Nordic Journal of English Studies* 5(2) 2006, 189–220. <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/3154/1/5-2-Aaltonen.pdf/>

Crystal, David 2003: *English as a Global Language*. 2. painos. Cambridge University Press, Cambridge.

Haikka, Iina 2013: Englanti kansainvälistyvässä yliopistomaailmassa. <http://www.helsinki.fi/humanistilehti/arkisto/2013/elf.htm/>

Hanken 2014: <http://www.hanken.fi/public/en/mageng/>

Hiidenmaa, Pirjo 2003: *Suomen kieli – who cares?* Otava, Helsinki.

Hiidenmaa, Pirjo ym. 2003: Vieraskynä. *Helsingin Sanomat* 1.9.2003.

Hilding Anders 2014: <http://www.hildinganders.com/markets/finland/fi/>

Iltä-Sanomat 22.3.2014.

Kelly-Holmes, Helen 2005: *Advertising as Multilingual Communication*. Palgrave Macmillan, New York.

Kennedy, Vieno 2005: Myös englanti voisi olla virallinen kieleemme. *Helsingin Sanomat* 25.1.2005.

Kippo, Johanna 2005: Käännetylle tietokirjallisuudelle ei riitä lukijoita. *Helsingin Sanomat* 7.8.2005.

Laaksonen, Lasse 2005: Englannin kieli houkuttelisi muuttajia. *Helsingin Sanomat* 17.5.2005.

Lehto, Essi & Markkanen, Kristiina 2005: Kommenttipuheenvuoro. *Helsingin Sanomat* 9.8.2005.

Leppänen, Sirpa, Nikula, Tarja & Kääntä, Leila (toim.) 2008: *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Leppänen, Sirpa ym. 2009: *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa. Käyttö, merkitys ja asenteet*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Lönnroth, Harry (toim.) 2009: *Tampere kieliyhteisönä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Martin, Anna ym. 2013: *Kieliosaamisen tarpeet Vaasan seudulla ja Vaasan yliopistossa*. Vaasan yliopisto, Vaasa.

Mikkonen, Hanna 2008: *Win-win -tilanteita ja goodwillä. Anglicisms in Finnish Doctoral Theses*. Pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto.

Moore, Kate & Varantola, Krista 2005: Anglo-Finnish contacts: collisions and collusions. Teoksessa *In and Out of English. For Better, for Worse?* Toimittaneet Gunilla M. Anderman ja Margaret Rogers. Multilingual Matters, Clevedon.

Napoleon 2005: Myös Napoleon halusi oppia englantia. *Helsingin Sanomat* 4.7.2005.

Niemi, Katja-Maaret 2007: *On Anglicisation of Academic English. The Case of the University of Vaasa*. Pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto.

Peltonen, Anna 2008: *Anglicisms in Maturity Tests. The Signs of Internationalisation in the Writings of Future Professionals*. Pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto.

Pohjalainen.fi 2006: <http://lipas.uwasa.fi/~itv/publicat/kriminsota.htm/>

Räikkä, Jyrki 2007: Tietokirjojen kääntäminen suomeksi yhä vaikeampaa. *Helsingin Sanomat* 30.7.2007.

Sarmavuori, Katri & Rauramo, Sirkka-Liisa 2005: Kansainvälistymisestä on tullut pakkomielle. *Helsingin Sanomat* 22.5.2005.

Simon, Sherry 2012: *Cities in Translation. Intersections of Language and Memory*. Routledge, London/New York.

Study in Finland 2014: http://www.studyinfinland.fi/what_to_study/study_programmes_database/

Sumuvuori, Johannes 2007: *"Chillii!!!!...catchattiin Fishiä ja kinkeiltiin"*. *English Borrowing and Code-Switching in a Finnish Student Newspaper*. Pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto.

Toivonen, Hannu 2004: *Seura* 49/2004, 48–52.

Tolonen, Ruut 2014: Englanti ja some kaikuvat 2010-luvun slangissa. *Helsingin Sanomat* 10.4.2014.

Vaasa English Playschool 2014: <http://www.edu.vaasa.fi/saa/koulu/playschool/leikkikoulut%E4n%E4%E4n.htm/>

Vaasan kaupunki 2014: <http://www.vaasa.fi/>

VAMK 2014: <http://www.puv.fi/fi/>

Vasa övningsskola 2014: <http://www.abo.fi/vos/ib/>

Vieraskielinen opetus 2014: http://www.vaasa.fi/Suomeksi/Lapset_nuoret/Varhaiskasvatuspalvelut__Paivahoito_/Vieraskielinen_opetus__englanti_/

Väärämäki, Heidi 2014: Elämä ilman englannin kieltä. *Helsingin Sanomat* 13.3.2014.

Yrkeshögskolan Novia 2014: <http://www.novia.fi/utbildning/>

VASA SOM SPRÅKGEMENSKAP – TVÅSPRÅKIGHET PÅ INDIVID- OCH SAMHÄLLSNIVÅ

Kjell Herberts

Vaasa on useissa toisistaan riippumattomissa epävirallisissa kansalaiskyselyissä valittu Suomen kaksikielisimmäksi kaupungiksi. Vaikka vaasalainen kaksikielisyys toimii periaatteessa hyvin, se ei suinkaan tarkoita, etteikö kunnallisissa ja julkisissa palveluissa olisi kielellisesti parantamisen varaa. Edellytykset ovat kuitenkin olleet hyvät. Yksilön tason kaksikielisyydellä on kaupungissa pitkät perinteet, sillä useimmat syntyperäiset vaasalaiset ovat jo monen sukupolven ajan olleet enemmän tai vähemmän kaksikielisiä. Koska Vaasa on Pohjanmaan ruotsinkielisten perinteinen keskus, ruotsinkielisten palveluiden tarve ja tarjonta on suurempaa kuin mitä kaupungin ruotsinkielinen väestöpohja edellyttäisi. Kaupunki on lisäksi aloittanut aktiivisen kielisuunnittelun, mistä on saatu hyviä tuloksia. Yksityissektorin kielellisessä palvelussa esiintyy kuitenkin suurta vaihtelua, koska kielilaki koskee sitä vain marginaalisesti. Käytännössä useimmat liikeyritykset toimivat kuitenkin melko hyvin molemmilla kotimaisilla kielillä. Tämä ei johdu siitä, etteivätkö kielelliset käytänteet olisi yleisesti tiedossa, vaan pikemminkin siitä, että henkilökunta tai ainakin osa siitä usein osaa suomea ja ruotsia. Vaikka paikallista kielikeskustelua käydään aina toisinaan sanomalehdistössä, useimmat vaasalaiset pitävät kaupungin kieli-ilmastoa sangen hyvänä ja rakentavana. Tämän päivän Vaasan kielioloja leimaakin muiden kielten ja kulttuurien enenevä vaikutus: esimerkiksi energiaklusteri ja yliopistot ovat luoneet kansainvälisiä yhteyksiä ja monille maahanmuuttajille Vaasasta on muodostunut uusi kotipaikka. Kaksikielisessä kaupungissa näyttää olevan valmiuksia hyötyä tästä moninaisuudesta luonnollisena osana kaupungin uutta profiilia kaksikielisenä mutta monikulttuurisena kaupunkina.

Inledning

Tvåspråkigheten i Finland fungerar bäst i Vasa! Det fick tidningsläsare och radiolyssnare veta i januari 2009. Då hade Språkbarometerns resultat för Vasas del offentliggjorts.

Språkbarometern, som i tre omgångar (2005, 2008 och 2012) kartlagt de lokala språkliga minoriteternas tillfredsställelse med den kommunala och statliga servicen på hemorten, har presenterats både nationellt och lokalt i de tvåspråkiga kommuner som berörts (se Herberts 2009, 2013).

Vasa stad, som beställt alla tre språkbarometrar och dessutom gjort en egen medborgarenkät i december 2005, har målmedvetet gått in för att offentliggöra resultatet (Holtti & Herberts 2006). Många kommuner med mindre smickrande resultat har helst velat förtiga detta eller åtminstone tona ner de utmaningar man ställts inför. Bakom Språkbarometern står Justitieministeriet och Finlands kommunförbund, som i samarbete med Institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi i Vasa har utformat enkäten, vars målsättning är att kontinuerligt utvärdera hur vår sedan 2004 reviderade språklag fungerar ur medborgarnas synvinkel.

Att utropa Vasa till den kommun där tvåspråkigheten fungerar bäst är naturligtvis djärvt. Ändå har jag personligen valt att göra så. Att utse någon som varande bäst i klassen innebär naturligtvis inte att det inte skulle finnas plats för förbättringar. Även den bästa av elever kan lära sig mera. Men i jämförelse med andra liknande kommuner kan ändå Vasa räta på ryggen och till och med stolt uppvisa en välfungerande tvåspråkig kultur och umgängeston på vardera språket. Men naturligtvis bör resultatet sättas in i rätt sammanhang och med relevant jämförelsematerial. Så låt oss göra en kort tillbakablick.

Bild 1. Ett *a* gör skillnad – mellan finska och svenska.

Förändrad språkstruktur

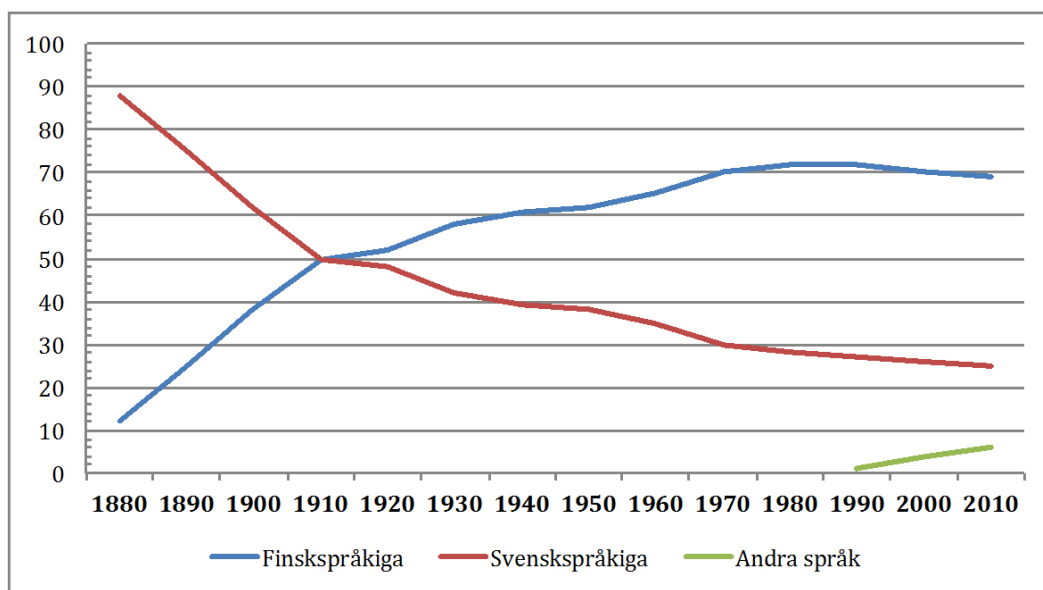
Ännu på 1880-talet hade Vasa stad en mycket stor svensk majoritet på närmare 90 procent (se figur 1 nedan). En kraftig finsk inflyttning ledde emellertid till att andelen svenskspråkiga kraftigt sjönk. För ungefär ett hundra år sedan var

andelen svensk- och finskspråkiga lika stor. Ungefär vid tiden för republiken Finlands födelse, 1917–1918, fick Vasa finsk majoritet. Andelen finskspråkiga ökade i takt med stadens industrialisering och svenskspråkigas emigration till Sverige, men har sedan 1970-talet legat kring 70 procent (Kallenautio m.fl. 2006). Den svenskspråkiga andelen har alltså varit tämligen konstant även under senare decennier, inte minst därför att till staden anslutna områden som Västervik och Sundom haft svensk bosättning. När Lillkyro införlivades med Vasa år 2013 sjönk andelen svenskspråkiga något.

Bild 2. Gatuskyltarna i Vasa har varit tvåspråkiga, även om språken bytt plats.

Att finska och svenska levt sida vid sida under generationer i Vasa står utom allt tvivel. Vasabor, som växte upp genast efter krigen och ännu på femtio- och sextiotalen, berättar om hur naturligt det var att använda båda språken parallellt och att man utan större svårigheter i regel kunde använda vardera språket och räkna med att bli förstådd överallt.

Figur 1. Språkstrukturen i Vasa 1880–2010, procentuell andel. (FOS.)

Samtidigt utvecklades parallella svenska och finska kulturinstitutioner, som hade den egna språkgruppen som målgrupp. Hela skolväsendet, från förskola till universitet, liksom största delen av förenings- och kulturliv, inkluderande teatrar och dagstidningar har existerat i tämligen enspråkiga miljöer. Man kan i huvudsak tala om parallell enspråkighet. Man har kunnat leva ett gott liv i Vasa tämligen isolerad från den andra språkgruppen. I livscykeln har man kunnat leva tämligen enspråkigt som barn och ungdom och som pensionär, medan arbetslivet i regel krävt åtminstone någon form av individuell tvåspråkighet. Att använda båda språken har varit en naturlig del av vardagen, fastän vissa domäner varit dominerade av eller existerat helt på något av språken. En sådan situation kan fortleva så länge språkgrupperna är någorlunda jämnstarka.

I Språkbarometern har det visat sig att finskspråkiga lokala minoriteter i svenskdominerade kommuner i regel är nöjda med den finska service de får, oberoende av hur stor minoriteten är. Däremot kan de uppfatta den starka svenska kulturen som en utmaning, både på gott och på ont.

För de svenskspråkiga lokala minoriteterna varierar tillfredsställelsegraden med den till buds stående svenska serviceberedskapen. Andelen svenskspråkiga är betydligt mera utslagsgivande än det absoluta antalet svenskspråkiga. Antalet svenskar i Helsingfors är hela 35 000 och i Esbo 20 000, men den svenskspråkiga servicen uppfattas ibland som obefintlig. Orsaken är att andelen svenskspråkiga ligger mellan 6 och 9 procent. Språkbarometern visar att om andelen svenskspråkiga uppgår till cirka 30 procent fungerar tvåspråkigheten också i

praktiken, eftersom traditionen, arbetsmarknaden och befolkningen är funktionellt tvåspråkig.

Samtidigt är det intressant att notera att Vasas grannkommuner i norr och söder länge varit så gott som helt svenskspråkiga, medan grannkommunerna i öster varit finskspråkiga. I Vasa har därför många enspråkigt finska och svenska österbottningar för första gången i sitt liv mött det andra språket i praktiken, med alla de utmaningar detta medfört.

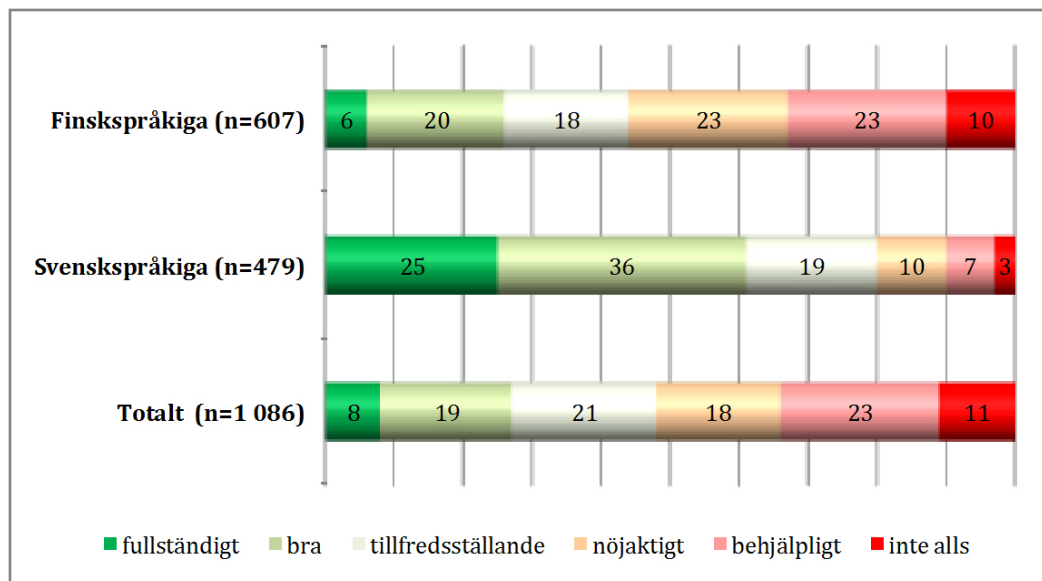
Andelen svenskspråkiga i Vasa är i dag kring 25 procent, och de svenskspråkiga Vasaborna är i regel tillfreds med den offentliga språkliga servicen. Att Vasa klarar sig bra i jämförelse med andra orter med i princip samma demografiska bas kan i huvudsak förklaras med att upplandet, inte minst Korsholm och Malax, har en stark svensk majoritet, vilket gör att svenskan hörs och syns i Vasa och behovet är synliggjort på ett helt annat sätt än till exempel i huvudstadsregionen, där svenskspråkiga inte ens signalerar sina språkliga preferenser.

Individuell tvåspråkighet

I samband med den medborgarenkät som Vasa stad lät Åbo Akademi utföra i december 2005 ställdes en mängd frågor kring Vasa som tvåspråkig och mångkulturell stad (Holtti & Herberts 2006). Målgrupp var finskspråkiga, svenskspråkiga och personer med andra språk.

Det visade sig att svenskspråkiga Vasabor har en god beredskap att använda finska, hela 25 procent uppger sig vara fullständigt tvåspråkiga, 36 procent säger sig behärska finska bra, 19 procent tillfredsställande och endast 10 procent nöjaktigt, 7 procent behjälpligt och 3 procent inte alls. Äldre personer uppvisar sämre kunskaper i finska än yngre.

Flerspråkigheten är också utbredd bland finskspråkiga, 6 procent uppger sig vara fullständigt tvåspråkiga, 20 procent kan svenska bra, 18 procent tillfredsställande, 23 procent nöjaktigt, likaså 23 procent behjälpligt och endast 10 procent inte alls. De individuella variationerna är stora, men påtagligt många unga, nyinflyttade uppger sig ha svaga kunskaper i svenska (se figur 2 nedan).

Figur 2. Vasabornas självuppskattningar av kunskaper i det andra inhemska språket 2005, finskspråkiga, svenskspråkiga och samtliga = viktad fördelning enligt befolkningsunderlag.

Om man slår ut resultatet och viktat det mot den vuxna befolkningen (15–80 år) i Vasa, på de 44 000 Vasaborna, med finska eller svenska som modersmål, kan man säga att hälften av dagens Vasabor klarar sig åtminstone tillfredsställande på det andra inhemska språket, 11,4 procent är fullständigt tvåspråkiga (500 personer), 23,7 procent (10 400) behärskar det andra inhemska språket bra och ytterligare 17,5 procent (7 700) tillfredsställande. Endast 7,6 procent (3 300) uppger sig vara helt enspråkiga, medan ungefär 20 procent kan det andra inhemska språket behjälpligt och lika många nöjaktigt. Det finns en enorm potential, ofta till och med försummad potential, hos Vasaborna. Tvåspråkigheten finns även på den individuella nivån. I flera tvåspråkiga finländska städer fungerar tvåspråkigheten mera i teorin, två språkgrupper lever tämligen enspråkigt, isolerade från varandra. Även om det finns sådana tendenser även i Vasa, visar våra enkätmaterial i alla fall att kontakterna mellan språkgrupperna är tämligen livliga och friktionsfria, även om man skulle ha mycket att vinna på ännu större språkliga kontaktytor. Erik Allardt och Christian Starck (1981) visade i en jämförelse av svenskspråkiga i Helsingforsregionen och Vasa hur Vasasvenskarna i betydligt högre grad var enspråkiga och även kunde få både offentlig och privat service på svenska. Vasasvenskarnas kunskaper i finska förbättras för varje generation, men den språkliga strukturen möjliggör fortfarande ett individuellt val av kommunikationsspråk.

Att den flerspråkiga miljön sällan är statisk, utan utsatt för förändringstryck framgår av ett flertal undersökningar från Kanada (Hughes 1943) och framför allt

i Montreal (t.ex. Levine 1990). I Europa har språksituationen i Bryssel varit föremål för olika studier (t.ex. Witte & Beatens Beardsmore 1987). En ny genre inom den språksociologiska forskningen är studiet av lingvistiska landskap (Shohamy, Ben-Rafael & Barni 2010), alltså en kartläggning av de visuella signalerna, framför allt i urbana flerspråkiga miljöer. En vandring genom centrala Vasa visar hur väl den officiella tvåspråkigheten fungerar, medan den privata sektorn inte är lika konsekvent, där det finns en tendens att använda endast finska eller engelska, såväl i firmanamn som i reklam (Herberts 2014).

Enspråkiga och tvåspråkiga institutioner

Ofta tror man att allt i en tvåspråkig miljö borde vara genomsyrat av fungerande tvåspråkighet. Att tvåspråkigheten fungerar mest effektivt i enspråkiga institutioner, speciellt om språket är väsentligt, är ingenting man behöver förneka. Man bör dock göra skillnad mellan utbildnings- och kulturinstitutioner och samhällsservice. Massmedia, som dagstidningar, radio- och tv-kanaler, fungerar oftast enspråkigt. Men i Vasa fungerar radiokanalen Radio Vaasa på två språk, och det har blivit kanalens varumärke, där även annonsörerna agerar på två språk. Om det finns kommersiell behörighet räds inte annonsörerna flerspråkigheten. Ett antal reklamtidningar i Vasaregionen är också tvåspråkiga, vilket visar att två språk kan användas i samma massmedier, om viljan finns.

Att däremot utbildningsenheter fungerar på endast ett språk har motiverats med att de är identitetsgivande och identitetsskapande, inte minst för en minoritet, som annars lätt kan marginaliseras av en stor majoritet. Att Vaasan lyseo och Vasa gymnasium numera finns i samma skolhus är något nytt och något som borde vara naturligt i en miljö, när eleverna redan är trygga i sina egna språk och i framtiden ändå kommer att konkurrera om samma arbetsplatser i samma flerspråkiga miljö.

Att Vasa stad och statliga inrättningar i Vasa likvärdigt ska fungera på båda språken ska naturligtvis tas för givet. Det betyder inte att samtliga anställda på alla nivåer måste uppvisa goda kunskaper även i det andra inhemska språket. Men arbetsgivaren har skyldighet, enligt språklagen, att tillhandahålla service på likvärdiga grunder. Och då måste man gå in för en språkplanering, det vill säga se till att det finns tillgång till personer och dokument på båda språken. Att ha tolkar och översättare som ser till att balansen uppnås är en självklarhet. Vasa stad har i våra enkäter fått mycket beröm för att, även om det finns brister då och då, staden vinnlägger sig om att följa språklagens anda. Ett mycket bra exempel är stadens informationstidning, som är föredömligt tvåspråkig, till och med mätt i spaltmillimeter.

Upplevd kommunal och statlig språkservice

De svenskspråkiga Vasabornas erfarenhet av statlig och kommunal service har alltså mätts 2005, 2008 och 2012, varför vi kan utläsa eventuella trender. Som redan konstaterats får den svenska serviceberedskapen överlag ett gott vitsord, även om det finns plats för förbättringar.

Bibliotekets service får bäst vitsord, skolvitsordet 9 vid senaste mätning 2012. Även sjukhuset och den kommunala hälsovården får överlag ett gott vitsord, liksom stadens externa service, telefonväxeln och webbplatsen. Sektorer som får lägst vitsord är idrottsanläggningar och teknisk service. Den kommunala servicen får dock överlag bättre vitsord än den statliga servicen, där det funnits brister bland annat inom polisen, skattebyrån och nödcentralen, men där vitsorden faktiskt blivit bättre med åren. De flesta statliga sektorer når i dag upp till medelvitsordet 8, vilket i sig inte alls är så dåligt.

Av Vasasvenskarna säger sig en majoritet på 60 procent alltid eller oftast få service på svenska och 38 procent upplever att utbudet varierar, medan endast 2 procent får svensk service sällan. Att notera är dock att en växande grupp tvåspråkiga Vasasvenskar, nästan en fjärdedel, oftast inte ens försöker få svensk service.

Den privata sektorn

Trots att Språkbarometerns frågor fokuserar på den offentliga sektorns service kommer ofta kommentarer om bristande svensk service inom den privata sektorn. Faktum är ju att språklagen inte reglerar den privata sektorns service eller skyltning. De enda regler som berör näringslivet gäller kollektivavtal, arbetsplatsens säkerhetsföreskrifter, innehållsförteckningar och instruktionsböcker, alltså endast skriftligt basmaterial. När rikssvenska affärskedjor öppnat affärer i Vasa har det ibland skett uteslutande på finska, men man har snabbt lärt sig att marknaden är tvåspråkig och att det gäller att ge service på båda språken likvärdigt. Det finns dock både utländska och inhemska kedjor som vad reklam och skyltning beträffar gått in för endast ett språk, finska.

På många arbetsplatser används naturligtvis svenska och finska av personalen. Det finns exempel på företag och arbetsplatser, där alla talar sitt språk, och man förstår varandra. Mera vanligt är dock att ett språk, oftast finska, tar över och blir det dominerande språket, medan svenskspråkiga sinsemellan använder svenska.

Granskar man till exempel språket inom Wärtsiläs enheter i Vasa – numera med engelska som koncernspråk, vilket innebär att det mesta dokumenteras på engelska – är man ändå benägen att tala sitt eget språk med kolleger, i ”small talk”-situationer och i mera informella sammanhang. Detsamma gäller även formella sammanhang, fastän dokumentationen sker på engelska. Den språkliga flexibiliteten är alltså vardag för många. (Malkamäki & Herberts 2014.)

Språkklimatet

Som redan konstaterats uppfattar de flesta språkklimatet som gott och relationerna mellan språkgrupperna i Vasa som okomplicerade. Det är till och med så att andelen som anser att relationerna är goda har ökat mellan åren 2005 och 2012, från 49 procent till 61 procent, vilket är anmärkningsvärt med tanke på att språkdebatten varit livlig i landet och språkklimatet nationellt – speciellt på det politiska planet – har uppfattats som tämligen kärvt och kyligt. Hela 38 procent anser dock att relationerna mellan svensk- och finskspråkiga varierar, något som ju tyder på att allt inte är frid och fröjd. Endast 2 procent anser att relationerna är dåliga. Jämfört med många andra tvåspråkiga städer kan Vasa även i denna fråga uppvisa en tolerans.

Trots att Vasa länge haft en finsk majoritet och finskans synlighet och ställning inte varit ifrågasatt har Vasa ofta fått en image av att vara en svensk stad, kanske för att Vasa ligger på västkusten, mitt i svenska Österbotten. Enligt finskspråkiga Vasabor trodde 52 procent att Vasa i övriga Finland uppfattas som en svenskdominerad stad, medan endast 6 procent trodde att Vasa ses som en finskdominerad stad och 43 procent som en stad med fungerande tvåspråkighet. Av de svenskspråkiga Vasaborna sade sig endast 13 procent tro att Vasa ses om en svenskdominerad stad i övriga landet, medan hela 73 procent nog trodde att man ser Vasa som en stad där tvåspråkigheten fungerar (se Holtti & Herberts 2006).

Vasa som mångspråkig stad

År 2012 fanns det 114 nationaliteter representerade i Vasa, och nästan lika många främmande språk. Då talade 4 152 Vasabor ett annat språk än finska eller svenska. På några decennier har Vasa blivit en internationell stad. Näringslivets globalisering, energiklustrets internationella framgångar, högskolornas kontakter, arbetsinvandring och flyktingmottagning har lett till att gatubilden på några år blivit betydligt färggrannare och brokigare än tidigare. Men naturligtvis finns det även utmaningar, invandrarna är ingen homogen grupp, utan de kommer från

olika väderstreck, med olika kulturer, olika religioner, olika förväntningar och olika bidrag till den gemensamma kulturen i Vasa.

Med tanke på Vasas gamla anor som en tvåspråkig stad kan man tycka att förståelsen för det mångkulturella skulle underlätta integrationen. Enligt den enkät som gjordes 2005 ansåg invandrarna själva att Vasaborna i allmänhet visade sig positiva till invandrarna, i betydligt högre utsträckning än vad finskspråkiga eller svenskspråkiga Vasabor ansåg. Om den trenden håller i sig är allt väl. Om invandrarna är nöjda, men befolkningen i övrigt anser att mycket finns att göra för att förbättra anpassning kan Vasa stoltsera med en god framtida integration.

Litteratur

Allardt, Erik & Stark, Christian 1981: *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Awe/Gebers, Lund.

FOS = *Statistisk Årsbok för Finland/Finlands Officiella Statistik*. Årgångarna 1880–2010. Statistiska Centralbyrån/Statistikcentralen, Helsingfors.

Herberts, Kjell 2009: *Service på svenska och finska – ett medborgarperspektiv. Språkbarometern 2008*. Åbo Akademi, Vasa.

Herberts, Kjell 2013: *Service på svenska och finska – i minoritetsperspektiv. Språkbarometern 2012*. Åbo Akademi, Vasa.

Herberts, Kjell 2014: På fotosafari i det lingvistiska landskapet. *Språkbruk* 3/2014, 9–13.

Holtti, Tom & Herberts, Kjell 2006: *Vaasa – kaksikielisenä ja monikulttuurisena kaupunkina / Vasa – som tvåspråkig och mångkulturell stad*. Kansalaiskyselyn tulokset joulukuussa 2005. Medborgarenkätens resultat i december 2005. Åbo Akademi, Vaasa/Vasa.

Hughes, Everett C. 1943: *French Canada in Transition. The effects of Anglo-American industrialization upon a French-Canadian small town*. The University of Chicago Press, Chicago.

Kallenautio, Jorma m.fl. 2006: *Vasa stads historia IV*. Vasa stad, Vasa.

Levine, Marc V. 1990: *The Reconquest of Montreal. Language Policy and Social Change in a Bilingual City*. Temple University Press, Philadelphia.

Malkamäki, Anni & Herberts, Kjell 2014: *Case Wärtsilä. Flerspråkighet i arbetssituationer – Monikielisyys työtilanteissa – Multilingualism in work situations*. Vaasan yliopisto, Vaasa.

Shohamy, Elana, Ben-Rafael, Eliezer & Barni, Monica (eds) 2010: *Linguistic Landscape in the City*. Multilingual Matters, Clevedon.

Witte, Els & Beatens Beardsmore, Hugo 1987: *The Interdisciplinary Study of Urban Bilingualism in Brussels*. Multilingual Matters, Clevedon.

KAUPUNKILAISTENSA YHTEISÖ – ULKOMAAN KANSALAISET VAASASSA VUOSINA 2000–2012

Harry Lönnroth & Liisa Laukkanen

I den här artikeln ges en översikt över de utländska medborgare som är bosatta i Vasas på 2000-talet. Huvudvikten ligger på medborgarskap och inte på språk, men språken faller inte helt utanför ramen för studien. Artikeln baserar sig på officiell statistik för åren 2000, 2006 och 2012, och syftet är att granska hur andelen utländska medborgare i staden har utvecklats under perioden 2000–2012. I artikeln redogörs även för vad den här utvecklingen berättar om Vasas som flerspråkig och mångkulturell stad. I början av artikeln ges en allmän översikt över de nationaliteter – och delvis även registrerade modersmål – som funnits och fortfarande finns i Vasas. Därefter granskas andelen utländska medborgare i Vasas på 2000-talet närmare. Med hjälp av statistiken belyses den utveckling som kan skönjas i ”styrkeförhållandena” mellan de utländska befolkningsgrupperna i Vasas på 2000-talet. Statistiken ger en mångsidig bild av den uppsjö av nationaliteter som är en del av språkgemenskapen i Vasas i dag: på 2010-talet finns det över 100 nationaliteter i staden och cirka 7 procent av stadsborna talar något annat språk än finska eller svenska som sitt registrerade första språk. Den här översikten aktualiserar också teman som kan bli föremål för fortsatt forskning. Bland frågorna kan nämnas de orsaker som ligger bakom invandringen till Vasas. Detsamma gäller de språk som varken syns eller hörs i gatubilden i Vasas. Den framtida utmaningen för forskare är därför att ta itu med det språkliga landskapet som befinner sig i en ständig förändring.

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastelemme tilastotietojen valossa sitä, miten ulkomaan kansalaisten lukumäärä on kehittynyt Vaasassa vuosina 2000–2012 ja mitä tämä kehitys kertoo Vaasasta monikielisenä ja -kulttuurisena kaupunkina. Yhtäältä olemme kiinnostuneita siitä, mitä eri kansalaisuuksia kaupungissa on ollut ja on edelleen, ja toisaalta siitä, miten näiden kansalaisuuksien väliset ”voimasuhteet” ovat vuosien saatossa kehittyneet. Pohjanmaan keskus Vaasa on tänä päivänä jo melko kansainvälinen kaupunki, jossa asuu ja vaikuttaa suuri määrä ulkomaan kansalaisia ja joiden kielellinen ja kulttuurinen tausta on varsin moninainen. Ulkomaan kansalaiset vaikuttavat kukin osaltaan siihen, minkälaiseksi Vaasan tulevaisuus muodostuu, ja siihen, mikä on kaupungin kielten ja kulttuurien kirjo.

He tarjoavat myös perinteisesti kaksikielisesti profiloituneelle kaupungille haasteen: miten kohdata uusi monikielisyys?

Tilastot, joihin tämä artikkeli perustuu, ovat vuosilta 2000, 2006 ja 2012. Olemme saaneet ne käyttöömmme Länsi-Suomen maistraatin Vaasan yksiköstä (Mikkonen 2013) sekä Tilastokeskukselta. Olemme päätyneet tähän ajalliseen rajaukseen lähinnä kahdesta syystä: Ensinnäkin 2000-luku on mielenkiintoinen tarkastelun kohde, koska uusi vuosituhat on lisännyt globalisaation vaikutusta myös Vaasassa ja sen lähiympäristössä.¹ Viime vuosina lisääntynyt maahanmuutto on tästä konkreettisin esimerkki, ja Vaasa onkin ollut monen maahanmuuttajan väliaikainen tai lopullinen määränpää. Toiseksi kyseiset vuodet tarjoavat mahdollisuuden vertailevaan lähestymistapaan ja myös uusien tilastotietojen (2012) tarkasteluun. Huomautettakoon, ettei tässä yhteydessä näin ollen ole otettu huomioon kaksikielisen Vaasan ja yksikielisen Vähänkyrön kuntaliitosta, joka astui voimaan 1. tammikuuta 2013. Tämä kuntaliitos on mielenkiintoinen muun muassa siksi, ettei Vaasalla ja Vähälläkyröllä ole yhteistä rajaa: välissä on Mustasaari. Yhteisen rajan puuttuminen antaa uutta ulottuvuutta kieliyhteisön tarkasteluun: voiko puhua Vaasasta kieliyhteisönä, ellei yhteistä rajaa ole?² Kuntaliitoksen myötä myös Vähästäkyröstä tuli osa virallisesti kaksikielistä kuntaa. Näkyvin muutos Vähänkyrön raitilla ovat kaksikieliset kadunnimikyltit.

Tilastojen avulla pyrimme valottamaan kehitystä, joka on nähtävissä kaupungissa vaikuttaneiden ulkomaisten kansalaisuusryhmien keskinäisissä voimasuhteissa eri aikoina. On mielenkiintoista havaita, että näinkin lyhyellä historiallisella ajanjaksolla kuin 2000-luvun alkuvuosikymmenenä on mahdollista huomata merkittäviäkin muutoksia ryhmien kesken – ihmisiä tulee ja menee, jotkut jäävät, jotkut eivät. Tietenkään pitkän aikavälin kehitykseen ei tämän artikkelin sallimissa rajoissa ole mahdollista päästä. Suomen – ja Vaasan – monikielisuuden historia on vielä kirjoittamatta, vaikka yksittäisiä artikkeleita on viime vuosina alkanut ilmestyä enenevässä määrin (Tampereesta ks. esim. Latomaa 2009; Lönnroth 2009, 2013). Vaasaa kaksikielisenä ja monikulttuurisena kaupunkina esitellään yleistajuisesti Tom Holtin ja Kjell Herbertsin kansalaiskyselyssä (2006). Myös Vaasan kaupunki laatii eri tarkoituksiin kansalaisuus- ja kieliraportteja (ks. esim. Kommonen 2013). Nämä ovat lähinnä selvitysluontoisia.

---

¹ Monikielisyys ei tietenkään ole mikään uusi ilmiö, vaikka mittasuhteet toki sitä ovatkin. Historiallinen ulottuvuus mahdollistaa uusia näkökulmia ilmiön monipuoliseen ymmärtämiseen (Vaasan kaupunkihistoriasta ks. Luukko 1971, 1979; Mäkelä 1985; Kallenautio ym. 2006).

² Tilan ja paikan problematiikasta enemmän kiinnostuneille suosittelemme Doreen Maseyn kirjaa *Samanaikainen tila* (2008). Maseyn kantavia argumentteja on muun muassa se, ettei tila koskaan ole historiatonta.

Tilastojen tulkintaan liittyy aina monia lähdekriittisiä ongelmia, ja siksi tilastojen sisältämän todellisuuden taakse on hankalaa – usein jopa mahdotonta – päästä. Yksi keskeinen lähdekriittinen ulottuvuus on se, että kaikissa käyttämässämme tilastoissa on tilastoitu nimenomaan ”ulkomaan kansalaisia” Vaasassa. Tässä yhteydessä on siis muistettava, ettei kansalaisuus välttämättä ole sama asia kuin kieli. Kieli ei myöskään välttämättä muutu henkilön saadessa Suomen kansalaisuuden. Pitäydymme kuitenkin Väestörekisterikeskuksen terminologiassa ja puhumme tässä artikkelissa nimenomaan kansalaisuuksista. Monessa tapauksessa kieli ja kansalaisuus toki ovat yksi ja sama, mikä myöskin on syytä pitää mielessä. On esimerkiksi oletettavaa, että moni Vaasassa asuva Venäjän kansalainen puhuu venäjää ensimmäisenä kielenään.

Tilastotietojen rekisteröintiin ja rekisteröityjen tietojen tulkintaan sisältyy siis koko joukko metodologisia ongelmia. Näihin ongelmiin on paneutunut Sirkku Latomaa artikkelissaan ”Kielitilasto maahanmuuttajien väestöosuuden mittarina” (2012). Hän keskittyy erityisesti kielten tilastointiin ja tilastoinnin ongelmallisuuteen. Hänen tekstinsä kantava ajatus on, että kielitilastoja on lähtökohtaisesti pidetty epäluotettavina, koska kielen rekisteröinti pohjautuu aina henkilön itsensä antamiin tietoihin omasta kielellisestä taustastaan. Latomaan artikkelin yksi keskeinen anti on, että siinä pohditaan, miten kielitilastot voisivat yhä tarkemmin kuvata suomalaisen yhteiskunnan todellista ja lisääntyvää monikielisyyttä. Tilastot kertovat paljon, mutteivät koko totuutta.

Kansalaisuuksia, kulttuureita ja kieliä 2000-luvun Vaasassa

Tässä luvussa luomme yleisluontoisen katsauksen siihen, mitä ulkomaan kansalaisuuksia – ja osittain myös äidinkieliä – Vaasassa tilastotietojen valossa on ollut tai on edelleen. Aluksi tarkastelemme niin sanottua peruskielitalasto-
taulukkoa, jonka sisältämät tiedot on koostanut Tilastokeskus.³

Taulukosta 1 selviää, kuinka moni vaasalainen puhuu suomea, ruotsia tai saamea (rekisteröitynä) äidinkielenään. Kuten tunnettua, tämänlaisissa kielitilastoissa ei ole rekisteröity kaksi- tai monikielisyyttä, vaan ainoastaan henkilön itsensä ilmoittama yksi äidinkieli. Taulukosta ilmenee myös niin sanottujen muiden kielten puhujien lukumäärä, siis ryhmän, joka koostuu lukuisista eri kielistä, joista joillakin voi olla vain yksi ainoa puhuja. Taulukossa on annettu tilanne 31.

---

³ Tilastokeskus (2013a) ylläpitää niin sanottua Väestörakennetilaston portaalia, joka löytyy internet-osoitteesta <http://tilastokeskus.fi/til/vaerak/tau.html/>.

joulukuuta 1999, 2005 ja 2011, mikä on siis sama kuin tilanne 1. tammikuuta 2000, 2006 ja 2012.⁴

Taulukko 1. Vaasan väestö kielen mukaan 1999–2011 (Tilastokeskus, Väestötilastot)

Vuosi	Väkiluku 31.12.	Suomenkieliset	Ruotsinkieliset	Saamenkieliset	Muut kielet
1999	56 658	40 829	14 497	0	1 332
2005	57 241	40 682	14 292	5	2 262
2011	60 398	41 521	14 725	8	4 144

Taulukko 1 on muunnettavissa prosentteiksi siten, että suomenkielisten määrä on laskenut 72 (1999) prosentista 69 prosenttiin (2011). Ruotsinkielisten vastaava luku vuoden 1999 lopussa oli 26 prosenttia ja 24 prosenttia vuoden 2011 lopussa. Prosentuaalisesti suomen- ja ruotsinkielisiä on siis jonkin verran vähemmän kuin aikaisemmin, joskaan kyse ei ole merkittävistä muutoksista. Saamenkielisiä taas on hiukan enemmän kuin aiemmin: vuonna 1999 heitä ei tosin ollut vielä lainkaan, kun taas vuonna 2011 heidän prosentuaalinen osuutensa kaupunkilaisista oli 0,01 prosenttia. Kyseessä on alle kymmenen puhujan pieni vähemmistö.

Ympäröivän yhteiskunnan muutos näkyy ennen muuta siinä, että ”muiden kielten” puhujien prosentuaalinen osuus on jatkuvasti lisääntynyt: vuoden 1999 lopussa muunkielisiä oli runsaat 2 prosenttia vaasalaisista, kun taas vuoden 2011 lopussa heitä oli jo vajaat 7 prosenttia. Tämä on valtakunnallisestikin suuri luku, varsinkin kun otetaan huomioon, ettei Vaasa kuulu Suomen suurimpiin kaupunkeihin. Kun tarkastellaan muunkielisten osuutta väestöstä 20 suurimmassa kaupungissa vuonna 2012, voidaan todeta, että Vaasa on sijalla 6 (6,8 %). Vaasan edellä ovat vain Helsinki (12,2 %), Vantaa (11,9 %), Espoo (11,3 %), Turku (8,7 %) ja Kotka (7,2 %). Suomen kolmanneksi suurin kaupunki Tampere tulee heti Vaasan jälkeen (5,9 %) (ks. Kommonen 2013).

⁴ Tiedot ovat vapaasti saatavissa Tilastokeskuksen (2013b) internet-osoitteessa http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp/.

Taulukko 1 sisältää tiedot Suomen kansalliskielistä (suomi ja ruotsi) sekä virallisesta vähemmistökielestä saamesta, kuitenkin niin, että saamenkielisiä tarkastellaan yhtenä ryhmänä ilman, että tehtäisiin eroa eri saamen varieteettien välillä (pohjoissaame, inarinsaame ja koltansaame; vrt. esim. *Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet 2012* vuodelta 2012). Jos lähtökohdaksi otetaan Kotimaisten kielten keskus, joka tutkii ja huoltaa suomea ja ruotsia sekä koordinoi saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen lautakuntien työtä, voidaan havaita, ettei tilastosta esimerkiksi ilmene, kuinka monta puhujaa suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä sekä romanikielellä on Vaasassa. Tilastoja lukiessa herääkin kysymys, sisältyykö esimerkiksi romani ”muihin kieliin”? Entä kuinka on viittomakielen ja sen eri varieteettien laita? Taulukko ei myöskään erittele romania tai viittomakieltä, saati sen eri varieteetteja. Tässä yhteydessä keskeinen kysymys on näin ollen, mistä ryhmä ”Muut kielet” ylipäänsä koostuu. Tähän saamme osittaista valaistusta tuonnempana, kun tarkastelemme tilastoja ulkomaan kansalaisista tarkemmin (taulukot 2–5).

Länsi-Suomen maistraatilta saamamme tiedon mukaan kansalaisuudet rekisteröidään kansalaisuuslakien perusteella. Epäselvissä tapauksissa Maahanmuuttovirasto tekee kansalaisuus selvitykset. Viitattaessa valtioon ja eräisiin muihin alueellisiin yksiköihin käytetään virallisia valtiokoodeja eli niin sanotun ISO 3166-1 -standardin koodeja, jotka löytyvät internetistä. Tämän artikkelin taulukoissa koodeja ei ole käytetty.

Taulukkojen 2–5 tiedot meille on toimittanut Länsi-Suomen maistraatin Vaasan yksikkö. Tässä luvussa olevat taulukot 2–4 sisältävät tietoja seuraavista seikoista: taulukossa 2 on Väestörekisterikeskuksen tilasto ulkomaan kansalaisista Vaasassa (31.12.2000), taulukossa 3 on vastaava tilasto vuodelta 2006 (31.12.2006), ja taulukossa 4 on vuoden 2012 tiedot (31.12.2012). Artikkelimme päätösluvussa on lisäksi taulukko 5, joka sisältää tilastotietoja ulkomaan kansalaisista Vaasassa vuosina 2000–2012. Tähän artikkelin päättävään taulukkoon olemme koostaneet ne kansalaisuudet, joilla on kymmenen tai enemmän edustajaa Vaasassa.

Taulukot 2–4 sisältävät seuraavat tiedot: Ensinnäkin niissä on aakkosellinen luettelo niistä valtioista, joiden kansalaisista on kyse. Kyseessä ei näin ollen ole suuruusjärjestys ulkomaan kansalaisuuksien kesken. Toiseksi taulukoiden otsikko ”Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset” tarkoittaa Vaasassa asuvia ulkomaalaisia, joilla ei ole Suomen kansalaisuutta. Heidät on jaoteltu sukupuolen mukaan. Niiden valtioiden kansalaisia, joilla on kymmenen tai vähemmän

edustajaa, ei ole jaoteltu sukupuolen mukaan, jotta henkilöiden anonymiteetti pystyttäisiin takaamaan.⁵ Taulukoihin liittyviä ongelmakohtia kommentoimme kunkin taulukon yhteydessä. Taulukon kohta ”Alle 10 henkilöä” on meidän lisäämämme.

Taulukko 2 sisältää tietoja ulkomaan kansalaisista Vaasassa vuoden 2000 lopussa.

---

⁵ Länsi-Suomen maistraatin mukaan alle 10 henkilön kansalaisuuksia ei saa ilmoittaa henkilöiden anonymiteetin takaamiseksi.

Taulukko 2. Ulkomaan kansalaiset Vaasassa 31.12.2000 (Väestörekisterikeskus)

Valtio, jonka kansalainen	Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset			
	Alle 10 henkilöä	Yhteensä	Miehiä	Naisia
1 Alankomaat	x	–	–	–
2 Algeria	x	–	–	–
3 Angola	–	11 ⁶	–	–
4 Australia	–	12	–	–
5 Azerbaidžan	x	–	–	–
6 Bangladesh	x	–	–	–
7 Bolivia	x	–	–	–
8 Bosnia-Hertsegovina	–	43	24	19
9 Brasilia	x	–	–	–
10 Britannia	–	25	–	–
11 Bulgaria	–	11	–	–
12 Chile	x	–	–	–
13 Ecuador	x	–	–	–
14 Egypti	x	–	–	–
15 El Salvador	x	–	–	–
16 Eritrea	x	–	–	–
17 Espanja	x	–	–	–
18 Etelä-Afrikka	x	–	–	–
19 Etiopia	x	–	–	–
20 Filippiinit	x	–	–	–
21 Gambia	x	–	–	–
22 Ghana	x	–	–	–
23 Indonesia	x	–	–	–
24 Intia	–	13	–	–
25 Irak	–	83	45	38
26 Iran	–	242	128	114
27 Irlanti	x	–	–	–
28 Italia	x	–	–	–
29 Itävalta	x	–	–	–
30 Jemen	x	–	–	–
31 Jordania	x	–	–	–
32 Jugoslavia	–	68	35	33
(32) Jugoslavia	–	45	21	24
33 Kamerun	x	–	–	–
34 Kanada	x	–	–	–
35 Kenia	–	19	–	–
36 Kiina	–	37	21	16
37 Kolumbia	x	–	–	–
38 Kongon demokraattinen tasavalta	x	–	–	–
39 Kreikka	x	–	–	–

⁶ Miehiä ja naisia on alle 10 mutta yhteensä 11. Jatkossa niitä kansalaisuuksia, joissa miesten ja naisten osuus on alle 10, ei eritellä sukupuolen mukaan.

40 Kroatia	x	–	–	–
41 Kuuba	x	–	–	–
42 Libanon	x	–	–	–
43 Liberia	x	–	–	–
44 Makedonia	–	14	–	–
45 Malesia	x	–	–	–
46 Marokko	x	–	–	–
47 Meksiko	x	–	–	–
48 Neuvostoliitto	x	–	–	–
49 Nigeria	x	–	–	–
50 Norja	–	15	–	–
51 Norsunluurannikko	x	–	–	–
52 Pakistan	x	–	–	–
53 Peru	x	–	–	–
54 Puola	–	20	–	–
55 Ranska	x	–	–	–
56 Ruanda	x	–	–	–
57 Ruotsi	–	180	93	87
58 Saksan liittotasavalta	–	22	–	–
59 Sierra Leone	x	–	–	–
60 Singapore	x	–	–	–
61 Somalia	–	31	16	15
62 Sri Lanka	x	–	–	–
63 Sveitsi	x	–	–	–
64 Syyria	x	–	–	–
65 Taiwan	x	–	–	–
66 Tansania	x	–	–	–
67 Tanska	–	10	–	–
68 Thaimaa	–	10	–	–
69 Tšekki	x	–	–	–
70 Tunisia	x	–	–	–
71 Turkki	x	–	–	–
72 Uganda	x	–	–	–
73 Ukraina	x	–	–	–
74 Unkari	x	–	–	–
75 Uruguay	x	–	–	–
76 Valko-Venäjä	x	–	–	–
77 Venäjä	–	196	78	118
78 Vietnam	x	–	–	–
79 Viro	–	58	24	34
80 Yhdysvallat	–	35	20	15
81 Zimbabwe	x	–	–	–
Valtioton	x	–	–	–
Ei selvitetty	x	–	–	–
Tieto selväkielisenä	x	–	–	–
Tuntematon	x	–	–	–
Yhteensä	–	1 429	757	672

Tarkastelkaamme ensiksi niitä kansalaisuuksia, jotka vuoden 2000 lopussa kuuluivat kansalaisuuksiin, jolla oli yli sata edustajaa. Taulukkoa tarkasteltaessa ilmenee, että Iranin kansalaiset olivat lukumääräisesti suurin ulkomaan kansalaisten ryhmä Vaasassa; heitä oli 242, yhtä paljon miehiä ja naisia. Itse asiassa Iranin kansalaiset olivat ainoa ryhmä, jota edusti yli 200 kansalaista. Lähelle kahtasataa henkilöä pääsevät Venäjän kansalaiset, joita oli 196 (naisia jonkin verran enemmän kuin miehiä). Ruotsi on kolmannella sijalla mitä tulee ulkomaan kansalaisiin Vaasassa – ruotsalaisia oli 180, luku, joka selittyy Pohjanmaan ja Ruotsin tiiviillä yhteyksillä Merenkurkun yli. Myös yhteinen kieli on yksi selittävä tekijä. Suuriin kansalaisryhmiin voidaan laskea myös irakilaiset, joita vuonna 2000 oli lähemmäs sata (83). Vironkin kansalaiset alkoivat olla tuolloin jo melko suuri ryhmä Vaasan katukuvassa (58).

Taulukossa 2 on muutama huomiota herättävä seikka. Ensinnäkin siinä mainitaan vielä Jugoslavia (68 ja 45 henkilöä) – ja sekin peräti kaksi kertaa (vrt. myös Bosnia-Hertsegovina, 43 henkilöä). Toiseksi taulukossa mainitaan Saksan liittotasavalta (22 henkilöä), joka esiintyy ilman Itä-Saksaa, DDR:ää. Kolmanneksi Neuvostoliitto (alle 10 henkilöä) ja Venäjä (196 henkilöä) mainitaan erikseen. Länsi-Suomen maistraatilta (11.3.2013) saamamme tiedon mukaan syy on se, että tilastoissa näkyy vanhoja kansalaisuuksia eli entisiä valtioita niillä henkilöillä, jotka on rekisteröity silloin, kun valtio vielä oli olemassa. Tämä tarkoittaa, että henkilöillä on Suomeen tullessaan ollut sen maan passi eivätkä he ole toimittaneet maistraatille selvitystä siitä, mikä heidän nykyinen tai uusi kansalaisuutensa on.

Tilastoissa esiintyvät lisäksi merkinnät ”valtioton”, ”ei selvitetty”, ”tieto selväkielisenä” ja ”tuntematon”. Nämä tarkoittavat Länsi-Suomen maistraatin mukaan seuraavaa: Merkintä ”valtioton” on esimerkiksi henkilöillä, jotka tulevat maasta, jota monet maat eivät vielä ole tunnustaneet. Näistä esimerkkinä mainittakoon Palestiina. Joka maalla on omat kansalaisuuslakinsa siitä, millä perusteilla kyseisen maan kansalaisuuden saa. Syntyneen lapsen kansalaisuus joudutaan välillä selvittämään, ja se voi kestää, jolloin lapselle rekisteröidään ensin ”ei selvitetty”. Uusille valtioille ei ole heti olemassa maatunnusta eli numeroa, jolla kansalaisuus rekisteröidään. Näissä tapauksissa kansalaisuustieto viedään ”selväkielisenä”. Joidenkin henkilöiden kansalaisuutta ei ole yrityksistä huolimatta saatu selville, jolloin se on ”tuntematon”. ”Kansalaisuudeton” taas ei ole minkään maan kansalainen, mikä tarkoittaa, ettei hänellä ole oikeutta minkään maan kansalaisuuteen.

Taulukko 2 sisältää lopuksi joukon kansalaisuuksia, joita edustaa alle kymmenen henkilöä ja joita näin ollen ei erotella tarkemmin tässä yhteydessä. Kaiken

kaikkiaan 81 tunnetusta kansalaisuudesta tällaisia kansalaisuuksia on suurin osa eli 58. Ulkomaan kansalaisten lukumäärää jää alle 1 500:n.

Taulukosta 3 ilmenee vuoden 2006 lopun tiedot.

Taulukko 3. Ulkomaan kansalaiset Vaasassa 31.12.2006 (Väestörekisterikeskus)

Valtio, jonka kansalainen	Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset			
	Alle 10 henkilöä	Yhteensä	Miehiä	Naisia
1 Afganistan	–	57	27	30
2 Alankomaat	x	–	–	–
3 Albania	x	–	–	–
4 Algeria	x	–	–	–
5 Angola	–	19	–	–
6 Australia	–	11	–	–
7 Azerbaidžan	x	–	–	–
8 Bangladesh	–	10	–	–
9 Belgia	x	–	–	–
10 Bolivia	x	–	–	–
11 Bosnia-Hertsegovina	–	39	15	24
12 Brasilia	x	–	–	–
13 Bulgaria	x	–	–	–
14 Chile	x	–	–	–
15 Ecuador	x	–	–	–
16 Egypti	x	–	–	–
17 El Salvador	–	10	–	–
18 Eritrea	x	–	–	–
19 Espanja	x	–	–	–
20 Etelä-Afrikka	x	–	–	–
21 Etiopia	–	15	–	–
22 Filippiinit	–	20	–	–
23 Gambia	–	12	–	–
24 Ghana	–	49	39	10
25 Guatemala	x	–	–	–
26 Honduras	x	–	–	–
27 Indonesia	x	–	–	–
28 Intia	–	61	37	24
29 Irak	–	59	35	24
30 Iran	–	269	137	132
31 Irlanti	x	–	–	–
32 Islanti	x	–	–	–
33 Iso-Britannia	–	26	–	–
34 Israel	x	–	–	–
35 Italia	–	10	–	–
36 Itävalta	x	–	–	–
37 Japani	x	–	–	–
38 Jugoslavia	–	23	–	–
39 Kamerun	–	10	–	–
40 Kanada	x	–	–	–
41 Kazakstan	–	11	–	–
42 Kenia	–	26	16	10
43 Kiina	–	171	85	86
44 Kirgisia	x	–	–	–
45 Kolumbia	x	–	–	–
46 Kongon demokraattinen tasavalta	x	–	–	–
47 Kongon tasavalta	x	–	–	–
48 Korean tasavalta	x	–	–	–
49 Kreikka	x	–	–	–
50 Kuuba	x	–	–	–
51 Laos	x	–	–	–
52 Latvia	x	–	–	–
53 Libanon	x	–	–	–

54 Liberia	x	–	–	–
55 Liettua	x	–	–	–
56 Makedonia	–	14	–	–
57 Marokko	–	13	–	–
58 Meksiko	x	–	–	–
59 Moldova	x	–	–	–
60 Monaco	x	–	–	–
61 Myanmar	x	–	–	–
62 Nepal	x	–	–	–
63 Neuvostoliitto	x	–	–	–
64 Nicaragua	x	–	–	–
65 Nigeria	–	41	–	–
66 Norja	–	12	–	–
67 Pakistan	–	31	–	–
68 Palestiinan itsehallintoalue	x	–	–	–
69 Peru	x	–	–	–
70 Portugali	x	–	–	–
71 Puola	–	18	–	–
72 Ranska	x	–	–	–
73 Romania	x	–	–	–
74 Ruanda	x	–	–	–
75 Ruotsi	–	196	116	80
76 Saksa	–	38	28	10
77 Sambia	x	–	–	–
78 Serbia	x	–	–	–
79 Serbia ja Montenegro	–	121	64	57
80 Sierra Leone	x	–	–	–
81 Singapore	x	–	–	–
82 Slovakia	x	–	–	–
83 Somalia	–	45	22	23
84 Sri Lanka	x	–	–	–
85 Sudan	–	169	78	91
86 Sveitsi	x	–	–	–
87 Syyria	x	–	–	–
88 Taiwan	x	–	–	–
89 Tansania	x	–	–	–
90 Tanska	x	–	–	–
91 Thaimaa	–	28	–	–
92 Tšekki	x	–	–	–
93 Turkki	–	35	21	14
94 Uganda	–	21	11	10
95 Ukraina	x	–	–	–
96 Unkari	x	–	–	–
97 Uzbekistan	x	–	–	–
98 Valko-Venäjä	x	–	–	–
99 Venäjä	–	165	72	93
100 Vietnam	–	13	–	–
101 Viro	–	69	31	38
102 Yhdysvallat	–	22	–	–
103 Zimbabwe	x	–	–	–
Kansalaisuudeton	x	–	–	–
Ei selvitetty	x	–	–	–
Tieto selväkielisenä	x	–	–	–
Tuntematon	x	–	–	–
Yhteensä	–	2 230	1 196	1 034

Kuudessa vuodessa kehitys näyttää taulukon 3 mukaan olleen melko suurta. Ensinnäkin nyt ulkomaan kansalaisten kokonaislukumäärä on ylittänyt 2 000. Toiseksi eri kansalaisuuksien määrä on ylittänyt sadan rajan. Kolmanneksi taulukko kertoo siitä, että Vaasaan on saapunut paljon uusia kansalaisuuksia, kuten Afganistan (57), Laos (alle 10), Palestiinan itsehallintoalue (alle 10) ja Uzbekistan (alle 10).

Vuoden 2006 lopussa suurin kansalaisuusryhmä Vaasassa olivat Iranin kansalaiset (269), jotka olivat suurin ryhmä myös taulukossa 2. Ruotsin kansalaisten määrä on kivunnut pykälän ylöspäin melkein 200:een (196). Kiinan kansalaisten määrä on myös harpannut askeleen ylöspäin (171). Muita suuria kansalaisuusryhmiä tänä ajankohtana ovat muun muassa Sudan (169), joka ei esiinny taulukossa 2, Venäjä (165) sekä Serbia ja Montenegro (121). Sudanin kansalaisten äkillinen lisääntyminen on taulukon ehkä suurin yksittäinen yllätys. Syyt ovat todennäköisesti etsittävässä maan poliittisesta tilanteesta.

Taulukossa 3 on myös muutama kysymyksiä herättävä seikka. Ensinnäkin siinä mainitaan kaksi Kongoa. Tämä selittyy sillä, että Kongon tasavallan rajanaapurina on Kongon demokraattinen tasavalta. Taulukossa mainittu Korean tasavalta puolestaan on yhtä kuin Etelä-Korea, joka on maan epävirallinen nimi. Mitä tulee Serbiaan sekä Serbiaan ja Montenegroon, niin tilanne on sama kuin taulukon 2 yhteydessä mainitut vanhat kansalaisuudet.

Taulukko 4 sisältää vuoden 2012 kansalaisuustiedot.

Taulukko 4. Ulkomaan kansalaiset Vaasassa 31.12.2012 (Väestörekisterikeskus)

Valtio, jonka kansalainen	Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset			
	Alle 10 henkilöä	Yhteensä	Miehiä	Naisia
1 Afganistan	–	66	38	28
2 Alankomaat	x	–	–	–
3 Albania	x	–	–	–
4 Algeria	x	–	–	–
5 Angola	–	31	14	17
6 Argentiina	x	–	–	–
7 Australia	x	–	–	–
8 Azerbaidžan	–	13	–	–
9 Bangladesh	–	24	–	–
10 Belgia	x	–	–	–
11 Benin	x	–	–	–
12 Bolivia	x	–	–	–
13 Bosnia-Hertsegovina	–	29	15	14
14 Brasilia	–	17	–	–
15 Bulgaria	–	70	44	26
16 Burundi	x	–	–	–
17 Chile	x	–	–	–
18 Dominikaaninen tasavalta	x	–	–	–
19 Ecuador	x	–	–	–
20 Egypti	x	–	–	–
21 El Salvador	x	–	–	–
22 Eritrea	x	–	–	–
23 Espanja	–	20	10	10
24 Etelä-Afrikka	x	–	–	–
25 Etiopia	–	53	36	17
26 Filippiinit	–	61	23	38
27 Gambia	x	–	–	–
28 Ghana	–	65	49	16
29 Guatemala	x	–	–	–
30 Guinea	x	–	–	–
31 Guyana	x	–	–	–
32 Honduras	x	–	–	–
33 Indonesia	x	–	–	–
34 Intia	–	111	68	43
35 Irak	–	177	117	60
36 Iran	–	165	97	68
37 Irlanti	x	–	–	–
38 Islanti	x	–	–	–
39 Iso-Britannia	–	37	–	–
40 Israel	x	–	–	–
41 Italia	–	28	–	–
42 Itävalta	x	–	–	–
43 Japani	x	–	–	–
44 Jemen	x	–	–	–
45 Jordania	x	–	–	–
46 Jugoslavia	x	–	–	–
47 Kambodža	x	–	–	–
48 Kamerun	x	–	–	–
49 Kanada	x	–	–	–
50 Kazakstan	x	–	–	–
51 Kenia	–	36	23	13
52 Kiina	–	178	80	98
53 Kirgisia	x	–	–	–
54 Kolumbia	x	–	–	–
55 Kongon demokraattinen ta- savalta	–	162	76	86
56 Korean tasavalta	–	11	–	–
57 Kreikka	x	–	–	–

58 Kuuba	x	–	–	–
59 Kypros	x	–	–	–
60 Laos	x	–	–	–
61 Latvia	x	–	–	–
62 Libanon	x	–	–	–
63 Liberia	x	–	–	–
64 Libya	x	–	–	–
65 Liettua	x	–	–	–
66 Makedonia	–	11	–	–
67 Malesia	x	–	–	–
68 Mali	x	–	–	–
69 Marokko	–	18	–	–
70 Meksiko	x	–	–	–
71 Moldova	x	–	–	–
72 Myanmar	x	–	–	–
73 Nepal	–	51	41	10
74 Nigeria	–	96	70	26
75 Norja	–	10	–	–
76 Pakistan	–	58	–	–
77 Palestiinan itsehallintoalue	x	–	–	–
78 Peru	x	–	–	–
79 Portugali	x	–	–	–
80 Puola	–	64	33	31
81 Ranska	–	14	–	–
82 Romania	x	–	–	–
83 Ruanda	x	–	–	–
84 Ruotsi	–	164	93	71
85 Saksa	–	41	26	15
86 Sambia	x	–	–	–
87 Serbia	–	30	19	11
88 Serbia ja Montenegro	–	50	25	25
89 Singapore	x	–	–	–
90 Slovakia	x	–	–	–
91 Slovenia	x	–	–	–
92 Somalia	–	327	169	158
93 Sudan	x	–	–	–
(93) Sudan	–	205	93	112
94 Sveitsi	x	–	–	–
95 Syyria	–	21	–	–
96 Taiwan	x	–	–	–
97 Tansania	–	10	–	–
98 Tanska	x	–	–	–
99 Thaimaa	–	90	15	75
100 Togo	x	–	–	–
101 Tšekki	x	–	–	–
102 Tunisia	x	–	–	–
103 Turkki	–	29	19	10
104 Uganda	–	14	–	–
105 Ukraina	–	24	11	13
106 Unkari	–	82	48	34
107 Uusi-Seelanti	x	–	–	–
108 Uzbekistan	–	10	–	–
109 Valko-Venäjä	x	–	–	–
110 Venezuela	x	–	–	–
111 Venäjä	–	223	93	130
112 Vietnam	–	69	23	46
113 Viro	–	168	81	87
114 Yhdysvallat	–	29	19	10
Kansalaisuudeton	x	–	–	–
Ei selvitetty	x	–	–	–
Tieto selväkielisenä	–	75	40	35
Tuntematon	–	11	–	–
Yhteensä	–	3 633	1 976	1 657

Myös ajanjaksolla 2006–2012 kehitys on ollut voimakasta. Taulukosta 4 ilmenee muun muassa se, että nyt ulkomaan kansalaisten lukumäärä on ylittänyt jo 3 500, kun se edellisessä vertailussa oli vielä runsaat 2 200. Sen sijaan kokonaan uusien kansalaisuuksien lukumäärä ei ole mainittavasti lisääntynyt (103 eri kansalaisuutta 2006, 114 eri kansalaisuutta 2012). Uusina tulokkaina mainittakoon muun muassa Dominikaaninen tasavalta (alle 10), Burundi (alle 10) ja niinkin kaukainen maa kuin Uusi-Seelanti (alle 10). Niitä kansalaisuuksia, joilla on alle kymmenen edustajaa, on yhteensä 69 eli suurin osa kaikista kansalaisuuksista.

Vuoden 2012 lopussa suuria kansalaisuuksia Vaasassa olivat seuraavat: Somalian kansalaisten määrä ylitti 300 (327), ja somalit olivat suurin ulkomainen kansalaisuusryhmä. Tämä on tilastollisesti yllättävää, sillä aiemmissa taulukoissa heitä esiintyy huomattavasti vähemmän. Venäjän kansalaisia on toiseksi eniten, heitäkin nyt jo yli 200 (223). Sama pätee myös sudanilaisiin, joita on kolmanneksi eniten (205). Suuriin kansalaisuusryhmiin kuuluvat myös Kiina (178), Irak (177), Viro (168), Iran (165), Ruotsi (164), Kongon demokraattinen tasavalta (162) sekä Intia (111), jonka kansalaisten lukumäärä ylittää ensi kerran sadan henkilön rajapyykin. Tätä rajaa lähestyvät myös nigerialaiset, joita vuoden 2012 lopussa on 96, sekä thaimaalaiset (90). Jälkimmäisistä suuri enemmistö on naisia (75).

Taulukossa 4 huomio kiinnittyy lisäksi siihen, että Sudan mainitaan kaksi kertaa (vrt. taulukko 3). Syy tähän on Länsi-Suomen maistraatin mukaan se, että Sudan jakautui vuonna 2011 siten, että uusina maina syntyivät Sudan ja Etelä-Sudan. Tässä yhteydessä maat saivat myös uudet maatumukset. Tällaiset tapaukset ovat osaltaan esimerkki siitä, että tietojen rekisteröintiin liittyy usein ongelmia. Siksi luotettavien johtopäätösten tekeminen pelkkien tilastotietojen valossa on usein myös varsin hankalaa: syiden ja seurausten selvittäminen edellyttääkin, että lukuja tarkastellaan monesta eri näkökulmasta.

Minne matka, maailma ja Vaasa?

Artikkelimme lopuksi olemme koonneet taulukon 5, joka sisältää kokoavasti tiedot suurimmista ulkomaisista kansalaisuusryhmistä Vaasassa vuosina 2000–2012. Taulukosta selviää kansalaisuuksien keskinäinen suuruusjärjestys kyseisenä ajanjaksona. Keskeiset vaihtelut ovat varsinkin kymmenen ensimmäisen kansalaisuusryhmän välillä yllättävänkin suuria.

Taulukko 5. Ulkomaan kansalaiset Vaasassa 2000–2012 (10 tai enemmän henkilöä)

Suuruusjärjestys	2000	2006	2012
1	Iran (242)	Iran (269)	Somalia (327)
2	Venäjä (196)	Ruotsi (196)	Venäjä (223)
3	Ruotsi (180)	Kiina (171)	Sudan (205)
4	Irak (83)	Sudan (169)	Kiina (178)
5	Jugoslavia (68+45)	Venäjä (165)	Irak (177)
6	Viro (58)	Serbia ja Montenegro (121)	Viro (168)
7	Bosnia-Hertsegovina (43)	Viro (69)	Iran (165)
8	Kiina (37)	Intia (61)	Ruotsi (164)
9	Yhdysvallat (35)	Irak (59)	Kongon demokraattinen tasavalta (162)
10	Somalia (31)	Afganistan (57)	Intia (111)
11	(Iso-)Britannia (25)	Ghana (49)	Nigeria (96)
12	Saksan liittotasavalta (22)	Somalia (45)	Thaimaa (90)
13	Puola (20)	Nigeria (41)	Unkari (82)
14	Kenia (19)	Bosnia-Hertsegovina (39)	Tieto selväkielisenä (75)
15	Norja (15)	Saksa (38)	Bulgaria (70)
16	Makedonia (14)	Turkki (35)	Vietnam (69)
17	Intia (13)	Pakistan (31)	Afganistan (66)
18	Australia (12)	Thaimaa (28)	Ghana (65)
19	Angola (11)	Iso-Britannia (26)	Puola (64)
20	Bulgaria (11)	Kenia (26)	Filippiinit (61)
21	Tanska (10)	Jugoslavia (23)	Pakistan (58)
22	Thaimaa (10)	Yhdysvallat (22)	Etiopia (53)
23	–	Uganda (21)	Nepal (51)
24	–	Filippiinit (20)	Serbia ja Montenegro (50)
25	–	Angola (19)	Saksa (41)
26	–	Puola (18)	Iso-Britannia (37)
27	–	Etiopia (15)	Kenia (36)
28	–	Makedonia (14)	Angola (31)
29	–	Marokko (13)	Serbia (30)
30	–	Vietnam (13)	Bosnia-Hertsegovina (29)
31	–	Gambia (12)	Turkki (29)
32	–	Norja (12)	Yhdysvallat (29)
33	–	Australia (11)	Italia (28)
34	–	Kazakstan (11)	Bangladesh (24)
35	–	Bangladesh (10)	Ukraina (24)
36	–	El Salvador (10)	Syyria (21)
37	–	Italia (10)	Espanja (20)
38	–	Kamerun (10)	Marokko (18)
39	–	–	Brasilia (17)
40	–	–	Ranska (14)
41	–	–	Uganda (14)
42	–	–	Azerbaidžan (13)
43	–	–	Korean tasavalta (11)
44	–	–	Makedonia (11)
45	–	–	Tuntematon (11)
46	–	–	Norja (10)
47	–	–	Tansania (10)
48	–	–	Uzbekistan (10)

Kaupunki on aina kaupunkilaistensa muodostama yhteisö ja siksi myös heidän näköisensä, ja tähän tuovat myös ulkomaan kansalaiset oman lisänsä. Tilastojen valossa Vaasan kaupungin eri kansalaisuuksien (ja kielten) lisääntyminen näkyy selkeästi. Joukossa on vanhoja kansalaisuuksia, ja uusia kansalaisuuksia tulee vuosittain. Huomattavaa on, että alle kymmenen henkilön kansalaisuudet muodostavat suuren osan kaikista ulkomaan kansalaisista Vaasassa. Valtaosa Vaasaan muuttaneista on kotoisin Euroopan ulkopuolisista maista, toisin kuin Suomen maahanmuuttajat yleensä (Martikainen, Saukkonen & Säävälä 2013: 38).

Kuva 1. Torielämää 2000-luvun Vaasassa.

Tässä artikkelissa olemme esitelleet niitä kansalaisuuksia, jotka tuovat 2000-luvulla oman lisänsä vaasalaiseen kieliyhteisöön ja muokkaavat sitä. Tilastojen valossa olemme pyrkineet kokoavasti tuomaan esiin Vaasan kielelliseen todellisuuteen liittyvää virallista tilastotietoa. On sanomattakin selvää, että tässä yhteydessä on ollut mahdollista antaa vain lyhyt katsaus tästä moniulotteisesta

ilmiöstä ja esimerkiksi kaupunkiin muuton syistä tai muuttajien ikärakenteesta ei ole vielä koottu tarkempaa tietoa. Tulevaisuudessa nimenomaan Vaasan ”muiden kielten” – ei niinkään kansalaisuuksien – tutkimus toivon mukaan saa enenevää kiinnostusta myös tutkijoiden keskuudessa. Syiden selvittäminen ja tarkempi analyysi onkin yksi jatkotutkimuksen tärkeä tehtävä. Samaten mielenkiintoista olisi tarkastella Vaasan kielimaisemaa ja sen taustatekijöitä: mitkä kielet näkyvät ja kuuluvat Vaasan katukuvassa ja mitkä eivät?

Kirjallisuus

Auktorisoidun kääntäjän tutkinnon perusteet 2012 2012: Opetushallitus, Helsinki. http://oph.fi/download/142051_auktorisoidun_kaantajan_tutkinnon_perusteet_2012.pdf/

Holtti, Tom & Herberts, Kjell 2006: *Vaasa – kaksikielisenä ja monikulttuurisena kaupunkina / Vasa – som tvåspråkig och mångkulturell stad*. Kansalaiskyselyn tulokset joulukuussa 2005. Medborgarenkätens resultat i december 2005. Åbo Akademi, Vaasa/Vasa.

Kallenautio, Jorma ym. 2006: *Vaasan historia IV*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Kommonen, Jonas 2013: *Vaasalaiset kansalaisuuden ja äidinkielen mukaan 2000–2012*. Kaupunkikehitys 6.5.2013. <http://www.vaasa.fi/>

Latomaa, Sirkku 2009: Tatarista teluguun. Tampereen monet kielet. Teoksessa *Tampere kieliyhteisönä*. Toimittanut Harry Lönnroth. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Latomaa, Sirkku 2012: Kielitilasto maahanmuuttajien väestöosuuden mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(5) 2012, 525–534.

Luukko, Armas 1971: *Vaasan historia I*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Luukko, Armas 1979: *Vaasan historia II*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Lönnroth, Harry (toim.) 2009: *Tampere kieliyhteisönä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lönnroth, Harry 2013: Tampereen kielet – ja maailman. Teoksessa *Tulkattu Tampere*. Toimittanut Kaisa Koskinen. Tampere University Press, Tampere.

Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.) 2013: *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus, Helsinki.

Massey, Doreen 2008: *Samanaikainen tila*. Toimittaneet Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen ja Jarno Valkonen. Suomentanut Janne Rovio. Vastapaino, Tampere.

Mikkonen, Maria 2013: Länsi-Suomen maistraatti, Vaasan yksikkö. Henkilökohtainen tiedonanto 11.3.2013.

Mäkelä, Anneli 1985: *Vaasan historia III*. Vaasan kaupunki, Vaasa.

Tilastokeskus 2013a: <http://tilastokeskus.fi/til/vaerak/tau.html/>

Tilastokeskus 2013b: http://193.166.171.75/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp/

Kirjoittajat / Författare

Sirkku Aaltonen, FT, professori, Vaasan yliopisto / FD, professor, Vasa universitet

Marianne Blomqvist, FD, professor emerita, Helsingfors universitet / FT, professori emerita, Helsingin yliopisto

Kjell Herberts, PL, forskare, Åbo Akademi i Vasa / VTL, tutkija, Åbo Akademin Vaasan-yksikkö

Liisa Laukkanen, Dr. phil., yliopistonlehtori, Vaasan yliopisto / Dr. phil., universitetslektor, Vasa universitet

Harry Lönnroth, FT, professori, Vaasan yliopisto / FD, professor, Vasa universitet

Marjut Männistö, FM, yliopisto-opettaja, Vaasan yliopisto / FM, universitetslärare, Vasa universitet

Pirkko Nuolijärvi, FT, professori, johtaja, Kotimaisten kielten keskus / FD, professor, direktör, Institutet för de inhemska språken

Aila Pesonen, FL, lehtori emerita, Vaasan yliopisto / FL, lektor emerita, Vasa universitet

Viveca Rabb, FD, forskare, Åbo Akademi / FT, tutkija, Åbo Akademi

Silke Rose, Diplom-Übersetzerin, lektor, Vasa universitet / Diplom-Übersetzerin, lehtori, Vaasan yliopisto